

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08069

ALMANAKH

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ירושלימער אלמאנאך

12טער אויגוסט

1982—1952

לא
אמות
כי
אחיה

לזכר דעם חורבן פֿון דער ייִדישער קולטור אין ראַטנפֿארבאָנד. צום
הייליקן אַנדענק פֿון אירע גרונט-שעפֿער — שרייבער, ליטעראַטור-
פֿאַרשער, קינסטלער און קולטור-בויער — אומגעבראַכטע דורך
די סאַוועטישע מערדער אין די דרייסיקער, פֿערציקער יאָרן און
שפּעטער — דעם 12טן אויגוסט 1952 ...

דאָס ייִדישע פֿאַלק און מדינת ישראל וועלן קיין מאָל ניט פֿאַרגעסן
און ניט מוחל זיין די שרעקלעכע רציחות איבער דער ייִדישער
קולטור אין ראַטנפֿארבאָנד.

לא נשכח!

לא נסלח!

ירושלימער

אַלמאַנַך

14

1982

יידישע שרייבער-גרופע אין ירושלים
פאַרלאַג "אייגנס"

**JERUSHALAIMER ALMANACH
YIDDISH WRITERS GROUP
IN JERUSALEM**

רעדאָקטאָר: יוסף קערלער
מיט־רעדאָקטאָרן: מאיר חרץ, אפרים שעדלעצקי

ערשטער מיט־רעדאָקטאָר: דוד ספֿאַרד

אַרויסגעגעבן ביי דער מיטהילף פֿון הסוכנות היהודית בא"י
און דער יידישער קולטור-געזעלשאַפט אין ירושלים.

כל הזכויות שמורות

נדפס בישראל 1982

בדפוס "צור־אות", ירושלים

אינהאלט:

יזכור

7	חיים גראדע זיל / איך וויין מיט אלע אותיות פון דעם אלף-בית
15	חנא שמערוק / דער נסחרס א פארגעסענע דערציילונג פון 1910
22	דער נסחר / דער ליאווער
29	דוד האפשטיין / אין יידישן ווארט, עקדה (לידער)
31	דוד האפשטיין און זיין ליטערארישער קרייז (פאטאָקאָפּיעס)
32	אָנאַ דרעסנער / דוד בערגעלסאָנס ליטעראַרישע אַבסעסיעס
44	פּרץ מאַרקיש / קומט צו מיר פאַרנאַכט אַ שאַף, די מוזע (לידער)
48	ד"ר יעקב שאצקי / 1. דער פייערפויגל מאקס עריק (אויסצוג) ד"ר יעקב שאצקי / 2. פון אן ארבעט וועגן ישראל צינבערג
50	לייב קוויטקא / רוסלענדישער טויט, ערב (לידער)
52	א בריוו פון לייב קוויטקא צו מלך ראוויטש (ערשטע פובליקאציע) /
54	איני כאַריק / אַנטלויפן ? (ליד)
57	איציק פעפער / עפיטאָפּיע, אויסגעשטאַרבן ... / (לידער)
58	רחל בוימוואל / עטוואַס וועגן משה קולבאק
63	משה קולבאק / געזען האָב איך יידישע ווערטער, האַרבסט (לידער)
64	זעליק אַסעלראַד / האָט אַ מאָל מיין זיידע ... ווערט שווער ... (לידער)
65	איציק קיפניס / ווי אזוי האָב איך זיך עס דערוועגט
66	גאַט און לייט (פון טאגבורד)
71	שמואל האַלקין / אונדזער גורל (ליד)
72	איזי כאַריק / אַ נאַכט ... (ליד)
73	מאיר שאַלאַנט / מיר האָבן געזונגען אין צווייען (זכרונות)
75	אַרהן קושניראַוו / אַ בלויע אויפגעפלאַמטע געגנט ... (לידער)
77	דוד ספרד / פון זיין ליד און וואָרט
78	צוֹם טאַג פון מאָרד איבער די יידישע שרייבער
80	אַ וועלעדניצקי / פון עזבון (לידער)
83	ביילע שעכטער-גאַטעסמאַן / דוד בערגעלסאָן (ליד)
84	וועגן משה שולשטיין ז"ל / פון יוסף קערלער
87	משה שולשטיין / אין שיין פון קדושים (לידער)
89	דב סדן — אַ בן שמונים
90	דב סדן / הרוגי מלכות
94	גרשון וויינער / דב סדן ... דריי הערות
97	יוסף קערלער / אַ וואָרט וועגן דב סדן

קיום

101	פאַרן שלום אין גליל / פון אפרים שעדלעצקי
104	רחל בוימוואל / פון מורח-זייט (לידער)

- 107 שמואל אינבאן / א שריפה אין יפו (דערציילונג)
 129 יוסף קערלער / נייע לידער
 133 לייב קורלאנד / מיניאטורן
 134 וועגן משה אלטמאן ז"ל
 135 א. לוריא / פון לידער־ציקל "הארבסט"
 137 נחמן ראפפ / היימיש פייער (דערציילונג)
 144 עליע ווערבלון / לידער
 146 דוד שב־ארצה / מיט א שמיכל (לידער)
 149 יצחק קארן / יידיש האט א צוקונפט
 155 יונה בערקמאן / די לשון־גארבן ... (ליד)
 157 ירושלימער קולטור־טעטיקייטן
 160 חיים פלאטקין / פיר לידער
 163 ל. פאדאליער / אונדזערע שמחות
 166 בירא פון וועלטרעט פאר יידיש / פרעסע־קאמוניקאט
 169 הינדע זארעצקי / בעדלאוס אינדזל (ליד)

שרייבער און ווערק

- 171 מאיר חרץ / אפרופן
 188 מאיר־זימל טקאטש / צוויי לידער
 190 מאיר חרץ — 70 יאר / פון ל. ב.
 192 מאיר חרץ / דער זקן משה (און אנדערע לידער)
 196 א. שעדלעצקי / "ווייסע טורמע" — וועגן בוך פון ישראל מינץ
 199 יוסף אקרוטני / א פארוואַרלאַזט פעלד
 206 ספאָרד־ביבליאָגראַפיע (פאַרזעצונג)
 210 חיים מאַלטינסקי / א ברכה אויף אייך ... (לידער)

מע זאל עס דערמאָנען אין פריידן ...

- 211 אסתר ראָזענטאַל־שניידערמאַן / דער טעמפּער ווינקל
 223 בר עוזי / פאַר ניט אויספילן דעם פלאַן
 228 חיים מאַלטינסקי / סע בלענדן אויף אין מיין זכרון ...
 233 ביאַביבליאָגראַפיע
 235 13 אונדזערע אילוסטראַציעס / וועגן מיכאל מילבערגער
 אין איצטיקן אַלמאַנאַך־נומער קומען אויך אַרײַן קולטור־כראַניק
 און ביאַביבליאָגראַפישע נאַטיצן

יזכור

חיים גראדע ז"ל

איך ווייז אויף אייך מיט אלע אותיות פון דעם אלף-בית

איך ווייז אויף אייך מיט אלע אותיות פון דעם אלף-בית, וואָס איר האָט אים פֿאַרנוצט צו זינגען האַפֿערדיקע לידער. איך ווייס פֿון איינער איינגערעדטער האַפֿענונג — און ווייס פֿון איינער צעפֿליקטע הערצער, ווי אַן אַלטער סידור. איך האָב ביי איר אין הויז גענעכטיקט אויף מיין נע-ונד, און פֿון מיין שלאָף אין איינער הויז האָב איך געהערט דאָס שאַרכן פֿון אויפֿגעלעבטע שאַטנס אין אַ צייט פֿון גזירת-שמד — געדענק איך עס, ווי איינער חסד פֿון הכנסת-אורחים : ווי איך געדענק דעם רוס, וואָס האָט דערלאָנגט מיר ברויט ביים שוועל, ווי איך געדענק זיין היימלאַנד, וואָס פֿאַרגייט אין זיינע בלוטן מיט ברייטקייט פֿון דעם טעפֿ, מיט ענגשאַפֿט פֿון אַ תּפֿיסה-צעל, מיט לידער אויף דער וואַלגע און געבוירנדיק פֿאַר קנטון. דעריבער האָב איך שטענדיק נאַכגעזוכט אויף אייך אַ זכות, ניט מהמת איינער טויט האָב איך אויף אייך געפֿונען זכותים ; ביי איינער לעבן נאָך אין לאַנד פֿון רחבותדיקן רוס, האָב איך געוויסט, אַז אין דער טיף פֿון האַרץ זייט איר אַנוסיים.

איך האָב געזען ווי איר האָט שטום געשוידערט און געשטוינט, פֿאַעטן יידישע פֿון מינסק, פֿון מאַסקווע און פֿון קיעוו, ווען די געראַטעוועטע, וואָס דער גורל האָט געשווינט, אייך האָבן אַנגעזאָגט די בייזע אומגליקן פֿון איוב. איך האָב געזען אייך ציטערן פֿון גרימצאָרן און צער, ווען איינער גלויבן : "אני מאמין באמונה שלמה אין פֿעלקער-פֿריינדשאַפֿט !" — איז געלעגן טויט אין באַבי-יאָר מיט די הרוגי-קיעוו אין די גריבער די געהיימע. ביי נאַכט איז דוד בערגלאַסאָן אַריין צו מיר : "איר שלאַפֿט ? מיר שלאַפֿט זיך ניט. אַ פֿולע בעט מיט טשוועקעס, חיים. מיר האָבן אויפֿן נייעם אויפֿגעקלערטן מענטש געהאַפֿט, האָב איך דערלעבט אויף מייןע אַלטע יאָר דעם מענטש דעם נייעם !" איך זע נאָך ווי עס הענגט אַרונטער בלייזיק-שווער זיין לופֿ,

איך זע נאך זינע ברוינע אויגן פֿון אַ קלוגן טיגער,
און ווי ער בייסט מיט קרומע ציינער זיין געדאַנקען-קנופּ,
אַז קיינער איז ניט פֿון זיין אייגענעם כאַראַקטער קליגער.

געקעמפֿט האָט אהרן קושניראָו נאָך אין דעם בירגערקריג,
געקעמפֿט האָט אויך דער קאַמוניסט אין אים מיט זיין אַנטוישונג.
די ווילנער שול די חרובע האָט נאָכן גרויסן זיג
אים אויפֿגעוועקט, דעם גרויען קאַפיטאַן, פֿון זיין באַרוישונג.
געפֿאַלן איז זיין זון אין שלאַכט. האָט ער פֿאַר מיר געוויינט :
"מיין זון איז אַלט געווען ווי דו. דאַרף דיר ניט זיין קיין חידוש
פֿאַרוואָס איך דוץ דיר, ברודערקע. ניט דאָס האָב איך געמיינט ! ...
איז לערן מיט מיר חומש און פֿאַרטייטש עס מיר אויף ייִדיש".
ס'האָט דוד האַפֿשטיין אויף אַ ייִדיש פֿידעלע געשפּילט.
אויך דוד בערגלסאָן. געשפּילט זיי האָבן אַפֿט מאַל ביידע.
די ביידע דודס האָבן אין אבילות מיך פֿאַרהילט,
ווייל ניט קיין פֿידלשפּיל האָט זיי באַגלייט צו דער עקידה.
ס'האָט האַפֿשטיין צוגעקוקט ווי תל-אביב האָט זיך געבויט,
האָט אים אַהיים צו פֿעלדער רוסישע צוריק געצויגן.
און ווען די היים האָט אים פֿאַרמישפט צו אַ בגידה-טויט,
האָט ער פֿון טויט צעלאַכט זיך מיט משוגענע צוויי אויגן.

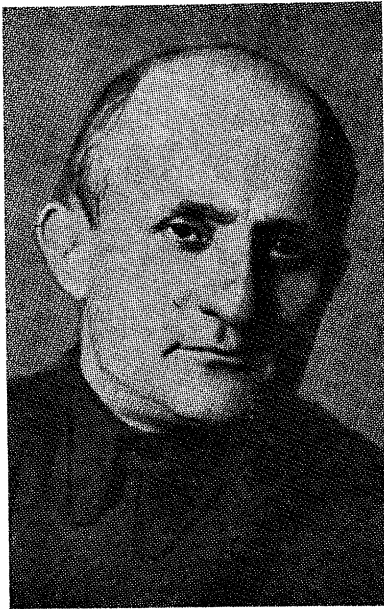
מיכאַעלס, טראַגיקער פֿון טביה און פֿון קעניג ליר !
דעם מילכיקערס בטחון און דעם קעניגס טויט-פֿאַרצווייפֿלונג
האָסטו מיט דינע פֿינגער אויסגעשפּילט. און אויך מיט דיר
דער גורל האָט געשפּילט אַ שפּיל פֿון ניט-געהערטער פֿפֿלונג.
ס'האָט מאַסקווע אַנגעטאַן אַ קרוין דעם "קלוגן סאַלאַמאַן".
איך האָב זיך ווייט געהאַלטן פֿון דעם שוישפּילער מיכאַעלס
ווייל איך האָב ניט געטרויט אים, אַז אים גייט ביז ווייטאַג אַן
ישראלס שיר-השירים און די קלאַגלידער ישראלס.
נאָר איין מאַל אין אַ נאַכט פֿון פֿראַסט און ווירבלענדיקן שניי,
ווען מאַסקווע האָט געהוליעט און געבושעוועט מיט ניי-יאָר,
און ביידע האָבן מיר געדרייט זיך שיכור אין זאוויי,
האָט ער פֿאַר מיר אַרויסגעקערעכצט, וואָס אים איז בלוטיק-טייער :
"איך שפּיל דעם קעניג מיט די הענט, און זוסקין שפּילט דעם לץ
מיט זינע פֿיס. דער זאַל פֿאַרשטייט ניט אונדזער ייִדיש לשון".
זיין טויט האָט אויפֿגעשוידערט אויך דאָס לאַנד, וווּ קיין געזעץ
באַשירעמט ניט דאָס לעבן וואָס ווערט אומשולדיק פֿאַרלאַשן.

שלמה מיכאעלס
1948—1890

דוד בערגעלסאָן
1952—1884

דוד האַפּשׂוויין
1952—1889

פּינךס מאַרקאָיש
1952—1895

אויף שפרינגפֿעדערס בין איך געזעסן אין אַן אַלטער שטול,
 און אויף זײַן שטעקן אַנגעשפּאַרט געשטאַנען איז דאָברושין
 מיט גרויע האָר צעשוּיבערטע. דער קאַלטער צימער פֿול
 מיט שפּינגעוועב, מיט שטויב פֿון ביכער און פֿאַרוועלקטע פּלושן;
 געשטאַנען איז דער מיט פֿון שטוב, ווי ער וואָלט זיך געשטעלט
 נביאיש צווישן ביידע בערג, הר-עיבל און הר-גריזים:
 "די וועלט איז אַ פֿאַרשאַלטענע. אַ היטלער איז די וועלט.
 געבענטשט איז אונדזער ראַטן-לאַנד! מיר בויען סאַציאַליזם".
 דער נסתר בלוין האָט אונדז געוואָרנט: "קינדערלעך, אַנטלויפֿט!
 נאָר ער אַליין, דער אַלטיטשקער, איז קוים צום טויט דערלאָפֿן.
 לייב קוויטקאָ האָט אַ גאַנצן אָונט שנאַפּס מיט מיר געזויפֿט —
 די לעצטע נאַכט וואָס איך האָב נאָך באַדאַרפֿט אין מאַסקווע שלאָפֿן.
 געשמעקט האָט ער מיט דאָרפֿישקייט, מיט מילך, מיט ברויט און סטעפּ:
 "באַרעדט ניט רוסלאַנד!" — און מיט מיר צעקושט זיך בגילופֿין.
 "באַרעדט ניט רוסלאַנד!" — האָט ער נאָכגעיאָגט מיך אויף די טרעפּ.
 דערמאַרדעטער פּאַעט! וואָס וואָלטו איצט מיר נאָכגערופֿן?

געשמעקט האָט קוויטקאָ זומערדיק און זעטיק ווי אַ סטויג,
 און ווייך האָט ער געשמייכלט, פֿריש, מיט קינדערישע חנען.
 נאָר בערגלאַטן האָט ביז געברומט: "איר וועט נאָך אַ דריט אויג
 זיך אויסוויינען וואָס איר אַנטלויפֿט. איר וועט נאָך, היים, וויינען!"
 אויך פֿעפֿער האָט געשוואָרן מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט,
 אַז ס'וועלן ניט צוריקומען די טעג פֿון די פּראַצעסן.
 מיר האָבן דעמאַלט זיך אַנטציקט מיט בילדער אויף אַ וואַנט —
 האָט ער די קעלערוואַנט פֿון די צעשיסונגען פֿאַרגעסן.
 דעם טאָג פֿון זײַן פּראַצעס וויל איך ניט ברענגען אויף מיין מויל.
 איך בין ביים מישפּט ניט געווען, אַ לויב צו מיין באַשעפֿער.
 איך פֿיל, מיין קאַפּ צעפֿאַלט זיך פֿון דער קאַלט-געצילטער קויל
 אין דער פּאַטילניצע פֿון דעם פּאַלקאָוויק איציק פֿעפֿער.
 דאָס ריידן וועגן אים און אויך דאָס שווייגן איז מיר שווער,
 דאָך וועל איך נאָכזאָגן אַ שבח אויך זײַן באַרעדטן נאָמען.
 אני הגבר! איך האָב צוגעזען זײַן שטילע טרער,
 און ווי ער האָט אויף אונדזער קדיש פֿרום געענטפֿערט: אַמן.

פּאַעטן אויסגעמאַרדעטע — אַן גואלי הדם!
 אויך איר זײַט שוין פֿאַרוואַנדלט אין אַ מחנה פֿון געשפענצטער,
 און אייך פֿאַרהאַלט ניט מער קיין וואַר, קיין גרענעץ און קיין צאַם
 אַרומצופֿלאַטערן בײַ נאַכט אין ליכטשיין בײַ מיין פֿענצטער.

אמאל זייט איר דער ווינט און נעפל וואָס קומט-אַן פֿון ים,
אמאל זייט איר בלויז שאַטנס, און אמאל — אַ טשאַטע טויבן ;
איר גיט אַ מאָל ווי גלויק אַש אין פנים מיר אַ פֿלאַם,
איך זע איך אויך אין וואַלקנבראָך וואָס וויינט אויף מיניע שויבן.
די ברידערשאַפֿט פֿון פֿעלקער, ווי די צווייגן אויף איין שטאַם,
האַט איר אין זעלבן נוסח און אין כאַר באַזונגען מונטער.
נאָר אייער אני-מאמין, אויסגעזונגען מיט אַ גראַם,
איז איצט פֿאַרוויאַגעט בלעטערגאַלד וואָס פֿאַלט פֿון בוים אַרונטער.
כאַטש איר זייט ניט געווען קיין זינגפֿייגל וואָס זינגען סתם,
איז איך באַשערט אויך נאָכן טויט ווי פֿייגל אומצוואַוואַגלען,
ווייל אייער בלוט איז ניט דערלייזט דורך גואלי-הדם,
ווייל איר זייט אַנגעלאָדן נאָך מיט פֿולע טרערן-לאַגלען.

אַריין איז פּרץ מאַרקיש ווי אַ דונער אין מיין שטוב,
אַרויס איז פּרץ מאַרקיש ווי אַ בליצשיין פֿון מיין שפיגל,
ווי ער וואַלט אויסגעוואַקסן ריזיק-מעכטיקער אין גרוב,
און זינע אַרעמס שפּרייטן זיך ווי אויפֿגעפֿאַכטע פֿליגל.
אין דיין געשטאַלט און הויכן שוונג, מיין שטורמישער פּאַעט,
בין איך פֿאַרליבט געווען. דאָך זאָג איך דיר דעם האַרבן אמת :
אַ גרויסער פֿויגל האַט געפֿלאַטערט ווען דו האַסט גערעדט,
און רייך האַסטו צונויפֿגערופֿן אויך אין די פּאַעמעס.
גערעשט האַסטו מיט ווינט אין דיין געדיכטן ווערטערוואַלד,
געיובלט און געזונגען לוסטיק-פֿריילעך : "ניט געדייגעט !"
נאָר וווּ איז אין דיין זינגען דאָס פֿאַרבאַרגענע געוואַלד
פֿון די פֿאַרמישפטע צו שטאַרבן אין סיבירער טייגעס ?
דו האַסט צו מיר געשריען. "איך בין פֿריי ! בין פֿריי ! בין פֿריי !"
און דיין טשופּריגע, ווי די לידער דינע, ווילד צעשויערט.
נאָר דעמאָלט איז שוין צוגעגרייט געווען די קויל פֿון בלוי
פֿאַר דיין אפּפּאַלאַ-קאַפּ דעם קרויזיקן, וואָס האַט באַצויבערט.

דערמאָן זיך דעם פּאַעט פֿון ווילנע אויף די פֿיס פֿון האַלץ !
דער דיטש האַט זיי אים נאָכגעוואַרפֿן אויפֿן טויטן-וואַגן — — —
און ווען איך קלאַג אויף דיר, מוז איך פֿאַרווונדן נאָך דיין שטאַלץ,
ווייל מיט אַ גרויזאַמען פֿאַרגלייך מוז איך דיין ליד באַקלאַגן.
ווי מיין בן-עיר גראַדזענסקי, דער פּאַעט און אינוואַליד,
וואָס ס'האַט אַ דיטש אים נאָכגעוואַרפֿן זינע פֿיס מיט חוזק,
האַט אויך דיין אַפּפּאַט נאָכגעוואַרפֿן אין דיין גרוב — דיין ליד,
ווי דו האַסט מיט אַ שטורעמווינט פֿון רייך געלויבט אים ברויזיק.

אויך דו פלעגסט אָפּזיפֿצן : "איך קען ניט איינשלאָפֿן פֿון גרויל.
אַ מענטש אָן פֿיס, און ס'וואַרפֿט אַ דייטש אַ תּלִין נאָך די פֿיס אים!"
און זינט דו האָסט אַ פֿאַל געטאַן מיט אַ פֿאַרגליווערט מויל,
קען איך ניט שלאָפֿן און קען אויך ניט זאָגן על-הניסים,
וואָס איך בין גאַנץ אַרויס ; ווייל דו האָסט אויך דערוואַרט אַ נס,
אַז ס'וועט די רעוואָלוציע איר באַזינגער ניט דערמאַרדן.
נאָר דיינע שוֹפֿטים האָבן אויסגעשריען ביים פּראָצעס :
אַ טויט דעם ייד, דעם דיכטער, און אַ טויט זיין לענין-אַרדן !

דיין שיינקייט וואָס פֿאַרפֿוילט אין שטויב באַוויין איך נאָך ביז איצט
ביסט שייך געווען ווי אדם אין דעם טאָג פֿון זיין באַשאַפֿונג.
אַ גאָט האָט דיינע הענט, דיין פנים און דאָס מויל געשניצט,
און ביי דיין אַנבליק בין איך שטיל געבליבן פֿון פֿאַרגאַפֿונג.
ווי דוד האָט באַוויינט זיין חבר אין געטרייען בונד,
דעם פּרינץ, וואָס איז אויף די גלבוּע-בערג אין שלאַכט געפֿאַלן,
באַוויין איך, פּרץ מאַרקיש, דיין שוין-אויסגעטריפֿטע ווונד,
וואָס האָט איז מיין האַרץ אַבער נאָך ניט אויפֿגעהערט צו קוואַלן.
און קיינער ווייס ניט אייער קבר אין דעם ראַטן-לאַנד,
הרוגי-מלכות-סטאַלין — מייע ברידער און פּאַטער !
פֿאַרמישפט האָט מען אייך אויך נאָכן טויט אויף מאַרד און שאַנד,
מען זאָל אויף אייער קבר ווי אויף אייער לשון טרעטן.
איז זאָל מיין ליד אייך אַ מצבה זיין, די לעצטע רון,
איז יעדן פֿערז באַהאַלט איך אייער לייב ווי איז אַ קאַסטן.
אַז איר זאָלט ניט ווי מידע פֿייגל בלאַנדזשען ערגעץ-וון,
און זוכן אויף אַ טויטן ים אַ שוף מיט שוואַרצע מאַסטן.

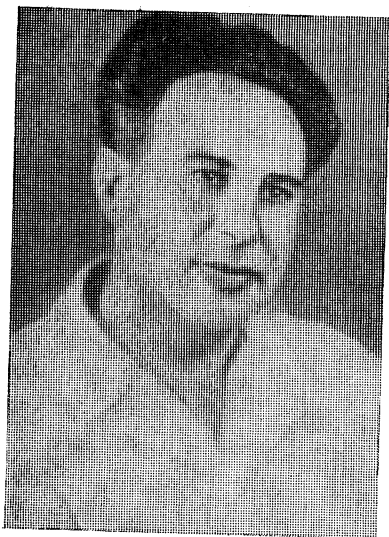
קרבת פֿון מיין יידיש לשון, רו צו אייער שטויב !
צום פֿאַטער פֿון די פֿעלקער — דער געשטופֿלטער רוצח,
אויף צענדלינגער לשונות אַ באַזונגענער מיט לויב ;
צום רשע דעם געבליבענעם פֿון מבול בימי נח —
צו אים האָט איר באַדאַרפֿט עס זינגען אייער יידיש ליד ?
געווען בין איך אין דעם גיהנום און איך ווייס די סיבה !
דערפֿרייט האָט אייך וואָס מיטזינגען אין כאַר מעג אויך דער ייד,
און ווייל פֿון אומהיימלעכן פּחד קען אויך ווערן — ליבע.
איר האָט געהערט : אין מערב בושעוועט דער יידנהאַט,
און איר האָט בלויז געהאַט איין אויסוועג : שטאַרבן אַדער זינגען.
האַט איר געזונגען : "יום-טוב וועט אויך זיין אויף אונדזער גאַס !"
און אין די נעכט געציטערט, אַז מען זאָל אין טיר ניט קלינגען.

איך מישפט אויך ניט איינער שכן, דעם געפרוויטן סלאָוו.
נאָר די, וואָס האָבן מיר געהייסן איינער פֿיין פֿאַרשווייגן
ווען איך בין אין דער וועלט אַרויס — דער רויטער ערב-רב
וועט אָפּפֿאַלן פֿון אונדזער בוים ווי דורכגעפֿוילטע צווייגן.

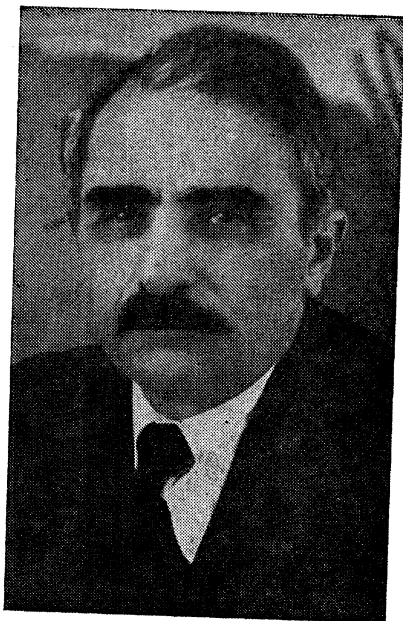
ווי טרויעריק מיר איז, וואָס שאַטנס גיבן מיר גערעכט
מיט זייער בלאַנדזשענדיקן, שטומען און פֿאַרשעמטן שמיכל.
פֿון איינער חלומען און פֿיבערן דורך לאַנגע נעכט
געבליבן איז די שיינקייט פֿון אַ רוינירטן היכל.
אין איינער ליד זייט איר געווען געגליכן צו אַ טיך,
וואָס שפיגלט אָפּ די וואַרהאַפֿטיקע וועלט — קאַפּויער.
געבליבן איז אַ יונגער דור, וואָס פֿרעגט זיך ניט אויף אייך —
און ניט אויף מיר, און ניט אויף אונדזער דורותדיקן טרויער.
פֿאַר איינער לייב-און-לעבן אין דער פֿינצטער אומגעבראַכט,
באַקומען האָבן אייערע אלמנות — געלט, דמי-כּוּפֿר,
נאָר איינער לשון, וואָס תּלנינים האָבן שטום געמאַכט,
איז ווייטער שטום אין לאַנד, וווּ דיכטער זינגען נאָך אַן אויפֿהער.
איז מיר געבליבן איינער לשון! ווי עס בלייבט דאָס קלייד
פֿון אַ דערטרונקענעם, וואָס איז אין טיך געבליבן ליגן.
אַ, מיר איז ניט געבליבן איינער אויסגעבאַרגטע פֿרייד,
נאָר גאָר דאָס ביטערניש פֿון איינער יידישלעכן ניגון.

(די גאַלדענע קייט" נומער 36 תל אביב 1960)

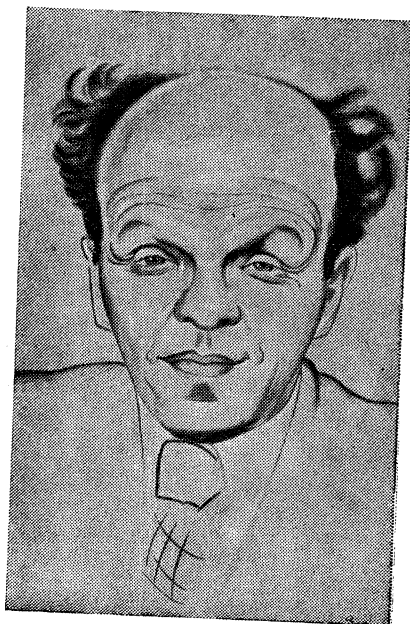
1952—1890
לייב קוויטמאן

דער נסתר
1952—1884

אריזק פעכטער
1952—1900

בנימין זוסקין
1952—1899

דעם נסתרס "דער ליאָווער" —
א פאַרגעסענע דערציילונג פון 1910

אין דעם ערשטן פעריאָד פון דעם נסתרס שאַפן, ביזן יאָר 1913 בערך, זענען זייער בולט זיינע פארשידנמיניקע און טייל מאָל אפילו אומדערוואַרטע און אויבנאויפיק סתירותדיקע זוכענישן. און דאָך איז די דאָזיקע פאַרמאָטיווע תקופה אינעם נסתרס שאַפן ביז גאָר וויכטיק און באַלערעוודיק אויך דערפאַר, ווייל שוין דעמאָלט קומען צום אויסדרוק אין די ווערק פונעם יונגן שרייבער אַ ריי מאָטיוון און טענדענצן, וואָס רופן זיך דירעקט איבער מיט זיין שפּעטערדיקן שאַפן, סײַ אין דער תקופה פון דעם נסתרס סימבאָליסטישע מעשיות און סײַ אין זיין ברייט פאַרמאָסטענער, אָבער ניט פאַרענדיקטער סאַגע "די משפּחה משבר" ¹.

אין דער דאָזיקער תקופה איז דער העברעיִשער דיכטער־אַנהייבער, פינחס כהנבוִיץ, געוואָרן אַ ייִדיש־שרייבער, וואָס איז שפּעטער באַרימט געוואָרן ווי דער נסתר. איצט ווייסן מיר אַז די דאָזיקע פאַרוואַנדלונג איז געשען צווישן 1903 און 1907 ². זינט 1907, ווען דער נסתר האָט דעביוטירט אין ייִדיש, און ביז 1913, ווען ער האָט אין זיין "אַ מעשה מיט אַ בזיר און מיט אַ ציגעלע" ³ איינגעשטעלט זיין אייגנאַרטיקן מעשה־נוסח בײַ וועלכן ער האָט זיך געהאַלטן ביז 1929, זענען גאָר קענטיק זיינע פּינלעכע זוכענישן אין פאַרשידענע ריכטונגען און זיינע פּרווון מיט פאַרשידענע אויסדרוק־מיטלען. און ס'האַנדלט זיך דאָ גיט נאָר אין סטיל־און

- 1 וועגן די פאַרשיידענע תקופות אין דעם נסתרס שאַפן זען מיין אַריינפיר צו דעם נסתרס הנזיר והגדיה, ירושלים 1963, ז"ו 9—52. צוואַנציק יאָר נאָך דעם ווי דער אַריינפיר איז געשריבן געוואָרן האָבן זיך אַנגעזאַמלט ניט ווייניק נייע מאָטעריאַלן וואָס דערמעגלעכן איצט באַרייכערן און פאַרטיפן אונדזער וויסן וועגן דעם נסתר און זיין שאַפן. זען די דערמאָנונגען וועגן די נייע מאָטעריאַלן אין די ווייטערדיקע הערות.
- 2 פינחס כהנבוִיץ — דער נסתר, "פּרחי נער" בחינות, 7 (1977) ז"ו 134—145 און דב סדנס אַריינפיר צו די לידער "עם שירי הנוער העבריים של דער נסתר", דאָרט, ז"ו 127—133. זען אויך דב סדן, "על כוכב הגאולה — בין ראשיתו של דער נסתר ואחריתו", דבר, פונעם 16טן סעפטעמבער 1977. די ביידע אַרבעטן זענען אַריין אין דב סדנס בוך ארחות ושבילים, כרך סופרי יידיש וספרותה, תל־אביב 1979, ז"ו 108—128. אַ ייִדישע ווערסיע פונעם אַרטיקל וואָס איז דערשינען אין דבר: "דער שטערן פון דערלייוונג" איז פאַראַן אין דב סדנס בוך "טויערן און מירן", תל־אביב 1979, ז"ו 43—59.
- 3 די דערציילונג איז איבערגעדרוקט אין דער אַנטאַלאָגיע "אַ שפּיגל אויף אַ שטיין", רעד' ה. שמערוק, תל־אביב 1964, ז"ו 134—158. דאָרט אויף ז' 777 זענען פאַרצייכט די פּריערדיקע פּובליקאַציעס פון דער דערציילונג.

אויסדרוק-פארמען, נאָר אויך אין אַ געוואַגטער טעמאַטיק, וואָס איז געווען גאַנץ נײַ אין דער ייִדישער ליטעראַטור פון יענע יאָרן. שוין אין 1907 באַווײַזט זיך דער נסתר מיט זײַן "מרים" (א פירוש אויפן מאַטיוו פון "מאַליטוואַ דעווי"), אַ פרוווו ווידער צו פאַראייגענען און אַנאַכראַניסטיש צוריק צו פאַריידישן דאָס געשטאַלט פון קריסטוסעס געווינערין⁴ עטלעכע יאָר שפּעטער האָט ער זיך אַנטפלעקט אין זײַן בוך "העכער פון דער ערד" (וואַרשע 1910) מיט פרווון פון קבלה-רעפלעקסיעס אין ייִדיש. במשך פון דער גאַנצער באַהאַנדלטער תקופה איז זײַן געוואַגטע עראַטיק אַ סימן מובהק פון אַ גאַנצער ריי פון זײַנע פאַרעפנטלעכטע ווערק⁵. אָבער נאָר אַ קליינער טייל פון דעם נסתרס ווערק פון די יאָרן 1907—1913 זענען באַקאַנט דעם ייִדיש-לייענער און דעם ליטעראַטור-פאַרשער. זײַנע דריי ביכער פון יענער תקופה⁶ זענען זייער זעלטן און כמעט אַלץ וואָס דער נסתר האָט אין יענע יאָרן אויך געדרוקט אין זאַמליכער, זשורנאַלן און צייטונגען איז מער נישט איבערגעדרוקט געוואָרן און נישט אַרײַן אין זײַנע ביכער, נישט פאַרן שרײַבערס לעבן און נישט נאָך זײַן טויט. די ווייטערדיקע פובליקאַציע פון דעם נסתרס לחלוטין פאַרגעסענער⁷, אָבער ביז גאָר סימפּטאָמאַטישער דערציילונג "דער ליאָווער" איז אַ צושטייער צו דער ווייטערדיקער פאַרשונג פון דער תקופה אין דעם נסתרס שאַפן. "דער ליאָווער" איז דערשינען אין דער טעגלעכער צייטונג דער פריינד פונעם 28סטן יאַנואַר 1910. דאָס איז דעם נסתרס איינציקע דערציילונג פון חסידישן שטייגער ביז דער שרײַבער האָט מיט יאָרן שפּעטער די טעמע ווידער אויפגעהויבן אין די ברייטע שילדערונגען פון דער בראַצלאָווער חסידישער עדה אין זײַן "די משפּחה משבר". די דערציילונג איז פֿיין אויסגעהאַלטן אין באַנוץ פון דעם חסידישן לשון און פון חסידישע ספּעציפישע סטיל-געווינהייטן, כאַטש ס'לאָזט זיך שוין דאָ און דאָרט באַמערקן דעם נסתרס ספּעציפישער זאַצבוי מיט זײַנע אינווערסיעס.

- 4 צום ערשטן און צום איינציקן מאל דערשינען אין דעם נסתרס בוך "געראַנקען און מאַטיווען", ווילנע 1907, ז"ל 13—23.
- 5 די עראַטיק איז ביז גאָר בולט אין זײַן "פּויליש" און "קלעאַפאַטרע" — ביידע אין ליטעראַרישע מאַנאַטסשריפטען, ווילנע 1908, נומ' 1, ז"ל 47—58 און נומ' 4, ז"ל 35—50. זען אויך אין זײַן פּאַעמע פון יענע יאָרן "פּרילינג", דער שטראַהל, וואַרשע, נומ' 25, ז"ל 3—19.
- 6 אויסער די צוויי דערמאַנטע (אויבן און אין הערה 4) אויך: געזאַנג און געבעט, קיעוו [1912].
- 7 די דערציילונג איז נישט פאַרצייכנט אין דער ביבליאָגראַפיע פון א. פּינקעלשטיין און מ. ראַזענהויז, "דעם ניסטערס ווערק", סאַוועטיש היימלאַנד, 1 (1970), ז"ל 150—152. "דער ליאָווער" האָט זיך אָפּגעפונען אַ דאַנק דעם ביבליאָגראַפישן פּראַיעקט ביי דער ייִדיש-אַפּטיילונג פון דעם העברעישן אוניווערסיטעט אין ירושלים, וואָס פאַרצייכנט דעם אינהאַלט פון דער ייִדישער פּעריאָדיק. ביי דער געלעגנהייט וויל איך האַרציק דאַנקען פּר' דינה אַבראַמאָוויטש, דער ביבליאָטעקאַרין פון ייוואַ אין ניו-יאָרק פאַר דער פּאַטאַקאַפיע פון דער דערציילונג, וואָס דערגאַנצט דעם דעפּעקטן עקזעמפּליאַר פון דער צייטונג אין דער נאַציאָנאַלער און אוניווערסיטעט-ביבליאָטעק אין ירושלים.

ס'איז אין תוך אַ רעאַליסטישע דערציילונג. דער פּאָן פון "דער ליאַווער" איז אַ היסטאָריש רעאַלער און אַ גוט באַקאַנטער. "דער ליאַווער" פון דעם נסתרים דערציילונג איז ר' דב בער אָדער בערעניו פרידמאַן, אַ באַרימטער צדיק, איינער פון ר' ישראל ריזשינערס זעקס זין, וואָס האָבן נאָך דער פטירה פון זייער פאָטער (1850) במשך פון דער צווייטער העלפט פון 19טן יאָרהונדערט געוועלטיקט איבער גאָר גרויסע חסידישע עדות אין אוקראַינע, גאַליציע, בעסאַראַביע און רומעניע. דער פאָטער און דריי פון דעם ליאַווערס ברידער ווערן טאַקע בפירוש דערמאַנט אין דעם נסתרים דערציילונג: דער סאַדיגורער (ר' אברהם יעקב), דער הוסיאַטינער (ר' מרדכי שרגא) און דער טשאַרטקאָווער (ר' דוד משה).⁸

די האַנדלונג פון דעם נסתרים "דער ליאַווער" וויקלט זיך פונאַנדער אין הינטערגרונט פון אַ געשעעניש וואָס האָט אויפגערודערט די גאַנצע חסידישע וועלט אינעם יאָר תרכ"ט/1869. ר' בערעניו, דער ליאַווער, וואָס זיין חסידישע הנהגה איז שוין פריער געווען אַ גאַנץ פראַבלעמאַטישע, האָט דעמאָלט פאַרלאָזט זיין וווינאַרט, אַוועק קיין טשערנאָוויץ, זיך אויפגעהאַלטן דאָרט ביים ד"ר י. ל. רייטמאַן, אַ דעמאָלט באַרימטן משכיל. פון טשערנאָוויץ האָט זיך פאַרשפרייט די ידיעה, אַז דער רבי איז אַראָפּ פון חסידישן דרך הישר און איז געוואָרן אַ משכיל. די ידיעה איז אויך דערשינען אין די דעמאָלטיקע העברעישע פּעריאָדישע אויסגאַבעס. זעקס וואָכן האָט דער ליאַווער פאַרבראַכט אין טשערנאָוויץ ביים ד"ר רייטמאַן. זיין פאַרצווייגטע רביישע משפּחה האָט זיך אַרײַנגעמישט אויף אַ זייער ענערגישן אופן און צוריקגעבראַכט דעם ליאַווער קיין סאַדיגורע. אין אָנהייב האָט מען געפרווט דערווייזן, אַז ער פירט זיך אויף ווי פריער און פראַוועט אפילו טיש. אָבער פאַקטיש האָט ער פון דעמאָלט אָן און ביז זיין טויט אין יאָר תרל"ו/1875 געלעבט פאַראייניגט זאַמט אין סאַדיגורע אונטער דער השגחה פונעם עלטערן ברודער. די קעגנעריש קאַנקורירנדיקע חסידישע מחנה פון די סאַנדזער האָט אויסגעניצט די געשעעניש אין איר קאַמף קעגן די ריזשינער יורשים. ס'האַט זיך אַנטוויקלט אַ העפטיקע אומברחנותדיקע מלחמה צווישן די צדדים, וואָס האָט אָנגעהאַלטן אַ גאַנץ לאַנגע צײַט.⁹

די עיקרדיקע געשעענישן און די דערמאַנטע געשטאַלטן זענען אין דעם נסתרים דערציילונג בדרך כלל געטריי די באַקאַנטע און זיכערע היסטאָרישע פאַקטן. אפילו די ציטאַטע פון דעם סאַדיגורערס מויל וועגן זיין ברודערס כפירה ("יידן! אַ סך פון אונדז האָבן ביז אָהער געמיינט און טייל מיינען נאָך איצט אויך, אַז דעם ברודערס דרך איז אויך אַ דרך, זיין דרך, — יידן, מיר זענען אייך מודיע, איז קיין

8 די עיקרדיקע ביאָגראַפישע פרטים וועגן דער דאָזיקער דינאַסטיע: יצחק אלפסי, החפירות תל-אביב 1977, ז' 36.

9 זען די שילדערונג פון דער פרשה צוזאַמען מיט דער פובליקאַציע פון אַ נייעם מיט-צײַטלערישן דאָקומענט ביי יצחק רפאל, "לפתרון התעלומה של רבי דוב בער מליאובנה", ארשת, ו (תשמ"א), ז"ז 211—221.

דרך נישט! ער איז אַראָפּ פון וועג!" — זען ווייטער), איז אין ז'עם נסתרס דערציילונג געבויט אויף אַ פאַרלאַלעלן פאַרלאַזלעכן חסידישן מקור: "יש החושבים כי דרכו של אחי הוא דרך הקודש, לא, לא כן האמת: אחי סר מן הדרך הישר"¹⁰. אָבער כאָטש דער נסתר האָט זיך געמיט צו זיין געטריי די היסטאָרישע פּאַקטן און איז ווייזט אויס געווען באַהאַונט אין די מקורות וועגן דעם ליאַווער, איז ניט דער ליאַווער אַליין דער עיקר אין דעם נסתרס דערציילונג. דאָס געשטאַלט פונעם רבין איז גאַר וויכטיק אין דער דערציילונג, ס'איז אָבער גיכער אַ פּאַך געשטאַלט, וואָס ווערט פּרעזענטירט אויף אַן אומזירעקטן אופן. די וואָס דערציילן וועגן אים שטייען אין צענטער פון דעם נסתרס אינטערעס אין דער דערציילונג. אַלץ אין דער דערציילונג קומט פאַר אין אַ חסידישער קלויז אין אַן אָרט וואָס זעט אויס צו זיין גאַנץ ווייטלעך סיי פון דעם ליאַווערס ווינאַרט און סיי פון די אַנדערע חסידישע צענטערס, וואָס ווערן אין דער דערציילונג דערמאַנט. דער נסתר האָט קודם כל אין זינען אַרויסצוברענגען די השפּעה און די קאָנסעקווענצן פון דעם ליאַווערס שריט אויף דער חסידישער עדה, וואָס איז מיט אים געווען פאַרבונדן. די עדה צעפאַלט זיך, ווייל דעם ליאַווערס חסידים קענען קיין אַנדערן מנהיג ניט געפינען:

"און טאַקע אַן אמתער צער איז דערנאָך געווען צו זען, ווי אַלטע, גרייז-גראַע יידן, די עלטסטע חסידים, די זקני הדור האָבן זיך געבעד, ווי די שאַף אַן אַ פּאַסטער, אומגעבלאַנקעט — אַן אַ חוזה, אַן אַ טרייסט און אַן דעם אמתן מורה דרך... טייל האָבן אפילו געפרוּווט נאָך דערנאָך אַרומפאַרן און 'זוכן', נאָר קיינער פון זיי האָט שוין גאַרנישט ניט געפונען, דאָרט גאַרנישט ניט געפונען, דאָרט גאַרנישט ניט געזען...". (זען ווייטער).

און לאַמיר דערמאַנען, אַז ממש אין דער תקופה, אין אַנהייב פון יאָרהונדערט, האָט פּרץ שוין געהאַט פאַרעפנטלעכט עטלעכע נוסחאות פון זיין העברעיש-יידישן חורבן בית צדיק — "די גאַלדענע קייט", זיין דראַמע, וואָס באַהאַנדלט אַ גאַר ענלעכע פּראַבלעמאַטיק. אויך אין דער משפּחה פון די רביים אין פּרצעס דראַמע גייט אַ טאַכטער אַוועק צום משכיל, דעם ד"ר בערגמאַן, און אַרום דער געשעעניש דערגייט אויך דאָרט צום קריזיס פון דער חסידישער הנהגה. אויך דאָרט בלייבט כמעט ניט קיין האַפענונג פאַרן המשך פונעם חסידישן הויף און ס'דראַט אים אַ כמעט אומפאַר-מיידלעכער צעפאַל און חורבן.

סיי פּרץ, און אין דעם זינען אויך זיין תלמיד דער נסתר¹¹, האָבן אינעם עבר פון חסידות געוואַלט זען אַ רומפולע תקופה פון אויטאָראַטיווער און דערהויבענער ספּיריטועלער הנהגה און געקוקט אויף צוריק מיט בענקשאַפט אין אַנבליק פונעם

10 רפאל, דאָרט, ז' 213.

11 זען דעם נסתרס, "פּרץ האָט גערעדט און איך האָב געהערט", אין זיינע "דערציילונגען און עפייטען", ניו-יאָרק 1957, ז"ו 279—289.

חורבן און דעזאיינטעגראציע פון די חסידישע עדות. און סיי בני פרצן און סיי ביים נסתר האַנדלט זיך ניט נאָר אין דער חסידישער הנהגה, נאָר אויך אין דער גאַנצער טראַדיציאָנעלער הנהגה, אין "זקנים" און "ישישים", וואָס האָבן אין "אַמאָליקע צייטן" אַליין געהאַט אַ פעסטן דרך פאַר זיך און אויך געהאַט דעם כוח אויף דעם דרך צו פירן די קומענדיקע דורות. דער התמעטות-הלבבות-מאָטיוו בני פרצן איז גוט באַקאַנט פון אַ ריי פון זיינע ווערק.¹² אויך ביים נסתר איז עס אַן עיקר, ווען ער שילדערט נאַסטאַלגיש פאַרגאַפט די אַמאָליקע זקנים-מדריכים אין זיין "פויליש" און "פּרילינג"¹³ און אויך ווען ער קלאַגט אין "מיר" אויף זיין אייגענעם פאַריתומטן דור :

ווייל —	נאָר מיט לערנען
אויסגעלאָזט האָט	מיט די אויגן,
איצט זיך אַלעס,	זעלטן עצהן זיי
בני דעם פּאַלק	מיט ווערטער ;
די אַלטע, שטילע	אויסגעשטאַרבן
פון דעם פּאַלק	זענען יענע,
די רויק קלאַרע,	אַט די קלוגע לייט [...]
יענע זקנים	[...] איצט מיר שטייען
אינעם שווינגן	אין דער מיטן,
און די חשובע	אַלטע צייט
מיט אויגן,	איז דאָך פאַרגאַנגען,
מיט די ריינע	נייע וועגן
און געזעצטע,	נאָך פאַרהוילן,
וואָס זיי זאָרגן	און מיר שטייען
פאַר דער אומה	שאַף אויף סטעפעס
פלעגן יאָרן	און בני נאָכט
אויף דער עלטער	און אין דער פינצטער
און באַשיינען אונדז	קאַפּ צו קאַפּ,
געזינדן,	בני רוקן — רוקן
נאָר מיט קוקן שטיל	און צונויפגעדריקט
אויף טאַטעס,	אין רעדל,
אַכטונג געבן	אומבאַהאַלפן
אויף די וועגן,	און דערשראַקן . . . ¹⁴

12 זען אין ח. שמערוק, פּרצעס ייאַש-וויוזיע, ניו-יאָרק 1971, ז"ל 39—42.

13 זען אין הערה 5 אויבן.

14 דאָ ציטירט פון אַ שפּיגל אויף אַ שטיין, ז"ל 132—133. "מיר" איז געהאַט דערשינען אין דעם נסחרס "נעזאָנג און געבעטן", ז"ל 5—12.

און ס'איז קלאר אז אויך "דער ליאווער" דארף קודם כל פארשטאנען ווערן אין דעם דאזיקן ווייטאקדיקן פראבלעמען-קרייז פון שארפן קרייזיס, וואס איז אזוי בולט אין דעם נסתרס שאפן פון יענע יארן און אויך שפעטער אין די געשטאלטן פון די זוכנדיקע נזירים, וואנדערער און גייערס פון דעם נסתרס סימבאליסטישע מעשיות.

אזוי ווי דאס געשטאלט פונעם אלטן קאצקער¹⁵ האט אויך דער ליאווער געלאקט יידישע שרייבער, וואס האבן געפרווט געבן א דראמאטישן לבוש דער דאזיקער טראגישער פערזענלעכקייט פונעם חסידישן רבין, וואס איז אראפ פונעם וועג. מיר פארמאגן פון סוף צוואנציקער און אנהייב דרייסיקער יארן דריי דראמעס, אין וועלכע מ'האט זיך פארמאסטן מיטן דאזיקן געשטאלט אין פרווון היסטאריש און פסיכאלאגיש צו באגרינדן דעם ליאווערס קרייזיס און זיינע מעשים¹⁶. מיט יארן צוריק האט דער קריטיקער י. ראפאפארט רעצענירט אלע דריי דראמעס צוזאמען און ארויסגעטראגן דעם פאלגנדיקן גאר שארפן אורטייל:

"מ. ב. שטיין האט געמאכט פון ליאווערס דראמע א שפאנדע מעלאדראמע; י. באטשאנסקי האט געמאכט פון איר א סענסאציאנעלן ליבע-ראמאן מיט משכילישע חן-פינטעלעך; מיכל דאוידזאן האט געמאכט פון איר א לאנגן משכילישן פארס. אלע דריי האבן, יעדער אויף זיין שטייגער, געקוילעט אן אינטערעסאנטע היסטארישע געשטאלט. זיי האבן זי נישט נאר באארבעט שפעריש, נאר אפילו ריין דעקאראטיוו זי דעגראדירט דורך נישט געלונגענע אינסצעניואציעס. די געשטאלט פון ר' בער ליאווער ווארט נאך אויף א דראמאטורג, ווי א סך אנדערע ווונדערבארע געשטאלטן און שטאפן פון אונדזער גייסטיק רייכער געשיכטע"¹⁷.

ס'זעט אויס, אז ראפאפארט האט וועגן דעם נסתרס דערצייילונג ניט געוויסט.

15 פרצן האבן חסידים באשולדיקט אז אין "די גאלדענע קייט" האט ער אין זינען געהאט דעם אלטן קאצקער. אין י. אפאטשאוס "אין פוילישע וועלדער", איז דער קאצקער א צענטראל געשטאלט. וועגן קאצקער האט אויך געשריבן מ. ב. שטיין (= מ. בארנשטיין), "ערד און הימל", ווארשע 1926. אפרופן וועגן דער דראמע אין פארגלייך מיט פרצן און אפאטשאוס: ז. זילבערצווייג "לעקסיקאן פון יידישן טעאטער", באנד 6, מעקסיקע 1969, ז"ז 4940—4944. מ. ב. שטיין האט אויך אנגעשריבן א דראמע וועגן ליאווער. זען אין דער ווייטערדיקער הערה.

16 מ. ב. שטיין (= מ. בארנשטיין), די חורבה, דראמע אין אכט בילדער, ווארשע, פארלאג פנתס גראובארד, 1930; יעקב באטשאנסקי, "דער ליאווער", היסטארישע דראמע אין 4 אקטן — אין זיין בוך "דראמען", בענאס איירעס 1933, ז"ז 3—70; מיכל דאוידזאן, "דער ליאווער רבין", היסטארישע דראמע אין פיר אקטן, שיקאגא, פארלאג ל. מ. שטיין, 1935. דאוידזאן אליין איז געווען א ליאווער. אין זיין בוך געפינט זיך דעם ליאווערס בילד צוזאמען מיט א רעפראדוקציע פון זיין חתימה.

17 י. ראפאפארט "שראפנס גלויבן" מעלבורן 1946, ז' 35.

מיט יארן שפעטער איז דאס געשטאלט פונעם ליאָווער ווידער אויפגעשוועמען ביים נסתר אינעם צווייטן טייל פון "די משפחה משבר" ווי אַ פאַראַלעל צו אַן ענלעכער אָבער ווייט ניט אידענטישער סיטואַציע. ווען לוזי קומט צום רב, כדי צו פאַרטיידיקן און מלמד זכות זיין אויף מיכל בוקיער, דעם אומגליקלעכן בראַצלאָווער חסיד, וואָס ווערט אויף אַ דעמאָנסטראַטיוון און אַרויסרופערישן אופן אַ כּופּר און גייט אַוועק צו די משכילים, מאַכט ער דאַרט אַ פאַרגלייך צווישן אים און צווישן דעם ליאָווער. מ'דאַרף דערביי אין זינען האָבן, אַז דעם ליאָווערס פרשה האָט אינעם בוך געדאַרפט זיין פּריש אין זיכרון פון די געשטאַלטן, ווייל די צייט פון די געשעענישן אין צווייטן טייל פון "די משפחה משבר" ווערט באַשטימט אין די זיבעציקער יאַרן¹⁸. וועלן מיר פאַרענדיקן מיט אַ ציטאַטע פון "די משפחה משבר", וועגן דעם טיטל-געשטאַלט פון דעם נסתרס אָפּגעפונענער דערציילונג. ביידע טעקסטן, דער פון 1910 און דער פון אַרום 1944¹⁹, דערגאַנצן איינער דעם אַנדערן:

"[...] ווייל אַט האָט זיך די לעצטע צייט געמאַכט דער פאַל מיטן ליאָווער — ניט אַבי ווער, נאַר אַליין אַ גדול, אַ זון און אַ ברודער פון גדולים, וואָס האָט אַן ענלעכע מעשה אָפּגעטאַן און איז אַריבערגעלאָפּן צו די טשערנאַ-וויצער, וועלכע האָבן זיך מיט אים, ווי באַוווסט, שטאַרק דערפרייט און אים גענומען אונטער זייער שוץ. שטעכנדיק די אויגן פון די פרומע קעגנער זייערע מיט אַזאָ, ווי דעם, וועמען זיי האָבן אויף זייער זייט אַרײַנגעקריגן. די זאַך איז אַלעמען באַוווסט, נישט געקוקט דערויף, וואָס די אייגענע, קרובים, ברידער פונעם געטראַפּענעם האָבן דאָס אַזוי געוואָלט פאַרשטעלן און האָבן אַלערליי שיפלות געטאַן, מ'זאַל יענעם צוריק ווידער צו זיך אַריבערצייען... ס'האַט ניט געהאַלפּן [...]"²⁰

- 18 דער נסתר אַליין האָט זיך געוואַקלט וואָס שייך דער צייט פון די געשעענישן אין זיין בוך. זען ה. שמרוק, "ארבע אגרות של דער נסתר — לתולדות ספרו 'די משפחה מאשבער' והדפסותיו", בחינות, 8—9 (1977—1978), ז"ו 227—228.
- 19 וועגן דער דאַטירונג פון דעם טייל פונעם בוך זען אין מיין אַרבעט וואָס איז דערמאַנט אין דער פּריערדיקער הערה.
- 20 דער נסתר, "די משפחה מאשבער", צווייטער טייל, ניויאַרק 1948, ז"ו 90—91.

דער ליאָווער

ביי אונדז איז מען פון דער געשיכטע געוואָר געוואָרן באַלד. באַלד נאָך יום-טובים, — אַז חסידים, וואָס זענען אַהין אויף ימים-נוראים און אויף סוכות געפאַרן, האָבן אָנגעהויבן פון דאָרט זיך צוריק צונויפצופאַרן, — האָט מען ביי אונדז אין קלויז, צווישן מנחה-מעריב, און ביי דעם שיין פון איינציקע לאַמפּן, אויך נאָך מעריב, אומרויקע חסידים-רעדלעך באַמערקט. עלטערע און מיטעלע יידן מיט גראַע און גרויסע בערד זענען אין מיטן די רעדלעך געשטאַנען. האָרט נעבן זיי האָבן זיך יונגעלייט, נאָך מיט קליינע שוואַרצע בערדלעך, געטוליעט און אַרום די רעדלעך האָבן יינגלעך זיך צונויפגעקליבן. טייל זענען אויף די שפיץ פינגער געשטאַנען און אין די רעדלעך אַריינגעקוקט. טייל האָבן זיך מיט איינע זייטן נאָר געטוליעט און מיט איינע אויערן, מיט נייגיר און איינגעהאַלטענעם אַטעם צו די רעדלעך זיך צוגעהערט. גאָר אַלטע חסידים-זקנים זענען צו צוויי, צו דריי אין די ווינקלען געשטאַנען, צווישן זיך פריער שטיל איבערגערעדט, דערנאָך העכער טענהן אָנגעהויבן און אין אַ חילוקי-דעות אַריין. איין ר' יוסף ישראל — דער עלטסטער ביי אונדז אין קלויז, דער עלטסטער זקן פון "זיינע" חסידים — ער אַליין נאָר איז צו קיין רעדל גישט צוגעגאַנגען, מיט קיינעם נישט גערעדט, ווי זיין שטייגער איז געווען. די הענט אין די הינטערשטע קעשענעס פון דער קאַפּאַטע פאַרשטעקט, דעם קאַפּ הויך איבער די אַקסל געהאַלטן — האָט ער איבערן מזרח אַרומגעשפּאַנט, איז פון וואַנט צו וואַנט געגאַנגען, ברייט די אויגן געעפנט און פאַרטראַכט און גלייך מיט זיי געקוקט; געשפּאַנט, פון וואַנט צו וואַנט געגאַנגען, אַפּגעקערעוועט און ווייטער צוגעגאַנגען, אַזוי אַ סך, אַ סך מאַל, — ווען ניט ווען נאָר, פּלוצלינג, אין מיטן גיין זיך ביי אַ שטענדער אַ שטעל געטון, מיט האַלבן גוף זיך איבער אים איבערגעבויגן, האַנט אויף שטענדער און קאַפּ אויף האַנט אָנגעשפּאַרט, און אַזוי, איינגעבויגענער-הייט, געשטאַנען און געשטאַנען, געטראַכט און געטראַכט, דערנאָך פאַמעלעך זיך אויפגעשטעלט און רויק, רויק און באַטראַכט, ווי אַ שטילע, נאָר שלעכטע מחשבה אַוועקטרייבנדיק, עטלעכע מאַל מיטן קאַפּ היין און צוריק געדרייט, ווי איינער רעדט: ניין, ניין... ס'קאָן נישט זיין.

און דערציילט האָבן די אָנגעפאַרענע, אין די רעדלעך שטייענדיק:

— ס'האָבן דאָס שוין לאַנג די גבאים באַמערקט, נאָר זיי האָבן די העזה נישט געהאַט, פאַרן מויל דאָס נישט געבראַכט... נאָר באַלד האָבן דאָס שוין די מקורבים דערזען. און זיי אויך — האָבן זיך פריער צווישן זיך דערמיט אַרומגעטראַגן, — דאָס אַלץ צוגעדעקט, פון מויל צו מויל נאָר איבערגעגעבן, זיך געשושקעט און

געסודעט. אזוי לאנג ביז... ס'איז צום עולם געקומען. און דער עולם מורמלט : חילול הקודש... סטייטש, מזלזל במצוות : נישט קיין טבילה, נישט קיין תפילה... ס'איז דאך א הימלגעשריי — טעג וואס ער לייגט קיין תפילין נישט... טשערנאוויץ. ביי די טשערנאוויצער אפיקורסים געווען, איבערגעקערט... געקומען נישט דער. גייט גאנצע טעג ארום פארטראכט, ווייזט זיך אויף דער ליכטיקער שיין נישט, רעדט נישט, פדיונט נישט. גבאים גייען אן קעפ ארום. מקורבים זיפצן שטילערהייט און ווייסן נישט וואס צו טון. צו די זקנים ווענדט מען זיך, נאך זקנים ווייסן אויך נישט... זיי האבן אויך די קעפ פארלארן, גייען איבער די קלויזן ארום און קרעכצן אלץ : א צארן, א צארן. פון דער מעשה ווייסט מען שוין אומעטום, ביי אלע "ברידער" אין סאדיגורע, אין הוסיאטין און אין טשערטקאוו. "זייערע חסידים דארט רעדן דערפון, נאך ביי "זיי" פרעגן — וויל זיך קיינער נישט איינשטעלן, און "זיי" אליין, די "ברידער" — שווייגן...

און אויסגעהערט האט די ידיעה דער עולם. שטיל און איינציקווייז האבן זיך די יונגעלייט פון די רעדלעך אפגעטיילט, שטיל און אומבאמערקט האבן זיך די עלטערע פון די רעדלעך ארויסגעדרייט און שווינגנדיק זענען אזוי די רעדלעך אויס געווארן. די טיר פון קלויז האט זיך באַלד נאך דעם אלע מאַל נאך אַן אנדערן צוגעמאַכט — דער עולם איז זיך צעגאנגען. דער שמש האט די לאַמפן אויסגעלאָשן און אויך אליין ארויסגעגאנגען. איינער אליין נאך איז ר' יוסף ישראל געבליבן. און ביי דער שיין פון א יארצייטליכט, וואס האט אויפן עמוד געברענגט, האט ער ווייטער אין מורח אַרומגעשפּאַנט, פון וואַנט צו וואַנט זיך אַרומגעדרייט און געטראַכט זיך און געטראַכט.

ס'איז דעמאלט נאך יום-טובים געווען. אין דרויסן איז באַלד אַסיען געוואָרן. און יידן האבן זיך באַלד יעדערער צו זינעם גענומען. סוחרים צו האַנדל, מלמדים צום קנעלן און בחורים צו די גמרות. און ווי דער שטייגער איז — יידן זענען די גאַנצע טעג פאַרטראָגן געווען, פאַרדאַגהט, פאַרטון, געיאַגט און געלאָפן — פרנסה. און, ווי כסדר, איז זיך דער טאַג — דער טאַג געווען, די גאַס — אַ גאַס און דער מאַרק — אַ מאַרק, אלץ ווי עס באַדאַרף צו זיין, ווי דער סדר עולם איז, און צוריק ווי תמיד. נאך נישט ווי תמיד האבן דעמאלט יידן אין קלויז אין יענע אויפדערנאַכטן אויסגעזען. ווייניק פלעגן דעמאלט אין קלויז נאך מנחה-מעריב בלייבן. און די, וואס זענען יא געבליבן, פלעגן זיך איינציקווייז, שטילע, מיט אַראַפּגעלאָזענע קעפּ און פאַרדאַגהטע, פאַרמרהשחורהטע, ווי די אבליים, אין די ווינקלען זיך צוזעצן, קעפּ און אויגן צו דער ערד אַראַפּגעלאָזט, שטיל, אין דער פינצטער און אליין זיך אזוי געזעסן, שטיל און אומעטיק געטראַכט זיך און שטיל און טרויעריק געזיפּצט און געזיפּצט...

איז אַ מאַל אַ יאַרצייט געווען, צי האַט אַ ייד אַ מאַל אזוי זיך תיקון געגעבן, צום טיש אין מערב-זייט צונויפגיין פלעגט מען זיך אויף אַ ווילע, ביי דער יאַרצייט-ליכט, נאך לחיים געטרונקען, שטיל אזוי, זיך געווינטשענעט און באַלד

דערנאך זיך צעגאנגען, ווייטער זיך אין די ווינקלען זיך צעזעצט, יעדערער מיט זיין מחשבה, יעדערער מיט זיין זארג און זיין טרויער. און געשוויגן האבן דעמאלט אלע — קיינער האט נישט געפרעגט, קיינער האט נישט גערעדט, נאר יעדערער איז זיך פאר זיך פארדאגהט ארומגעגאנגען, מיט שטילן טרויער אין די אויגן, מיט פארטראכטער זארג אויפן פנים און מיט מרה-שחורה און אומרוי קייט אין הארצן...

און שטיל זענען זיך אזוי טעג און וואכן געגאנגען. ווי אויף שפיץ פינגער, שטיל און פארטראכט האבן זיך חסידים אין קלויז איינע ארום די אנדערע, ווי ארום מסוכנע חולאים, ארומגעדרייט. ווען גיט ווען, בשעתן ארומדרייען, פלעגט זיך א מאל איינער אן אנדערן זיך אנשלאגן, פלעגן זיי שטיין בלייבן, פלעגן פארווונדערט, מיט גרויסע אויגן, איינס אויפן אנדערן קוקן א וויילע, פלעגן אבער שטיל באלד אפקירעווען, מיט די אקסל געצויגן, אין פארשידענע זייטן זיך צעגייזן און ווייטער זיך דרייען און דרייען, אויף און אפ, אויף און אפ.

שטיל זענען זיך אזוי טעג און וואכן געגאנגען. אין אויר האבן זיך עפעס ווי טויבע קלאנגען געטראגן, טויבע שמועות און ידיעות, נאר וואס דארט איצט באמת טוט זיך, וואס דארט קומט איצט באמת פאר — האט קיינער נישט געוואסט. די, וואס פלעגן תמיד אין דער צייט "אהיך" אויף חנוכה פארן, האבן איצט, אין "אזא צייט", נאך א שטילן יישוב, די נסיעות זייערע אפגעלייגט. פון דארט אליין האט זיך קיינער נישט געוויזן, קיינער נישט געקומען: קיין גבאי, קיין משולח, קיין ידיעה...

געשמועסט האט מען אפילו, אן אלטע חסידים, מקורבים און די גרויסע זקני הדור, זענען נוטה צו זאגן: אדרבא, הן, הן גבורותי — אט דא שטעקט זיין גבורה, אט דא טאקע ליגט זיין גרויסקייט, ווארעם — זיי האלטן, — אז דאס איז אזא דרך, "זיין" דרך, זיין אייגענער, און אז דא שטעקן סודות ורמזים טאקע פונעם גרויסן, פונעם אמתן צדיק הדור, — יא, אזוי האט מען געשמועסט, דאך נישט פארשטאנען האט דאס דער עולם, נישט דער מוח האט דאס משיג געווען, ווארעם, וואס הייסט? און געוואסט האט מען ביי אונדז, אז איין ר' יוסף ישראל האט וועגן דעם וואס צו זאגן און וואלט עפעס געקאנט זאגן, נאר פרעגן אים האט קיינער נישט געפרעגט און ער אליין האט געשוויגן. ער פלעגט זיך ביחידות און פארטראכט אין מזרח ארומדרייען, שעהן-לאנג, אזוי ביי טאג, אזוי אויף דער נאכט, ווען גיט ווען נאר זיך ביי א פנצטער אפשטעלן, שטיל און לאנג דארט שטיין און קוקן און קוקן. און ארויסגעקוקט האבן חסידים און אויף א שעת הכושר געווארט און האבן זיך סוף כל סוף דערווארט...

איין מאל, און אין דעם אויפדערנאכט איז עפעס א גרויסער יארצייט געווען. א גרויסער עולם האט זיך דעמאלט אין קלויז אריין צונויפגעקליבן. ארום טיש,

וואָס איז ביי דער הרובע אין מערב געשטאַנען, זענען דעמאָלט סאַמע אַלטע געזעסן, די סאַמע עלטסטע און שענסטע פון יענעם דור, וואָס זענען נאָך צו די אַלטע געפאַרן, וואָס האָבן נאָך אַליין די גרויסע זכיה געהאַט די אמתע צדיקי הדור מיט די אייגענע אויגן זען — סאַמע אַלטע, מיט גראַע און זויבערע בערד, מיט גרויסע און שיינע שטערנס און מיט ריינע, קלאַרע ריינע אויגן. געווען איז דאָרט בשעת מעשה ר' יוסף ישראל אַליין — דער גרויסער ייד, דער גרויסער חסיד און שטעלער אויף זיך, וואָס האָט אַ מאָל זיך אין "זייערס" אַ מחלוקת אַרײַנגעמישט און טאַקע זײַן פסק באַקומען; געווען איז דאָרט אויך חיים איצי דער חזן, וואָס האָט נאָך בײַם רײזשינער יום-כיפור אויף דער גאַכט דעם "אדון עולם" געזונגען, הינט איציק יאַסל — דער שיינער ייד, דער גרויסער תלמיד חכם און די רעכטע האַנט בײַם סאַדיגורער; און חיים ישראל, דער מלמד — דער ווילדער ירא שמים און דער אמת פרומער ייד; געווען זענען אויך אהרן דער בעל-זוהר און בעל-קבלה, און נאָך. ס'איז שוין שפעט אויף דער גאַכט געווען, און געזעסן זענען זיך די אַלטע אַרום טיש און אַרום זיי, אַן זיי אַנגעשפאַרט, איבער זייערע פלייצעס איבערגעבויגן, זענען מיטעלערע און יינגערע געשטאַנען — אַנגעגרייט פון די אַלטע מעשיות און מאַמרים אויסהערן. שטיל זענען די זקנים געזעסן. אויפן טיש איז משקה געשטאַנען, נאָר קיינער האָט זיך דערווייל פון אַרט נישט גערירט. ס'האַט אַלע מאָל נאָר איינער אַ זיפּ געטאַן און בײַ די איבעריקע אַ זיפּ אַרויסגערופן. שטילער ווי תמיד זענען הינט די זקנים געזעסן, און נישט געווען איז הינט ווי אַלע מאָל, וואָס איינער דערציילט און די איבעריקע הערן זיך איין, ניין. עטלעכע פאַרלעך נאָר, איינס צום אַנדערן אַנגעבויגן, קאַפּ צו קאַפּ און פנים צו פנים שטיל, נישט איז דער הייד האָבן זקנים צווישן זיך געשמועסט, גערעדט און זיך דערציילט. די איבעריקע זענען זיך גלאַט געזעסן, אַזוי זיך געשוויגן, געטראַכט און געקוקט. דער איבעריקער עולם האָט זיך אויף קליינע קיבוצים צעטיילט און יעדער קיבוץ האָט זיך הינטער די פלייצעס פון אַן אַנדער זקנים-פאַר געשטעלט און שטיל, מיט גרויס כוונה צו די זקנים זיך צוגעהערט. שטיל גערעדט האָבן צווישן זיך די זקנים און עפעס אומבאַמערקט, איינציקווייז אַנטשוויגן געוואָרן און אויפגעהערט. בײַם עק טיש איז ר' יוסף ישראל געשטאַנען, מיט די הענט אויפן טיש אַנגעשפאַרט, און זיך עטוואָס איבער אים איבערגעבויגן. זײַן קאַפּ, באַרד און פנים זענען באַלויכן געווען: דעם קאַפּ עטוואָס אויסגעדרייט געהאַלטן, אַליין, ווי צום לאַמפּ געקוקט און דערציילט... באַלד האָבן זיך אַלע אויגן אין איין זיט געווענדט. דער טיש איז באַלד באַלאַגערט געוואָרן. זקנים, וואָס זענען בײַם אַנדערן עק געזעסן, האָבן זיך איבערן טיש איבערגעבויגן און צו יענעם עק אַן אויער צוגעלייגט. די אַרומיקע קיבוצים זענען באַלד אויס געוואָרן: שטילער, שטילער, ר' יוסף ישראל רעדט.

און ר' יוסף ישראל האָט דערציילט:

די מעשה איז נאָך אין רײזשין געווען. איך בין נאָך דעמאָלט גאָר אַ יונגערמאַן געווען. געווען איז דעמאָלט ווינטערצײט, אין איינער פון די שבת-געכט. זענען מיר — איך, משה ר' דודלס און נאָך אַ יונגערמאַן — בײַ אים, אין זײַן חדר געשטאַנען.

ער איז זיך אזוי אויף דעם שטול געזעסן, דעם קאפ אויפן אַנלען פאַרוואַרפן און די אויגן צוגעהאַלטן. מיר זענען פון דער ווייטנס געשטאַנען און שטיל אויף זיין פנים געקוקט. געזען האָבן מיר, ווי ס'האַט ביי אים אַלע מאָל פריער אַ ברעם און דערנאָך דער גאַנצער גוף אַ ציטער געטאַן. און געזעסן איז ער אזוי דעם קאפ פאַרוואַרפן און שטאַרק, שטאַרק פאַרטראָגן. מיר האָבן געזען, ווי מחשבות, ממש לעבעדיק, זענען אים איבערן שטערן אומגעגאַנגען. ער איז אזוי גאַענט געווען און דאָך האָט זיך אונדז אויסגעוויזן אזוי ווייט, ממש מיטן אויג נישט אַנצוזען. עפעס אַ ווילדע און אומגעהייערע ווייטקייט האָבן מיר אויף זיין שטערן געזען, ווי ער וואַלט ערגעץ איצט אין אומגעהייערע, ווייטע, ווייטע עולמות מיט זיין מחשבה פאַרטאַן געווען. פלוצלונג ... און ער האָט מיט אַ מאָל די אויגן אָן עפן געטאַן און צעמישט מיט זיי זיך אַרומגעקוקט, צעמישט האָט ער עפעס מיט זיי געזוכט און מיט אַ מאָל אויף אונדז מיט זיי זיך אַפגעשטעלט. ווי פון אַ ווייטער און פרעמדער וועלט איז ער איצט מיט זיינע אויגן אַנגעקומען און ווייט, ווילד און פרעמד אויף אונדז געקוקט. אַ פאַר מינוט אזוי געקוקט און מיט אַ מאָל אַ זאַג געטון: "ינגע-לייט, קוקט אויף מיר ... קוקט אויף מיר ... ינגע-לייט קוקט זיך אין מיר איין, כל זמן איד בין נאָך דאָ ...". ער איז אויף אַ מינוט אַנטשוויגן געוואָרן. דעם קאפ צוריק פאַרוואַרפן און באַלד אויפגעהויבן, ער האָט אַ קרעכץ געטון: "אָך ... ווייט, ווען איד זאָל געווען זיין אין בעל-שמש צייטן, וואַלט געווען אַ חידוש, ווען איד זאָל געווען זיין אין רמ"אס און אין רש"ס צייטן וואַלט אויך געווען אַ חידוש ...". ער האָט ווייטער דעם קאפ פאַרוואַרפן, עטלעכע מינוט אים אזוי געהאַלטן, דערנאָך אים מיט אַ מאָל אַ הייב געטאַן: "ווייט, ווען איד זאָל געווען זיין אפילו אין משה רבינוס צייטן, וואַלט אויך געווען אַ חידוש! ...". ער האָט זיך גלייך אויף זיין שטול געזעצט, אַ פאַר מינוט געטראַכט און ווייטער אַנגעהויבן: "השמים שמים לה' — נעמט זיך אַזאַ גרויסער גאַט, אַזאַ גרויסער, גרויסער כביכול און פאַרזעצט זיך אזוי הויך אַוועק, פאַרקלייבט זיך אין אַזעלכע ריינע הימלען אַרויף ... און אַזעלכע קליינע, שוואַכע און נישטיקע ברואים לאַזט ער אויף אַזאַ זינדיקער, זינדיקער ערד איבער ... און ווייניק איז אונדז דאָס לעבן אַליין מיט אירע אַלע דאגות, צרות און יסורים, נעמט ער און שיקט נאָך אויף אונדז אַ יצר הרע אָן, תאוות, זינד און מיתה. איד פרעג: רבוננו של עולם, וווּ איז יושר? דער יצר הרע דיינער, זינד דיינע, תאוות דיינע און אַפּקומען קומען מיר. איד פרעג: חי וקים! וואָס הייסט דאָס? קאַרג איז אונדז דער עולם השפל דיינער, מיט אַלע זיינע מיאוסקייטן, דאַרפן מיר נאָך פון טויט וויסן, דאַרפן מיר נאָך שטאַרבן אויך? ...". דאָ האָט ער זיך אַ שטעל אויף געטאַן: "איד זאָג אייך דערום, הערט! די זינד פון מיינע קינדער, פון מיינע קינדס קינדער, פון אַלע יידן, פון אַלע צייטן און אַלע דורות עד סוף כל הדורות — נעם איד אויף מיר, אויף מיר ... מיין טויט, מיין טויט אַליין וועט זיי מכפר זיין! ...".

אַפּגעשטעלט האָט זיך ר' יוסף ישראל און שווער דעם קאפ אַראַפּגעלאָזט. דער עולם איז מיט אויפגעשטעלטע מויל און אויערן, נישט געריט, נאָך ווי פריער געשטאַנען און אויף ר' יוסף ישראל געקוקט. פלוצלינג ... און ר' יוסף ישראל האָט

זיך אַ שטעל אויף געטאָן, דעם גוף אויסגעגלייכט און דעם קאָפּ אויפגעהויבן. אין די אויגן ביי אים האָט זיך אַ פּייערל אָנגעצונדן און דאָס פנים האָט געפלאַמט... ער האָט אַ זאָג געטון: "יידן! איך זאָג אייך — אַ קל איז דער, וואָס רעדט אויף אַ פּוּשע ישראל, עתיד ליתן את הדין איז דער, וואָס רעדט אויף אַ פּראַסטן יידן און עפּראַ לפומיה, עפּראַ לפומיה דעם, וואָס איז חושד בנים של קדושים ובפרט, ובפרט דעם קדוש, דעם צדיק אַליין... יידן, אונדזערע הייליקע ספּרי יראים זאָגן: אין דער טיפּסטער טומאה, אין מיאוסטן זומפּ זענען ערשט די אמת ריינע, די אמת הייליקע ניצוצין פאַרשטעקט... און איין צדיק קאָן זיך אַהין אַראַפלאַזן, איין צדיק דאַרף זיך אַהין אַראַפלאַזן, איין צדיק נאָר קען זיי פון דאַרט אויפברענגען און זיי מתקן זיין... שבע יפול צדיק וקם — מען דאַרף זיבן מאָל, כדי מען זאל באמת אויפשטיין און באמת גרויס זיין, מוז מען פאַלן, דאַרף מען, דאַרף מען פאַלן...".

ר' יוסף ישראל איז אַנטשוויגן געוואָרן. דער עולם איז פאַרגאַפּט געווען. אַ פאַר מיוט איז נאָך יעדערער מיט פאַרטראַכטע אויגן אין זיך פאַרטראַכט געזעסן: יעדערער נאָך זיין השגה נאָך האָט זיך אין דער זאָך מעמיק געווען און אויף זיין שטייגער זי זיך פאַרשטאַנען, נאָר באַלד איז דעם עולם גוט געוואָרן. די זקנים האָבן די קעפּ אויפגעהויבן. אויגן און שטערנס האָבן זיך אויסגעלייטערט, און די פּנימער האָבן געלויכטן... פּריילעך און אויפגעלייגט איז באַלד דאָס קעלישעקל פון האַנט צו האַנט געגאַנגען: דער עולם האָט לחיים געטרונקען. די נשמה זאל האָבן אַן עליה, אַלע נשמות אַן עליה, און יידן אַן עליה... שוין צייט, שוין צייט, רבנו של עולם... און אמת אויפגעלייגט און אמת פּריילעך האָט דער עולם דערנאָך נאָך גערעדט און מעשיות דערציילט. און נאָך ביז שפּעט אין דער נאַכט, העט־העט נאָך חצות דעמאָלט אין קלויז זיך פאַרזעסן...

גובר געווען, ווי ס'איז ידוע, האָבן דאָך "זיי"... ער איז סוף כל סוף, אין גאַנצע צו "זיי" קיין טשערנאָוויץ איבערגעפאַרן.

מען האָט דערציילט, אַז דעם שבת, נאָך זיין אַוועקפאַרן, איז צו קריאת התורה דער סאַדיגורער צו דער בימה צוגעגאַנגען, אַ קלאַפּ געטון און אויסגערופּן: "יידן! אַ סך פון אונדז האָבן ביז אַהער געמיינט און אַ טייל מיינען נאָך איצט אויך, אַז דעם ברודערס דרך איז אויך אַ דרך, זיין דרך — יידן, מיר זענען אייך מודיע, איז קיין דרך נישט! ער איז אַראַפּ פון וועג!..."

און טאַקע אַן אמתער צער איז דערנאָך געווען צו זען, ווי אַלטע, גרייז־גראַע יידן, די עלטסטע חסידים, די זקני הדור האָבן זיך, נעבעך, ווי די שאַף אַן אַ פאַסטעך, אומגעבלאַנקעט — אַן אַ חוזה, אַן אַ טרייסט און אַן דעם אמתן מורה דרך... טייל האָבן אפילו געפרוווט נאָך דערנאָך אַרומפאַרן און "זוכן", נאָר קיינער פון זיי האָט שוין גאַרנישט ניט געפונען, דאַרט גאַרנישט ניט געפונען, דאַרט גאַרנישט ניט

געזען... די אלטע האבן מיט די קעפ געדרייט, נישט גערעדט, חלילה, נאָר מיט די אַקסל געקנייטשט: דורך דור ומנהיגיו — יעדער דורך מיט זיין מנהיג... מסתמא וויל דער רבובו של עולם אזוי... און געקרעכצט האבן די אלטע און מיט האַרץ און אויגן געבענקט צום אַמאַל, צו דעמאַלט, צו "יענע", צו "זיין"...

און אומגעגאַנגען זענען אין די קלויזן אין די גרויסע זומערטעג און אין די לאַנגע ווינטערנעכט איינע אַליין די גרייזע זקנים. די שטרעמלעך אויף הינטן פאַררוקט, מיט די לילקע-ציבעקס אין די מיילער, שטיל און פאַרטראַכט זיך אזוי אומגעגאַנגען און געפיפקעט און געפיפקעט...

שטיל און פאַרטראַכט זענען זיך אזוי די זקנים אומגעגאַנגען און שטילע און נישט געטרייסטע זענען זיי אזוי איינציקווייז אויפן עולם האמת איבערגעגאַנגען, אזוי שטיל און איינציקווייז, שטיל און איינציקווייז עד תום כל הדור — ביז ס'איז קיינער פון דעם דורך נישט געבליבן.

דער סוף פון דער מעשה איז דאָך ידוע: ער איז אַ שטיק צייט נאָך בני "זיין" דאָרט אַפגעווען. דערנאָך האָט מען אים קיין סאַדיגורע געבראַכט... און שוין: מער האַבן חסידים פון אים נישט גערעדט, מער האַבן חסידים זיין נאַמען נישט דער-מאַנט...

פון אַלע "זיינע" חסידים בני אונדז איז נאָר איין ר' יוסף ישראל נאָך געבליבן. ער פלעגט אזוי דערציילן, אַז אַלע יאָר, אין דעם טאַג, וואָס ער האָט זיך צוריק פון טשערנאָוויץ אומגעקערט, פלעגט דער ברודער, דער סאַדיגורער צו אים מיט זיין קאַרעטע צופאַרן. "ער" פלעגט אַרויסגיין, אָן ווערטער אין קאַרעטע זיך זעצן און ביידע פלעגן אין וועלדל, וואָס הינטער דער שטאַט, אַוועקפאַרן. דאָרטן פלעגן זיי אַראַפגיין, אין וואַלד אַריין, זיך איינס קעגן דאָס אַנדערע שטעלן, און נישט גערעדט און נישט געזאָגט אזוי אַ שעה און מער אין די אויגן זיך קוקן. שטיל אזוי געשטאַנען און לאַנג איינס דעם אַנדערן אין די אויגן זיך געקוקט. מען האָט דערציילט, אַז כסדר פלעגט "ער" זיינע אויגן פאַרן ברודערס אַראַפלאָזן. אזוי פלעגט זיין תמיד, תמיד אין דעם טאַג, אַלע, אַלע יאָר — אַ יאָר זיבן, אַכט כסדר — ביז ער איז נפטר געוואָרן.

דוד האַפּשטיין

אין יידישן וואָרט

אין יידישן וואָרט, ווי ס'איז ווילד, ווי ס'איז מילד, ווי ס'איז טייער,
איז פֿאַראַן אזא רוף צו באַניונג, איז פֿאַראַן אזא העלישער פֿייער,
אַז ווינטן, וואָס ציען אויף וועלטישע ברייטע באַראַטן,
ניט קענען פֿאַרבלאַזן זיין גליענדן אַטעם,
און אַשן פֿון תקופֿות ניט קענען זיין צונטער פֿאַרגרויען,
זיין מונטערן צונטער, וואָס העלט זיך אויף שטילקייט פֿון בלויען.

אין יידישן וואָרט, וואָס איז אַקערשט אַרויס פֿון די צוואַנגען,
וואָס אומרויק זוכט זיך נאָך פֿעלדער און סטעפעס,
איז פֿאַראַן שוין די זיכערע רו אין די ברייטקייט פֿון עפּאַס.
און ניט נאָר ביי הייליקע שומרים — אין וואָרט ביי די פשוטע היטערס,
הערט זיך דער אַנהייב פֿון שטאַלצע געזאַנגען פֿון שניטערס,
הערט זיך דער אַנזאַג אויף מונטערע קלאַנגען פֿון שייער —
אין יידישן וואָרט, ווי ס'איז ווילד, ווי ס'איז מילד, ווי ס'איז טייער . . .

פון בוך "פון אלע מיינע וועלטן", כאַרקאוו מלוכה-פּאַרלאַג 1929

אַט זע איר: זי שטייט בני דעם ראַנד פֿון דעם גרוב מיט איין קלייד אויף די לענדן.

ז'איז שייך, ווי דער טאָג, ווי דער לויטערער טאָג, און די גלידער זיי בלענדן. זי שטייט און טוט זיך ניט אויס, און אַט גייט שוין צו איר אַ רוצח... זי זוכט עפעס מענטשלעכס אין אים, מיט לעצטן אומענטשלעכן כוח...

און ער איז צום זויבער פֿון אומשולדיק לײַב אַ צען שפּאַן ניט דערגאַנגען — אַ פֿאַרהאַנג אַ שווערער פֿאַר אים איז געפֿאַלן און האָט זי פֿאַרהאַנגען... זי שטייט בני דעם ראַנד, און אַט שיקט מען צו איר שוין אַ מערדער אַ צווייטן. געלעכטער און שפּאַט און באַפֿעלן, ווי בניטשן, דעם מערדער באַגלייטן... אַ רגע געוואָרן איז שטיל — ער איז אויך צו דער שטעל שוין געקומען, פֿון וואַנען אַוועק איז דער ערשטער, דאָס מיידל מיט בליקן מיט שטומע אים צווינגט דעם פֿאַרשיכורטן קאַפּ אויפֿצוהייבן, איר וועזן דערשפּירן, געהיים אין געראַנגל צו ברענגען דעם מאַרר אין פֿאַרגרעבטע געהירן...

און ער, ווי דער ערשטער, איז אויך די זעלבע צען שפּאַן ניט דערגאַנגען, אויך אים האָט די קראַפֿט פֿון איר אומשולדיק וועזן געהאַלטן אין צוואַנגען...

דאָס ווילדע געשריי פֿון דעם שיכורן הייפֿל געהילכט האָט נאָך העכער, אין גרימצאָרן האָט זיך געזידלט דער יונגסטער-דער עלטסטער פֿאַרברעכער...

ווי הינטישע וועזנס געשלאָגענע, שטייען ניט ווייט אַט די ביידע, און אומבאַוועגט שטייט דאָס נאַקטע קינד, וואָס פֿאַרהאַלט די עקדה...

1944

דאָס ליד "עקדה" איז בלויז איין מאָל פֿאַרעפנטלעכט געוואָרן אין דער צייטונג "איניקייט" און איז קיין מאָל נישט איינגעשלאָסן געוואָרן אין קיין שום לידער-זאַמלונג פון דיכטער.

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

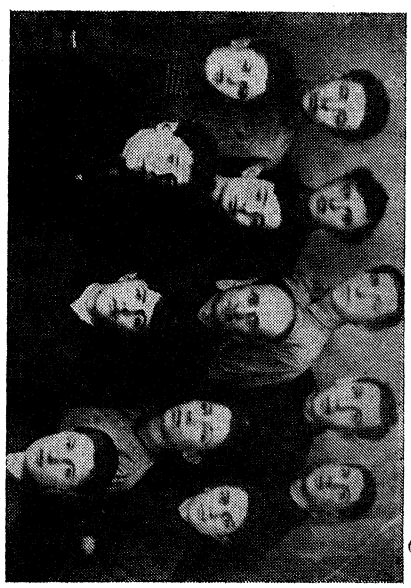
אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

אויף דעם פאפיר

דוד האפשטיין און זיין ליטערארישער קרייז

דיי האפשטיין איז שטערק געווען ארוםגענוגלט מיט באגרייס-
טערע פארהערער פון זיין פאציע און מיט אנאנער, — זיינע
תלמידים. ער האט אפגעגעבן פיל צייט און כוח אויף דערציען און
אויסצוארען א גרייס דור "ידיש-שעפער". אויפן בילד זענען מיר
צווילען אנדערע יונגע די שפעטערדיקע וויכטיקע יידיש-אונטערשישע
שרייבער: ד. ארלאנד דער ערשטער אין דער שטייענדיקער ריי,
פון רעכטס אויף לינקס און דער פערטער אין דער זעלבער ריי —
אויבער דרוקער. אין דער מיטלסטער ריי זענען דער צווייטער —
שלמה טשעניצאוויטש, זיין האפשטיין, אמרים קאנאניאוויטש, דוד —
מאן. אין דער דריטער ריי — דער לעצטער אויף לינקס —
יוהאן טאבאטשניקאוויטש.

פאטאסטאט פון דוד האפשטיינס ברויזל צו זיין
תלמיד אמרים קאנאניאוויטש (1928)

דוד בערגעלסאָנס ליטעראַרישע
אָבסעסיעס

עס קאָן גריינלעך געמאַלט זײַן, אָז מיר זאָלן זיך אַנשטויסן אויף דער טענה : ווי געשיקט זיך עס שרייבן וועגן ליטעראַרישע אָבסעסיעס, אָז זי אַליין, די ליטעראַטור, איז אַן אָבסעסיע פון וועלכער עס זענען באַזעסן די געניאַלסטע מײַסטער אירע ; די פּלייסיקסטע טשעליאַדיקעס און גלענצנדיקסטע נאַכמאַכער אירע, שוין אָפּגערעדט פון די גראַפאַמאַנען אין יעדן דור, וואָס זייער ליטעראַרישע באַנומענקייט איז מן הסתם נישט קלענער פון דעם ווידעראַנאַנד צווישן זייער שעפּערישער אָפהענטיקייט און דער שרייבערישער פּרוכטבאַרקייט זייערער.

אויב עס איז פאַראַן בלויז אַ טראַפּן אמת אין קירקעגאַרדס באַהויפטן, אָז אַ דיכטער איז אַ מין מוטורף, וואָס יעדעס וואָרט וואָס גייט אַרויס פון זײַן מויל ווערט פאַרוואַנדלט אין פּאַעזיע, קאָן מען אפשר זיך דערלויבן די באַהויפטונג, אָז אַ שרייבער איז אַ מין באַשעפעניש, וואָס זײַן באַזענסקייט באַשטייט אין אַ פּאַטאַלאַגיי-שן דראַנג אויסצוגיסן אויף פּאַפּיר ווערטער, וואָס ווערן פאַרוואַנדלט אין ליטעראַטור, וועלכע מען באַצייכנט אַלס שיינע ; און אַט די שיינקייט איז סײַ אַ זכות, סײַ אַ פּליכט. זייער אַ סך צורות און פאַרמען פאַרמאַגט די שיינקייט ; אַזוי פיל וויפל עס פאַרמאַגן אַלע די, וואָס זענען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר איר קינסטלערישן געשטאַל-טיקן ; אַזוי פיל, וויפל עס זענען פאַראַן טאַלאַנטן, וועלכע באַשטעטיקן די פּילבאַר-קייט פון די שרייבערס צום אַרום ; זייער אייגנשאַפט צו אָבסערווירן דעם מענטש און דאָס לעבן, ווי אויך זייער פעיקייט קינסטלעריש אַסימילירן זייער באַאַבאַכטונג. וויפל קעפּ אַזוי פיל מוחות זענען פאַראַן ; וויפל הערצער — אַזוי פיל אופנים פון ליב האַבן — זאָגט ל. נ. טאַלסטאָי. וויפל טאַלאַנטן — מעג מען פאַראַפּראַזירן — אַזוי פיל פאַרמען פון קינסטלערישן אויסדרוק זענען פאַראַן.

אין דער יידישער ליטעראַטור איז דוד בערגעלסאָנס קינסטלערישער אויסדרוק איינער פון די ביז גאַר אַריגינעלסטע און שלמותדיקע סײַ אין סטיל, סײַ אין אינהאַלט. אַ סך — אַבער מסתמא ווײַט נישט גענוג — איז געוואָרן געשריבן וועגן דוד בערגעלסאָנס ווערק, עס ווײַזט אַבער אויס, אָז צוויי וויכטיקע דערשיינונגען אין דוד בערגעלסאָנס זעלטענעם טאַלאַנט, וועלכע קומען צום אויסדרוק אין אַ ריי שאַפונגען זײַנע — בפרט אין די ראַמאַנען — זענען ביז איצט נאָך נישט אַרומגע-רעדט געוואָרן. איז דעריבער מן הדין צו שענקען זיי אונדזער אויפּמערקזאַמקייט. געמיינט דערמיט זענען סיוושעטישע טעמעס און מאַטיוון צו וועלכע בערגעלסאָן

קערט זיך אום כמעט אין יעדן גרעסערן ווערק — אויסער "ביים דניעפר", וועלכער איז צו דעם צוועק כלל נישט אנאליזירט געווארן — עקשנותדיק, און חזרט זיי איבער, מען קאן זאגן, אויף אן אבסעסיוון אופן; דעריבער מעג מען זיי אַנרופן — אַבסעסיעס.

מען מעג אָננעמען, אַז דאָס אָפטע איבערחזרן אָן און פֿאַר זיך די זעלבע מאַטיוו; דאָס אומקערן זיך צו די זעלבע ברען-פּונקטן — מעגלעך בכיוון און מיטן פּולן באַוווּסטזיין, און אפשר קעגן דעם ווילן און אומבאַוווּסטזיניק, וואָס איז, אגב, מער פּראָבלעמאַטיש — טאָר נישט בלייבן לכל הפּחות אומבאַמערקט, וואָרעם דערקלערן די דאָזיקע דערשיינונג נעמען מיר זיך נישט אונטער. איינס איז אויף געוויס זיכער: צי באַנוצט זיך בערגעלסאַן מיט אַט די עלעמענטן, ווי מיט אַ קינסטלערישן אויסרייך, צי געפינט ער אַ קינסטלערישן אויסרייך, כדי זיך מיט זיי באַנוצן — טאָר מען די דאָזיקע דערשיינונגען נישט איבערזעצן, און פֿאַרזען אַוודאי נישט.

כדי זיך אָפּשטעלן אויף דעם, וואָס רופּט זיך דאָ אַן "אַבסעסיעס", זענען אַנאַליזירט געוואָרן דוד בערגעלסאַנס דערציילונגען און ראַמאַנען, געשריבן אין די יאָרן 1906—1925. כמעט אַלע געהערן צום צייט-אַפּשניט צווישן ביידע רעוואַ-לוציעס (1905—1917): "דער טויבער" (1906); "אַרום וואַקזאַל" (8—1907); "נאָך אַלעמען" (1912); "אין אַ פֿאַרגעבטער שטאַט" און "אַפּגאַנג" (1913). ווייטער, די נישט פֿאַרענדיקטע דערציילונג "יוסף שור", געשריבן אין 1919; צוויי יאָר נאָך דער אַקטאַבער-רעוואַלוציע, וועלכע איז אַן איבערברוך-פּונקט אין בערגעלסאַנס לעבן און שאַפּן — און אייז יאָר פֿאַר זיין אויסוואַנדערן פּונעם ראַטן-פֿאַרבאַנד. דער לעצטער ראַמאַן, וואָס באַשעפּטיקט אונדז — "מידת-הדין", איז דערשינען אין אויסלאַנד (1925), גלייך נאָכן מחברס צוריקקערן זיך פּון אַ באַזוך אין רוסלאַנד, און זיין דעקלאַרירן זיך אַלס "סאָוועטישער שרייבער".

אין אַט די ווערק זינען, באַדינט זיך בערגעלסאַן מיט קאַנקרעטע טעמעס, כדי צו אַנטוויקלען און לייזן דעם אידעישן און סיוועטישן קערן, וועלכן ער באַרירט אין זיי. אייניקע פּון זיי באַנוצט ער אַלס הילפּט-עלעמענטן, כדי די הויפּט-טעמעטיק אַן איבעריק מאַל אונטערשרייבן און בולטער מאַכן — און צו די ביידע מינים געהערן דער מום און די חולאתן.

אויסער דעם, קערט זיך בערגעלסאַן אום צו זייער ספּעציפישע מאַטיוו, אַן וועלכע ער פֿאַרגעסט נישט אפילו אין "מידת-הדין" — עברית, פּאַלעסטינע, ציוניזם. דער חילוק צווישן די ביידע דערשיינונגען באַשטייט דערין, וואָס דער מום און די קראַנקהייט זענען אָפט מאַל אַן אינטעגראַטיווער באַשטאַנדטייל פּון דער באַהאַנדלעטער טעמע און דרינגען פּון איר אַרויס בדרך הטבע; בעת די נאַציאָנאַלע מאַטיוו, וועלכע בערגעלסאַן — אַלס שרייבער מיט אַ דורכאויס באַשטימטער וועלט-אַנשווינג, האָט מכלומרשט נישט באַרירט, און טאַקע דערפֿאַר זענען זיי מסתמא געבליבן נישט באַמערקט — בילדן אַלע מאַל אַ מין צוגאַב, וואָס וואַלט אין פּלוג

גענומען געקאנט באטראכט ווערן ווי אן איבעריקער, כמעט נישט קיין נויטיקער
און אוודאי נישט קיין נוצלעכער און דערוועקן דערמיט א ספעציעלן אינטערעס.

אין אַלע אויבן דערמאָנטע ווערק, דערשיינען אין אַזאַ אַדער אַנדערער פּאַרם
דער מום און די קראַנקייט. יעדער פון זיי לאָזט זיך איינרייען, הן לויט די בפירושע
כוונות פונעם מחבר, הן לויטן מהות און דער מאָס פון אויסוירקונג און השפעה
אויפן ווערק, אין זײַן אויסערלעכער און אינערלעכער געשטאַלטיקונג.

דער מום, אַלס הויפּט־אימפּעראַטיוו, דערשיינט אין בערגעלסאַנס ערשטלינג
"דער טויבער". מיר געפינען אים אָבער אויך אין "אַרום וואַקזאַל" און אין "נאַך
אַלעמען". אין די לעצטע צוויי אַלס סעקונדערער קינסטלערישער מיטל, וואָס
באַקרעפטיקט, און שטרייכט אונטער די הויפּט־טענדענץ.

אין אַט די שאַפונגען איז דער מום, מכלומרשט, אַ "נאַטירלעכער". ער איז
נישט מער ווי אַ מקור פון ליידן און פיזישער באַגרענעצטקייט. אַזוי איז די טויבקייט
פונעם הויפּט־העלד אין דער ערשטער דערציילונג; אַזוי דאָס בלינדע אויג פונעם
משולח אין דער צווייטער, און אויך דאָס היגקען פונעם סטודענט ליפקיס, אין דער
דריטער.

אין "טויבן" איז דער מום אַ פּועל־יוצא פונעם שווערן גורל, מיט וועלכן עס
ראַנגלט זיך דער העלד; ער דינט אויך אַלס הויפּט־סיבה צום פאַרשאַרפן דעם
צענטראַלן און געזעלשאַפטלעכן קאָנפליקט, זײַן פּונאַדערוויקלונג און זײַן טראַגיק־
שער לעזונג.

אַנדערש איז אין "אַרום וואַקזאַל". דער בעל־מום איז דאָ אַ ביז גאַר מאַרגינאַלע
געשטאַלט, בערגעלסאַן ווידמעט דעם אַמאַליקן משולח מיטן טויטן אויג, נישט מער,
ווי עטלעכע געציילטע משפּטים.

נישט פאַרמאַגנדיק קיינעם אויף דער וועלט; נישט האַבנדיק אַ מאָל צו וועמען
דאָס מויל צו עפּענען, האַלט דער משולח אין איין קלאַפּן מיט זײַן שטעקן אינעם
ברוק פונעם פּעראָן, און ווערט ווי פאַרוואַנדלט אין אַ לעבעדיקן רעקוויזיט פונעם
וואַקזאַל. דער אָפהילך פון די מאַנאַטאַנע קלעפּ זײַנע, קלינגט ווי אַ פאַרדעמפּטע
צדקה־תּציל־ממוות־דערמאַנונג, אַז ער איז דאָ, ער עקזיסטירט אויך אין דעם אַרומיקן
געווימל אַדער שטילקייט; אַן איבעריקער באַוויזן פון אַפּגעריסנקייט, אַפּגעפרעמדט־
קייט און אויסזיכטלאַזיקייט, מיט וועלכע ס'איז אַנגעזאַפט די אַטמאָספּער פונעם
וואַקזאַל און פון זײַן אַרום.

הגם עס קאָן זיך אויסווייזן, אַז ליפקיסעס מום, איז — ווייניקסטנס אין זײַנע
אייגענע אויגן — די איינציקע שטרויכלונג ביים געווינען די געפילן פון מירל
הרוויץ, און דעריבער טוט ער אַלץ, כדי צו באַפרייען זיך פון זײַן פיזישן פעלער,
שיינט אָבער זײַן לאַמקייט צו אַנטפלעקן אַ פיל וויכטיקערן אַספעקט.
דער קאַליקע ליפקיס באַשטעטיקט — דוכט זיך אַן איבעריק מאָל — די
מאַכטלאַזיקייט פון דער העלדין — די אויסטערלישסטע און אפשר די ווונדער־

לעכסטע פרויען-פעשטאלט אין דער יידישער ליטעראטור — ווי אויך פון די אלע וואס קומען אין באַרירונג מיט איר, קעגן דעם אכזריותדיקן כוח, וואס געוועל-טיקט און פאַרצערט זיי אַלע.

עס קאן געמאַלט זיין, אַז דאָס איז דערפאַר, וואָס נישט מירל, נישט די אַנדערע, זענען מסוגל צו לעבן "מיט אַלעמען" אַדער "באַגלייך מיט אַלעמען". אַדער "פאַר אַלעמען". "דעם געזונטן פּוס, וואָס ער פירט איר", ברענגט ליפקיס מירלען אַ פאַר טעג נאָך דעם, ווי זי איז פאַרשווונדן. אויך זיינע באַמאָנגען און יסורים ווערן בטל ומבוטל קעגן דער קללה פון "נאָך אַלעמען", וואָס הענגט איבער די קעפּ פון כמעט אַלע פאַרשוויגען פונעם ראַמאַן.

פון אַ גאַר אַנדערן מין, זענען יענע קערפערלעכע פאַרלעצונגען, וועלכע בערגעלסאַז האַלט בלי ספק, פאַר "דערהויבענע". על כל פנים, האַלט ער פאַר דערהויבענע די, וועלכע זענען מיט זיי באַשטראַפּט, אַדער גאַר "באַצייכנט" געוואָרן; און אפשר טאַקע "אויסגעצייכנט" געוואָרן.

אין אַט די אויסטערלישע נפשות זיינע, זעט ער אַ סימן פון גייסטיקער און מאַראַלישער אויסדערוויילטקייט. יעדער פון זיי זעט אויס צו זיין באַשטימט פאַר העכערע אויפגאַבעס און צילן, אַלס אַלע אַרומיקע; און דעריבער טיילט ער זיי אויס פון די איבעריקע און באַלאַדנט זיי מיט אַן אויסערלעכן, גוט באַמערקבאַרן קען-צייכן — מיט פּוקלען.

זיי זענען סך הכל פיר. צוויי "האַרבאַטע" מיידלעך און צוויי "הויקערלעך" — בחורים.

מעשה לצנות אַדער חזק, לאַזט זיך דער געוועזענער סטודענט בורמאַן אויס-וויילן פאַרן קאַזיאַנעם רב אין "אַ פאַרגרעבטער שטאָט".

די איינזאַניקייט; דער לאַנגווייל; די נעבעכדיקע "קליינע סטאַביליזאַציע"; די צווייפּלהאַפטע תענוגים, וועלכע די "פאַרגרעבטע שטאָט" איז אומשטאַנד צוצו-שאַנצן — קריצן בולטע שפורן אין זיין וועזן, און ווירקן זיך אויס אויף זיין אינדיווי-דואַליטעט. עס פרעסט אים די גלייכגילטיקייט; די פּסיכישע נאַכגעלאַזנקייט, וואָס טויטן אַלע זיינע אַמביציעס און שטרעבונגען. אַן צו פאַרשנעלערן דעם פּראַצעס פון זיין דעגענעראַציע.

די דערציילונג הויבט זיך אַן אינעם מאַמענט, ווען בורמאַן רייסט איבער די קאַרעספּאַנדענץ מיט זיין איינציקער שוועסטער "דער האַרבאַטער מאַסאַז-שיסטין"; אַ פאַרהוילענע געשטאַלט, וועלכע ווערט נישט קאַנפּראַנטירט מיטן לייענער.

פון דעם, וואָס ווערט וועגן איר דירעקט און אומדירעקט דערציילט, איז צו פאַרשטיין, אַז אַפּגעבנדיק זיך אַ דין וחשבון, אַז עס איז איר נישט באַשערט צו זיין פּרוי און מוטער, האָט זי די גאַנצע ליבשאַפט אירע פאַרשענקט דעם יינגערן ברודער, פאַר וועלכן זי פילט זיך פאַראַנטוואָרטלעך.

דער ברודער ווידער, וועלכער האָט לחלוטין אָנגעווירן יעטועדע אונטערנע-
מונגס-קראַפט און די מינדסטע פעיקייט צו זעלבשטענדיקע מעשים, זעט אין דער
האַרבאַטער שוועסטער זינגער, דעם איינציקן מאַראַלישן אויטאָריטעט. ביי איר
זוכט ער אונטערשטיצונג אין מאַמענטן פון קריטישן איבערברוך, און ביי איר
געפינט ער אַן אַנשפּאַר, ביים אָנגעמען דעצידירנדיקע באַשלוסן.

כדי זי נישט צו אַנטוישן, איז ער אפילו גרייט חתונה האָבן, און אזוי אַרום
בייטן זיין ביזאיצטיקן לעבנס-שטייגער, די צרה איז אָבער, אַז ער פאַרמאָגט שוין
אפילו נישט דאָס ביסל ווילנסקראַפט, וואָס איז נויטיק אויף אַנצושרייבן איר וועגן
דעם.

די איינזיטיקע פאַרבינדונג דויערט נאָך אַ קורצע צייט. די שוועסטער הערט
נישט אויף צו מאַנען, פּאַדערן, וואַרענען: "לייבל, זינקסט אין אַ בלאַטע; לייבל,
קאַנסט זיך נאָך ראַטעווען" — אָבער אומזיסט. איר איינפלוס אויף אים הערט נישט
אויף מיט אַ מאַל. זי קומט אים צו חלום, אפילו ווען אירע בריוו הערן אויף דערגיין
צו אים. יעדער חלום וועגן איר, רעגט אים נאָך אַן אַ געוויסע צייט אַפּצושניידן, און
אַנהויבן אַלץ פון דאָס גיין. אָבער די ענערגיע, וואָס די חלומות דערוועקן אין אים,
קלעקן קוים אויף צו פּאַקן די רענצלעך און איבערצולאָזן זיי אין מיטן שטוב,
באַגלייך מיטן אָנגעהויבענעם בריוו צו איר, וואָס בלייבט ליגן אויפן טיש, אַ נישט
פאַרענדיקטער. די צווייטע פּוקליקע פרוי איז נעסי, אינעם נישט פאַרענדיקן ראַמאַן
"יוסף שור", "זי איז האַרבאַטע, איז זי", די איינציקע טאַכטער פון אברם ראַפּאַפּאַרט.
זי איז אויך די איינציקע צווישן בערגעלסאַנס פרויען-געשטאַלטן, וואָס האָט
דערוואַרבן אַ פּרייע פּראַפעסיע, און פאַרנעמט זיך מיט סקולפּטור.

אין ראַמאַן אָבער, רעדט זיך דערווייל נישט וועגן נעסיס קונסט. דערווייל
"באַרעדט מען" אַ יוגן מאַלער, וועמענס דערפינדערישע שיטה פון מאַלן פּערד,
האַלט נעסי אין פאַרטיידיקן, פאַר די רכילותן וואָס עס טרייבן וועגן אים, די
אָנגעזעענע געסט, וואָס האָבן זיך לכבוד איר פאַרזאַמלט אין איר עלטערנס
פּרעכטיקן סאַלאָן. זי נעמט זיך אַן די קריוודע פונעם יוגן מאַלער און זיין דערפינ-
דערישן אופן צו מאַלן פּערד, פונקט ווי זי האָט זיך נאָר וואָס אָנגענומען די קריוודע
פון די צוויי בעל-עגלהשע פּגירות, וועלכע האָבן זי אַט ערשט געבראַכט צופירן
פונעם וואַקזאַל. אַרומגערינגלט מיט גינגער, מיט ליבשאַפט און באַווונדערונג פון
אַלע אָנוועזנדיקע, טיילט זיך נעסי מיט איר אַנדערשקייט; מיט איר האַרציקן
וואַרעמען אופן פון רעדן; מיט איר תמימות און איידלקייט, וועלכע זי שטראַלט
אויס פון זיך און אויך מיט איר שיינקייט. די איינזאַמקייט אויף וועלכער זי איז
פאַרמשפּט אַלס קאַליקע, הגם אַ שיינע, באַמיט זי זיך צו צעשטרעיען דורך העלפן
נויטבאַדאַרפטיקע, צווישן וועלכע זי לעבט אין דער גרויסער שטאַט, כמעט אין די
זעלבע באַדינגונגען וואָס זיי. ווי ווייט מעגלעך, ציט זיך נעסי צוריק פון אירע
עלטערן און זייער ליקסוס-לעבן, און פאַר איר אייגענעם באַנוץ, אזוי צו זאָגן, האָט
זי זיך צוגעטראַכט אַ מעשה'לע, וועגן דעם ווי "ביי אַ גוואַלדיק רייכן אַדיר, אַ

טאָטן, איז געבוירן געוואָרן אַ קינד, אַ פשוט יידיש קבצניש קינד... " און ווער ווייסט, וואָס פאַראַ גורל, בערגעלסאַן האָט פאַר אַט דעם קינד צוגעטראַכט.

איידער די צוויי גאַענטע פּרינד, חיים-משה און מלך, האָבן באַשלאָסן וועגן זייער הסתלקות, וועגן "אַפּגאַנג", זענען זיי ביידע אַרומגעגאַנגען איבער דער וועלט "וואָס טייט מענטשן, איידער זי באַפּרידיקט זייערע פאַרלאַנגען" מיט אַ באַשלוס: נישט קלאַגן זיך, און נישט אַרײַנמישן זיך. "איז מען דאָ גרים... וועט מען זיך דאָ אַרומדרייען, וועט מען זען, הערן און מ'וועט שוויגן. מ'האַט אַן אייגן צוגעטראַכט וואָרט (...). דער אייביקער שטומער פּראַטעסט. און ביידע דרייען זיך אַרום אינעם גרויסן כּרך און געדענקען "אַז זיי טראַגן קליינע הויקערלעך אויף די ייִנגלשע פּלייצעס — די ירושה-מתנה פונעם קליינשטעטלדיקן יידן, דעם טאָטן".

און צי זענען די "הויקערלעך" סימבאָלישע, צי ניין, באַשטעטיקן זיי אין ביידע פאַלן דבר והיפּוכו: דאָס נישט-נאַטירלעכע, דאָס אַנטשטעלנדיקע איז מכלומרשט, אין דעם פאַל נאַטירלעך און שייַן און סטימולירט דאָס בעסערע, דאָס לויטערע און העכערע. זיי, די הויקערלעך, זענען אַבער ביז גאַר ווייניק און האָבן אויך זייער ווייניק כּוח; באַטראַכטן זיי זיך דעריבער פאַר "גרים" און זעמאַנסטריין זייער "שטומען פּראַטעסט" קעגן דער וועלט, וואָס איז לויט זייער איבערצייגונג "אומווער-דיק", דאָס מיינט, נישט ראוי, מען זאָל זיך פאַרבעמען מיט איר תּיקון. איז שוין, משמעות, גלייכער "אַפּגיין", פאַרלאָזן זי פונעם אייגענעם ווילן און אויף אַן אופּן, וואָס זיי אַליין קלויבן זיך אויס.

עד כאן — די מומים, און מכאן — די קראַנקייטן.

די כּראַנישע, משונהדיקע, די נישט דעפינירבראַע חולאתן, רעזערווירט בערגעל-סאָן פאַר צוויי פּרויען, עקרות — ביידע פּורנעיותן — וואָס זייערע מענער שטייען נישט נאָר העכער פון זיי, נאָר אויך פון אַלע וואָס רינגלען זיי אַרום.

ביידע מענער טראַגן זיך אַרום מיט נישט קיין געוויינלעכע חלומות און שטרע-בונגען. עס כאַראַקטעריזירן זיי נטיות, וועלכע וואַקלען צווישן די גרענעצן פון מערקווירדיקייט און אומגעלומפּערטקייט. בעת דעם עלטערן ציט צו הויכקייטן, צו די הימלען — ציט דעם ייִנגערן צום תּהום. אַבער אַ דאַנק זייערע ווייבער פאַרוינקען ביידע אין אין-סוף פון שפּלות.

די ייִנגערע פון די פּרויען איז דאָס צווייטע ווייב פון ביינוש רובֿנשטיין ("אַרום וואַקזאַל") "אַ למדן, אַ יחסן און אַ שטאַרק פּרינער". זי איז אַ מ'אוסע אַ גרינע און ליידט אויף אַ מאַדנער קרענק. האַלט אין איין פאַרלירן דאָס גלייכגעוויכט און אין איין ברעכן די כלים, וואָס זי נעמט אין האַנט אַרײַן. איר מאַן גייט אויס פון ליבשאַפט און בענקשאַפט נאָך זײַן פאַרשטאַרבענער ערשטער פּרוי, דער שייַנקייט, אין וועלכער ער קאָן נישט פאַרגעסן.

ער איז פאַרביטערט, אַנטווישט אין די ביזאציטיקע, בעיקר משכּילישע אידעאַלן זינע און עס זענען אים נמאס ומאוס, סײַ זינע עסקים "ביים וואַקזאַל", סיי די

סוחרים, וואס דרייען זיך דארט — די עדות פון זיין בכיוונדיקער מסחרישער שלימוזליקייט. דעריבער באשליסט ער, אז די גרינגסטע זאך פאר אים איז אנווערן דאס גאנצע געלט און פארוואנדלען זיך וואס גיכער אין א קבצן, א "יורד".

אין זיין פרייוויליקער "ירידה", פירט אויס די פרוי זינע בנאמנות, די ראל פון אן אמתן עזר כנגדו. דער ווידערווילן צו דער, וואס איז אים קיין ווייב נישט און וועט קיין מאל נישט ווערן די מוטער פון זינס א קינד; די שנה צו איר שטוב, וואס איז פאר אים קיין היים נישט, איילן צו דעם "ירידה" פראצעס — אין בערגעל-סאנישן זין — און פארהעלפן אים וואס גיכער דערגרייכן... צום אפגרונט.

די עלטערע כראניש קראנקע פרוי, איז דאס ווייב פון יצחק-בערן, "רב גר נומער דריי", אין דער דערציילונג "אפגאנג".

אנשטאט צו היטן זיין ארבעט אין וואלד, מאכט יצחק-בער יד-אחת מיט זינע יונגע קאמארניקעס, חיים-משה'ן און מלכו', ציט זיך צוריק פון די וועלט-עניינים, און פארנעמט זיך מיט אויסשפירן די שטערן. זיין ווייב, די ארוה, איז נישט מסכים, נישט מיט זינע זוכענישן און ועל כולם — נישט מיט זיין אפיקורסות.

כדי אפשטעלן די געשרייען אירע און איבעררייטן אירע זידלערייען, קללות און חרמות קעגן מאן, האבן איר די יונגע לייט געבראכט א טייטש-חומש און זי איבערצייגט אריינצוקוקן אין ספר, איינריידנדיק איר, אז אזוי ארום "קאן זי מנחיל זיין דעם מאן עולם-הבא". אז די בחורים זענען אנוועק, האבן זיך די געוואלדן און דאס שעלטן אנגעהויבן פון דאס גני, ביז זיי האבן דעם דריטן "גר" אונטערגעהאקט די פליגל, אראפגעצויגן אים פונעם טעלעסקאפ אויפן דאך פון זיין הייזל, אים דער-ווייטערט פון די אויסגעשטערנטע הימלען, און איין מאל פאר אלע מאל צוריקגע-קערט אים צו די ערדישע, נישטיקע עניינים, פון וועלכע ער האט זיך מיט געוואלד אויף א געוויסער צייט אפגעריסן.

פאראן אויך אין די אויבן באהאנדלטע ווערק קרענקלעכע מענער; אבער די מחלות זייערע זענען פאריבערגייענדיקע. זיי זענען קיין מאל נישט די סיבות פאר סיוושעטישע קאמפליקאציעס, נייערט א פועל-יוצא פון זיי, ווי מיר זעען עס ביים טויבן, ביי ביינוש רובנישטיין און ביים הויפטפארשויין פון דער "פארגרעבטער שטאט" — ביי אלישען.

בלויז איין און איינציקע געשטאלט, וועלכע בערגעלסאן האט פארטראכט אלס מוסטער פאר א "העראי פון יענער צייט" — פאראפראזירנדיק לערמאנטאון — ליידט פון א בייזער און ווי עס שיינט אומהיילבארער קראנקייט. אויף דעם טשעקיסט פיליפאוו ("מידת-הדין"), דעם אייגנטלעכן הערשער פון קאמיענובאבלאק, איז בערגעלסאן גוזר צו ראנגלען זיך מיט די אפשטויסנדיקע, אייביק יאטערנדיקע טשערעקעס און מכות, וואס זעצן זיך אומאויפהערלעך אויף זיין שטירישן עקשנות-דיקן הארטן, פויערישן נאקן — פונקט ווי עס איז אים אנגעצייכנט צו קעמפן מיט די קאנטררעוואלוציאנערע אנוויקסן אויפן גוף פון דער יונגער ראטנמאכט, קוים ווי ער באווייזט אויסצוקוועטשן דעם אייטער פון איין גוליע זינער זעצט זיך שוין

דערנעבן די צווייטע, און אזוי אן אן אויפהער. ס'איז אבער, ווייזט זיך ארויס, א סך איינפאכער "ליקווידירן" פיינטלעכע, אייטערנדיקע געשווילעכצן, איידער דעסטיי- לירן דאס פארסטמטע בלוט וואס האלט זיי אין איין נערן. מען מעג זיכער זאגען, אז דאס איז דאס ערשטע מאָל, ווען בערגעלסאָן באַדינט זיך מיט אַ פאַרגלייך פון דעם מין. די באַנאַלקייט און פריקערער ביי-טעם פון אַט דעם משל-ונמשל-עקספּערמענט, צינדט אַן דאָס רויטע ליכט און זאָגט אָן, אַז מיט "מידת-הדין" הייבט בערגעלסאָן אַן פאַרלירן דעם "מידת-הרחמים" פאַר דעם ווונדערלעך-אייגנאַרטיקן טאַלאַנט זיינעם. מיט אַט דעם נעבעכדיק-פיינלעכען מוסר-השכל זיינעם, באַגינט דער לאַנגער געראַנגל צווישן בערגעלסאָנען דעם "סאָוועטישן שרייבער" און בערגעלסאָנען, דעם איינמאַליקן, אַריגינעלן און איינציקאַרטיקן יידיש-מיסטער און שעפּער, וועלכער טוט אַלץ, כדי צו פאַרקנעכטן דעם גרויסן טאַלאַנט זיינעם, וועלכער איז אים פאַרט גובר.

אין אַ מאַמר געווידמעט דעם אַנדענק פון די אומגעבראַכטע יידיש-סאָוועטישע שרייבערס, פירט אויס איגנאַציאָ סילאַנע, דער מחבר פון "ברויט און וויין" אַזוי בערך: "זינט איך האָב אַנגעהויבן זעלבשטענדיק צו דענקען, בין איך אַ סאַציאַליסט; זינט איך האָב אַנגעהויבן שרייבן — בין איך אַ רעאַליסט. איך וועל אַבער קיין מאָל, ווייזט אויס, גישט אָנהויבן פאַרשטיין, וואָס סאַציאַליסטישער רעאַליזם באַטייט" דוכט זיך אַז בערגעלסאָן האָט דאָס אויך גישט באַנומען, הגם אַלץ זאָגט עדות וועגן דעם, אַז ער האָט עס ליידער גישט איין מאָל געפרוווט.

בערגעלסאָנס העלדן רעקרוטירן זיך בדרך כלל פונעם פאַרמעגלעכען מיטל-שטאַנד-קלאַס; פון דער משכיליש-שעפּערישער און פראַפעסיאָנעלער אינטעליגענץ; פון סוחרים, וועלכע זענען פאַרוונקען אין גייסטיקן און מאַראַלישן דעגענעראַציע-פראַצעס. זייער גאַנצער טעטיקייט איז סטעריל און אויסזיכטלאָז, און עס ווערט וואָס אַ מאָל מער באַשיינפערלעך, אַז זיי רוימען דעם פלאַץ פאַרן "גניעם"; פאַר יענעם פאַרניכטנדיקן כוח, וואָס איבערוועלטיקט זיי מיט זיינע מאַטעריעלע רעסורסן און פיזישער קראַפט. בערגעלסאָן לאָזט זיי גישט איבער קיין שום אַלטערנאַטיוו. זיי ווערן פאַרפלייצט פון דער גרויער טאַגטעגלעכקייט מיט איר אַלטאַג, לאַנגווייל און אינדאָלענץ, וועלכע דערפירן צום אַפטעמפן פון יעדן געפיל און צו פאַרברעכע-רישער גלייכגילטיקייט, און דאָס דערנענטערט זייער אומקום. זיי אַלעמען איז אַנגעצייכנט געוואָרן גייסטיקע און פיזישע "ירידה".

אמת אַ געוויסע צאָל פון זיינע העלדן זענען אין אָנהויב געווען אָנהענגערס פון דער רעוואָלוציאָנערער אידיי; זיי האָבן זיך אַבער גיך אַנטוישט אין איר, און זי אויפגעגעבן.

עס זענען פאַראַן צווישן זיי אויך אַזעלכע, וועלכע דערקלערן, אַז קיין ציוניסטן זענען זיי גישט, הגם זיי פאַרנעמען זיך דווקא מיט דער אויפלעבונג פון דער העברעיִשער שפראַך און שאַפונג. די, ווידער, וועלכע באַשעפטיקן זיך יאָ מיט ציוניסטישער טעטיקייט, ציען זיך גישט צוריק פון איר, כאַטש מען שפירט בפירוש, אַז דעם מחברס סימפּאַטיעס נויגן לאו דווקא אין זייער זייט. און טאַקע דערפאַר.

וואס ס'האט קיין טעם נישט צו זוכן ביי בערגעלסאָנען נאַציאָנאַל-ציוניסטישע לעזונגען, פאָדערן די העברעיִשע מאַטיוו-אַבסעסיעס, ווי מיר רופן זיי, וועלכע זענען אויס צו זיין דריטראַנגיקע אין זיינע שאַפונגען, אַ טיפערן אַרײַנבליק. אין די אויבן דערמאָנטע ווערק זיינע, איז זיך בערגעלסאָן נוהג דערמאָנען אַדער אַרײַנפֿלעכטן פראַבלעמען און דערשייַנונגען, וואָס האָבן אַ שייכות צו העב-רעיִש, צו פּאַלעסטינע און ציוניזם. אויפן ערשטן אַנבליק, קערן זיך אַט די פראַבלע-מען און דערשייַנונגען גאַר נישט אָן מיטן עיקרדיקן עניין. דאָס זענען אַלע מאָל דיגרעסיעס, וועלכע שטעלן מיט זיך פאַר אַ מין לחלוטין פרעמדן זאַמען אַדער באַלאַסט, וואָס דעפּאַרמירט די אַזוי שלמותדיקע קאָנסטרוקציע פון בערגעלסאָנס ווערק. אַט די אַפּוויגן, וואָס זענען מערסטנטייל קורצע און, נישט באַדייטנדיקע, קערן זיך אַזוי ווייט נישט אָן מיט דעם עיקר, אַז זיי שאַפן אַפט מאָל דאָס געפיל פון איבעריקייט. דעריבער טאַקע רופן זיי אַרויס פאַרווונדערונג און ס'פרעגט זיך אַ קשיה: וואָס האָט עס באַווויגן אַ שרײַבער פון בערגעלסאָנס קאַליבער, עקשנותדיק אַרײַנצופֿלעכטן אין זיינע מייסטערהאַפט מאַנטירטע ווערק אַפט מאָל איינצעלע, אַדער ביז גאַר געציילטע זאַצן, אָן אַ שום — ווי עס דוכט זיך — לאַגישער באַגרייַ-דונג און קינסטלערישן פאַרענטפער, אויב נישט נאָר וואָס זיי גיבן נישט צו נישט צום פאַר פולקאָמען די שאַפונג, נאָר פאַרקערט: וואָלט מען זיי באַזייטיקט, וואָלט מען דאָס אפילו נישט באַמערקט.

וועלן מיר זיך דאָ נישט אַפּשטעלן אויפן העברעיִשן דיכטער הערץ, וועמענס געשטאַלט איז אָן ענג איינגעגלידערטער באַשטאַנדטייל אינעם "נאָך אַלעמען"־מיליע, און זיין פּערזענלעכקייט האַרמאָניזירט פולשטענדיק מיטן קלימאַט און דער ספּעציפישער אַטמאָספּער פונעם ראַמאַן, כאַטש ער איז דער איינציקער — און אפשר איז דאָס נישט קיין צופאַל — וואָס זעצט דורך דעם געפיל פון "נאָך אַלעמען", און באַפרייט זיך פון אים. מיר וועלן זיך אַפּשטעלן בלויז אויף די מאַטיוון און רמזים.

"דער טויבער". אויף מענדלען, דעם ביקס זון ווערט צווישן אַנדערע געזאַגט, אַז ער פלעגט ליב האָבן קיצלען מיטן עלנבויגן די תבואה-סוחרים, פרעגנדיק: "הער נאָר, דו ווייסט, וואָס מאַקס נאַרדוי זאַגט" — בעת ער איז דערביי אויסן געווען: "דו ווייסט, וויפיל איז פאַראַן אין אַ רובל קאַפּיקעס?". גיחא. דער מחבר קאָן זיך דערלויבן דווקא אויף אַזאָ אופן איבערצוגעבן וועגן דער צווייפנידקייט וועלכע, איז לויט זיין מיינונג, כאַראַקטעריסטיש פאַר דער געשטאַלט, פאַר איר צייַשער אויפפירונג.

אַבער אַט איז "נאָך אַלעמען". מירל הורוויץ באַווייזט זיך פלוצים ביים קוויין פון איר מאָן, וועלכער איז פאַרליבט אין איר. זיין גרויסע פרייד צוליב דער איבער-ראַשוּנג, וואָס מירל האָט אים געמאַכט, דריקט מאַנטשיק אויס מיט אַ האַגל פון ווערטער, וועלכע ער פאַרענדיקט מיט דער מעשה, ווי עמעצער איז צו אים היינט אויף דער בערזע צוגעשטאַנען "ער זאַל געבן אויפן נאַציאָנאַל-פאַנד" — און ער האָט, פאַרשטייט זיך, אַפּגעזאַגט. וואַרעם, ווי אַזוי קאָן ער "געבן", אַז ער איז בכלל

קעגן ציוניזם? ". איצט אָבער, וועט ער אים געפינען "אָט דעם פּאַרשוין און וועט אים געבן, אויף זײַן ערן-וואָרט. אַ גאַנצן פינף-און-צוואַנציקער וועט ער אים געבן". פּרעגט זיך אַ שאלה : פּאַרוואָס דריקט מאַנטשיק אויס זײַן שמחה פון דער באַגעגעניש מיט מירלען, דווקא דורך שפּענדן אַזאַ הויכע סומע געלט אויפן קרן-קיימת ?

ווי אויף דער דלאַניע ליגט פּאַר אונדז "די פּאַרגרעכטע שטאַט" מיט איר פּאַרדאַרבנקייט, זנות, גוואַלד-טאַטן, פּאַרברעכנס און אַלץ מער שטייגנדיקער דעמאָ-ראַליזאַציע. און אָט שטייט זיך דאַרט רויק, אויף דער שוועל פון דער דראַגעריע דער אייגנטימער אירער, ריווקין, און הערט זיך צו, גלייך נישט אים מיינט מען, צו די געשרייען פון זײַן ווייב : "ביסט אַ מבין ? ! ער איז ביזן האַלבן טאַג געווען צעטראַגן מיט זײַנע ציוניסטישע בריוולעך" — אַנשטאַט באַשטעלן סחורה ביים ליפּעראַנט, וואָס באַווייזט זיך דאָ נאַר איין מאָל אין וואַך. און אַן אַנדערן ווידער, געפעלט דווקא "אָט דאָס קאַמישע פּאַרל : ער אַ פעמפעקעוואַטע און קאַרג ייִדל מיט אַ צוגעשוירן בערדל, וואָס פּאַרקויפט באַהאַלטן פונעם ווייב ציוניסטישע מאַר-קעס" א.א.וו.

"אַפּגאַנג". חיים-משה'ס פּאַטער, וואָס האָט זיך זײַן לעבנלאַנג אַרומגעדרייט מיט זײַנער אַן איבערזעצונג פון משלי "און מיט זײַנע חנדלעך אויף איבן-עזרא", האָט פּאַרקויפט נאָכן צווייטן ווייבס טויט זײַן הויז "און אוועקגעפּאַרן אויף צוויי חדשים אויסקוקן פּאַלעסטינע". "אַלע מײַנע יאַרן" — האָט ער געשריבן צום זון — "האַב איך געטראַכט וועגן ארץ-ישראל (...)."

אנשל צודיק, דער אַרטיקער חכם, האָט אַ פּאַר יאָר געלערנט אין ביירוט, פּאַרעפּנטלעכט עטלעכע מאמרים "אין אַ העברעיִשן זשורנאַל און האָט זיך נישט לאַנג אומגעקערט פון פּאַלעסטינע (...). חוץ דעם האָט ער אין פּאַלעסטינע געקאַנט ברענערן און נאָך אייניקע אַנגעזעענע מענטשן. אַלעמען האָבן דאַרט פּאַראַינטערע-סירט זײַנע מאמרים, נאָר ניט דאָ איז דאָס אַרט צו רעדן וועגן דעם". אַן ערשטראַנג-גיגע געזעלשאַפטלעכע דערשיינונג, אויף וועלכער עס טרעפט זיך די שמאַנט פון דער ייִדישער אינטעליגענץ אין ראַקייטנע זענען, די אַקאַדעמיע און באַל, וואָס ווערן דאַרט איינגעאַרדנט סוף שול-יאָר, אין דער היגער תּלמוד-תּורה. די תּלמידים זינגען און דעקלאַמירן העברעיִשע לידער. דער דירעקטאָר, פּרעגער, דערקלערט, אַז ער איז אַ "רעוואַלוציאַנער, כאַטש ער האַלט אַ ביסל פון פּאַלעסטינע. ניט דערפּאַר, וואָס ער איז, חלילה, אַ ציוניסט, נאָר פּשוט, ווייל אין פּאַלעסטינע, גלויבט ער, קאַנען ניט אויסוואַקסן אַזעלכע טאַטעס, ווי עזריאל פּויונער"; און ס'איז וויכטיק צו געדענקען, אַז "אַפּגאַנג" איז דערשינען אין אַן אויסגעבעסערטער אויפלאַגע אין 1923 יאָר, אין קיעוו.

"יוסף שור". איינער פון די העלדן פונעם ראַמאַן, אַברם ראַפּאַפּאַרט, "איז אַ ציוניסט (...). און האָט אַנגעקויפט אַ סך ערדן אין פּאַלעסטינע". ווען מחר-טוב באַווייזט זיך בײַ אים אין הויז, שטעלט מען אים באַלד אַ פּראַגע : "איר זענט אויך אַ מטיף ציוני?" ראַפּאַפּאַרטס בוכהאַלטער, "אַ יונגער בחור, אַ ציוניסט", רעדט מיט

זיין בעל-הבית נאָר העברעניש; און איינע פון זיינע געסט, מאַדאַם קוירע, "איז געווען אַז אַלטן העברענישן שרייבערס אַ טאַכטער (. . .) און דערפאַר זענען אַלע שיער ניט צעשמאַלצן געוואָרן פון גוואַלדיקן דר-אַרץ און פון ליבע צו איר".

דער בעל-הבית פירט אַרײַן אין סאַלאַן אַ נייעם גאַסט, אַ העברענישן דיכטער, מיט וועלכן ער רעדט עברית, וועגן אַרויסגעבן אַ העברענישע צײַטשריפט. עס דרייט זיך דאָ אַרום "אַ רױטער סטודענט. פריער אַ ביסל האָט מען בני אים געפרעגט וועגן זײַנע פאַר געדרוקטע אַרטיקלען, וואָס האָבן אַ שייכות צו ציוניזם. . .". און דערנאָך שמועסט מען וועגן דעם, אַז אַט דער סטודענט קען דווקא יאָ געבן צו פאַרשטיין אַ פאַר עניינים "און ווער ווייסט אים? מעגלעך אַז די אייניקע פראַגן, וואָס ער וויל דעם מיידל קלאַר מאַכן, האָבן שוין גאָר אַ נאָענטע שייכות צו זײַנע פאַר אַרטיקלען וועגן ציוניזם. . .". דאָס געשפרעך צווישן אים און דעם העברענישן משורר, קומט פאַר אויסער דער שטוב, און מיט אַ סך מער פאַרשטענדעניש, ווי אין סאַלאַן.

יואליק וויינטרויב, נעסיס פראַטעזשע, וואָס מאַלט זײַנע פּערד לויט דעם שפּאַגל נייעם מעטאָד, האָט זיך צוריקגעקערט אין שטעטל, אין וועלכן ער האָט אַ מאַל געוויינט מיט זײַן טאַטן "אַ האַלבן סקווירער חסיד, אַ האַלבן ציוניסט, וואָס האָט זיך סוף כל סוף אַרויסגעצויגן קיין פאַלעסטינע".

ס'איז קיין ווונדער נישט, אַז אַברם ראַפּאַפּאַרט, אַ דעלעגאַט אויפן ציוניסטישן קאָנגרעס, רעדט עברית. ס'איז נישט קיין נס, אַז אין דער צי יענער שטאַט איז פאַראַן אַ תּלמוד-תּורה מיט העברענישע לערער, וועלכע ווערן פאַררעכנט צו דער געבילדעטסטער און אַנגעזעענסטער שיכט פון דער דאָרטיקער געזעלשאַפֿט, און אַז העברענישע שרייבער און דיכטער רעכענען זיך דאָרט פאַר די אַנגעזעענסטע פאַרשטייער פון דער שעפּערישער אינטעליגענץ. ס'איז אויך נישט אַזוי אויסטערליש, וואָס שמואליק זינדענאָוסקי "קען גאַנץ גוט העברעניש" און אַלע האַלטן דאָס פאַר אַ גרויסער מעלה, ווי אויך דאָס, וואָס שמואליק קען דערקלערן "ווער עס איז אַזוינס אַחד-העם (. . .) און אַז ער קאַן אייך אַפּשווייגן אַ גאַנץ יאָר, אַחד-העם". ס'איז אויך גאַנץ פאַרשטענדלעך, אַז גדליה הורוויצעס קאַסירער "קאַן שרייבן מליצה-בריוולעך" אויף לשון-קודש, פונקט אַזוי ווי ס'איז פאַרשטענדלעך, אַז דער ייד, וועלכער קומט אַפּרעדן וועגן מירלס שידוך מיט שמואליק, נעמט אַרויס פון זײַן פּעקל "ליפּערטס קולטור-געשיכטע אין דער העברענישער איבערזעצונג", און פאַרטיפּט זיך אין איר, אַזוי ווי ס'איז נאָטירלעך, אַז גדליה הורוויץ רירט זיך נישט אין וועג אַרײַן אַן די כתבים פונעם אברבנאל און אַן דעם "כוזרי". ס'איז אַבער העכסט פאַרווונדערלעך, וואָס דווקא אינעם ביראָ פון נאַטע כץ ("נאַטע") — יענעם אַגענט וואָס בײַט יעדע עטלעכע חדשים די ווייבער — הענגט אויף דער וואַנט צוזאַמען מיט דער רוסישער אויפּשריפט "וורעמיאַ דיענגי" אַ לאַזונג "געשריבן מיט העברענישע ווערטער: אַז דו גייסט אַרײַן צו אַ באַשעפּטיקטן מאַן — ענדיק וואָס דו דאַרפסט, און גיי דיר אַוועק".

עס זאגט באַריס פאַסטערנאַק: די גרויסקייט פונעם שרײַבער האָט גאַרנישט צו טאָן מיט דער וויכטיקייט פון דער טעמע, וועלכע ער באַרירט. דאָס הענגט אָפּ נאָר פון דעם, ווי ווייט די טעמע באַרירט דעם שרײַבער אַליין.
אויף ווי ווייט די טעמעס און געשטאַלטן, וועלכע זענען דאָ דערמאַנט געוואָרן, האָבן באַרירט בערגעלסאַנען — ווייסן מיר נישט. מיר ווייסן אָבער, צום באַדויערן, אַז מיר זענען נישט די איינציקע, וואָס וואַלטן וועלן וויסן מיט וואָס וואַלט בערגעלסאַן פאַרענטפערט אַט די "אַפּוויגן" זײַנע. פאַרשער פון גאַר אַן אַנדערן מין האָבן זיך אויך אינטערעסירט מיט דעם פּראַבלעם און לאו-דווקא צוליב ליטעראַטור-פאַרשע-רישע טעמים. די טראַגעדיע באַשטייט אין דעם וואָס יענע "פאַרשער", האָט בער-געלסאַן געמוזט סײַ געבן די תשובות סײַ אָפּגעבן פאַר זיי דעם דיין וחשבון.

מיט גרויס צער האָבן מיר זיך דערוואַסט די טרויעריקע ידיעה וועגן

פּלוצימדיקן טויט פון דער גרויסער יידישער דיכטערין

רחל קאַרן ז"ל

צוזאַמען מיט דער גאַנצער יידישער קולטור-וועלט דריקן מיר אויס

אונדזער טיפּסטן טרויער און מיטליד דער משפּחה

און די יידישע שרײַבער פון מאַנטרעאַל

רעדאַקציע פון "ירושלימער אַלמאַנאַך"

קומט צו מיר פֿאַרנאַכט אַ שאַף

קומט צו מיר פֿאַרנאַכט אַ שאַף
אינ שטילן טרויער
זוכן מיך אין צימער, צי כ'בין דאָ ...
די פֿענצטער ווערן בלוי און בלויער,
דער צימער וויינט, און פֿול, און גרויס ...
איך טו זיך באַרוועס אויס,
איך זאָל אַליין נישט הערן, צי איך גיי ...
איך עפֿן אויף די אויגן מיט אַ מאַל
און מיט אַ שטיק פֿאַרנאַכט פֿאַרקלעפּ איך זיי
און זאָג דער שאַף דער שטומער :
— טרויער כ'בין נישטאָ ! ...

כ'פֿאַרוק זיך אין אַ ווינקל צווישן ווענט
כ'באהאַלט די הענט ...
און שפּיר :
זי גייט פֿון אומעטום מיר לאַנגזאַם נאָך, זי זוכט,
זי טאַפט דאָס פֿינצטערניש און טרעפֿט אין מיין געזיכט ...
און נעמט מיר שטום
מיין האַלדז אַרום
און פֿאַלן לאַזט איר קאַפּ צו מיר אויף ברוסט —
מיט האַרץ זאָל איך זי שטיל פֿאַרזויגן ...
איך ווער פֿאַרצויגן ...
און שטעל זיך אויף און בייג זיך איין
און צו דער וואַנט איך דריק זיך צו
און ווי אַ וואַרגנדיקער דריי איך מיט די אויגן :
— טרויער, כ'בין נישטאָ ! ...

פון בוך "פֿאַרקלעפּטע ציפּערבלאַטן" 1929.

די מוזע

איך געדענק ניט וואָס שפעטער, וואָס פֿריער —
אויף אַ כוואַליע אין חלום פֿאַרשווינד איך.
נאָר די מאַמע, — זי שטייט נעבן מיר,
ווי אַ מאַל, ווי ביי נאַכט, אין דער קינד־הייט,

ווען זי האָט ניט געוואָסט, צי איך שלאָף,
ווען זי האָט ניט געהערט, צי איך אָטעם —
און איז באַרוועס אַראָפּ און — אַ לאַף,
און פֿון שרעק ניט געוואָסט — ווי אַ טראַט טאָן.

אין דער כוואַליע — איר בלאַסלעכע האַנט
מיט אַ צערטלעכן ריר מיט אַ מילדן;
אַ, איר האַב זיך איר ניגון דערמאָנט,
וואָס מיט אים זי פֿאַרוויגט האָט די קינד־ער.

אַז איך קען ניט דעריאָגן איר קול,
אַז אַראַפּגעלאַזט ערגעץ איר בליק איז;
נאָר זי וויגט מיר און זינגט ווי אַ מאַל,
און איר — איר גיי אויס פֿון מתיקות.

סיאָגן ווינטן זיך אָן אַן אַ שיער.
זיי באַפֿאַלן דאָס ליד, דאָס באַגינטע;
נאָר די מאַמע . . . זי שטייט נעבן מיר,
ווי אַמאָל, ווי ביי נאַכט אין דער קינד־הייט.

פון דער לידער-זאַמלונג "די אומגעריכטע ריכטונג" מיט
פֿאַראַלעלער עברית-איבערזעצונג פון שלמה אבן שושן
פֿאַרלאַג "הקיבוץ המאוחד" תשל"ח — 1978.

1. דער פייערפויגל מאַקס עריק (1898—1937)

... עריק איז בכלל געווען אַ גרויסער בקי און דאָס זעט מען אין זײַנע װיסנשאַפֿט־לעכע רעצענזיעס, װאָס װײַניק פֿון דעם מײַן איז בײַ אונדז בכלל געשריבן געװאָרן. עס איז כדאי צו לייענען װאָס ער האָט געשריבן, תמיד תוכיח און צו דער זאך, װעגן די שריפטן פֿון יװאָ, װעגן אַרבעטן צו דער געשיכטע פֿון ייִדיש (געדרוקט אין "די ייִדישע שפּראַך", קײעוו, 1927—1929). זײַנע מלואים, קאַרעקטיוון, װידער־אַנאַנדן זײַנען תמיד געװען אינטערעסאַנט. עריק האָט אַרײַנגעבראַכט אַ טאַן, װאָס האָט געפֿאַדערט אַ שטעלונג. עס איז גענוג צו לייענען דעם לאַנגען, ערנסטן און ממש מיט לײַטן גלײַך װיכוח אַרום דעם "מעשה בוך", װאָס עס האָבן געפירט עריק, שיפּער, צינבערג און פּערעפּערקאָװיטש (ליטעראַרישע בלעטער 1926—1927 און אין ריגער "פּרימאַרגן" אין 1927), כדי זיך פֿאַרבענקען נאָך יענע ברויזנדיקע יאָרן. אין פּראָצעס פֿון דער דאָזיקער דינאַמישער אַרבעט האָט עריק דער רעװאָלטירער זיך איבערצײַגט, אַז מען רעװאָלטירט נישט װי מען װיל, נאָר װי מען הייסט. אין דער לײַדנשאַפֿט דיסקוסיע אין קײעוו אין 1932, בשעת מען האָט באַהאַנדלט די "אַנטי־מאַרקסיסטישע" טעאָריעס אין דער ליטעראַטור־פּאַרשונג, האָט עריק זיך "מודה" געװען אַז ער איז נאָך אַלץ שװאַך באַװאָפּנט מיט דער מאַרקס־לעגנישער טעאָריע. זײַן זעלבסטקריטיק איז נישט גענוג אַנטװיקלט — האָט עריק דערקלערט אויף יענער סעסיע פֿון פּאַרטייאַישע אינקװיזיטאָרן.

אין דעם זיגזאַגישן װידעראַנאַנדער, װען מען האָט באַדאַרפֿט געבן מער פֿאַר דער פּאַרטיי־פּראָפּאַגאַנדע, װי די טעמע גופא האָט געפֿאַדערט — האָט עריק געטאָן אַלץ װאָס די דאָזיקע ראַפּינירטע גײַסטיקע אינקװיזיציע, פּאַרמאַסקירט װי מאַרקסיזם, האָט געפֿאַדערט.

עס האָט אַבער נישט געהאַלפֿן. ער איז געפֿאַלן אַ קרבֿן פֿון אַ בלבול און איז געשטאַרבן אין תּפּיסה אין יאָר 1937, כדי שפּעטער רעהאַביליטירט װערן. ער איז אַבער געשטאַרבן גײַסטיק אַ סך פּריער. די דאָזיקע טראַגעדיע האָט פֿון אים געמאַכט אַ גײַסטיקן זעלבסטמערדער. ער האָט מער נישט געװאָלט לעבן אין דעם דאָזיקן גײַסטיקן גיהנום. מען זאָגט אַז אין תּפּיסה האָט אים אינטערעסירט נאָר מאַטעמאַטיק, װײַל דאָרטן איז נאָך סטאַלינס ממשלה נישט דערגאַנגען.

אַזױ איז דער פייערפויגל עריק פֿאַרברענט געװאָרן. אויב מען גײַט צו צו זײַנע אַרבעטן מיט אַן אינטעלעקטועלן געװיסן — װעט מען געפֿינען, אפילו אין די סאַמע פּאָליטיש־באַפֿאַרבעטע אַרבעטן פֿון דער סאָװיעטי־

שער תקופה, געשריבן אונטער דער דיקטאטור פון דער פארטייאישער מאַכט, וואַגיקע אַרבעטן, סאַלידע דערגרייכונגען, וואָס וועלן זיך אין אַש נישט פאַרוואַנדלען. עריק איז אין תוך געווען אַן עקלעקטיקער. ליטעראַטור קען מען נישט אויפנע- מען נאָר עסטעטיש, פונקט ווי מען קען זי אויך נישט אויפנעמען נאָר סאַציאַל. ערגעץ אין דעם גאַלדענעם מיטן שטעקט דער אמת. אָבער אין צייטן פון עקסטרעמע מאַניפעסטאַציעס ווערט מען פאַרמשפט פאַרברענט צו ווערן, טאַקע צוליב דעם גאַלדענעם מיטן.

און זלמן מערקין, דער זון פון שקלאַווער משכיל, דער מאַקס עריק פון דער יידישער ליטעראַטור, איז פאַרברענט געוואָרן אויף דעם שייטערהויפן פון דער סאַמע ראַפּיגריסטער אינקוויזיציע, וואָס הייסט : סאַויעטנלאַנד.

(אויסצוג פון אַ גרעסערער אַרבעט)

אייניקע ידיעות

ישראל צינבערג	מאקס עריק
<p>געבוירן אין וואַלין 1873 — אַרעסטירט געוואָרן אין דעצעמבער 1938. אומגעקור- מען אין אַ לאַגער אָנהויב 1939.</p> <p>געשריבן העברעיש, יידיש, רוסיש וועגן דער געשיכטע פון דער יידישער און העברעישער ליטעראַטור און פרעסע. אין דער זעכצנבענדיקער רוסיש-יידישער ענ- ציקלאָפּעדיע, וואָס איז דערשינען אין די יאָרן 1908—1913, איז ער געווען רעדאַק- טאָר און מחבר פון אַ גרויסער צאל אַרטיקל- לען פון אַפטייל "ניי-העברעישע און יידי- שע ליטעראַטור". זיין קרוין-ווערק איז די "געשיכטע פון דער ליטעראַטור ביי יידן", וואָס איז דערשינען אין אַכט בענדער אין דעם ווילנער פאַרלאַג "טאַמאַר" (1929—1937). דער ניינטער באַנד, וואָס האָט זיך על-פי נס פאַרהיט, איז דערשינען אין גיו- יאַרק אין 1966.</p>	<p>געבוירן אין סאַטנאוויץ, פּוילן, 1898 — אַרעסטירט אין 1936. אומגעקומען אין אַ לאַגער.</p> <p>פון די באַדייטנדיקסטע יידישע שריי- בער, קריטיקער און ליטעראַטור-היסטאָ- קער, צוערשט אין פּוילן און זינט 1929 אין סאַויעט-רוסלאַנד.</p> <p>פון זיינע ביכער:</p> <p>"קאַנסטרוקציע-שטודיען", וואַרשע 1924.</p> <p>"וועגן אַלט-יידישן ראַמאַן און נאָוועלע", וואַרשע 1926.</p> <p>"געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור, פון ערשטע צייטן ביז דער השכלה-תקופה, פון 14-טן ביז 18-טן יאָרהונדערט", וואַר- שע 1928.</p> <p>"שלום אַש", מינסק 1931.</p> <p>"קאַמעדיעס פון דער בערלינער השכלה", קיעוו 1933.</p> <p>"די יידישע ליטעראַטור אין 19-טן יאָר- הונדערט", קיעוו 1935.</p>

2. פון אן ארבעט וועגן ישראל צינבערג (1873—1938)

... אין 1937 איז שוין געווען פארטיק די ערשטע העלפט פון ניינטן באַנד, וואָס האָט געזאָלט באַשטיין פון צוויי חלקים און אַרומנעמען די תקופה ביז די 70'ער יאָרן. "דער מאַטעריאַל איז אַ קאַלאַריטפולער — האָט צינבערג געשריבן אין אַ בריוו צו אַפּאַטאַשו, וואָס איז אַ פנים דער לעצטער בריוו (דאָטירט 21טער יאַנואַר, 1938) — שוואַנגער מיט נייע אַנוואַגן, מיט נייע פּאַדערונגען און ספּקות, וואָס טוען אונדז פיל לאַזן לערנען. צי וועט מיר נאָך געלינגען אַרויסצוגעפינען די נייטיקע צייט און פּאַסיקע שטימונג, דאָס אַלץ צו באַוועלטיקן און שעפּעריש באַלעבן? אויף ווי ווייט מען קאָן, טוט מען איבער די כוחות, און ווייטער, ווי דאָס מוזל וועט טראַגן" (ייוואַ-בלעטער, 23, 292).

עס האָט געזאָלט זיין נאָך אַ צענטער באַנד, וואָס האָט געזאָלט אַרומנעמען די יידישע ליטעראַטור ביז דער ערשטער וועלט-מלחמה. פון דעם אַלעמען זיינען אָבער געבליבן חורבות פון נישט-דערפילטע האַפענונג-גען און פיינלעכע זכרונות פון אַ צעשטערט לעבן און לעבנסווערק. צינבערגס געשיכטע איז, נישט געקוקט אויף דעם וואָס דער בנין איז נישט פאַרענדיקט, פאַרט אַ ריזיקער און אימפּאַזאַנטער בנין, אפילו מיט טירן און פענצ-טער, וואָס פעלן דאָ און דאָרט טאַקע אין די פאַרטיקע שטאַקן. געשריבן אין אַ גייסטיקן קלימאַט, ווייט נישט צוגעפאַסט צו אַזאַ אַרבעט, אין אַ כמעט טאַטאַלער איזאַלאַציע פון דער גרויסער, יידישער וועלט — איז דער עצם פאַקט פון אַ גרויסן היסטאָרישן באַטייט. אונדז פעלט ממש אַטעם און פערספעקטיוו ריכטיק אַפּצושאַצן דאָס וואָס צינבערג האָט אויפגעטאָן. פאַר אונדזערע אויגן אַנטפלעקט זיך אין די דאָזיקע אַכט בענד אין צען חלקים אַ פילפאַרביקע פאַנאַראַמע פון ווערק און ווערטן פון פאַרשיידענע דורות, תקופות, לענדער, לשונות און געמיטער אויסגעמאַלן פון איין מענטשן, וואָס האָט זיך מכין געווען אַ גאַנץ לעבן צו דער דאָזיקער עבודה. אין די דאָזיקע בענד פילט מען אַ וואַרעמע נשמה פון אַ מענטשן, וואָס באַנוצט זיך מיט די מעטאָדן פון פאַרש-אַרבעט, ווייל אַזוי דאַרף מען, אָבער נישט דערפאַר ווייל ער וויל רק פאַרשן. צינבערג ברענגט אַרויס אַן אינטימע, פערזענלעכע און דירעקטע באַקאַנטשאַפט אין קאַנטאַקט מיט די עיקר-ווערק, וואָס זיינען ליטעראַטור, און מיטן באַלאַסט פון אַלערליי געדרוקטע חבורים, וואָס מען מוז, ליינדער, אויך אַרײַנגעמען, הגם עס האָט קיין שייכות נישט מיט ליטעראַטור. זוכט צינבערג אין די דאָזיקע ווערק דאָס וואָס זיי פאַרמאָגן קערנדיקס און וואַגיסקס. געפינט ער בײַ

איין מחבר חכמה, ביי א צווייטן פאָעזיע, ביי א דריטן עטאָס, טיפע רעיונות און אַזוי כסדר, כדי צו קאָנען אויסמאַלן אַ פּאַנאָראַמע לויט אַ געוויסער מאָס פון ליטעראַטור־קריטישן צוגאַנג און נישט סתם מוסר־ספרים מיט אַנטיקן. די קריטיקער האָבן צינבערגס ווערק בדרך כלל נישט תּופּס געווען. קיין קאָמפּעטענטע אַפּשאַ-צוגגען זיינען כמעט ווי נישט געוועזן. איינער האָט געפונען אַז עס פעלט אַ טשוואַק אין אַ טיר, און אַ צווייטער האָט נישט באַמערקט די חידושים לגבי די אַנדערע, זיינע פּאַרלויפער.

צינבערג איז אין זײַן אופן שרײַבן אַ ייִדישער הומאַניסט און אַ הומאַניסטישער ייד. ער, דער כעמיקער פון פּוטילאָווער זאַוואַד, האָט אַנגעווענדט זײַן "כעמישע" מעטאָדע בעת אַנאַליזירן די עיקר־עלעמענטן פון דעם ייִדישן פּילאָסאָפּישן, רעלי-גיעזן און דיכטערישן געדאַנק. צינבערג גייט נאָך דעם געדאַנק פון לאַנד צו לאַנד, פון דור צו דור.

די שאַטנס פון דעם ייִדישן ליטעראַרישן עבר האָבן זיך פּאַרזאַמלט אין דעם קאַלטן לענינגראַד, אין דער איינזאַמער דירה אויף דעם אוסאַטשעוו פּערעאולאַק. אין דער בענקשאַפט נאָך אַ לעבעדיקער, ייִדישער וועלט האָט צינבערג געפונען אַ גרויסע נחמה דווקא אין דער דאָזיקער היסטאָרישער רעטראַספעקציע. עס איז פּאַראַן אַזוי פּיל סוביעקטיוּ־מענטשלעכס, ממש אויטאָביאָגראַפּישעס אין פּסיכאָגראַפּישן זין — אין דעם דאָזיקן ווערק, אַז מען קאָן פון די צען בענד פון זײַן געשיכטע אויסשיילן מאַמענטן פון שטימונגען, שטימען פון יאוש, רמזים פון אייגענער איינזאַמקייט.

מיט אים פּאַרענדיקט זיך אַ תקופה. ער איז לעת־עתה דער לעצטער היסטאָרי-קער פון ליטעראַטור ביי יידן. ער איז אויך געווען דער לעצטער רינג פון דער פעטערבורגער גאַלדענער קייט, וואָס האָט געזאַלט סימבאָליזירן די גייסטיקע העגעמאָניע פון דער ייִדישער קולטור אין מזרח־אײראָפּע און איז געוואָרן אַ מצבה פון אונדזער אַלעמענס האַפענונגען.

די געשיכטע איז אויך די מצבה פון ישראל צינבערגס האַפענונגען. וווּ און ווי איז געווען דער סוף פון זײַן לעבן אין סאָויעט־רוסלאַנד ? אויף דעם דאַרפן ענטפערן די וואָס האָבן גורם געווען דעם סוף פון זײַן לעבן.

(“זאַמלביכער” רעדאַקטירט : י. אַפּאַטאַשו און ה. לייַוויק. ניו־יאָרק 1952)

לייב קוויטקא

רוסלענדישער טויט

רוסלענדישער טויט
איז טויט פֿון אלע טויטן.

רוסלענדישע פיין
איז פיין פֿון אלע פינען.

יאטערט וועלטס אַ ווונד ?
ווי האלט איר האַרץ אַצינד ?

פֿרעג אַ ברעקל קינד,
פֿרעג אַ יידיש קינד.

פון בוך "1919" בערלין 1923.

ע ר ב

מיר האָבן מויערן געמויערט,
און רויזן האָבן מיר געפֿלאַנצט.
און רירעוודיקע, ווי ביים טאַנץ,
מיט שאַרפֿן גראַבאייזן, וואָס גלאַנצט,
מיר האָבן אויפֿגעהויבן רויערד.

מיר האָבן ווייטיקן געלינדערט,
פלאַנעטן האָבן מיר געפֿאַרשט,
און פֿרייד און מוט און וויסן-דאַרשט
מיר האָבן איינגעפֿלאַנצט אין קינדער.

נאָר יענע פּלאַג האָט אונדז געטראָפֿן
אין סאַמע מיטן העלן טאַג.

און קינדער האבן זיך צעקלאָגט,
נאָך אונדז האָט זיך דער טויט צעיאָגט
פֿון דרום-ראַנד ביז ים פֿון צפֿון.

.1942

פֿון "געקליבענע ווערק" מאַסקווע "סאַוועטסקי
פיטאַטיעל", 1967.

פֿון קוויטקאַס בריוו צו מלך ראַוויטש

7
די טעג און זיך ~~פֿון~~ מיך —
נישט פֿון מיין זעלבן זאך.
די זעלבע זאך מיט מיך פֿעיליג
זעט זיך און מיין זעלבן
מיין זעלבן זאך און און און
מיין זעלבן זאך. מיין זעלבן זאך
קינדער און און און, מיין זעלבן זאך
מיין זעלבן זאך, מיין זעלבן זאך
די זעלבע זאך מיין זעלבן זאך,
מיין זעלבן זאך, מיין זעלבן זאך
די זעלבע זאך מיין זעלבן זאך
מיין זעלבן זאך מיין זעלבן זאך — מיין זעלבן זאך
מיין זעלבן זאך מיין זעלבן זאך
מיין זעלבן זאך. מיין זעלבן זאך מיין זעלבן זאך

א בריוו פון לייב קוויטקא (ערשטע פובליקאציע)

קאָוונע, יוני 1921

ליבער פריינד מלך ראָוויטש,

אייער בריוועלע איז אַ בליצקס, און האָט מיך דורכגעשטאַכן. איך קען דאָך אייך שוין פון לאַנג! — צוריק מיט אַ יאָר צוויי, דריי, אין קיעוו, האָב איך געפאַקט אַן אוצרל, אַ זאַמלביכל, אַ גאַליצישער וווּ ס'איז געווען אימבערס אַן אַרטיקל וועגן אייך מיט גרויסע מוסטערן פון אייערע לידער — אַך, ווי איך האָב זיך אַרומגעטראָגן מיט זיי, מיר זיינען נאָך פאַרבליבן די שאַטנס פון זיי. מיר שטעלט זיך פאַר: אַ לאַנגע לייכטע בריק אַריבערגעוואָרפן איבער אַ לויטערן באַגינען — און אויף דער בריק און פון יענער זייט, גייען העלע אום די שאַטנס פון אייערע לידער און באַגריסן זיך, אַזוי ליב, אַזוי איידל. פון דעמאָלט האָב איך מער אייערע לידער ניט געלייענט, ניט געזען — נאָר זיך פאַרגעשטעלט און געבענקט.

צום גרויסן באַדויערן קען איך אייך מיינס געדרוקטעס עפעס ניט שיקן, ווייל פשוט, כ'האָב ניט. — איר, ווייזט אויס, האָט גאָר אַן אַנדער פאַרשטעלונג ווי מיר האָבן געלעבט און ווי מיר זיינען אַט'הער געקומען — נאָך ביכער פירן — אַ דאָנק דעם אויבערשטן, וואָס מיר האָבן זיך אַליין כאַטש געבראַכט. נאָר ליבער ראָוויטש, זאָל מען "געשטראַפט זיין" מיך נאָך מער ניט שטראַפן — שיקט מיר אייערע, אומבאַדינגט, וואָס איר האָט, איר וועט מיך מחיה זיין. איך וועל זיך, פון דעסט וועגן, באַמיען קריגן עפעס כאַטש פון מיינע און אייך שיקן. טייערער פריינד ראָוויטש, כ'האָב גראַד קיין "פיקטשורע" ניט ביי זיך. כ'וועל אייך אַ צווייט מאָל שיקן, ווען איך וועל זיך דאָ פאַטאַגראַפירן. דערווייל וויל איך זיך פאַר אייך אויסמאַלן. אמת, ס'וועט אייך אין גאַנצן ניט צופרידן שטעלן, נאָר איך בין דאָך אַ בשר ודם — וועגן מיינע מעלות קען איך קיין סך ניט ריידן — פאַרשטענדלעך, וועגן מיינע חסרונות לוינט מיר ניט, אָבער עפעס וועל איך אייך אַנבאַטן.

וואָס איך האָב ליב:

1. זיך
  2. נאָר יונגע
  3. די גאַנצע וועלט
- וואָס האָב איך פיינט:

1. יידישע בייכלעך
2. בעל-דמיונען — שטיפן (נחום שטיף)
3. כפול-שמונה משוררים.

אוי, ווי איך האָב ליב! ווי איך האָב פיינט!

טייערער פריינד ראָוויטש, אַן ווערטלעך — ס'איז גוט צו לעבן אויף דער וועלט און ס'איז גוט זיך אַט אַזוי דורכצושרייבן! איך טראַג אַ האַרץ — אַ פולן לאַגל. איך פיל, אַז איר אויך דאַס זעלבע, ביידע גייען מיר זיי צעגיסן, צעליאַפען אויף גאַטס

שטיין און ביין. ביידע גייען מיר און פריילעך זינגען: די וועלט דארף אונדז אויף
כפרות און מיר זי. זי קען זיך אן אונדז באגיין, מיר אן איר — ניט, און אפשר יא.
דערווייל א גוטע און פריילעכע נאכט. שיקט מיר אייערע אויגן וועל איך וויסן
ווער איז זינט. איך וויל איך קענען גוט, גוט, — איך בין אַ יינגל, א הוילער —
איך האב אן אפן הארץ, אן סודות, אן איבערשפיצלעך. ליטעראטן זינגען צוםמיינסטן
א ניט גאר ריינע אומה — אבער א ליבע זייער. איך האב זיי אלע ליב.

שרייבט באלד. אייער

ל. קוויטקא

וועגן קוויטקאס בריוו

די בריוו פון לייב קוויטקא צו מלך ראָוויש אין, ווי ס'איז צו זען, געשיקט געוואָרן פון
קאָוונע, ווהיזן קוויטקא צוזאַמען מיט דער פאַמיליע איז אַוועק פון די פאַגראַמען אויף
אוקראַינע אין 1921. פון קאָוונע איז די משפּחה קוויטקא אין זעלבן יאָר אַריבערגעפאַרן
קיין בערלין. די בריוו איז באַזונדער כאַראַקטעריסטיש פאַרן דעמלטיקן יונגן קוויטקא, און
פאַרן געמיט פון דעם ערשטן ניט לאַנג באַגייסטערטן באַזינגער פון "רויטן שטורעם" און
שפּעטערדיקע נעפּלהאַפטע פאַרגעפּילן אין זיין ערשטלינג-ביכל "טריט" ("קיעווער פאַרלאַג"
תרע"ט), דעם דיכטער פון ערדיש-קרעפּטיקער "יונגער פּרייד", פון צוגעבונדנדיקייט "צום
גרויסן היינט" און דעם וואָס ברומט פּלוצים אין ביטערסטער פאַרצווייפּלונג "ביי מיר אין
אוצר-יונגט, אין אוצר-פּראַכט — אַ גרוס פון נאַכט... ("מיין אוצר").
ביי דער געלעגנהייט דריקן מיר אויס אונדזער האַרציקן דאַנק דער אַפּטיילונג פאַר
כתב ידן פון ירושלימער העברעישן אוניווערסיטעט, וועלכע האָט אונדז פּריינדלעך דער-
מעגלעכט פאַרעפּנטלעכן אַט די בריוו, אַרויסגענומען פון מלך ראָוויש-אַרכיוו.

איזי באַריק

אַנטלויפֿן ? איך קען ניט, איך וויל ניט אַנטלויפֿן,
און ס'ווערט שוין דאָ אוממעגלעך ווייטער צו זיין.
עס האָט זיך דער חורבן צעלייגט אויף די הויפֿן,
איז שוין — פֿאַרלאָשענע טראַפעלעך שוין.

גאַרנישט און לידיקייט, פוסטקע און ווינטן.
עס הענגט דאָ אַ שטילע, פֿאַרלאָשענע שעה...
איך גיי און מיר דאַכט זיך — מע גייט נאָר פֿון הינטן,
קער איך זיך אום, — איז דאָ קיינער ניטאָ.

גיי איך פֿאַמעלעך און ס'ווילט זיך מיר יאָגן
עס הילכט דאָ צעשראַקן מיין טראַט אויף דער ערד,
טראַג איך זיך אום און איך בעט זיך :

זאַל טאַגן,

זאַל טאַגן, זאַל טאַגן ! איך קען שוין ניט מער !

"קולטור-ליגע", 1930
פון בוך "לידער און פֿאַמעס", קיעוו פֿאַרלאַג,

רעזאלוציע לטובת אהרן ראסקין

די דריטע סעסיע פון וועלטרעט פאר יידיש אין יידישער קולטור, דריקט אויס דעם שארפסטן פראגעסט די סאָויעטישע מאכט-ארגאנען פארן נישט דערמעגלעכן דעם שרייבער און פארשער אהרן ראסקין זיך צו פאראייניקן מיט זיין משפחה אין ישראל. אלע קולטור-פארשטייער דארפן מיטוירקן אז דער ווונטש און טרויס פון א. ראסקין זאל פארווירקלעכט ווערן ווי אמשנעלסן!

צום אנדענק פון א גרויסן דיכטער

שטיין. ד"ר חיה מורניאנסקי פון העברעישן אוניווערסיטעט ליענעט — אן אינטערע-סאנטע פארשונג וועגן דער שאפונג פון חיים גראדע ז"ל און בעיקר וועגן זיין פאָעמע "מוסרניקעס" און וועגן ווייטערדיקע טעמאטישע אנטוויקלונגען פון אַט דער יוגנט-שאפונג אין די שפּעטערדיקע פּראָזע-ווערק פון פארשטארבענעם מחבר. וועגן חיים גראדע — דעם גרויסן דיכטער און דערציילער, דעם אויסנאָמלעכן ליטעראַ-טור-לעקטאָר און אַריגינעלער פּערזענלעכ-קייט, דערציילט אין זיין רעפּעראַט ד"ר גרשון וויינער. די קינסטלער אַנקאַ שמיר און מיכאל בן אברהם האָבן געשלאָסן די טרויער-פּיערונג מיט רעציטאַציעס פון חיים גראדעס ווערק. אַן אַונט לזכרון דעם דיכ-טער איז אויך פאָרגעקומען אין תּל-אביבער לייוויק-הויז.

צו די שלושים פון גרויסן יידישן דיכטער, פּראָזע-מייסטער און עסעיסט חיים גראדע ז"ל איז אין איינעם פון די זאָלן פון היכל שלמה צוזאַמען גערופן געוואָרן אַ טרויער-אַקאַדעמיע, דער זאָל איז דאָס מאָל פּאַרפּולט געוואָרן נישט נאָר מיט די שטענדיקע באַזוך-כּער — מיטגלידער פון דער יידישער קולטור-געזעלשאַפט און "צוותא ביידיש", נאָר אויך מיט סטודענטן און פּראָפּעסאָרן פון ירושלי-מער העברעישן אוניווערסיטעט, מיט יידישע און העברעישע שרייבער און זשורנאַליסטן, זיי אַלע זענען געקומען זיך סאַלידאַריזירן מיט דער יידישער קולטור אין איר שווערער אבדה, אָפּגעבן כּבוד צום זכר פון גרויסן יידישן שריפּטשטעלער.

נאָכן אויסדריקלעכן אל מלא רחמים פון הויפּש-חזן אין ירושלימער בית הכנסת הגדול נפתלי הערשטיק איז מיט אַ קורץ און צערפּול וואָרט אַרויסגעטראָטן פּריינד חיים פינקעל-

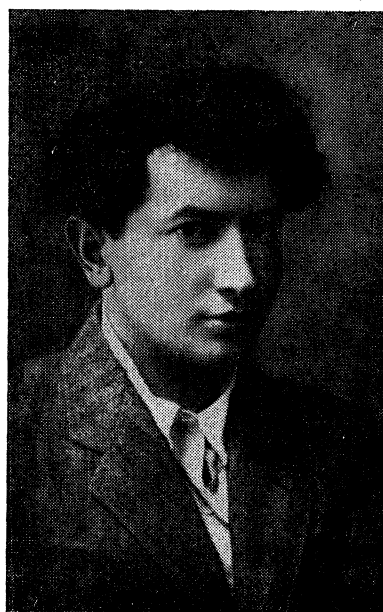
אהרון קישנירצ'וו
1949—1890

שמואל האלקין
1960—1897

איזי כעריק
1937—1898

זעליק אקסעלערצ'ער
1940—1904

איציק פעפער

עפיטאפיע

ס'האט יעדער מענטש א טרוים, וואָס לעבט מיט אים אין איינעם,
א מאָל ווי הייסע פֿריינד, אַ מאָל ווי קאלטע שכנים.
איין טרוים, איין גרויסער טרוים באַגלייט מיך אין מיין גאַנג,
ער לעבט אין מיר, ווי ס'לעבט מיין האַרץ אין מיין געזאַנג :
ווען בלייבן מיט דער הוילער ערד וועל איך אליין נאָר,
וועט ס'וועט דער יידישער בית-עולם מינע אַלטע ביינער
אויפֿנעמען,
זאָל דער פֿאַרבייגייער, באַמערקנדיק מיין צאָם,
דערזעענדיק דאָס גראָז, וואָס הייבט זיך פֿון מיין שטאַם,
א זאַג טאָן פֿאַר דעם לעבעדיקן ווינט :
— ער איז געווען אַ מענטש, ער האָט זיין פֿאַלק געדינט !

פון בוך "שיין און אפשיין" מעלוכע-בארלאַג "דער
עמעס", מאַסקווע 1946.

אויסגעשטאַרבן
זיינען מינע לענגען,
וועגן
האַבן זיך באַהאַלטן אין אַ וואַלקן.

פֿאַר וואָס זשע האָט אַ ליד
געוואָלט ביי נאַכט
זיך הענגען
און דערשראָקענע
זיך הוידען
אותיות אויף אַ באַלקן ?

פון דער זאַמלונג "שפענער" קיעוו 1922.

רחל בוימוואל

עטוואס וועגן משה קולבאק

מינסק. א ווינקלדיק הויז אויף אינטער-
נאציאנאל-גאס. אויבן איז די רעדא-
קציע פון דער יידישער צייטונג "אק-
טיאבער", אונטן איז די רעדאקציע פון
זשורנאל "שטערן". דא, קענסטו טרעפן
איזי כאריקן, זעליק אקסעלראָן, אהער
קומען אריין הירש קאמענעצקי, עליע
קאגאן, לייב טאלאלא, דא טאקע האָב
איר זיך באקאנט מיט משה קולבאקן
— געהאָט דעם גרויסן זכות.

קיינער פון זיי לעבט שוין מער

ניט ...

שווימט אויף אַ מיסטיש בילד. מיר

1940—1896

דוכט, איר הער אַ דיאלאָג אויסער צייט און רעאליטעט:
משה קולבאק:

— עלינקע, דערצייל עפעס וועגן דער גרויסער פאָטערלענדישער מלחמה. דו
וועסט דאָך אַנטייל נעמען אין איר. ס'איז אַ כבוד!
עליע קאגאן:

— איר וועל אפילו אומקומען אויף יענער מלחמה ... נו איז וואָס? אייסעך!
איר בין יענער וואַיאַקע. דערציילט איר בעסער וווּ וועט זיך אַהינטאָן אַייער געביין?
די יידישע ליטעראַטור מעג עס וויסן!
משה קולבאק:

— פּע, עלינקע! אַז דאָס לאַנד וויל מע זאָל ניט וויסן, איז ניט שינד. אַט וועל
איר ענדיקן איבערזעצן גאַגאַלס "רעוויזאָר", וועל איר גיין אין תּפּיסה ...
איזי כאַריק (מיט זיין שטענדיקן הוסטל אין די רייד):

— וואָס פאַר אַ תּפּיסה, וואָס פאַר אַ בוידעם, וואָס פאַר אַ לאַקשן? ! איר, משה.
זייט אַ סקעפטיקער! הירש, וואָס זאָגסטו?

הירש קאָמענעצקי (רייבט די הענט ווי בעת אַ פּראַסט, שמייכלט שעמעוודיק):
— היינטיקע צייטן קען מען גאַרניט וויסן ...

זעליק אקסעלראד (אויף זיין פאלצעטל, און מאכנדיק, ווי זיי שטייגער איז, און
ערנסטן אַנשטעל :

— אַט וועט באַלד קומען דער פאַרטיי־מיטגליד קאַצאָוויטש, וועט ער אונדז
אַלץ קלאַר מאַכן.

משה קולבאק (פון הינטערן בלאַט "אַקטיאַבער", וועלכן ער האַלט פאַר זיך און
אויפגעשטעלטן :

— ס'איז שוין געבליבן ניט לאַנג צו וואַרטן ...

אַלע שוידערן אויף.

— וואָס ? !

— אין וועלכן זין ? !

— וואָס מיינט איר מיט דעם ? ! ...

אויף דער יידישער גאַס ווערט פינצטער.

*

אַבער אין דער אמתן האַט נאָך דעמלט קיינער גאַרניט ניט געוויסט. אין דעם
געמיטלעכן ווייס־רוסיש־יידישן מינסק האַט געלעבט און געשאַפן אַ באַדייטנדיקע
גְרופּע יידישע שרייבער און קולטור־טוער. אַראַפגעקומען בין איך אַהין צום ערשטן
מאַל אין 1935, ווען עס איז נאָך ניט געווען אויסגעבויט דער נײַער וואַקזאַל.
אין מיטן פון דעם אַזוי גערופענעם פּלאַץ איז געווען אַפּגעצוימט מיט קורצינקע
הילצערנע שטאַכעטלעך אַ קײלעכיק זאַמדיק שטיקל ערד, ווי פאַר קינדער אין אַ
קינדער־גאַרטן. דערנעבן האָבן זיך הינער געגריבלט אין זאַמד, און אַ האַן האַט
עטלעכע מאַל געבראַכן די שטילקייט מיט זײַן פּלוצימדיקן "קוקורעקו!" (עס איז
געווען פאַר טאַג.) מינסק איז נאָך איז יענע יאַרן געווען היפש פאַרשלאַפּן. אַבער
דאָס יידישע לעבן האַט דאָ געברויזט און געשפרודלט : אַ ליטעראַריש־קינסטלערי־
שער זשורנאַל, דריי צײַטונגען, אַן אַפטיילונג בײַם ביכער־פאַרלאַג און בײַם אוני־
ווערסיטעט, אַ יידישע סעקציע אין שרייבער־פאַראיין, יידישע אַוונטן, לעקציעס,
אַ יידישער טעכניקום, אַ מלוכה־טעאַטער און וואָס נאָר ניט ? !

קײן מינסק האַט מיך און זיאַמע טעלעסינען קאַמאַנדירט די יידישע אַפטיילונג
פון ליטעראַרישן פאַקולטעט בײַם מאַסקווער אוניווערסיטעט, וואָס מיר האָבן צו
יענער צײַט געהאַט פאַרענדיקט. קײן מינסק, צום יידישן מינסק, האָבן מיר זיך
געריסן. און אַט האָבן מיר פאַר זיך קולבאַקן, וואָס וועגן אים גײען אַרום לעגענדעס.
אין ווילנע, ווו ער האַט פריער געלעבט, האָבן זיך פאַרקויפט קאַרטלעך מיט זײַן
פאַרטרעט — באַגלייך מיט אַנדערע פאַרטרעטן פון באַרימטע לײַט. ווילנע איז פול
געווען מיט זײַנע שילער און פאַרערער. גאַנץ פוילן האַט אים געזען און געהערט,
און די גאַנצע יידישע וועלט האַט געקענט זײַנע ווערק. און אַט זיצט ער קעגן אונדז !
בײַ אים זענען דורשטיקע קינבאַקן און אַ דורכדרינגלעכער בליק. אַבער ניט קײן
שאַרפער. גיכער — אַ ווייכער, ווי איינער וואָס זאַגט : "מיר ביידע ווייסן דאָך"
... און קינבאַל ניט "איך ווייס !" ער שמייכלט — אַ מאַל ליב און הימיש, אַ מאַל

טרויעריק-פארטראכט, אַ מאַל — קונדיסיש, מיט שפּאַט. אַלע זײַנע שמייכלען זענען פול מיט חכמה. עס רעדט פון זיי אַרויס באַגאַבטקייט, פרייד פון לעבן. ניט די פרייד, וואָס מע באַקומט פון אויסן, נאָר די, וועלכע שפּרודלט פון איבערווייניק. ... משה קולבאַק לייענט פאַר פאַר די פאַרזאַמלטע יידישע שרייבער זײַן איבערזעצונג פון גאַגאַלס "רעוויזאַר". בײַ אים אויף די קני זיצט זײַן זון עלינקע, קוקט אים אין די אויגן און הערט מיט גרויס אויפּמערקזאַמקייט. ער קען יידיש. אויך ווען איך קום צו קולבאַק, דעם רעדאַקטאָר פון מײַן נײַעם בוך, אַהיים אויף קאַמאַראַווקע, לייענט ער מײַנע לידער אויפן קול, אַז "עלינקע זאַל הערן". און עלינקע הערט, האַלטנדיק דעם קאַפּ אַנגעשפּאַרט אויף ביידע קולעקעס. זײַן פּיצל שוועסטערל רײַע זיצט בײַ דער מאַמען אויף די הענט. קולבאַק זאַגט אויף זײַן ווייב זשעניען, אַז זי איז אַ זעלמעניאַנערן. — ביסט טאַקע ניט קיין שײַנע, — גיט ער צו, — נאָר איך האָב דײַך ליב! — און ווען בײַ איר כאַפּט זײַך אַרויס, אַז אפּשר איז ניט כּדאי געווען אַזוי שפּעט האַבן אַ צווייט קינד, ענטפּערט ער איר מיט נביאישע ווערטער: "ווער ווייסט, אפּשר איז אונדז באַשערט גראַד דורך דעם קינד געניסן פון גליק. מאַלע וואָס!" און אַזוי וועט זײַך טאַקע באַקומען: גאָר אין אַ קורצער צײַט אַרום וועט מען קולבאַקן אַרעסטירן, און זשעניען אויך. די קינדער וועט נעמען צו זײַך זשעניעס שוועסטער, וואָס האָט דאָן געלעבט אויף אונדזער הויף. און איבער עטלעכע יאָר, ווען היטלער וועט אַנפּאַלן אויפן סאַוועטנפּאַרבאַנד וועט זשעניעס שוועסטער צוזאַמען מיט איר משפּחה און מיט עלינקען אויף אַ לאַסטמאַשין אַרויספאַרן פון ברענענדיקן מינסק. זי וועט זײַך רײַסן די האָר פון קאַפּ, וואָס עס איז ניטאָ קיין שום מעגלעכקייט דערקלייבן זײַך אין צווייטן עק שטאַט נאָך דער קליינער רײַען, וואָס איז אין קינדערגאַרטן. — וואָס וועל איך זאַגן מײַן שוועסטער זשעניען? ווי וועל איך איר קוקן אין די אויגן? — האָט זי געהאַלטן אויפן וועג אין איין קלאַגן.

נאָר זי האָט פאַרשפּאַרט איר קוקן אין די אויגן. די לאַסטמאַשין צוזאַמען מיט אַלעמען און אויך מיט עלינקען איז אומגעקומען אין וועג פון אַ באַמבאַרדירונג. און דאָס ברעקל, רײַע, וואָס איז געבליבן אין קינדערגאַרטן איז דורך גסים לעבן געבליבן. איבער צען יאָר, ווען זשעניע קולבאַק איז אַרויס אויף דער פּרײַ, האָט זי באַקומען דאָס איינציק שטיקל גליק אין לעבן — די דרייצניערקע טאַכטער אירע. נאָר לאַמיר זײַך אומקערן צוריק צו דער צווייטער העלפט פון די דרייסיקער יאָרן. משה קולבאַק, דער גרויסער שרייבער, פלעגט צו מאַל זײַך אַנטפלעקן ווי אַ גרויס קינד. אַט זיצן מיר מיט אים אין זײַן שטוב אין עק שטאַט אויף קאַמאַראַווקע. מיט אַ מאַל ווערט אין דרויסן טונקל, סײַנעמט רעגענען, דער נאָך נעמט פּאַלן אַ האַגל. ניט לאַנג געטראַכט, לויפט קולבאַק אַרויס אין דרויסן און קומט צוריק מיט פולע זשעניעס זילבערנע קינקעלעך. — נײַן, טוט נאָר אַ קוק! האָט איר געזען אַ מאַל אַזאַ האַגל? — רופט ער אויס צו מיר און צו זײַן זשעניען, און שיט אַרײַן די האַגעלעך אין עלינקעס אונטערגעשטעלטע הויפּנס. — וואָס זאַגסטו צו דעם, עלינקע?! — קאָן ער זײַך נאָך אַלץ ניט באַרײַקן.

אין דער זעלבער צייט איז קולבאק געווען אַ דינער פּסיכאלאָג און ווען מע דאַרף האָט ער אויך געקענט שאַרף אַרײַנזאָגן. איין מאָל באַגעגנט אים מ. ט. אויפן סקווער און לאָזט זיך גיין אים באַגלייטן. ט. מיט זײַן נײַגונג צו פּאַזע און טעאַטראַ-לישקײט, זאָגט צווישן אַנדערן אַזוי: "אַפּט מאָל דוכט מיר, אַז איד בין אַ פּויגל!" קולבאָק, וואָס האָט ביז דעם געשוויגן, רופט זיך דאָ אָן: "אַוואַי, אַוואַי אַ פּויגל!" ט. איז אויפן זיבעטן הימל. און קולבאָק זעצט רויק פאַר: — אַט, האָט נאָר-וואָס אַ פּויגל אָנגעמאַכט מיר אויפן הוט, געמאַכט זיך ניט וויסנדיק און אַוועקגעפּלויגן. פּונקט ווי עס איז אײַער טבע. . .

איך געדענק איצט ניט ווער עס איז געווען דערביי, נאָר צומאַרגנס האָט ווען דער דאָזיקער טרעפלעכער כאַראַקטעריסטיק שוין געוואָס אונזער גאַנצער שרײַ-בער-עולם. מע האָט געהאַט מיט וואָס זיך צו קויקן.

אויף די שרײַבערישע פאַרזאַמלונגען, וווּ מע "זאָגט זיך אַרויס", פּלעגט קולבאָק ניט גיין, צו אונדז, יונגע שרײַבער פּלעגט ער זיך באַצײען וואַרעם און אויפּמערקזאַם. קיין סימן פון גרויסהאַלטעריי, וואָס, צום באַדויערן, האָבן פון דעם געליטן אייניקע אַנדערע עלטערע שרײַבער. קולבאָק אַרגאַנישע דעמאָקראַטישקייט איז אונדז געווען זײַער צום האַרצן.

איצט טוט מיר באַנק, וואָס איד האָב קולבאָקן ווינציק געקאַנט, נאָר, אַזוי צו זאָגן, אויבנויפיק. אָבער ווען איד האָב דורכגעלייגעט זײַנע "זעלמעניאַנער", און באַזונדערס, ווען איד האָב דעם בוך גענומען איבערזעצן אין רוסיש, האָב איך געהאַט דאָס געפיל, אַז איד דערקען דעם מחבר אַלץ בעסער און בעסער. ניט ווינציק שרײַבער האָב איך איבערזעצט, נאָר קיינמאַל נאָך אַזאַ געפיל ניט געהאַט. און איך האָב פאַרשטאַנען פאַר וואָס. שיער ניט אויף יעדער שורה פון די "זעלמעניאַנער" שפּרייט זיך די מילדע שײַן פון קולבאָקס אינדיווידוואַליטעט. ער פאַרמאַגט אַ באַזונדער מין הומאַר אין וועלכן עס פּלעכטן זיך איבער שאַרפּזין און גוטסקײַט. — אַן אַ שיער גוטסקײַט צו זײַנע פּערסאָנאַזשן, וואָס פון דעסט וועגן פאַרשטעלט עס ניט פון זײַן בליק די לעכערלעכקײַט, אַפּגעשטאַנענקײַט און צו מאָל די טעמפּקײַט זײַערע. נאָר ער קוקט אויף זיי אַט ווי אַ טאַטע קוקט אויף די נאַרישקײַטן און ווילדקײַטן פון זײַנע קינדער. משה קולבאָק מאַלט דעם פּאַלקסמענטש מיט ווונדער-לעכער ווייכקײַט און צווינגט אויך דעם לײַענער די דאָזיקע פאַרגרעכטע יידן ליב צו קריגן. און טאַקע, ווי קען מען ניט ליב קריגן די געוונטע מויד חיהילע, וואָס וואַרט אין אַ פּראַסט אויף דער גאַס, כדי באַקאַנען זיך מיט אַ חתן, און וואַלט אַזוי אַפּגעשטאַנען ביז טאַג, ווען דער טאַטע קומט זי ניט צונעמען. . . ווי קען מען ניט ליב קריגן דעם שניידער פּעטער איטשע, וואָס ווען ער זעצט זיך נײַען צום ערשטן מאָל ביים עלעקטרישן שײַן, קען ער זיך קיין אַרט ניט געפּינען, ווייל ער זעט ניט דעם באַקאַנטן שאַטן, וואָס איז געפּאַלן גאָר אַנדערש, ווען עס האָט געברענט דער נאַפּטלאַמפּ. אַדער דער ברודער זײַנער, וואָס דערטראַכט זיך צו מאַכן דער הינקענ-דיקער הון אַ הילצערן פּיסל. אַדער דער מיליציאַנער בערע, וואָס "שווייגט אויס

שטיינער", און נאך און נאך אזוינע ליבע און לעבעדיקע געשטאלטן, אז דיר דוכט זיך, אז דו האסט זיי שוין אַ מאָל געקענט, און איצט דערמאָנסטו זיך.

און אזוי איז עס טאָקע, וויל משה קולבאָק רעדט צום זכרון פון פּאַלק. זיינע געשטאלטן זענען ליבלעך געבונדן מיט אונדז. דאָס זענען אונדזערע חכמים, אונדזערע טיפשים, אונדזערע יידן! היינט ווילן זיי ניט הערן וועגן עלעקטריע, און מאָרגן איז שוין פאַר זיי צו קנאַפּ איר שניין, און זיי זענען חושד, אז אויף דער עלעקטראַסטאַנציע גיט מען זיי עלעקטריע "פון סאַמע דעק פון קעסל"...

יאָדערדיק און זאַפטיק מאָלט משה קולבאָק אַ געשלעג צווישן די ברידער. ווי די ווייבער נעמען שטיל און אויף דער גיך אַפּטראַגן פון הויף אַלץ וואָס מע קען מיט דעם מזיקן. און די צעווילדעוועטע מאַנצבלען — די אויגן און די קאַרקעס אַנגעגאַסן מיט בלוט — זענען גרייט ווי צעבושעוועטע אַקסן צעמיימעסן איינער דעם אַנדערן צוליב אַ קלייניקייט, וואָס איז קיין ציבעלע ניט ווערט. אַט אַזעלכע זענען זיי, די זעלמעניאַנער!

פּונקט אזוי אויך אין זיינע פּרעכטיקע לידער וועגן רינסן, אין דער ווונדער־לעכער פּאַעמע "בוניע און בערע" האָט קולבאָק אויפגעשטעלט אַ דענקמאַל דעם שטעטלידיקן יידן, דעם פּאַלקסמענטש אין זיינע טראַגישע און קאַמישע פּרווון צו־פּאַסן זיך צו דער נייַער אויסקומעניש.

משה קולבאָק האָט אַליין געשטאַמט פון דער דאָזיקער סביבה. ער ווייסט אויסגעצייכנט די סמאָרגאַנער גאַרבערס, די וואַלדיידן און פּליטן־טרייבער, די אַקסן־הענדלערס און קרעשמערס. ער שילדערט זיי מיט טיפּער לירישקייט, ער אַנטפלעקט זייער וואַרעם האַרץ, וואָס שלאָגט זיך אונטער דער פּאַרגרעבטער הויט. די דאָזיקע סביבה האָט ער ניט געדאַרפט דערלערנען פון דער זייט. ער האָט געאַ־טעמט מיט איר. דאָס זענען געווען זיינע ברידער און שוועסטער, פּעטערס און מומעס. ער, דער ראַפּינירטער אינטעליגענט און דינער פּסיכאָלאָג לעבט אין זיינע ווערק מיט אַ צווייפּאַך לעבן. סײַ פאַר זיי, סײַ פאַר זיך, וואָס איז אַ מבין אויף זיי, זיינע נאַענטע און ליבע.

משה קולבאָק האָט מיט זיין פּריוויליקן אומקערן זיך קיין סאַוועטנפּאַרבאַנד זיך אַליין פּאַראורטיילט צום טויט. צום פיזישן טויט. אָבער זיין גייסטיק לעבן דורך זיינע ווערק זעצט ער פאַר — ביז וואָנען עס וועט לעבן דאָס יידיש פּאַלק, דאָס יידיש וואָרט. ער איז אומגעקומען נאָך יונג — כמעט ווי אַלע אומגעבראַכטע שרייבער. ער האָט נאָך אזוי פיל געהאַט צו זאָגן אונדז!

איך לייג דאָ ביי משה קולבאָק אַ פּאַטאַ, וועלכע האָט זיך ביי מיר אויסגעהיט.

אַט אַזאָ געדענק איך אים. מיר דוכט, אז איך הער זיין קול:

— רחל, וואָס זאָגט איר צו דער צורה? מממא! געמעגט זיין שענער. אָבער

דערפאַר שטאַרצן די אויערן! מע זעט כאַטש אז איך בין אַ זעלמעניאַנער? —

און ער צעשמייכלט זיך מיט זיין קונדייסיש־קינדערישן שמייכל.

ירושלים, אויגוסט, 1982 יאָר

געזען האָב איך יידישע ווערטער ווי פֿייערלעך קליינע, ווי פֿייערלעך קליינע,
ווי פֿונקען, געצויגן פֿון פֿינצטערן אַרץ,
געפֿילט האָב איך יידישע ווערטער, ווי טיבעלעך ריינע ווי טיבעלעך ריינע
ווי טיבעלעך וואָרקען און וואָרקען אין האַרץ . . .

"שירים" ווילנע, 1920

האַרבסט *

דער לעצטער פֿייערדיקער בוים אין טאַל,
פֿון וואַלד — דעם לעצטן שוועמל אויסגעקליבן,
און אויפֿן הימל האָט דער האַרבסט צום לעצטן מאָל
אַ דרייעק פֿון זשוראַוולעס אַנגעשריבן.

דער וועג פֿון מאַליעוו קיין פּראָפּאַליע.
ס'איז שטיל. מיר גייען אין קאַלווירט.
בלויז אין די קוסטעס פּלאַנכען אויף דער דאָליע
אַ פּאַר קולאַקעס ביי אַ פֿלעשל ספּירט.

בלויז פֿון די קוסטעס ווערט די וועלט געפֿלוכט.
אַ פֿויסט אַ שיכורע פֿאַרהייבט זיך קעגן לעבן ;
נאָר זי, די ערד, ליגט ווייניק, ווי אַ רייפֿע פֿרוכט,
פֿאַר אַלע מענטשן אַפּגעגעבן.

אדורכן נעפל בלאַנקט דער קילער שטאַל
פֿון דניעפּער. רו. דעם לעצטן זאַנג אַראָפּגעקליבן.
און אויפֿן הימל האָט דער האַרבסט צום לעצטן מאָל
אַ דרייעק פֿון זשוראַוולעס אַנגעשריבן.

* דאָס ליד "האַרבסט", איז איינס פֿון די ווינציקע לידער, וואָס משה קולבאַק האָט נאָר
באַוווּיזן אַנצושרייבן אין סאַוועטן-פּאַרבאַנד.

זעליק אַקסעלאַראַד

האַט אַ מאָל מיין זיידע אין אַ ווילנער שול
אויסגעזונגען זיך און געוואָרן דול ...
זינג צום לעצט מיר — פֿון אַ זיידן, וואָס איז דול,
זינג פֿאַר מיר — נו, האָב אויך אַ האַרץ אַ פֿיפֿל —
אַזוי ווי זינגסט ביי נאַכט פֿאַר זיך אַליין,
ווען זון האָט זיך ביז ערד פֿאַרקניקלט
און וויל טיפֿער, ווייטער ניט פֿאַרגיין ...

מינע אויגן אויף גאַס אַוועקגעקניקלט
פֿיר מיך אַפֿ אויף נאַכטלעגער אַהיים ...
כִּיהאַב אויך אַ האַרץ — אַ שטילן פֿיפֿל,
וויין איך אין דער שטיל אויפֿן פֿאַרגיין ...

מיט קאַלטן ליכט איז שטאַט איצט פֿול,
און סִ'הענגען, וויגן זיך אַזעלכע שטערן ...
דערציילן פֿון אַ זיידן, וואָס איז געוואָרן דול
און פֿון אַן אייניקל, וואָס קען נאָך דולער ווערן ...

פון מינסקער זשורנאַל "שטערן" נומ' 13, 1925

ווערט שווער אַ מאָל פֿון שוויגנדיקע אַוונטס,
פֿון אומרו מינעם, וואָס רוט נאָך אונטער העמד ...
אַזוי פֿיל פֿרעמדע זינגען מיר געוואָרן נאָענט
און נאָענט-ליבע ווערן ווייט און פֿרעמד ...

דאָ איז לאַנד, וווּ שטורם האָט געטריפֿן,
פֿאַרוואַקסן נאָענטע מיט פֿראַסט און קעלט. —
איז גוט מיר אַנטאַפֿן מיין האַרץ ביז טיפֿן,
וואָס קען נאָך רוישן איבער וועלט.

פון "נייערד" נומ' 1 (1925)

ווי אזוי האָב איך זיך עס דערוועגט

... שלמה מיכאַעלס. ער האָט מיר אַרויסגעוויזן ליבשאַפט. און עד-היום ווייס איך נישט, צי ער האָט עפעס געלייענט מיינס, צי אפשר איז פאַר אים געווען גענוג ער זאל הערן פון בערגעלסאַנען, פון דאַברושינען און טאַמער אַפילו פונעם נסתר אַליין, אַ גוט וואָרט וועגן מיר. ביי אונדזערע זעלטענע באַגעגענישן פלעגט ער מיך אַרומנעמען, שטאַרק דריקן צום האַרצן, מיר קוקן אין פנים אַרײַן, לאַנג נישט אַרויסלאָזן מײַן האַנט פון זײַנער. איך האָב אין האַרצן געדאַנקט גאַט דערפאַר, בין ביז גאַר געווען גערן און באַלוינט. אָבער בײַ דעם פלעג עס בלייבן. בײַ מײַנע באַזוכן אין מאַסקווע האָב איך נישט געגלויבט, אַז איך מעג אים זוכן, בײַ אים אַפנעמען צײַט. בײַ זײַערע גאַסטראַלן אין קיעוו פלעג איך נישט דורכלאָזן זײַנע אַרויסטרעטונגען. נאָר מקבל-שלום זײַן פּריוואַט פלעג אויסקומען נאָר אויף אַ צונויפקום, אויף אַ באַנקעט (אויב איך בין אויך געווען פאַרבעטן).

אין איינעם אַ זומער בײַ זײַערע גאַסטראַלן האָב איך אַ זאַג געטאַן דבורהלען: — "וואָס וואָלט געווען, ווען מיר פאַרבעטן מיכאַעלסן מיט זוסקינען אויף טיי?" אין גאַנצן אומגעריכט פאַר מיר האָט דבורה ממש מיט פּרייד זיך אַנגעכאַפט אין מײַן פאַרשלאַג. אונדזער פּריינדין בליומע מיט מײַן שוועסטער פּריידקען האָבן געהאַלפן גרייטן דאָס געבעקס. די געבעקסטן זענען געווען געראַטן להפּליא! דער עיקר האָט בליומע אַהין אַרײַנגעלייגט אַלע כוחות. כײַבן געווען אין האַטעל — איז זוסקינען עפעס נישט בײַם בעסטן געזונט. גײט נאָר איין מיכאַעלס. שמעון דאַבין איז אויך געקומען אַליין. רחל, זײַן פּרוי, איז געווען פאַרנומען אויף דער אַרבעט אין ביבליאָ-טעק. בליומען האָב איך געמוזט גיין רופן אויף סײַ. האַרעווען זיך בײַם באַקן און גרייטן האָט מען זי נישט געדאַרפט לאַנג בעטן, אָבער דאָ, כײַזאל זיך ריכטן, אַז צום סאַמע פּיק וועט זי זיך אַפּטראַגן און זיך פאַרשטעקן בײַ זיך אין צימערל — און בשום אופן נישט! ... ערשט איצט הייב איך אַן צו פאַרשטיין, ווי גרויס סײַז געווען איר פאַרלאַנג דווקא יאָ זײַן אין איין שטוב מיט מיכאַעלסן. זי איז אָבער געווען זײַער אַ שעמעוודיקע: נאָך וואָס וועט זי גיין? וואָס וועט זי טאָן דאָרט? ...

דבורה קען קיין יידיש נישט רעדן, איז זי געווען אויסער דעם שמועס. זי האָט גערן און מיט גוטן אַפּשײַ געשמייכלט צום גאַסט, ווען זי האָט אים דערלאַנגט דעם כּיבוד, און ער האָט איר געדאַנקט און געזאַגט "ווי אַטשען ליובעזני!" * (איר זײַט זײַער פּריינדלעך). דעם "ווי אַטשען ליובעזני" בין איך נישט אומשטאַנד איבער-צוגעבן. זײַן טיפּער אויסדריקלעכער בליק, זײַן יומטובדיקער אויסזען האָבן גערעדט

אליין פאר זיך. דאס, וואס שמעון דאבין איז געזעסן ביים טיש, האט אונדז איטלעכן זייער ארויסגעהאלפן. זיי זענען געווען פארטיפט אין אן ערנסטן שמועס, און צום שיין באשטעלטן טיש איז עס געווען דער שענסטער צוגאב.

מען דערציילט א מעשה וועגן כאטאיעוויטשן און מיכאעלסן: כאטאיעוויטש איז דאן געווען באַלעבאָס איבער דניעפּראַפעטראַווסקער געגנט. בעת דער יידישער קאמער-טעאטער האט גאסטראלירט דארטן, איז מיכאעלס געווען ביי כאטאיעוויטשן אויף אן אויפנעם:

— איר האט נאך קיין איין ספעקטאקל אונדזערן נישט געזען?

— ניין... היינאך האט אויף די פעלדער נישט געראטן...

מיכאעלס האט אים באטראכט א וויילע מיט זיין אלץ ארומגעמענדיקן בליק און נאך א קליינער פרויע, וואס ביי מיכאעלסן רעדט זי אויך פיל, האט ער געענטפערט:

— זייט איר, הייסט עס, אין א גינסטיקערער לאַגע פונעם אַקטיאָר...

— מאַי משמע? — האט כאטאיעוויטשן שווינגנדיק געפרעגט.

— אַט דאָס, — האט אים מיכאעלס קאטעגאריש געענטפערט, — דעם אַקטיאָר

העלפן נישט קיין תירוצים. ער מוז מאַכן טעאטער אפילו ביי דער ערגסטער גערעטעניש...

כאטאיעוויטשן האט מען נישט געדארפט טייטשן. ביי זיין גרעסטער פארנומענ-

קייט האט ער אַנגעהויבן באַזוכן דעם טעאטער און ס'איז אויסגעוואקסן צווישן זיי א גרויסע פערזענלעכע פריינדשאַפט...

דער גאסט האט זיך אנטשולדיקט, וואס ער קען נישט זיצן לענגער: ער שפילט

היינט בנימין דעם דריטן. אויב מיר קענען היינט קומען, וועט ער פאר אונדז

באַזאָרגן פלעצער... ווען ער האט דערזען אונדזער אפהענטיקייט, האט ער אליין

פאר אונדז געפסקנט: — זעקס? ...

— אויב שמעון מיט רחלען וועלן קענען קומען, — האב איך געענטפערט —

וועלן מיר זיין... זיבן...

דבורה מיט ביילקען וועלן לאנג געדענקען די שפיל פון בנימינען מיט סענדער-

לען. בליומע מיט פריידקען האבן זיך געפילט אין טעאטער פרייער ווי אין דער

היים, און צו זייער גליק איז קיין גלייכן נישט געווען. איך גופא קען נאך ביז איצט

נישט פארשטיין, ווי אזוי האב איך זיך עס דערוועגט פארבעטן מיכאעלסן צו זיך

אין שטוב אויפן זעקסטן שטאק (אן א ליפט), ווי האב איך דאס געעפנט א מויל? ...

שמעון זאל לעבן! ער האט מיך אויסגעלייזט. ביי זיי ביידן איז א סך ווערט געווען

די שעה, וואס זיי האבן געקענט שמועסן אן א שטער. און פאר מיר — זיצן און זיך

אינהערן פארגאפט אין זייער שמועס, איז שוין גראד כדאי געווען.

גאט און לייט

יעדעס אפגעדרוקט זאכעלע מיינס פרייט מיר: מײן באַמען שטייט דערויף, מײן סלאַוועשנער, מײן טאַטנס און באַמעס סלאַוועשנער זונס באַמען.

א פונק פון מיינע ליבע עלטערן (און עלטערנס עלטערן) האט זיך ערגעץ אריינגעגעבט אין מיר, וואס טליעט און ווארעמט און לעשט זיך נישט. זידלט מען מיך יעדן מאָנטיק און דאָנערשטיק, אין די זעלבע צייטונגען און צייטשריפטן, וועלכע האָבן מיך נעכטן געדרוקט און וועלן מיך מאַרגן דרוקן, אַז איך שרייב ווינציק, אַז איך פאַרטיף זיך ווינציק אין מיין שרייבן. נאָר מע זעט נישט, אַז ס'זאל זיך ביי מיר עפעס פאַרליגן אָנגעשרייבנס און נישט געדרוקטס. איך זע אין דעם אַ חסד פון דעם אויבערשטן. עפעס פאַרלאָזט ער מיך נישט. אַלע קענען מיך פאַר אַ מענטשן, וואָס האָט קיין מאָל נישט געאַרבעט "איבער זיך". אַלע ווייסן, אַז עפעס אַ שטיינדל אויבן אויף איז שטענדיק גרייט פליען צו מיר אין מיין שוואַך-באַאַרבעטן גערטל אַריין. און אַלע שווינען מיך פאַר עפעס. און ווייל איך אַליין זוך נישט קיין כיבודים, שטופּ זיך נישט צו די אויבנאַנס, איז מען מיך גראַדע אָפט מכבד מיט אַ וואַרעמען "זייט-זשע מוחל". מע זאָגט מיר נישט "רוקט זיך אָפּ", מע זאָגט מיר גראַדע "רוקט זיך צו".

אמת, שמעון דאָבין און זיין איידעלע פרוי רחל, די איינציקע אַריסטאָקראַטין פון גייסט, וואָס איך קען פערזענלעך, וואָס איך האָב דעם כבוד צו זיין אַן איינגייער ביי זיי אין שטוב (זיי, אַז זיי טוען מיך אַ טשעפע, איז עס פאַר מיר אויך דער ליבסטער גלעט), אַט זיי קענען מיר אַ מאָל זאָגן: "ביז וואָנען איז דער שיעור זיין אַזוי פאַרנעחיהעוועט? איר האָט דאָך אויף זיך אַליין קיין רחמנות נישט" — און איך גיי אַוועק פון זיי פול מיט געשטאַרקטער און גוטער האַפּענונג, וואָס פעסטיקט זיך פון אינעווייניק. שמעון האָט מיר געזאָגט: "איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר, אַז מע וועט אייך שמייסן, וועט מען אייך שמייסן נישט דערפאַר, וואָס איר זענט נישט טאַלסטוי, אַדער ביאַליק, בודאָ און משה רבינו, מען וועט אייך שמייסן — זאָגט ער מיר, צעשטעלנדיק די קלאַנגען, ווי אין קורסיוו — וואָס איר זענט נישט איר...". און ער רופט מיר אַן מיין טאַטנס זונס נאַמען און פאַמיליע, אַט די, וואָס איך זע גאַנץ אָפט איבער אַ ביכל און איבער זאַכעלעך אין פאַרשיידענע צייטשריפטן.

און זי, רחל, האָט מיר אַריינגעזאָגט איז שטייגערזאָכן פון מיין לעבן:
 — אוי — זאָגט זי — וואָלט איך זיך מחיה געווען, ווען אַ ווייבל אַדער אַ מאָן, לאָזן אייך אַראָפּ אַ געשמאַקע פאַר פעטש... ס'וואָלט געווען אַזוי ווי געווענען!
 — טייערע רחל — ענטפער איך איר — שטעלט אייך פאַר, אַז איך האָב עס שוין לאָנג פאַרדינט... פאַר וואָס ציען זיי אָפּ מיטן געצאַלטס, ווייס זיי דאָס גוטע יאָר... אַז איך בענק נישט נאָך אַזאַ געצאַלטס, וועט מען מיר גלייבן אַן אַ שבועה אויך, נאָר איך האָב זי ליב, אונדזער ליבע רחל, און ווייס, אַז זי איז מער ווי גערעכט.
 זי איז עפעס נישט געווען געזונט און איך האָב זי מבקר חולה געווען. איך האָב זי נישט געפרעגט, וואָס איר איז, איך זע נישט אין דעם קיין נוצ פאַר איר. איך ווייס אין דעם גאַרנישט. זי האָט זיך עפעס צערעדט און זאָגט צו מיר צווישן אַנדערן:
 — ... צו מיין לויב וועט איר ברענגען אַ טעפעלע בלומען... .

ס'איז געווען געזאָגט נישט אין קיין שפּאַס. זי איז מיר טייער. זיי זענען מיר ביידע זייער טייער. מיר איז אויסגעקומען זען, ווי זיי באַגלייען זיך מיט זייער יידישער

שטוב-ארבעטערין. אזעלכעס זע איך דאס ערשטע מאל אין מיין לעבן! זי לערנט זיך. זי קאכט פאר זיי אפ, קויפט איין, זי ראמט, און זיי האבן זיך אזוי אוועקגע-שטעלט, אז זי פילט זיך ווי א גלייכבארעכטיקטער מיטגליד פון דעם קליינער משפחה: טו, וואס דו דארפט, קויף, וואס דו פארשטייט, ראם, ווען דו געפינסט פאר גייטיק, נאר צום מיטאג זאלן אלע זיין ביים טיש... און אזוי ווייטער און ווייטער.

איך גלייב נישט, אז מייע ווערק זאלן פאר עפעס האבן א ממשות, אבער פאר יעדער אנגענומענעם כתב-יד נעם איך אפ א ביסל געצאלטס און ברענג אין שטוב אריין. איז א מאל דא אויף דער הוצאה, נישט פון געליגענעם. אז איך דערזע אין זשורנאל, צי אלמאנאך אדער צייטונג, אז איך בין דארט פאראן, פרייט עס מיך און ס'זעט אויס ביי מיר אין די אויגן א סך אפגערוקטער פונעם כתב-יד. דער כתב-יד איז, דוכט זיך, געווען מער אייגן ווי אט-דאס-א... נאר אט-דאס, וואס איך זע אין פירקאנטיקע אותיות, איז מער אויסגעבאקן ווי דער כתב-יד. ס'טויג שוין צום פארדייען. און אפשר האט עס שוין עמעצער גענוצט און א גוטן שמייכל געטאן צו מיר פון דער ווייטנס.

פון דער ערשטער שעה און ביז איצט איז ביי מיר אפגעמאכט, אז איך בין נישט קיין שריפטשטעלער, בין אפילו נאענט צו קיין שריפטשטעלער נישט גע-שטאנען, און דאך שטיי איך מיט ביידע פיס אין דער שרייבערישער סביבה. זאל זיין, אז איך בין שוין דער פארגרינטער צילברעט, ווהיין נישטן שלידערן זייערע שלעכט-שמעקנדיקע פיילן, נישטן, וואס האבן פרנסה פון זייער נישטיקייט, שלעכטי-קייט און אויסגעשפראכענער געמיינקייט. קאמפאניעס זענען דא אלע מאגניק און דאנערשטיק. אינעם 35סטן יאר האט מען מיך אפילו זייער שיין אויסגעשלאסן פונעם פאראיין. מען האט מיר עפעס צוגעקלעפט א "שיר-המעלות" צו דער פלייצע. פון דעם איז געווען געדונגען, אז איך פאס זיך נישט איין אין מיין "בכבודיקער" סביבה. דערלאנגט מען מיר מיט א קני אין הינטן און... און איך פלי פון אלע טרעפ! אן אלטער שכן מייער, א שריפטשטעלער, א לערער, אן עלטערער גוטער-פריינד, האט וועגן דעם אין א צייט ארום מיר דערציילט: ער ווייסט שוין וועגן דער לוושע פאמיעס, וואס מען האט א פליוכע געטאן אין מיין זייט... זי וועט שוין באלד זיין לעבן מיין טיר און לעבן מיין שוועל. נאר מיד אליין האט מען נאך דערווייל נישט מתרה געווען, צו מיר וועט מען זיך ערשט נעמען... זעט ער מיך ווי אזוי איך גיי פון גאס אין דער ריכטונג פון אונדזער הויז, אויף איין האנט האלט איך ס'קינד לייבעלען, א קינד פון א יאר צוויי, און אין דער צווייטער — האלט איך א קיילעכדיקן פרישן לאבן ברויט (דאס גיי איך אזוי פון קראם אהיים צו זיך). האט ער א טראכט געטאן:

— וואס קען נאך שענער זיין אינעם מענטשנס לעבן פון די צוויי באשטאנד-טיילן: אויף איין האנט — ס'קינד, אונטער דער צווייטער — א פריש לעבל ברויט פאר דער שטוב וועגן ? !

ביי מעטערלינגן איז דא אזא זאך, ווי א דארפישע משפחה זיצט ביי זיך אין שטוב אונטערייט... דורך די באליכטענע פענצטער זעט מען פון גאס, ווי אזוי זיי

גרייטן זיך שוין מאכן נאכט. מען האלט שוין נאך אונטברויט, מען האט זיך שוין א ביסל געווארעמט ביי דער הרובע. די טאכטער וועט שוין קענטיק בלייבן נעכטיקן אינעם צווייטן דארף ביי די אייגענע פון יענער זייט טיך. דער טאג איז אַוועק אַן זאַרג — מהיכא תיתי... נאָר דאָ אויף דער גאַס שלייכט זיך צו זייער הויף, צו זייער טיר און פענצטער, דער אומגליק: פויערים האָבן אַרויסגעצויגן פון טיך זייער טאכטער אַ דערטרונקענע. זיי האָבן אויסגעהאַקט אַ פאַר דינע לאַנגע שטאַנגען, מיט צווייגן פאַרבונדן, און אויסגעפלאַכטן אַ בעטל צום טראַגן, און מע טראַגט דעם יונגן קרבן אַהיים צו די עלטערן. מען ווייסט נאָך נישט, ווער וועט זיי דער ערשטער זאָגן וועגן דעם...

דאָס, וואָס מײַן שכן, דער שריפטשטעלער, האָט מיר דערציילט, האָט מיר שטאַרק דערמאַנט אַט די זאַך מעטערלינגס: דער אומגליק גייט שוין אַ גרייטער, אַ פאַרטיקער, צו דיר אין שטוב אַרײַן, און דו, ווייל דו ווייסט נישט פון גאַרנישט און ריכסט זיך אויף גאַרנישט, ביסטו זיך גוטמוטיק פאַרטאַן אין געוויינלעכע אומ-שולדיקע שטייגערוואַכן.

יא, איך בין נאָך קיין שרייבער נישט, אָבער איך שטיי מיט ביידע פיס אין דער שרייבערישער סביבה, אינעם וואַכעדיקן הויז פון די שרייבער, איך וווינ אין אַ שרייבערישער דירה, לייבעלע וועט גיין אינעם קינדער-גאַרטן, וואָס האָט זיך אויסגעבילדעט ביי אונדו אין שרייבער-הויף...

אַגב, דער שטאַרקסטער ווייטיקדיקסטער קלאַפּ איז געווען פאַר מיר נישט די ידיעה, אַז איך בין אויסגעשלאָסן פונעם שרייבער-פאַראַיין, ווייל ס'האָבן דאָס אויפ-געפאַדערט איציק שלומאָוויטשעס אַרטיקעלעך קעגן מיר, שרייבעכצן, וואָס זענען אויסגעוויגן פונעם פינגער, וואָס האָבן נישט קיין שום אַנשפאַר אונטער זיך. דער שטאַרקסטער קלאַפּ איז געקומען אויך נישט פון דעם, וואָס אייניקע באַקענטע שרייבער באַמערקן מיך נישט און איך מײַד זיי אויס, כדי זיי זאָלן זיך פאַרשפאַרן מיט מיר גריסן. אַ מאַל זעען זיי אויס אין מײַנע אויגן נעבעכדיקער ווי דו אַליין: דו זשאַלעוועסט מענטשן, וואָס וואַלטן דאַרפן האָבן אַ ווערט פון מענטשן און זיי ווייסן אַפילו נישט פון דעם. דער טיפּסטער ווייטיקדיקסטער קלאַפּ איז געקומען פון ערגעץ אַנדערש: אין איין מאַנטיק אין דער פרי גיט מען אונדו אַפּ פון קינדער-גאַרטן לייבעלען אויף צוריק — זײַן נאַמען איז נישטאַ אין צעטל פון די קינדער... די אויפזעערינס און דערצייערינס, וואָס האַלטן זיך קנעכטיש פאַר יעדן דינסטמיידל פון אַ שרייבער, שטעקן אַפּ דער ווייב מײַנער דאָס קינד אונדזערס... ווייל ס'איז מיט עפעס "מינדערווערטיק"...

ווי שולדיק האָב איך זיך דערפילט אַנטקעגן מײַן קליינעם זונעלע! אַך, ווי קליין און נישטיק!... דעם ווייב האָב איך יאָ געקענט קוקן אין די אויגן, און זי מיר אויך, אָבער וואָס קען מען דעם קינד דערציילן, און וואָס וועסטו זאָגן אַ פּרעמדן מענטשן?...

אַט ווי דו האָסט דערפילט דעם טעמפן אומריינעם אויסגעוואַשקעטן מעסער ביים סאַמע האַלדז...

איד האָב זיך איבערגעטאָן און בין אַוועק אין שרייבער-פאַראייניגן. געטראָפן דאָרט אַ "בעל-הבית" איינעם. עפעס איז צו אים דערגאַנגען, און ער האָט מיר געזאָגט, אַז אין אַ שעה אַרום מעגן מיר ברענגען ס'קינד צוריק אין קינדער-גאַרטן. דעם ווייב און דער טאָכטער האָב איך עס דערציילט אין פראַזאַזישע אויסדרוקן: דער "בעל-הבית" וועט אַנקלינגען אין ליטפאַנד, די סעקרעטאַרין וועט אַפּדרוקן אַ פרישע רשימה פון די קינדער, וואָס באַזוכן אונדזער קינדער-גאַרטן, לייבעלעס נאָמען וועט דאָרט צוריק זיין אויפן זעלבן אָרט ווי פריער, ביז דער פאַרוואַלטערין און דערצייערין פון קינדער-גאַרטן וועט די גראַבקיט ווערן ווי מיט הענט אַפּגע-נומען... און לייבעלע? לייבעלע איז נאָך אַ קינד, אפשר האָט ער עס אַזוי שאַרף נישט אויפגענומען ווי מיר.

איציק קיפניס
1896—1976

שמואל האלקין

אונדזער גורל

און דאָס איז דער גורל פֿאַר אַלעמען אונדז :
אַז אויב נאָר דו לעבסט, מוזט באַוווּיזן אַ קונץ —
אַריבערן אַפּגרונט פֿאַרוואַרפֿן אַ שטריק
און גיין אויפֿן שטריק, ווי אויף איינזערנער בריק.
און נאָר ווען צוריק פֿונעם אַפּגרונט זיך שלעפּסט,
נאָר דעמאָלט מע טרויט דיר, מע גלייבט, אַז דו לעבסט
און דאָס איז דער אומגליק, און דאָס איז דאָס גליק,
וואָס ציט אונדז פֿון אַפּגרונט צוריק אויפֿן בריק.

1945

דעם ני-געבוירענעם

דאָס נייגעבאַרן קינד — עס זאָל געבענטשט זיין :
ס'זאָל מיט דער מוטערס מילך אין אים אַרײַן
דער דאָרשט צו טראַגן ליכט פֿאַר גאָר דער מענטשהייט,
די שײַן זאָל אַבער פֿאַר זײַן פֿאַלק אויך זיין ;
ווען ער וועט אויפֿדעקן דער וועלט אַ נייעם שטערן —
זאָל פֿאַר זײַן פֿאַלק כאַטש פֿינצטערער ניט ווערן.

1945

איזי באַריק

אַ נאַכט, ווי אַלע נעכט אין בלויען,
ווי אַלע נעכט איז אומרויק און שטיל . . .
איך קען היינט נישט מיין רויען ווי צעווייען, —
איך הייב זיך אויף אַ לופטיקער און — שוויים.
אַ הימל. אַ משוגענע לבנה
ציטערט אויף און רייסט זיך שטרענג און שאַרף,

עס רייסט דאָס האַרץ און רעדט, ווי טויזנט פֿאַנען,
ווי טויזנט פֿאַנען רייסט זיך מיין באַדאַרף . . .
איך קען זיך נישט אין אַזאַ נאַכט באַרויקן,
אַז ס'צייט אַוועק און ס'טראַגט אויף ווי און וויינד,
מאַמע, מאַמע, ס'איז דיין זון משוגע
און פֿליט אַרום אַ בלויער אויפֿן ווינט . . .

איך קוק זיך איין דורך דאָרשט פֿון מיניע אויגן
און לענגער-לענגער צי איך אויס מיין האַלדז :
געווען זיינען שטעטעלעך פֿאַרלייגט דאָ
אין שטילער רו מיט שטילן ברויט און זאַלץ.
האַב איך אַליין געהאַלפֿן זיי צעשטערן
און אַפּגעשיקט זיי אַלעמען אין רויד . . .
איצטער הער איך שוין, ווי ס'ציטערן די שטערן
ווי ס'צייט אַוועק און ס'טראַגט מיך אין דער הויך.

יוני, 1924

פון בוך "אף דער ערד" פאַרלאַג "שול און בוך" מאַסקווע, 1926

מיר האָבן געזונגען אין צווייען...

איד בין זייער שטאַלץ דערמיט, וואָס אין משך פון כמעט אַ האַלבן יאָרהונדערט בין איך געווען גאַנענט באַפּריינדעט מיטן באַוויסטן יידישן שרײַבער איציק קיפּניס. איך האָב אים געשעצט ווי אַ גרויסן שרײַבער און אים ליב געהאַט ווי אַן אמת גוטן און בײַז גאַר איידעלן מענטשן, אים אַפט באַזוכט אין זײַן הויז אין קיעוו אויף לענין־גאַס 68, וווּ ער האָט געווינט צוזאַמען מיט זײַן געראַטענער טאַכטער בעבע, אַ לערערין פון ליטעראַטור אין איינער פון די קיעווער מיטלשולן.

ווייניק ווייסן, אַז דער סאַוועטיש־יידישער שרײַבער איציק קיפּניס איז געווען אַ גלייביקער, ממש אַ פרומער ייד, וואָס האָט טעגלעך געדאַונט אין טלית און תפילין, אַז ער האָט אַפּגעהיט כשרות און אַנדערע דינים און מנהגים. דאָס אַלץ, פאַרשטייט זיך, שטרענג געהיים, ווייל נאָכן אַפּקומען אַ זעקסיאַריקע שטראַף אין אַ סאַוועטישן "אויסבעסערונגס"־לאַגער, האָט מען אים צוליב זײַן שלעכטן געזונט-צושטאַנד באַפּרייט על תנאי און זײַן ווייטערדיקער גורל ליגט אין זײַנע אייגענע הענט, האָט מען אים מרמז געווען, און אין די הענט פון זײַן "גוטער" אויפפירונג. דערפאַר טאַקע האָט ער צו זײַן גרויסן ווייטיק און פאַרדראָס נישט געקענט גיין אין שול אַרײַן, אָבער געלעבט האָט ער מיטן לעבן פון דער שול. ווען איך פלעג אים באַזוכן, האָב איך געמוזט קודם כל אים אַלץ דערציילן וועגן די שול-ענינים. אַפט מאל פלעג איך גיין אין שול אַרײַן ספּעציעל צוליב דעם. איין מאל ס'איז געווען, דאָכט זיך, דער ערשטער טאַג פסח, בין איך גלייך פון דער שול פאַרפאַרן צו קיפּניסן און, איך געדענק שוין נישט ווי אַזוי איך האָב זיך פאַר אים אַרויסגעכאַפט מיט מײַנעם אַן אינטיםמען סוד, אַז מער פון אַלע תפילות האָב איך ליב דעם שיר הכבוד. אין ישראל ליינעט אַ קינד די דאָזיקע דערהויבענע תפילה בײַם עמוד און דער עולם ענטפּערט אויפן קול אויף יעדן אַפּגעזונגענעם פּסוק באַזונדער. . אין קיעוו איז נאָך נישט געבוירן געוואָרן יענץ יינגל, וואָס זײַנע עלטערן זאָלן אים שיקן אין שול אַרײַן צום עמוד, דערפאַר אָבער זינגט דאָס דאָזיקע צויבערדיקע לויב-געזאַנג אַ העלדישער אַלטיטשקער, וועלכער איז פאַר זײַן גבורה אין דער מלחמה קעגן די דײַטשע מערדער באַלוינט געוואָרן מיט אַלע דרייַ מדרגות פונעם אַרדען "סלאַוואַ", אַן אַלטיטשקער, וועלכער האָט אין באַבי יאַר פאַרלוירן זײַן פרוי און זײַנע דרייַ טעכטער. דערהערנדיק מײַן דערציילונג וועגן העלדישן חזן פון "אנעים ומירות" האָט זיך קיפּניס שטיל צעוויינט און געזאַגט:

איך האָב אויך שטאַרק-שטאַרק ליב דער שיר הכבוד, דאָס צויבערדיקע געזאַנג,

וואס דערהויבט אונדזער גייסטיקן מהות. לאמיר עס טאקע זינגען, איך וועל זיין
דער חזן און איר וועט זיין דער ציבור, דער כאר. ער האט אויפגעעפנט דאס סידורל,
וואס ער האט שטענדיק געהאט צו דער האנט און מיט אַ האַרציקער שטימע האט
ער שטילערהייט פאַרצויגן: "אנעים זמירות ושירים אארוג". איך האב געענטפערט
במקום אַ גאַנצן כאר. אונדזער זינגען האט זיך געצויגן מער פון אַנדערטהאַלן שעה.
געהערט האט אונדז נאָר בעבע.

(1962)

איציק קיפניס
ביים ציגן די חנוכה-ליכטלעך
(1962)

אהרן קושניראָוו

אַ בלויע, אויפֿגעפֿלאַמטע געגנט!
מיט שאַרף פֿון טרוים אויף וועלט פֿאַרשטרעקט,
אויף גרויען קנויל פֿון דייענע וועגן
האַב איך געוויקלט מיניע טעג.

און ווער וועט יענעם וויי צעווייען,
און וואָס קען שטילן מיין געפֿיל
פֿאַר ווילדן זאָד פֿון דייענע שנייען,
וואָס האָט מיין מזרח-בלוט געקילט.

אויף העלן רוף פֿון דייענע פֿאַנען
האַב איך מיט לייב און האַרץ געוואָגט,
נאָר האָסט געצלמט מיין עקשנות
מיט צאַרטע פֿינגער פֿון אַ האַק . . .

און ניט, אַז אויפֿגאַנג זאָל באַקרוינען
דיין הימלזוים, האַב איך געלעכצט,
ווען ס'האַט מיין ניט-באַשיצטע ווינונג
געפֿלעקט מיט שריפֿות דייענע נעכט.

נאָר האַרץ איז וואָר צו ברויז פֿון הימנען,
נאָר יעדער וואָרט מיט לויב צעבליט;
פֿאַר מילדן קלאַנג פֿון דייענע הימלען,
וואָס טריפֿט אין שטרענגקייט פֿון מיין ליד.

1922

ווינטן-רוצחים, ראַנגלט זיך, ראַנגלט
מיט געטרייען ריגל אויף טויער,
און איך וועל אויף שנירל פֿון קלאַנגען
אויפֿהענגען איצטער מיין אויער.

איך ווייס, קיין וואָרט און קיין נאָמען
וועל איך מער שוין ניט הערן אַצינדער ...
אַ קול נאָר הערט זיך אין רמה,
רחל וויינט אויף אירע קינדער ...

אַ, וויפֿל אַפּגאַנגען מידע
זינען פֿון ווייטאַג צעגליט
אויף וועגן, וואָס פּאַקן שוין ווידער
מיט שפורן פֿון אייערע טריט.

פון בוך "הזכרה" — 1921

קולטור-בראָניק

צו דער ערשטער יאָרצייט פֿון דוד ספֿאַרד ז"ל

איז פּאַרגעקומען אַ פּייערלעכער טרויער-אָונט, איינגעאַרדנט דורך "צווחא בידיש", דער
ירושלימער קולטור-געזעלשאַפט און דער היגער שרייבער-גרופּע.

מיט אַפּשאַצונגען און זכרונות זענען אַרויסגעטראָטן די שרייבער אַפּריס שעדלעצקי
(פּאַרויצער), מאַיר חרין און אַבראַם ביק. דעם דיכטערס שאַפּונגען האָט פּאַרגעלייענט
מיכאל בן אַבראַם.

דוד ספאָרד —

פֿון זיין ליד און וואָרט ...

א שמועס מיט ווינטן

אין נעפל פֿון בילדער און טרוימען
איך פֿלי אלץ העכער און ווייטער,
און אַרום מיר אומענדלעכע רוימען
און שטערן מיליאָסן ווי שייטערס,
און אַרום מיר ליידיקע ערד און הימל,
און ווינטן פֿון אלע פֿיר עקן
פֿון אייביקן דרימל מיר וועקן
און פֿרעגן:
וועלכע שוואַרציאַרן דיך טראַגן
אויף בלוטיקע וועגן,
אויף שטורמישע כוואַליעס פֿון ים —
צו וועמען ? וווּהיז ?
ווייס איך נישט וואָס די ווינטן צו זאָגן
און ענטפֿער זיי סתם —
צום שומר פֿון באַגין ...
לאַכן די ווינטן זייער גרויס געלעכטער : —
מיר קענען שוין אלע פֿאַראַנענע וועגן
נאָר קיין באַגין און קיין וועכטער
מיר האָבן אויף זיי נישט באַגעגנט.
אומעטום בלויז הפֿקרות און נאַכט
פֿון קיינעם באַלויכטן, פֿון קיינעם באַוואַכט.

צום טאג פון מאָרד איבער די יידישע שרייבער אין ר. פ.

דער 12טער אויגוסט 1952 איז דער טאג פון פינצטערן און בלוטיקן מאָרד איבער די יידישע שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד, איבער דער יידישער קולטור און ליטעראַטור, איבער דעם יידישן און.

אפילו אין דער געשיכטע פון יידישן פּאָלק, וואָס הערט נישט אויף אין יעדן דור און אויף יעדער ערד צו מונטערן און שטאַרקן זיך אַליין מיט בדמיך חיי — אין דיין בלוט זאָלסטו לעבן — לאַזט זיך פאַרגלייכן דער דאָזיקער ווילדער אויסברוך פון חיהשער שנאה צום יידישן גייסט, די דאָזיקע בעסטיאַלישע און זינלאָזע מאַסן — עקזעקוציע פון יידישע שעפּער בלויז מיטן היטלערישן רוצחישן שגעון.

דער היטלערישער אופן פון פעלקער-מאָרד איז געווען אַזאַ, אַז קודם האָט מען אויסגעהרגעט די שעפּערישע אינטעליגענץ, די קינסטלער און וויסנשאַפטלער, און דערנאָך זיך גענומען צום פּאָלק.

נאָך היטלערן איז פון יידישן פּאָלק און פון דער יידישער אינטעליגענץ אין אייראָפע פאַרבליבן בלויז טראַגישע רעשטן. אַבער דאָס האָט נישט אָפּגעהאַלטן סטאַלינען און בעריען צו גיין אין דעם זעלבן דרך.

די גענוי פאַרטראַכטע און פון לאַנג שוין צוגעגרייטע ליקווידאַציע פון יידישן פּאָלק האָבן זיי אַנגעהויבן פון מאָרדן זיינע גייסטיקע פירער, די יידישע פּאָעטן און פּראָזאַיקער — האַפּשטיין און מאַרקיש, קוויטקאָ און פעפּער, בערגעלסאָן און דער נסתר, דאַברושיין און נוסיןאָו און פיל אַנדערע, וועלכע האָבן געהאַלטן אין מיט פון זייער גרויסן קדיש-זאָגן אויף דעם זעקס-מיליאָניקן קבר פון זייער פּאָלק, אין מיט פון זייער טרייסטן די איינזאַמע און פאַריתומטע, די איינע פון שטעט און צוויי פון משפּחה, אין מיט פון צוזאַמענקלייבן די איינצלע פונקען, וועלכע האָבן נאָך זשאַריעט אין די בערג פון אַש.

דער "פּאָטער פון די פעלקער", וועלכער האָט גענוי געוואָסט, ווי עס גייט צו דאָס געשפּענסטיקע אומברענגען די יידן אונטער דער ממשלה פון די נאַצישע חיות און וואָס האָט נישט בלויז געשוויגן, נאָר שטרענג פאַרווערט אין זיין קעניגרייך פון גערעכטיקייט אפילו מיט אַן אות וועגן דעם צו דערמאַנען, האָט איצט, נאָך דער מלחמה, מיט דער זעלבער אכזריותדיקער קאַלטקייט באַשלאָסן צו פאַרניכטן דעם רעשט פון יידישן פּאָלק, וואָס איז על-פּי-נס פאַרבליבן און האָט די חוצפה ווייטער צו וועלן לעבן.

אין סטאַליניסטישן סיסטעם פון קאַמוניזם, וועלכער האָט זיך אויסגעפורעמט אין הילער אַקסטראַקציע אַן שום פאַרבינדונג מיטן קאַנקרעטן לעבן און זיך פאַרווירקלעכט דורך רעפּרעסיעס גוואַלד-אַקטן האָבן קיין שום ווערטן אויסער

מאכט נישט עקזיסטירט, און די גלייכהייט צווישן מענטשן און פעלקער האט מען געזוכט צו דעראבערן נישט דורך דער אנטוויקלונג פון דער אייגנארטיקייט פון יעדן יחיד און פון יעדן פאלק צו דער מדרגה פון עטישער און געדאנקלעכער פאלקאמענהייט, וואס זעט אלע פארבינדן און פאראייניקן, נאר דורך דערפירן אלעמען צו דער מדרגה פון נישט דענקענדיקע קריכערישע באשעפענישן, וואס זענען גלייך צווישן זיך נאר דערפאר, ווייל זיי האבן זיך נישט מיט וואס צו אונטערשיידן.

די יידישע שוצלאזיקייט און דער סטאלינישער אַנטיסעמיטיזם זענען געווען גענוגנדיקע סיבות, מען זאל אזא מענטשן — און פעלקער — אויסגלייכונג אנהייבן פון דער יידישער באפעלקערונג; אויף וועלכער עקספערימענטן פון מענטשן-דערביידערונג און מענטשן-פאָרניכטונג זענען שטענדיק און אומעטום געמאכט געוואָרן אין דער ערשטער ריי.

און האט אלזא קודם-כל פארלאזן דאָס ליכט פון שעפערישן יידישן געדאַנק, דערשטיקט דאָס וואַכע צאָפּלענדיקע האַרץ, כדי דערנאָך שוין אין דער אומהיימלע-כער פינצטערניש און שטילקייט פירן דאָס פּאַלק אין גן-עדן פון גלייכהייט. אזוי אַרום איז דער מאַרד פון די יידישע שרייבער געווען אַ פּועל-יוצא פון אַלגעמיינעם סטאַלינישן סיסטעם, וועלכער האַט פון דער ערשטער מינוט פון זײַן אַנטשטיין געבויט זײַן סאַציאַלן פּראָגראַם אויף אומצאָליקע אומשולדיקע מענטש-לעכע קרבנות, און זײַן נאַציאָנאַלן פּראָגראַם אין דער ערשטער פּאַזע ווי אַן עקספּע-רימענט אויף דער "דיאַלעקטישער" ליקוידאַציע פון יידישן פּאַלק, דיאַלעקטישער אין זין פון שטופּענווייזע עטאַפּן, וועלכן האַבן זיך פּאַרענדיקט מיט קוואַליטאַטיווע גוואַלד-איבערשפּרונגען פון אַרעסטן און עקזעקוציעס.

אַבער די טראַגישע דאַטע פון 12טן אויגוסט 1952 איז געווען נישט בלויז אַ פּועל-יוצא, נאַר אויך אַ פּראַלאַג צו אַ נײַער בלוטיק-פּאַרטראַכטער טראַגעדיע פאַר דער גאַנצער יידישער באַפעלקערונג פון ראַטנפּאַרבאַנד, און אפּשר נישט בלויז פון ראַטנפּאַרבאַנד, וועלכע איז נישט צושטאַנד געקומען נאַר אַ דאַנק דער פּלוצלימדי-קער אַפּאַפּלעקציע פון הויפּט-אַקטיאָר.

די יידישע שרייבער זענען אומגעקומען ווי די ערשטע קרבנות פאַר זײַער צוגעבונדנקייט און ליבשאַפט צום פּאַלק, פאַר זײַערע לויטערע און טיף איבערגע-לעבטע שאַפּונגען פון פּײַן און פון טרייסט, פאַר זײַער באַזיניקן דעם צערפּולן וועג פון פּאַלק און שמידן ווייטער די גאַלדענע קייט, פאַר זײַער יידישקייט, וואָס האַט אַרויסגעלויכטן פון אַלע פּאַרשטעלענישן און דורך אַלע שלײַערן, פאַר זײַער טריי בלייבן די עטישע ווערטן פון סאַציאַליסטישן געזאַנק, פאַר זײַער פּרײַזן דעם מענטש — פאַר דעם אַלעם, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר דאָס וועזנטלעכע פון מענטשלעכן זײַן, זענען זיי אומגעקומען אויף קידוש-השם.

א. וועלעדניצקי

פון עזבון

די שונאים אַרום און אַרום ...
וואָלט געווען כאָטש
מיט וועמען זיך קרייגן,
וואָלט איך אויפגעפראַלט —
יונג כ'וואָלט געוואָרן,
גרייט צום שלאַכט
דער אמת זאָל זיגן.
אַבער זע נאָר,
טו קאַרשט אַ קוק,
מיט וועמען דאָ רעדן
צו וועמען דאָ טענהן ?

אַ ווי גוט איז, ווען דער מענטש
איז מיטן האַרצן זינעם ניט צעקריגט!
און ווונדערלעך-שיין
איז דאָס האַרץ,
ווען עס זינגט ...

און איך —
איך וואָלט קוקן אַלץ און קוקן
אויף דער זייט דער שיינער —
אויף דער שיינער זייט פֿון מענטשלעכן האַרץ.

וויפֿל וועסט נאָך שלאָגן האַרץ מיניס,
שלאָג פֿאַר דעם
מיין אויג זאָל פֿריי זיין, פֿאַר דער פֿרייהייט פֿון געוויסן.

ברידער טייערע, וואָס איר שטרעקט דאָס לעבן אייערס
פֿאַר מענטשן-רעכט,
פֿאַרן רעכט פֿון אונדזער פֿאַלק,

ווי איר זאלט ניט זיין
זאל זיך הויבן די ברכה איבער אייער קאפ.
די שטרייטן אייערע
זאלן געקרוינט זיין
מיט דערפאלג.

✽

היי, דו מענטש פון שכן-פאלק!
דו ווייסט ניט וואס הייסט צער,
צער הייסט, ווען פאטער און זון, פרוי און קינד
זינען אומגעקומען פון מערדער
און מע ווייסט ניט ווי זייער געביין איז.
גרויסער צער איז וואס די גרעסטע שעפער פון פאלק
האט מען אומגעבראכט,
און עס באקומט זיך אזוי,
אז מען טאר עס ניט דערמאנען,
מע טאר זייער אנדענק ניט אפמערקן.
גרויסער, אומבאשרייבלעכער צער איז
ווען דו קענסט ניט אויסדריקן
ניט דיין וויי, און ניט דיין פרייד
אויף דער שפראך פון דיין טאטן און דיין מאמען,
אויף דער שפראך פון דיין הארצן ...

היי, דו מענטש פון שכן-פאלק!
דו ווייסט ניט, וואס הייסט גרויסער צער,
דאס ווייסן מיר — קינדער פון מיין פאלק.

✽

אין הארצן
ביי אונדז
ביי אלע.
ברענט אן אנדער מין פויער ...
מיר זענען
פון אז אנדער מין קייט גאר ארינג ...

אט שטענדיק אזוי
ווי איר שטיי,
אט אזוי אין מיטן דערינען,

הייבט אן שטיל בלאַנקען
בני מיר אינעם האַרצן
בני מיר אינעם זינען ...

כיוואַלט אין אויער
דער וועלט
ווי אַ בער

זיך צעברומט

און אַ רעווע געטאַן :

"אוי יענץ לאַנד דאַרף זיין שיינ!"

"אוי יענץ לאַנד דאַרף פאַרמאַגן

אַ שפּע מיט שיינ!"

און מיר שיינט אַלץ

און שיינט —

איך זאָל דאָס אויג טאַן אַ ריס ...

כיוואַלט דערזען דיר, מיין לאַנד —

אַ לאַנד,

אַ ליכטיקער ריז.

אברהם וועלערניצקי

1894—1959

דוד בערגעלסאָן

בערגעלסאָנישע סטרוקטור :
געשניצטע מאַריאָנעטן,
אויסגעשטעלט פֿיגור נאָך פֿיגור,
יעדע מיט זייערע עפֿיטעטן ;
גייען און גייען און קומען נישט אָן,
ווי זיי וואָלטן "שוין" אויף שטענדיק
פֿאַרשפעטיקט
די באַן
אַרום וואַקזאַל.
אויך מירעלע
איז איר זוכן און פֿרעגן
איז פֿון "פּוסטקייט" אויסגעגאָן
ערגעץ איז די נעפלען פֿון אַ וואַגאָן.
אַ, בערגעלסאָן,
פֿון דיין פֿאַרפֿאַלענעם
נאָך אַלעמען
ביסטו אַ זוכנדיקער אַרויס
און אַ גלויביקער אַרײַן
איז אַ פֿאַטעמקיניש הויז.
דו גרויסער פֿלאַנירער,
ס'האַט דיך פֿאַרפֿירט
דער אויסגעוויירעטער גאַנג
צו די פֿאַרמישפטע
פֿון אַ פֿינצערן אָפּגאַנג.
טייולאָניש גענאַרט האָט מען דיין דין.
צו שפעט האָסטו דערזען
דאָס אמתע פנים פֿון
מדת הדין.

וועגן משה שולשטיין ז"ל

אין איינעם אַ בריוו פון פאָריוו, וואָס דוד ספאָרד ע"ה האָט מיר געשריבן, דאַכט זיך גאָר נישט לאַנג, דערציילט ער ווי שווער געטראָפן ער איז, ווי איבערפולט מיט ווייטיק און צער ער איז פון פלוצעמדיקן טויט פון זײַן נאַענטן פריינד און קאַלעגע דעם פרוכטבאַרן יידישן שרייבער בנימין שלעווין ז"ל.

כ'שטעל מיך פאַר ווי משה שולשטיין איז שטערבלעך פאַרווונדעט געוואָרן פון דער שרעקלעכער ידיעה, אַז אויך אונדזער דוד ספאָרד איז אַוועק אין דער אייביקייט.

פאַר איין יאָר איז פינצטערער געוואָרן אונדזער הימל. דרײַ שיינע גרויסע שטערן האָבן זיך אויסגעלאָשן איינס נאַכס אַנדערע, זיי זענען געווען ווי דרײַ געטרייע ברידער, וואָס אויסער דער אייגענער ליכט האָבן זיי אויך געלעבט מיט דער אָפּשיין וואָס איינער האָט געוואָרפן אויפן צווייטן. דרײַ ברידער פון איין דור, פון איין שטאַם, פון איינע און די זעלבע אידעאַלן, אַנטווישונגען און ווידער-געבורטן...

משה שולשטיין איז, דאַכט זיך, געווען דער יינגסטער צווישן די דרײַ... ס'איז אַוועק פון אונדז און פאַריתומט די יידישע ליטעראַטור אַ גרויספאַרנעמיקער דיכטער, אַ יידישער דיכטער פון גאַטס גענאַד.

אַנהייבנדיק פון די ערשטע צוויי לידער-זאַמלונגען "ברויט און בליי", (לובלין 1929) און "דאָס פינפל אין די בערג" (וואַרשע, 1936), וווּ ער דערשיינט פאַרן לייענער, דעמלט, — האָט מען געמעגט זאַגן, — פאַרן מאַסן-לייענער, ווי דער טרובאַדור פון דער, אַזוי צו זאַגן, פראַלעטאַרישער ריכטונג אין דער יידיש-פּוילישער פּאַעזיע, לידער אין וועלכע ס'פלעכטן זיך צו מאַל איבער מער אַדער ווייניקער פרוכטבאַרע, השפעות פון דער יידיש-סאַוועטישער דיכטונג, ווי אויך פון מאַיאַ-קאָוסקי און בראַגיאַעווסקי. אַנהייבנדיק מיט די דאָזיקע צוויי ביכער האָט שולשטיין פאַרעפנטלעכט נאָך 15 בענדער פּאַעזיע, ריזע-פאַרצייכענונגען, עסייען — אַ גאַנץ פאַרמעגן! 17 ביכער. און מיט יעדער בוך, דורך שווערע פינלעכע ראַנגלענישן מיטן אַרום און מיט זיך אויפן וועג צו זיך — אַ נייער דינאַמישער אויפשטייג, אַ נייע קוואַליטעט, אַ נייע ריפּיקייט, אַ נייע פשטות און אַ נייער חידוש.

די שוואה — דער מאַסן-מאַרד פון פּוילישן יידנטום און עטוואָס שפּעטער די פּולשענדיקע קאַטאַסטראַפּע פון די רעוואָלוציאַנערע יוגנט-אידעאַלן האָבן אויס-געווייטיקט און אויסגעלייטערט זײַן טיף-פּאַעטיש וואַרט. דער טראַגישער צאַרן-וועג

פון שולשטייגען, וואָלט אפשר געקלעקט פאַר אַ גאַנצער טשאַטע אַנדערע פּאַעטן זיי זאָלן אַנטשוויגן ווערן פאַר שרעק פון דורכגעלעבטן קאַשמאַר. נישט אַזוי ביי אונדו, נישט אַזוי ביי שולשטייגען מיט זיין עקשנותדיקן גאַנג פון זיך צו זיך, צום אייגענעם שטאַם צו זיין אייגענער מאַמע. יאָ צו דער אייגענער יידישער מאַמען האָט מען אויך געמוזט דורכמאַכן אַ בלוטיקן מהלך. ווי באַוווסט איז בייים דיכטער דאָס מאַמע-געשטאַלט איינע פון די סאַמע שענסטע און הערלעכסטע געשטאַלטן וועלכע באַגלייטן שולשטייגען דורך אַלע עטאַפּן פון זיין פּאַעטישער יצירה. אָבער סאַראַ שרעקלעכער תהום ס'ליגט צווישן זיינע יוגנטלעכע לידער וועגן דער מאַמען, וואָס שטייט גאַר געבויגן בייים יום כיפורדיקן מחזור און הערט נישט אויף צו קלאַנגן אין די אויסגעווייקטע בלעטער און וויל נישט פאַרשטיין אפילו זיינע רייד; דער מאַמען וועגן וועמען ער זאָגט: "קוק איך ווען אויף דיר / און ס'טוט מיר אַזוי באַנג / און אין האַרץ מיינס פיקט אַזוי און וואַרקעט: אוי פאַר וואָס ביסטו נישט קיין מאַמע אַט אַזאָ / ווי עס לייענט זיך דאָרט ביי מאַקסיס גאַרקי" — ס'איז פּאַלג מיך אַ גאַנג פון אַט דער נאַיווער קינדערישקייט, ביז צו דעם רייפן ממש רעמבראַנד-טישער מוטער-געשטאַלט, וואָס דער דיכטער האָט אויסגעווייקט אין זיין פּרעכטיקן לידער-ציקל "דער מאַמעס ניגון" פון בוך "דער מאַרגנשטערן אין מיין פענצטער" פון די לידער אין בוך "דער אַרעם פון ליבשאַפט": "די מאַמע ביי דער באַליע וועש" "די מאַמע באַקט ברויט" און אַזוי אומעטום — פון זיינע אַמאָליקע סטראַפּן וועגן "נייעם קאַלענדאַר" וווּ ער וויצלט זיך, אמת אַ ביסל לירישער און נישט אַזוי שקאַציש, ווי ביי איציק פעפּערן, איבערן פאַרטערעט פונעם הפּץ חיים אויפן קאַלענדאַר — ביז צו אַזאָ שעדעווער ווי "פּרייטיק פאַרגאַכט אין תל-אביב" — אַ שטייגער-בילד פּויל מיט צעשמייכלטקייט, פּלאַטערניש און, כּוואַלט אפילו געוואָגט, מיט רעליגייעזן פּאַטאַס...

פון זיינע אַמאָליקע לידער וואָס קלימפּערן מיט רעוואָלוציאַנער כּלי זין, מיט שטרייקן, פּראַקלאַמאַציעס און קלאַסנאַמף ווי למשל צו אַזאָ שטילער תפילה באַהיט מיך גאַט, פון זיין גענאַרט / און, מער נאָך מער פון דעם / אַז איך זאָל אַנדערע גענאַרן / באַהיט מיך גאַט / פון זיין באַשטראַפט / און מער נאָך מער פאַר דעם / אַז איך זאָל אַנדערע באַשטראַפּן / באַהיט מיך גאַט. / באַהיט מיך גאַט פון זיין פאַרשפּאַרט / און מער נאָך מער פאַר דעם / אַז איך זאָל אַנדערע פאַרשפּאַרן / באַהיט מיך גאַט. / באַהיט מיך גאַט פון זיין פאַרשעמט / און מער נאָך מער פאַרדעם, / אַז איך זאָל אַנדערע פאַרשעמען / באַהיט מיך גאַט. ס'איז שווער צו פאַרגעסן זיינע לידער וואָס ליכטן זיך מיט אַזוי פיל ליבשאַפט צו מדינת ישראל און צום פּאַלק ישראל, צו ירושלים, צו זיין "האַפּן פון האַפּן" ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט.

משה שולשטיין איז געווען אַן אַלזיטיקער און פּילדיטיקער דיכטער. וועגן דעם רעדן פאַר זיך אַליין זיינע לידער, פּאַעמען, סאַגעטן, משלים, איבערדיכטונגען פון אַנדערע לשונות זיינע פּיין-געשניצטע ליטעראַרישע עסייען פון בוך "געשטאַלטן פאַר מיינע אויגן". די ווייטיקלעכע נאַסטאַליע, מיט וועלכער ער מאַלט די פאַרטער-

טן-גאלעריע פון טלאמאצקי 13 און באזונדערס די יידישע שרייבער-קרבנות פון סאוועטישן רעזשים אין בוך "בלומען פון באדויער", דארט זינגט ער :
ווי די זידעס פלעגן זאגן תהילים שטילערהייט
לאמיר זאגן א קאפיטל קולבאק א קאפיטל כאריק
לאמיר זאגן א קאפיטל קולבאק, א קאפיטל כאריק
ס'הערט זיך בלויז דאס בלאט-געמיש און ליפ-געפליסטער
ביי דעם שמעלצנדיקן חלב אינעם לייכטער-דנא
לאמיר זאגן א קאפיטל האפשטיין, א קאפיטל נסתר . . .

ספר ביי א ספר איז באהעפט געדיכט
שאטן ביי א שאטן וויקלען איין דאס צימער,
פון די בלעטער צו דער טונקלעניש גייט אויף א ליכט
פאלן זאל אויף אונדז מיט חסד זייער שימער.

פאלן זאל אויף אונדז מיט חסד אויך דער שימער פון שולשטיינס פאעטישער
שיינקייט און שיין, ווילט זיך מיר פארענדיקן מיין קורצן צער-פולן הספד.

יוסף קערלער

צו דער 30טער יארצייט פון די פארשניטענע שרייבערס

האבן זיך ווי תמיד צונויפגענומען ביי זייער אנדענק-ברעט אין ירושלים די משפחה-מיטגליי-
דער פון די דערמארדעטע, אויך שרייבער, קינסטלער און ליבהאבער פון יידישן ווארט. מיט
קורצע ווערטער זענען ארויסגעטראטן יוסף קערלער און דוד גארבער פון דער רוסלענדישער
בני-ברית לאזשע. לידער פון פרץ מארקיש, לייב קוויטקא איזי כאריק, משה קולבאק, אהרן
קושניראוו, שמואל האלקין, איציק פעפער, זעליק אקסעלראד, האבן רעציטירט די קינסטלערין
נחמה ליפשיץ און די דיכטער רחל בוימוואל, מאיר חרין, היים מאלטינסקי און יוסף קערלער.
דער רוסיש-יידישער שרייבער אברהם בעלאזא האט געזאגט קדיש.

משה שולשטיין ז"ל

אין שיין פון קדושים

בי דער שיין פֿון טונקעלען געדעמפֿטן ליכט
לאַמיר זיצן אַרום טיש און שווינגן ווי אַבלים,
שולטער ביי אַ שולטער אינגערעסט, געדיכט.
לאַמיר בלויו פֿון צייט צו צייט פֿון זיי דערציילן.

ס'לייגט זיך איבער אונדז די עצבות ווי אַן אוהל-דאַר,
ס'וועט זי נאָך די מאָרגן-שיין אויף אונדז געפֿינען.
לאַמיר זיי דערמאָנען צום באַדויער און צום שבח
ביז עס וועט אין שויב שאַרען אויף באַגינען.

אפֿשר גאַר באַדאַרף מען נישט קיין שבחים און קיין רייד.
ווען די קעפּ ווי אַש-באַשיטע זענען פֿינצטער-כמאַריק.
ווי די זיידעס פֿלעגן זאָגן תהילים שטילערהייט,
לאַמיר זאָגן אַ קאַפיטל קולבאַק, אַ קאַפיטל כאַריק.

אינגעשלאָסן אין-זיך און מיט אַלעמען באַנאַנד,
ווי אַ רינג אין רינג — אַן אַרעם אין אַן אַרעם.
וואָס איז אונדז געבליבן נאָך ביים סאַמע ראַנד
ווי צי בלעטערן אין זייערע פֿאַרשעמטע ספֿרים.

לאַמיר ליענען מיט כוונה, הייליק איז די שעה.
ס'הערט זיך בלויו דאָס בלאַט-געמיש און ליפּ-געפֿליסטער,
ביי דעם שמעלצנדיקן חלב אינעם לייכטער-דנאָ
לאַמיר זאָגן אַ קאַפיטל האַפֿשטיין, אַ קאַפיטל נסתר.

ספֿר ביי אַ ספֿר אין באַהעפֿט, געדיכט,
שאַטן ביי אַ שאַטן וויקלען איין דאָס צימער,
פֿון די בלעטער צו דער טונקלעניש גייט אויף אַ ליכט, —
פֿאַלן זאָל אויף אונדז מיט חסד זייער שימער.

דאָס לעצטע ליד פון פּרץ מאַרקיש

גיס-זשע אָן ! — האָט ער צו אונדז דעם כּוּס געשטרעקט
פֿון נישט-געזעענעם, פֿאַרשטעלטן קבר-ראַנד,
וואָס ער האָט אים אין זײַנע נעכט שוין פֿאַרגעאַנט,
ווי ס'אַנט די יעגער-ביקס דער הירש אין וואַלד פֿאַרשטעקט.

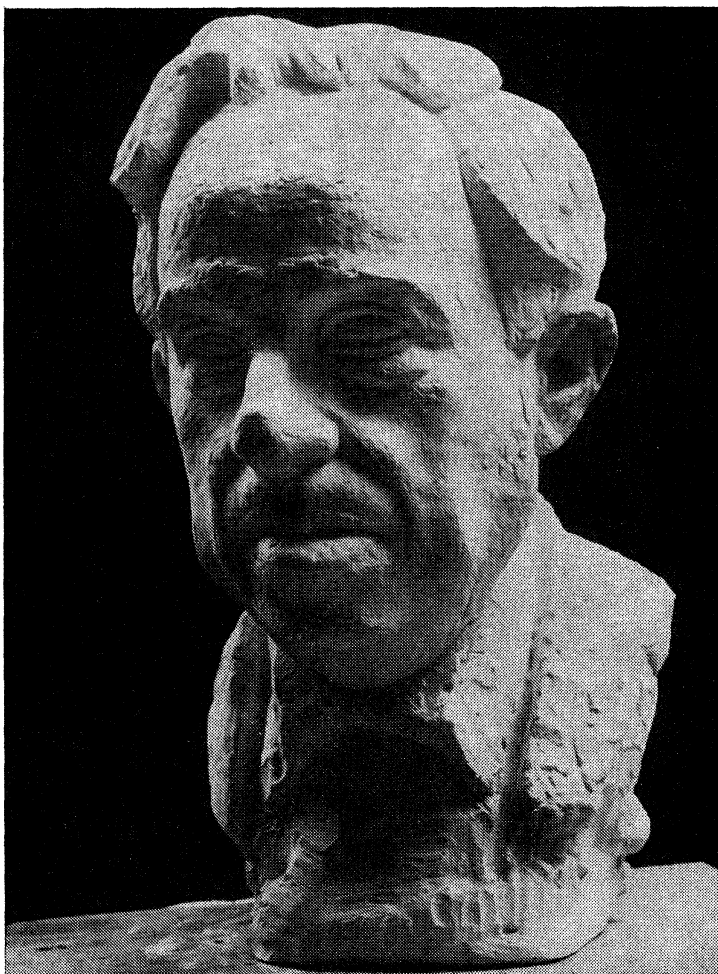
גיס-זשע אָן ! — און אין זײַן בעכער האָט דער קאַט
אים אָנגעגאַסן סם — מיט ברייטער האַנט —
אין קווערטל — צוגעקייטלט צו דער טורמע-וואַנט —
ער זאָל אים טרינקען אין זײַן צעלע, ווי סאַקראַט.

גיס-זשע אָן ! — אין כּוּס דער טויט זײַן כּוּס שלאַגט אָן
און קלאַפט, ווי ס'קלאַפט די שרעק בניים מענטש אַ צאָן אין צאָן.
ס'שלאַגט אויס דער לעצטער קלאַנג פֿון לעצטן ליד.

צעבראַכן, אַ פֿאַרשעמטער ליגט דעם דיכטערס כּוּס
און ס'בלוטיקן די שפּליטער-שטיקלעך פֿון זײַן גלאַז,
געטראַפֿן אין מיין האַרץ, אין מיין געמיט.

דב סדן — א בן שמונים

אונדזער ליבן מורה דרך — די האַרציקסטע ברכות,
עד מאה ועשרים !

סקולפטאָר מיכאל מילבערגער

פּראָפּעסאָר דב סדן

הרוגי מלכות

א

די גרויסע קשיא, וואָס עס האָט געפרעגט יחזקאל, דער נביא-הגולה: התחינה העצמות האלה; טייטש: וועלן די דאָזיקע ביינער לעבן — האָבן געפרעגט דאָס אַ סך יידן, נאָכן גרעסטן פּורעניות, וואָס האָט געטראָפּן אונדזער פּאָלק, מיט דער שחיטה, וואָס האָט אָפּגעמעקט דאָס בית-ישראל פּונעם אַנצליט פּון יבשת איראַפּע. אַן ענלעך גרויסע קשיא האָט געפרעגט יצחק טאַבענקין, אַנווענדנדיק דעם משל פּון אַ מענטשנס גוף, וואָס אויב עס איז אָפּגעברענט געוואָרן נישט בלויז ס'רוב פלייש זיינס, נאָר אויך ס'רוב הויט זיינע, איז אַ ספק, צי ער קען נאָך האָבן אַ באַשטאַנד. אמת, די תשובה, וואָס עס האָבן געגעבן די אַלע פּרעגערס, און אויך טאַבענקין צווישן זיי, איז געווען ווי די תשובה פּונעם נביא. אָבער פּונקט ווי עס האָט זיך געפּאָדערט פּונעם איבעריקן פּאָלק אַן איבערמענטשלעכער כּוח צו טראָגן דעם חורבן, אַזוי האָט זיך פּון אים געפּאָדערט אַן איבערמענטשלעכער כּוח זיין לעבן ווייטער צו פירן; און עס איז נישט קיין ווּנדער, וואָס דאָס פּאָלק איז דערשיטערט געוואָרן, פּון עק ביז עק, און דער דערשיטער איז טאַקע די שטאַרקסטע ראייה פּאַר זיין קראַפט און וויטאַליטעט.

לאַמיר זיך נאָר אומקערן צו יענע טעג: גלות איראַפּע איז געווען פּאַרברענט צו אַש; גלות רוסלאַנד, וואָס דער גורל פּון איר גרויסן טייל איז אויך געווען אַזוי, האָט געשטעקט אין די דיבעס, וואָס האָבן זי אָפּגעשניטן פּון היסטאָרישן און אַקטועלן קרייז פּון יידישן פּאָלק; גלות אַמעריקע האָט זיך אַליין געפּרעסן, פּאַרוואָס זי האָט נישט צו דער צייט פּאַרשטאַנען די סימנים פּון אומקום, און עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז דער גורל פּון פּאָלק און פּון זיין געשיכטע הויערט אויפן ווינציקן יישוב אין אונדזער לאַנד, וואָס פירט אַ מלחמה פּון פּאַרנט און פּון הינטן קעגן דער אָפּנאַרעריי פּון פּאַררעטערישן אַלביאַן און קעגן דער שנאה פּון ישמעאל, און ווי אַ מאַמע, וואָס נעמט צונויף די קינדער אין איר שויס, אַזוי האָט דער יישוב איינגעזאַמלט, אַקעגן די מיילער פּון בריטישן כלי זין, אונדזער שארית הפליטה, און דער יישוב, וואָס אין זיין האַרצן האָט געקלאַפט דאָס האַרץ פּון גאַנצן פּאָלק אונדזערן, האָט געצאַפּלט, מחמת דערוואַרט און מחמת שרעק, צי וועט די פעלקער-משפּחה האָבן דעם כּוח פּון פּאַרשטענדעניש פּאַר דער נויטווענדיקייט פּון אונדזער אויפקום, און צי וועט זי אויפּברענגען, סיני לשמה און סיני נישט-לשמה, דעם כּוח פּון הסכמה דערצו. און אַז דאָס האָט צוגעטראָפּן, איז גאָר קיין ווּנדער נישט, וואָס

דאס פאלק האט אויפגעציטערט, פון עק ביז עק. און טאקע דער אויפציטער איז די שטארקסטע ראיא פאר זיין קראפט און זיין וויטאליטעט.

אויב מען קען זיך ווונדערן, איז עס דעריבער, וואס דאס פאלק אונדזערס האט אויסגעהאלטן די טאפעלע סתירה פון זיין גורל, אז עס האט אויסגעהאלטן דעם טאפלטן דערשיטער, און די נשמה איז אים נישט אויסגעגאנגען, סיי מחמת זיין קלאג, סיי מחמת זיין טרייסט. אבער דאס איז א שאלה, וואס האט א גאר-אלטע תשובה: ווי אזוי האט דאס פאלק, אין אלע דורות זיינע, מקיים געווען די צוויי נאענטע שבתים — זיין אליין-שטראף און טרויער אום שבת-חזון, און זיין אויפוועק אום שבת-נחמו, און ווי אזוי עס האט די צוויי שבתים אונטערגעשפארט מיטן כוח פון די זיבן הפטרות. שבעה בנחמתא; גלייך דאס פאלק וואלט זיך, במשך דורות, געגרייט צו דער ענגער שכנות פון דעם טאפעלעם, שרעקלעכן און שטארקן איבער-לעבעניש, וואס האט געטראפן אונדזער דור.

און דער טאפעלער שוידער האט פארשארפט, אין גאנצן פאלק, און צומייסט אין זיין הארצן, זיין לאנד, א געשפאנגטע פילעוודיקייט לגבי דעם גורל פון די פאלק-טיילן, וואס זענען צעווארפן אין גלות, סיי גלות אדום, סיי גלות ישמעאל, סיי זיינע קייטן זענען, ווי עס איז לרוב, פון אייזן, סיי זיינע קייטן, ווי עס איז צו מאל, זענען פון גאלד, און א יעדע צרה פון פיין און רדיפה, וואס קומט אויף א יישוב, איז א צרה פון גאנצן פאלק, און א דאגה פון גאנצן פאלק זי אפצווענדן.

און אם גרעסטן איז די דאגה פון זיין הארצן, זיין לאנד, וואס פארבייט דעם קרעכץ אין א הילך — אויסצורייסן די ווארצלען פון א יעדער צרה, אז די גערודפטע און געדריקטע זאלן זיך איבערראטעווען אין זייער אלט-יונג פאטערלאנד אריין. דער וויקס פון דער פילעוודיקייט איז גורם, אז דער גורל פון גלות רוסלאנד דערוועקט דאס הארץ פון פאלק, און עס איז קיין תמיהה נישט, אויב דער מארד פון די בעסטע יידישע שרייבער האט אויפגערודערט דאס פאלק, כמעט פון עק ביז עק. דאס ווארט כמעט, וואס מיר האבן אריינגעפלאכטן, איז מרמז אויף דער אדער יענער גרופע, וואס זייער בלינד נאכשלעפן זיך נאך דעם אכזריותדיקן רעזשים און זיין שליט, האט עס אזוי ווייט געבראכט, אז ביז וואגען זיין יורש האט נישט פריי געלאזט די צונג, האבן זיי אלע אנגענומען א מויל מיט וואסער, און ווייל זיי האבן דערווייל כמעט אלע תשובה געטאן, א טייל אויפן נוסח פון פסוק וועגן יענער, וואס האט געגעסן און אפגעווישט איר מויל און געזאגט: איך האב קיין עוולה נישט געטאן, און א טייל דרך חרטה ממש. זאל זיך די מידת-הרחמים דערבארעמען אויף זייער מענטשלעכער אומגעלומפערטקייט און זייער יידישער טעמפקייט, וואס האבן זיי יארנלאנג באהערשט, און האבן — ווי חיים גורי האט געזאגט — אויך אריינגעקלאפט א טשוואק אין ארון פון די דערמארדעטע.

יא, דאס גאנצע פאלק איז געווען אויפגערודערט פון די מעשי-רציחה, און בעיקר קען דערויף מעיד זיין ווער עס האט, ווי איך, געזאמלט בלאט צו בלאט די ווערטער פון ווייטיק און פון כעס, ווערטער פון הספד און זכרון, וואס זענען געשריבן און גערעדט געווארן. און עס איז אן ענין אויף נאכצוקלערן: לעולם איז

דא, פון כלל-קוק, אין דעם פארגוואלדיקטן משפט-כביכול נישט געווען קיין שום חידוש — די שווערד פון אכזריותדיקער דיקטאטור האט שוין אזוינס און אזעלכעס פארצוקט, ווען די רעוואלוציע האט דערפולט די אויפגאבן פון קראנאס, וואס פרעסט זיינע אייגענע קינדער. און אויך פונעם באזונדערן יידישן קוק איז דא נישט געווען קיין חידוש — מען האט שוין פריער געקעפט יידישע שרייבער און יידישע עסקנים, כאטש זיי זענען געווען געטריי אלע זיגזאגן פון די גענעראל-ליניעס, און אויב עס איז געווען עפעס א שינוי, איז עס בלויז דאס, וואס קודם האט זיך דער פאלשער בית-הדין באנוצט מיט אן אינסטיטוציע, וואס הייסט הוי, און שפעטער האט מען זיך באנוצט מיט אן אנדער אינסטיטוציע, וואס הייסט פוי, און דער צד השווה צווישן איין אפאראט און דעם אנדערן אפאראט, אז דער גור-דין איז שוין געווען באשטימט פון פריער, און די עצם פראצעדור איז נישט מער ווי א טראגישע קאמעדיע.

ב

פון דעסט-וועגן איז געווען א טיפע סיבה דערביי, וואס דאס פאלק איז דא באזונדערס אויפגעשוידערט געווארן, ווייל עס האט געזען און גאר ערנצט געזען א שרעקלעכן צייכן אין דער קאלעקטיווער רציחה פון די יידישע שרייבערס, וואס הינטער איר האט געלאקערט א נאך גרעסערע רציחה פון די יידישע דאקטוירים, וואס איז אבער נישט פירגעקומען, מחמת דער מיתה משונה פון דעם ארצי-רשע, וואס האט אפשר פארמיטן א צווייטע יידן-שחיטה אין גלות-איראפע. אמת, דער אפערעק-צייכן איז נישט געווען קיין חידוש גמור — די ליקוידאציע פון דער איינגעקוועטשטער און איינגעשרומפענער יידישער קולטור, אין דער פארעם פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור, האט שוין געהאט עטלעכע פריערדיקע סטאַציעס, אבער אנדערש זענען געווען די מיטל-סטאַציעס — דאס פארמאכן פון צייטונג-און-שולאנגשטאַלטן, און אנדערש די סוף-סטאַציע. דען זי, די סוף-סטאַציע, האט אויפגעדעקט די סטאַציעס פאר איר — צוערשט, די ליקוידאציע פון דת-ישראל, וואס אין איר שטעקן די וואַרצלען פון דער אומה און אירע קניינים; די ווייטערע סטאַציע — די ליקוידאציע פון דער העברעישער שפראך און ליטעראַטור, דעם אוצר פון געדאַנק און ליד פון דער אומה, דעם קוואַל פון עבר און דער הבטחה פון עתיד, און ביידע ליקוידאציעס זענען געגאַנגען מיט דער הילף פון בני אברהם יצחק און יעקב, וואס זענען געווען געטריי דעם רעזשים, זיינע געגן און דריידלעך, קלאַמעַרנדיק זיך, ווי אַ הנחה און מסקנה, צום פוסטן גלויבן אין דער מעגלעכקייט פון אַן אַפגעשלאַסן סאָוועטיש-יידיש פאַלק, וואס האט נישט קיין רעכטן פאַרבונד מיטן איבעריקן פאַלק, און האט נישט קיין שייכות צום חלום פון אַלע דורות, דעם אומקער קיין ציון, וואס איז, פאַרשטייט זיך, דא אַרונטער אונטער אַן אַבסאַלוטן חרם. אונדזערע ברידער, סיי אין רוסלאַנד סיי מחוץ איר, וואס האָבן דערצו פאַרהאַלפן, האָבן געהאַט פאַרבלענדעטע אויגן און אַ פאַרדומפן האַרץ, און מחמת דעם האָבן זיי נישט פאַרשטאַנען, אַדער געמאַכט אַן אַנשטעל, אַז זיי האָבן נישט

פארשטאנען, אז זייער מאקאברישע הילף מיינט אן ארויסרייס פון די וואַרצלען פון א יעדער קולטור, וואָס רעדט זיך איין צו זיין, אפילו גאַר מינימאַל, אַ קולטור פון יידן. אַנדערש געזאָגט: זיי האָבן גישט פּירויסגעזען, אַז אַריינלאַזנדיק זיך אין דער דאָזיקער אַוואַנטורע, האָבן זיי אויפגעשטעלט אַ פּאַסטקע פאַר זיך אַליין, וואָס האָט פאַרמינערט זייער אייגענעם כּוח און אים קאַסטרירט, און די דאָזיקע זינד זייערע האָט דערלייכטערט דעם פאַרברעך פון די פּיננד פון זייער אייגנקייט, ווי זי האָט זיך דערהאַלטן אין דער יידישער שפּראַך, וואָס איז קיין מאָל גישט געווען גליקלעך צו זיין אַפּגעריסן פון אירע וואַרצלען אין דת-ישראל און אין לשון עברי. און אויף וויפּל אַזעלכע לייכט-גלויביקע און פּאַכאַפּע אילוויאַניסטן פּרוּווּן זי, די יידישע שפּראַך, צו דערהאַלטן אַן זיי, ווערט זי לסוף ווי יענער בוים, וואָס ווערט אויסגעריסן פון שורש און בלייבט הענגען אין דער לופטן — תחילת העלפן גאָר דער יידישער שפּראַך, די זאַפּטן און אינגעווייט פּונעם בוים, אָבער שפּעטער פאַרטריקענען זיי אַלץ מער און מער, ביז זיי פאַרשווינדן.

ג

אָבער אַזוי לאַנג ווי דאָס יידיש-לשון לעבט און פערמענטירט, איז עס מסוגל אויפצופלאַקערן, בעיקר ווען זי קערט זיך אום צו אירע באַהעפּטן, צו די וואַרצלס-וואַרצלען פון דער יידישער געשיכטע און דער יידישער קולטור. דוכט זיך אַז דער חשש פאַר אַזאַ אויפפלאַקער, וואָס איז געווען פּירויסצווען, לויט דער גרויסער התלהבות, וואָס האָט אַרומגענומען די יידן אין גלות, מיטן אויפקום פון מדינת ישראל, האָט געשטערט די, וואָס ווילן אונטערגראַבן אונדזער אייגנקייט, און אַן עדות פון דער וויסטער כּוונה פון די אונטערגראַבערס, איז טאַקע יענער שפּלער משפּט און יענע שפּלע רציחה.

אָבער באמת האָבן זיי זייער שפּל-כּוונה גישט אויסגעפירט — איבער די הפקר-צעוואַרפּענע ביינער פון די הרוגי מלכות, ווייט דער גייסט פון אויפלעבונג פון זייערע ברידער אין יענעם גלות, וואָס קערט זיך אום צו זיינע וואַרצלען, און דער צוריקווענד גייט אויף דער ליניע פּונעם אַפּווענד און זיינע סטאַציעס. די ערשטע סטאַציע — יענע טענץ אַרום די איבערבלייבענישן פון דת-ישראל, דער מאַסקווער שול; די אַנדערע סטאַציע — דאָס לערנען פון לשון עברי, וואָס האָט אַרומגענומען ווייטע און נאַענטע, און די פּאַדערונג צו מעגן עולה זיין; אַ גאַך ווייטערע סטאַציע — דער אומקער פון די שרייבערס, וואָס שרייבן יידיש, צו די קנינים פון זייער פּאַלק, זיין לאַנד און די וואָס האָבן זיך אומגעקערט, האָבן אַזוי ווי אומגעקערט אָהער זייערע לערערס און זייערע פּריינד, זיי זאָלן זיין פאַרבונדן אין בונד פון לעבן, אַ לעבן ביז אויף אימער און אייביק.

דב סדן ... דריי הערות

די הקדמות צו אייניקע ביכער זיינע, טיטולירט דב סדן מיט די ווערטער "דריי הערות". וועלן מיר גיין אויף זיין דרך ביים פארצייעכענען בתמצית הקיצור דעם פענאמען וואָס הייסט דב סדן.

א. סדן ווי אַ מחבר איז אַ חד בדרא, סײַ אין כמות און סײַ אין איכות פון זײַן שאַפן. איבער פּערציק ספרים און אפשר טויזנטער אַרטיקלען, פאַרשונגען און עסייען אָפּגעדרוקטע אין זשורנאַלן בכל תפוצות ישראל. אַט איז גאַר לעצטנס דערשינען אַ באַנד ביבליאָגראַפיע פון "כתבי דב סדן" צוגעגרייט פון ג. קרסל, און ער גיט אַן בערך 900 אַרטיקלען און עסייען פון סדן בלויז ביזן יאָר 1936! זײַנע שריפטן זענען אויסגעשפּרייט אין פאַרשידענע געביטן ווי לינגוויסטיק, פּאַלקלאָר, הומאַר, זכרונות, ליטעראַטור-קריטיק און געשיכטע, ביאָגראַפיע און פּאַלעמיק. אין די ייִנגערע יאָרן האָט ער אפילו "געזינדיקט" מיט בעלעטריסטיק, פּאַעזיע און פּראָזע. מיט דעם האָבן מיר נישט אויסגעשעפּט די אַלע רובריקן פון זײַן קאַלאַסאַלער פּראָדוקטיוויטעט. אין דעם חשבון ווערט אויך נישט אַרײַנגערעכנט די צאָלרײַכע איבערזעצונגען פון ייִדיש, פּויליש און דײַטש. פאַרשטייט זיך, אַז דער עיקר פון זײַן פאַרנעם איז אין עברית, אָבער אויך אין ייִדיש האָט סדן אויפגעשטעלט אַן אימפּאַזאַנטן בניין. לעת עתה איבער אַ טויז ייִדישע ביכער, אָבער ס'זענען נעמט אַנדערע גרייט צום דרוק. דער עיקר איז ער פאַרליבט אין ייִדישן וואָרט, בוכשטעב-לעך, ווי ער אַליין איז זיך מודה: "כמעט פון קינדווייז אַן האָט מיך געצויגן צום חן און צום סוד פון ייִדישן וואָרט, ווערטל, גלײַכווערטל". מ'וואָלט געקענט און געדאַרפּט צונויפשטעלן אַ וואָגיקן לעקסיקאָן פון ווערטער און אויסדרוקן אויסגע-פאַרשט און פאַרשטייט פון סדן, צונויפגעזאַמלט פון זײַנע פאַרשידענע ביכער און פון די צאָלרײַכע צײַטשריפטן וווּ ער האָט זיך באַטייליקט מיט אַן אַרבעט אַדער סתם אַ באַמערקונג. פאַרשטייט זיך, אַז אַזאַ אויפגאַבע וועט ערשט דאַרפן דורכ-געפירט ווערן אין יאָרן אַרום, לאחר מאה ועשרים, ווייל סדן שפּרודלט מיט חידושים און שעפּערישקייט אַן אויפהער כמעט אין המתגבר. דעריבער איז זעלבסטפאַרשטענדלעך זײַן צושטייער צום גרויסן ייִדישן ווערטערבוך, אונטער דער רעדאַקציע פון יודל מאָרק ע"ה, שוין אָפּגערעדט פון אומגעהויערן בײַטראַג אין רעדאַגירן העברעיִשע ספרים. דאָס זעלביקע איז שײך די באַשרײַבונגען פון מחברים און ביכער וואָס צונויפגעקליבענערהייט וואָלטן זיי אַרויסגעשטעלט אין געהעריקן פּערסעפּקטיוו די כוללדיקע פּאַנאַראַמע פון אונזערע צוויי ליטעראַטורן.

ב. אונדזער בעל היובל האָט קיין מאָל זיך נישט באַהאַלטן הינטערן שטענדער פון אַקאַדעמישן בית המדרש. ער איז אָפט אַרויסגעטראָטן אין רשות הרבים ווי אַ קעמפער פאַר אידעען. ער האָט אַקטיוו אַנטייל גענומען אין באַוועגונגען און דאָך תמיד נישט מורא געהאַט צו גיין זיין אייגענעם דרך און אַנגעמען אַן אומאַפהענגיקע שטעלונג אין שטרייט־פּראָגן. פּאַלעמיק מיט בן גוריון'ען פון איין זייט און מיט גלותיסטן פון דער אַנדערער. עד היום איז ער פאַרבליבן אין שטראָם פון געזעל־שאַפטלעכער טעטיקייט. פאַרליבט אין יידיש און גלייכצייטיק אין קאַמף קעגן אויסגעשפּראַכענע יידישיסטן. נישט בלויז אין פּאַליטישע און ליטעראַרישע וויכוחים האָט ער אַנטייל גענומען, נאָר אין אַלץ וואָס איז נוגע דער גייסטיקער געשטאַלט פון דער יידישער מדינה. אויך אין רעליגיעזן געדאַנק האָט ער געזוכט און זיך געמיט אויסברוקירן זיין וועג, מוטיק, אומאַפהענגיק און טיף יידישעלעך. כדאי צו דערמאָנען זיין פּאַרטראַג מיט איבער פּערציק יאָר צוריק אויף אַ קאַנפּערענץ געווינדעט דער פּראָבלעם פון רעליגיע אין ישראל, ווו ער פיגורירט נאָך אונטערן נאָמען דב שטאַק. אין דער רעדע, וואָס איז שפּעטער אָפּגעדרוקט געוואָרן אין דין וחשבון פון דער קאַנפּערענץ, זאָגט ער זיך שאַרף אַרויס — און דערביי איז ער פון די ערשטע עס אויסצודריקן — קעגן דער טענדענץ אין אַלגעמיינעם הינור־וועזן אַרויסצונעמען גאָט פונעם תנ"ך און אים אויסליידיקן פון רעליגיעזן תוכן. אין דער ראם פון זיין כלל אַרבעט איז ער געווען אַ מיטגליד פון כנסת און איז אויך אַרויס בשלום. אין שייכות מיט דעם האָט דער נשיא נבון דערציילט ביי סד'ס יובל־פּייערונג אַן ער האָט אים אַ מאָל געטראָפּן בלאַנדזשענדיק אין די כנסת־קאַרידאָרן און סדן האָט אים דערקלערט אַן ער וועט שוין פאַרבלייבן דאָרטן אויף אייביק ווייל ער ווייסט נישט ווי אַזוי אַרויסצוקריכן... לאַמיר דערביי אויך פאַרצייענען אַן ס'איז איצט געוואָרן פונקט פּערציק יאָר ווי ס'איז אויפגעשטעלט געוואָרן אין העברע'ישן אוניווערסיטעט די ערשטע, און ביז היינטיקן טאָג די איינ־ציקע, קאָטעדע פאַר יידיש, און סדן איז געווען איר פּראָפּעסאָר פאַר אַ סך יאָרן.

ג. סדן איז טאַקע דער שאַפּער און פאַרשער אין היכל פון וויסנשאַפט און ליטעראַטור. ער איז דער בעל מחשבות און בעל מעשים אין רשות הרבים פון צרכי הכלל. אַבער ער איז אויך פאַרבליבן דער בעל מידות אין רשות היחיד פון בין אדם לחברו. מיט גרויס פלייס איז ער גרייט אַרויסצוהעלפן תלמידים, דערמוטיקן שרייבער, צושטעלן אַ פלייצע, ווו מען דאַרף. ער העלפט מיט אַן עצה דאָ, מיט אַ רעקאַמענדאַציע דאָרטן, מיט אַ הקדמה צו אַ שרייבערס אַ בוך, מיט שתדלנות פאַר פינאַנציע־לער הילף בשעת הצורך. מיר איז נישט באַקאַנט קיין אַנדער פּערזענלעכקייט אין ליטעראַרישע אָדער אַקאַדעמישע קרייזן וועמען אַזוי פיל מחברים און פאַרשער זענען שולדיק אַ דאַנק. דערצו איז ער אויך נישט נוהג אַנצוהאַלטן גראַדע דעם אַזוי־גערופענעם אַקאַדעמישן סטאַזש ווי ס'טרעפט זיך אָפט בעוונותיגו הרבים ביי אונדזערע פּראָפּעסאָרן, וועלכע האַלטן גאָר אַן מ'דאַרף אַפהיטן די מחיצה צווישן זיך און "פּראָסטן עולם". ער לאַזט זיך לאַנג נישט בעטן אויפצוטערעטן ביי עפנטלעכע פּראָגראַמען. אַן אָפּטער לעקטאָר ביי דער יידישער קולטור געזעלשאַפט זינט איר

גרינדונג מיט איבער צען יאָר צוריק, איז ער אויך מסוגל זיך צו באַווייזן פּלוצלונג
בײַ אַן אַוונט לכבוד אַ ייִדישן שרײַבער און זיך אַוועקוועצן צווישן עולם.
אין סך הכל — סדן שטעלט מיט זיך פאַר דעם אידעאלן סינטעז פון תורה און
וויסנשאַפט, טראַדיציע און מאַדערניזם, רעליגיע און וועלטלעכקייט, עברית און
ייִדיש, טעאָריע און פּראַקטיק, געדאַנק און לעבן, למדנות און מענטשלעכקייט. אין
דעם קליינטשיקן דב סדן איז דאָ אַזוי פיל גדלות אין תורה, חכמה און מעשים טובים!
צו דעם פּאָדערט זיך כוחות; האָט אים די השגחה באַשאַנקן מיט גבורות, פשוט
כמשמעו. דערוואַרטן מיר נאָך צו הערן און געניסן פון אים און זײַן גאונות אין די
קומענדיקע יאָרן.

לכבוד דעם בעל היובל

דער אַכציק־יעריקער יוביליי פון דב סדן איז אַפּגעמערקט געוואָרן דורך אַ גאַנצער
רײ אימפּאַזאַנטע אַוונטן און פּייערלעכקייטן איינגעאַרדנט דורך ייִדישע און העב־
רעישע שרײַבער, גײסט־און קולטור־מענטשן.

אַנגעהויבן האָט זיך מיט אַ ספּעציעלער פּייערונג אין דער כנסת וואָס האָט
אַפּגעמערקט די דאָטע, מחמת דעם וואָס אַ געוויסע צײַט איז דב סדן כידוע געווען
אַ מיטגליד אין דער כנסת. די צענטראַלע פּייערונג נאָך דעם איז פאַרגעקומען אין
בית הנשיא מיט דער באַטייליקונג פון ייִדישע און העברעיִשע שרײַבער און אַקאַדע־
מיקער. געפּנט די פּייערונג אין "בית הנשיא" האָט דער נשיא המדינה יצחק נבון;
מצד די העברעיִשע שרײַבער האָט גערעדט ישראל כהן, מצד די ייִדישע שרײַבער —
אברהם סוצקעווער. דב סדן האָט געענטפּערט מיט אַ גײסט־רייכן רעפּעראַט.

די אַקאַדעמישע וועלט אין ישראל האָט דעם יובל אַפּגעמערקט מיט אַוונטן און
שטודיר־סעסיעס פון די אוניווערזיטעטן אין ירושלים, תל־אביב און רמת־גן.

די ייִדישע קולטור־געזעלשאַפט צוזאַמען מיט דער שרײַבער־גרופּע אין ירושלים
האָט איינגעאַרדנט אַ פּייערלעכן אַוונט אין ייִדיש אין וואַן־ליר־אינסטיטוט אין
ירושלים. דעם פּאַרזיץ האָט געפירט פּראָפּ' גרשון וויינער, יוסף קערלער האָט
גערעדט אין נאָמען פון דער ייִדישער שרײַבער־גרופּע און "ירושלימער אַלמאַנאַך",
אברהם בערניקער — אין נאָמען פון "צוותא"־קלוב. אַ רעפּעראַט וועגן דב סדן
שאַפּן האָט געהאַלטן ד"ר ישראל חיים בילעצקי.

די סעריע אַוונטן און קולטור־פּאַראַנשטאַלונגען האָבן זיך פאַרענדיקט מיט
דער צוטיילונג פונעם פּרייז פון ראש הממשלה פאַרן יאָר 1982 פאַר אַ ליטעראַ־
רישער שאַפּונג אין ייִדיש דעם פּראָפּ' דב סדן צו זײַן יוביליי. די פּייערונג איז
פאַרגעקומען אין "בית שלום עליכם" אין תל־אביב אונטערן פּאַרזיץ פון יצחק
קאַרן פאַרזיצער פון וועלטראַט פאַר ייִדיש און ייִדישער קולטור.

יוסף קערלער

א וואָרט וועגן דב סדן

אָוועקשטעלן זיך רעדן וועגן אַ וואָרט-שעפּער און תּלמיד חכם פון אַזאַ קאַליבער ווי אונדזער ר' דב סדן איז טאַקע פאַר מיר אַ גרויסער זכות, אָבער אויב זיך גוט אַרײַנטראַכטן איז דאָס נאָך אַ גרעסערע חוצפה פון מיין זײַט... און באמת, וואָס קען איר, משטיינס געזאַגט שוין זאַגן, איר, וואָס האָב אפילו קיין פּערטל פון אַלע זײַנע כתבים נישט אײַנגעקעלט. אמת, דאָס ביסל וואָס כ'האַב יאָ באַוווּן אַרײַב צוגאַשן סײַ פון סדנס ספרים סײַ פון סדנס תורה שבעל פה האָט גוואַלדיק באַרײַכערט מיין איבערלעכע וועלט און דערפרישנדיק איבערפולט די נשמה מיט ליבשאַפט און צוגעבונדנקײַט צו אונדזער מים חיים, צו אונדזערע דורותדיקע פּאַלקס-קוואַלן פון שעפּערישקײַט. דאָס און נאָך עפּעס :

ווען מען דערמאַנט בײַ אונדז אין שטוב דעם נאַמען דב סדן ווערן מיר דורכגענומען נישט נאָר מיט גרויס יראת הכבוד צו אים, צו זײַן גוטאַרציקער גוטשע, צו זײַן שײַנער משפּחה, נישט נאָר מיט פאַרכטיקער באַוווּנדערונג פאַר זײַן אויסנאַמלעכער שעפּערישער גבורה, מיר ווערן דורכגענומען מיט עפּעס אַ מיין באַוווּנדערער אינטימער קרובהשאַפט און מיר גרויסן זיך מיט אים עלעהיי ער וואַלט עס טאַקע זײַן נישט אַנדערש ווי דער שפּיגל פון אונדזער אײַגענער משפּחה. און אין דער שײַן, אין שײַן פון האַרציקער קרובהשאַפט איז שוין דאָכט זיך נישט אַזאַ חוצפה מיין אַרויסטרעטן עפנטלעך מיט אַ וואָרט וועגן דב סדן.

שלמה מיכאַעלס ז"ל — מיין ערשטער מורה דרך, דער וואָס האָט אײַנגטלעך פאַרמירט און געשטאַרקט אין מיר כאַראַקטער, געוויסן און זכרון, — שלמה מיכאַעלס האָט אַ מאָל באַמערקט וועגן אײַניקע אַקטיאָרן :

זײ קענען באַהערשן די סאַמע פּערפּעקטע בײַנע-קונסט, זײ מעגן אפילו זײַן די גרעסטע מײַסטערס פון איבערגעשטאַלטיקונג, צוויי זאַכן אָבער זענען זײ נישט בכוח אויסצובאַהאַלטן : אײַגענע טפּשות, אַדער אײַגענע רשעות, ווי אַן אַל פון זאַק קריכט אַרויס פון זײער גאַנצער קונסט בײַ אײַנעם — זײַן שלעכטס, בײַם צווייטן — זײַן נאַרישקײַט. אָבער דאָס איז דער להבדיל...

בײַ אונדזער בעל יובל — פון אַלץ וואָס ער טוט, פון אַלץ וואָס ער זאַגט און פון אַלץ וואָס ער שרײַבט — שטראַלט אַרויס דער צעשמײכלטער חן פון חכמה און גוטסקײַט, ייִדישע חכמה און גוטסקײַט, פּערזענלעך-סדנישע חכמה און גוטסקײַט...

וועגן אײַנעם אַ ווייבל פּלעגט מען בײַ אונדז זאַגן, אַז זי איז אַ שוואַרצחנעוו-דיקע נאָר וואַדען ? זי איז מער שוואַרץ ווי חנעוודיק...

די שעפערישע וועלט פון אונדזער דב סדן איז א וועלט פון כולו חן ארום יעדער פיצל שווארצטראַפן, ארום יעדער פינטעלע, גריבעלע, ארום יעדער ראָזשינקע, ארום יעדער גלייכווערטל און רעדנסאַרט פון חכמת יידיש. מענטשן וואָס ווייסן, זאָגן אַז דאָס זעלבע, ניט געמינערט — איז זיינע עברית-פאַרשונגען. ער שאַפט געשמאַק און גרינטלעך ניט נאָר די ביאַגראַפיע פון וואָרט, נאָר אויך די עטנאָגראַפיע, די פילאָזאָפיע און אַרבעטלאַגיע פון וואָרט.

יעדער מענטש, זאָגט מען, איז א וועלט פאַר זיך, אַ באַזונדער־געשאַלענע אייגנאַרטיקע וועלט.

דב סדן איז אַ גרויסע וועלט מיט אַן אַ שיער וועלטלעך.

ס'טרעפט, ווען מיר פאַרטיפן זיך אין זיינעם אַ מאַמר, פאַרזען מיר אַפט, אַז דער מחבר לאַזט זיך גאַר אַוועק אויף זייטיקע שטעגלעך פון דער עיקר המעשה. די שטעגלעך, אַזוי קען זיך דאַכטן, האָבן אַ קנאַפן שייכות צו דער הויפט־מאַגיס־טראַל... און דאָך ווערן מיר מיטגעריסן און לאַזן זיך אויך אַוועק נאָך סדנען מיט אַט די זייטיקע אומוועגן וואָס פאַרברייטערן זיך אַלץ מער און מער, באַרייכערט מיט גאַר אינטערעסאַנטע פרטים, אַסאַציאַציעס, מיט היסטאָרישע, פילאָזאָפישע, שפּראַכלעכע און פאַלקלאָריסטישע "חידושים", ווי סדן באַצייכנט דאָס...

און אַט, ווען מיר געדענקען שוין קוים צוליב וואָס אייגנטלעך מיר זענען אַהער געקומען און מיר ווערן שוין באַלד ווי זיכער, אַז טאַקע דאָ איז די סאַמע "סמעטענע", דאָס "אויבערשטע פונעם שטייטל" דאָס ווערטפולסטע וואָס דער מחבר האָט צו זאָגן, דערזען מיר זיך פלוצים אויפן פעסטן גרונט פון דעם צענטראַלן טראַקט...

און אַז אַלע וועגן און אומוועגן האָבן נאַטירלעך געפירט אַהער און בלויז אַהער — צו דער עיקר המעשה. נישט מער — ס'באַגלייט אונדז דער גוטמוטיקער שמיכל פון ר' דב, זאָל לעבן, גלייך ער וואַלט אונדז זאָגן דערבײַ:

"דאָס זענען, רבותי, בלויז אייניקע דוגמאות, וואָס יעדער פון זיי איז אפשר ווערט אַ באַזונדערע אַפּהאַנדלונג און אַז דער וואָס לעבט אייביק וועט געבן כוחות, וועל איך דאָס, מירטשעם אַליין טאָן און ביז וואָס און ביז ווען, מעגן זיך אַנדערע, די יינגערע אויך אַ ביסל אונטערגאַרטלען..."

אַבער כל הכבוד, אונדזער דב סדן, איז ברוך השם שטענדיק מער פּראַוואַרנע פון די סאַמע יינגסטע צווישן אונדז...

ס'איז, דאַכט זיך "אַ סוד פאַר גאַנץ בראַד", אַז דב סדן איז אַ גאַליציאַנער האַ יאָ? פאַר די בראַדער איז דאָס טאַקע אפשר ניט קיין סוד, אַבער אַלע איבעריקע, בײַ יעדן איינעם פון אונדז? כ'ביז זיכער אַז טיף אין האַרצן, איז קיינער פון אונדז נישט אין גאַנצן מסכים מיט אַט דער בראַדער קאַנצעפציע ווי למשל, קלער איך מיר. קען דאָס געמאַלט זײַן אַז בערל שטאַק זאָל גאַר אַרויסקומען גיט פון פאַדאָליע? ס'איז דאָך אַזאַ היימישער הייסנער נאַמען — בערל שטאַק! און אויסגעקאַכט איז ער דאָך אין אַלץ וואָס אין מיניע מקומות איז פאַרגעקומען מיט און אַרום יידן במשך

בלוטיקע יארהונדערטער און דאָס מיט אַלע פּישטשעווקעס, מיט יעדער קנייטש און מיט יעדער חן-גריבעלע! אַזוי קלערט, מיין איך, יעדערער אויף זײַן שטייגער וועגן זײַן לײַבלעך אייגענעם בן עיר דב סדן: אַזוי קלערט דער טיף־פּוילישער, דער וואַלינער, דער פּאַלעסיער, דער בוקאַווינער, דער בעסאַראַבער און צווישן אונדז זאָל דאָס בלייבן: אַפּילו דער ליטוואַק, איז אַט האַב איך אַפּילו אַ שטיקל חשד אַז נאָר בכדי סע זאַלן, חלילה, גישט אַרויסקומען קיין מחלוקתן צווישן יידן ווי להבדיל אַמאַל בײַ די יוונים אַז, די ליטוואַקעס זאַלן שונאי ציין, זיך גישט דאַרפן רײַסן בײַ די בערד מיט די גאַליציאַנער האַט אונדזער בעל יובל אַפּגעטאַן אויף טערקיש אַלע יוונים:

נאָך מיט יאַרן צוריק איז בערל שטאַק דער בראַדער מגולגל געוואָרן אין דב סדן דער ירושלימער און פטור אַן עסק און אין דער פּראַגע לכל הפחות — זענען מיר שוין באַוואַנט געוואָרן מיט שלום און אחדות...

דב סדן איז געוואָרן דער כבוד און דער שפיגל פון כל ישראל, פון אונדזער דורותדיקער קולטור.

און מיר דאָ אין ירושלים מעגן זיך דאָך אַוודאי איבערנעמען מיט דער היינטיגער שמחה און ווינטשן ווינטשן מיר זיך נאָך לאַנגע, לאַנגע יאַרן זאַלן מיר מיט שטאַלץ זיך שפיגלען אין ליבן, לעבעדיק־שעפּערישן מורינז ורבינו דב סדן. אמן!

100 יאָר ייִדיש אין ישראל

דער בית התפוצות צוזאַמען מיט דעם לאַנד־קאַמיטעט פאַר ייִדיש האַט דורךגעפירט אַ ליטעראַריש־קינסטלערישן אַוונט א.נ. "הונדערט יאָר ייִדיש אין ישראל". דער עולם וואָס האַט פאַרפולט די אודיטאָריע פון "בני ציון" האַט מיט גרויס אינטערעס אויסגעהערט דאָס אַרײַנפיר־וואָרט פון פר' יצחק קאַרן און דעם רעפּעראַט פון לייזער פּאַרריאַטשיק. ס'האַבן פאַרגעלייענט זייערע שאַפּונגען די דיכטער יעקב צבי שאַרגעל, י. ה. בילעצקי, משה יונגמאַן און רבקה באַסמאַן.

די קינסטלערין עטל קאַווענסקי און דער קאַמפּאָזיטאָר לייב קאַנאַן האַבן דערפאַלגרייך געשלאַסן דעם אַוונט מיט אַ מוזיקאַלן קאַנצערט.

סקולפטאר מיכאל מילבערגער

זלמן שו"ר — נשיא און דיכטער

כ״ו

פארן שלום פון גליל

ווידער האָט ישראל געמוזט אַרויס אין אַ פאַרטיידיקונגס-מלחמה, דאָסמאַל כדי צו באַשיצן די ישובים פון גליל וואָס זענען געשטאַנען אונטערן כסדרדיקן פּייער פון די אַראַבישע טעראַריסטן-באַזעס אין דרום-לבנון. אַ מלחמה כדי צו פאַרטיידיקן זיך — דאָס איז דער ריינער אמת און קיינער וועט אים נישט פאַרקריפלען און פאַלסיפּיצירן. ישראל האָט קיין אַנדערע מלחמות קיין מאָל נישט געהאַט. תמיד האַנדלט זיך אין אונדזער הוילן נאַקעטן לעבן. דאָס וואָס מען פאַרגינט אונדז נאָך אַלץ נישט, וואָס מען וויל נאָך אַלץ בני אונדז צורויבן און אַוועקנעמען. ווידער זענען אונדזערע ינגלעך אַרויס אין קאַמף, מקריב-געווען זייערע לעבנס כדי דאָס פאַלק זאָל לעבן, כדי דער שונא זאָל פאַרלירן דעם חשק צו פאַרווירקלעכן זײַן חלום פון פאַרניכטונג —

דאָס איז אויך די סיבה פון נצחון וואָס האָט אונדז ווידער אַזוי איבערראַשט און דערשטוינט. דער באַווסטזיין פון אין ברירה, די דערקענטעניש, אַז ישראל טאָר קיין שום מלחמה נישט פאַרשפּילן, דאָס איז אַ שטאַרקער וואָפן. אַ קאַמף פאַר קיום גיט כוח און אויסדויער, גבורה און קרעפטיקייט מנצח-צו-זיין.

דער פענאַמען צה"ל האָט אונדז ווידער געבראַכט דעם נצחון — אַ מיליטערי-שער, אַ ממשותדיקער — כאַטש דער פּרייז איז געווען אַזאַ טייערער, אַזאַ ווייטיק-דיקער, אַזאַ גרויסער בלוט-קרובן.

אַבער בעת מיר שטייען מיט פאַרווונדערונג און שטוינונג אין אַנבליק פון נײַעם דור קעמפער וואָס האָט אויך נישט אַנטוישט, וואָס האָט נישט פאַרשעמט די רומפולע טראַדיציע — איז אונדזער נצחון נאָך אַלץ ווי אַ דאָרן אין אויג פון דער וועלט. זי, די וועלט, קאָן דאָס נישט פאַרטראַגן, קאָן נישט סובל-זיין. פאַגראַמען און שחיטות, רדיפות און גירושים? — דאָס איז טאַלערירבאַר פאַר יידן, אַבער מיליטע-רישע נצחונות? — ניין, דערצו האָט זיך די וועלט נאָך אַלץ נישט צוגעווינט, אויך נישט אונדזערע פּריינד און אַזעלכע וואָס דעקלאַרירן זיך פאַר פּריינד.

כאַטש איבער דײַ צענטליק יאָר זענען שוין פאַרביי זינט עס האָט זיך געעפנט דאָס נײַע בלאַט אין אונדזער געשיכטע, זינט מיר זענען געוואָרן אַ פאַלק צווישן פעלקער גלייך, האָט די וועלט נאָך אַלץ נישט שלום-געמאַכט. יידישע געוואַגטקייט, יידישער מוט, יידישע ראַטזאַמקייט און עצה-געבן זיך מיט דם-שונאים וואָס קומען אונדז הרגענען און רצחענען, — דאָס רייסט נאָך אַלץ צו פיל די אויגן בני גוים...

*

און צוזאמען מיט אַט דער נישט־פאַרגינער־שיקייט גייט נאַטירלעך אַ היבשע דאָזע צביעות. די "וועלט" וואָרפט אונדז פאַר אַכזריות. די חשובסטע צייטונגען האָבן זיך צעשמירט און צעכליפּעט וועגן חורבן וואָס די מלחמה האָט איבערגעלאָזט, ווי עס וואָלט מעגלעך געווען אַ מלחמה אָן חורבן. כדי דאָס צו אילוסטרירן און דאָקומענטירן האָט מען אויך נישט ווייניק פאַבריצירט — ווי, למשל, דאָס ברענגען בילדער פון צעשטערטע הייזער און גאַסן אין די לבנון־שטעט וואָס זענען כלל נישט קיין פּועל־יוצא פון דער איצטיקער מלחמה, נאָר פון דער מלחמה וואָס דאָס דאָזיקע אומגליקלעכע, שווער־געשטראַפט לאַנד האָט געליטן בעת דער מלחמה ווען פּל"א האָט דאָס לאַנד פאַרכאַפט מיט כּוח און רציחה מיט זיבן יאָר צוריק. די פען האָט ביי זיי אַלע קיין ציטער נישט געטאָן צו וואַרפן בלבלים פון ערגסטן סאַרט אויף דער אַרמיי, וואָס מער ווי אַלע אַנדערע אַרמייען אין דער וועלט, האָט זיך אויסגע־צייכנט — אויך אין דער איצטיקער מלחמה — מיט מאַראַלישער ריינקייט און זויבער־קייט ביים באַנוצן דעם וואָפּן. צה"ל האָט אויך דאָס מאַל נישט מיסגעברויכט מיט זיין וואָפּן, איז געווען געוואָרנט נישט אויסצונוצן עס קעגן דער ציווילער נישט־קעמפּנדיקער באַפעלקערונג. וואָס נאָך פאַראַ אַרמיי היט אַזוי קפּדנותדיק דעם געבאַט פון וואָפּן־ריינקייט; ווער נאָך ווי אונדזער אַרמיי האָט אויך אין דער איצטיקער מלחמה געצאָלט אַזאַ טייערן פּרייז פאַר דעם?

נישט קיין נאַרמאַלע מלחמה איז דאָך דאָס געווען. דאָס איז געווען אַ מלחמה קעגן באַנדעס. ביז די צייטן־באַוואַפנטע טעראָריסטן וואָס זענען דערצוויגן געוואָרן — נישט צו נאַרמאַלע מלחמה נאָר צו מאַרד הינטער די פלייצעס, צו לוייערן און פּייניקן דעם קרבן און נישט כדי צו פירן אַ קאַמף פנים אל פנים. נישט זעלנער קעגן זעלנער נאָר הפּרדיקער סאַטראַפּ קעגן פּרויען, קינדער און זקנים ...

ווייסן אונדזערע חיילים אַ סך צו דערציילן וועגן זייערע חברים וואָס זענען געפּאָלן צוליבן ווילן אויסצומיידן אומזיסטע באַשיסונגען אויף הייזער, אין וועלכע עס וווינען בדרך־כלל ציווילע, בעת פון די זעלבע הייזער האָט זיך דערנאָך געעפנט אויף זיי אַ טיילוואַניש פּייער ...

*

היינט קאָנען מיר שוין זאָגן: אַ גרויסע געפאַר פאַר ישראל איז באַזייטיקט געוואָרן אויף אַ שטיק צייט מיט אַט דער אַקציע אין לבנון. דער בולטסטער באַווייז פאַר דעם איז דער גרויסער אַרסענאַל פון געווער — געווער פון אַלע מינים, פון די פּרעזיסטע און מאַדערנסטע טויט־מכשירים, אין אַ כּמות און אין אַן איכות, וואָס איז גענוג פאַר אַ גאַנצער אַרמיי איז אַנטפּלעקט געוואָרן אין אונטערערדישע היילן און מאַגאַזינען אין גאַנץ דרום־לבנון.

פאַר וועמען האָבן זיי דאָס אַלץ געגרייט און געזאַמלט? — מיר ווייסן דאָס גאַנץ גוט, כאַטש אַראַפּאַטס חלום איז געווען די גאַנצע וועלט צו שאַנטאָזשירן מיט זיין טעראָר. לבנון איז געוואָרן דאָס הייליקע מעקאַ פאַר יעדן אינטערנאַציאָנאַלן טעראָריסט, באַמבען־וואַרפער, אַטענטאַטאַר.

ווער ווייט וואס דאס וואלט געקאסט נישט בלויז ישראל נאָר דער וועלט דער
גאַנצער —
ווען נישט די אַקציע וואָס האָט דעם אַנגעבלאָזענעם באַלאַן צעפלאַצט ווי אַ
זיפּנבלאַז.

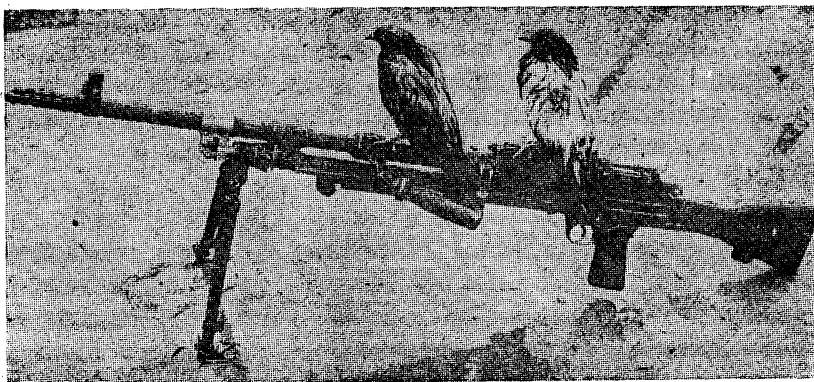
*

אין בילאָנס פון די דערגרייכונגען פון דער מלחמה טאָר אויך נישט פאַרגעסן
ווערן דער חשבון מיט סיריע, וואָס האָט זיך אויך געגרייט און זיך באַוואַפנט כדי
אויסצונוצן אַ שעת הכּושר און זיך וואַרפן אויף ישראל. די נייַעסטע סאָוועטישע
עראַפלאַנען און די מאַדערנסטע ראַקעטעס האָבן זיי אַנגעזאַמלט און געגרייט אויף
דעם טאַג, ווען זיי וועלן באַהערשן נישט בלויז לבנון, וואָס זיי האָבן שוין געהאַט
דערגרייכט נאָר אויך באַדראַען ישראל.

דער טרוים האָט אויך געפלאַצט. דמשק האָט ווי באַקומען מיט אַ דובינע
איבערן קאַפּ. די מאַדערנע עראַפלאַנען וואָס מאַסקווע האָט נישט געוואַלעוועט
זענען ווי פליגן געפאלן פון דער הייך ביי די ערשטע באַגעגענישן מיט אונדזערע
עראַפלאַנען, און די ראַקעטעס באַדן-לופט זענען צעשמעטערט געוואָרן און קיין
זכר איז פון זיי נישט געבליבן נאָך די אַנפליען פון אונדזערע באַמבאַרדיר-
עראַפלאַנען.

אויך דאָס געהער צום בילאָנס פון די געשעענישן אין אַנבליק פון וועלכע
מיר און די גאַנצע וועלט שטייען געפלעפט און דערשטוינט פון גרויסן ווונדער.
און מיר אַלע, מיט דער וועלט דער גאַנצער, ווילן גלייבן אַז די מלחמה פאַרן שלום
פון גליל וועט ברענגען שלום דעם גאַנצן מיטעלן מזרח, און בכלל אַנהייבן אין דעם
ראַיאָן אַ נייַ קאַפיטל, בעת די גיפטיקע שלאַנג פון טעראָר און טויט איז פאַרניכטעט
און די באַנדיטן האָבן פאַרלאָזט די אויסגערייניקטע נעסט פון טויט און פאַר-
ניכטונג ...

אפרים שערלעצקי

רחל בוימוואל

פון מיזרח-זייט

ניט שטראַף

ניט שטראַף מיר, גאַט, פֿאַר מיין ניט גלויבן,
דעם נאַרישן, דעם פֿינצטער-גראַבן!
ווייל טאַמער ביסטו טאַקע אויבן,
כיזויל פֿאַר אַ שונא דיר ניט האַבן.

איך בין געגליכן צו אַ בלינדן,
וואָס גיט זיין לאַמפּ דעם צווייטן גערן. —
ער דאַרף קיין לאַמפּ פֿאַר זיך ניט צינדן,
אים וועט שוין ליכטיקער ניט ווערן.

די וועלט, וווּ בייזע ווינטן בלאַזן,
איז פֿול מיט דערנער און מיט חיות.
איך בין געווינט זיך צו פֿאַרלאַזן
אויף מיניע אייגענע אחריות.

ניט שטראַף דעם מענטש אויך פֿאַר זיין גלויבן,
דעם נאַרישן, דעם פֿינצטער-גראַבן.
ער שטעלט זיך פֿאַר, דו זיצסט דאַרט אויבן, —
ער מוז דאָך פֿאַר אַ טרייסט דיר האַבן!

ווייטקייט

אַז איך בין ווייט פֿון דיר,
און דו ביסט ווייט פֿון מיר,
און איך מיט דיר, מיר זענען ווייט פֿון זיי,
איז קאַז דאָך ניט דערגיין קיין הויך,
קיין קלאַנג,
קיין ריר,
און ס'בלויבט אין מיטן וועג פֿאַרשטיינערט דער געשריי.

אז איך בין ווייט פֿון דיר,
און דו ביסט ווייט פֿון מיר,
און זיי זענען פֿון אונדז אזוי איצט ביטער ווייט,
איז פֿילן מיר אויף זיך פֿון ווייטקייט דעם געפֿרייר,
די אימה און די שרעק
פֿון מהלך און פֿון צייט.

און איך פֿאָרגעס שוין דיר,
און דו פֿאָרגעסט שוין מיר,
און זיי פֿאָרגעסן דיר און מיר און אַלץ ...
און ס'לאַזט זיך אויס די פֿרייד,
און ס'וועפט זיך אויס דאָס ליכט,
און ס'בלויבט פֿון גאַנצען ים אַ שיכט פֿון גרויען זאַלץ ...

דעמלט זינג

ווען האָסט אַ וואָרט, ניט מאַך פֿון אים קיין שורה.
ווען האָסט אַ שורה, צי ניט אויס זי אין אַ ליד.
דו וואָרט אַז דיין געזאַנג זאָל אַנקוועלן מיט גבורה
און אַנפֿילן מיט שטורעם דיין געמיט.

דו נעם אים ניט קיין לעבלעכן און ליבן, —
אַט דעם געזאַנג, וואָס לאַזט זיך טאָן אַ זונג.
מיט הייסן בלוט-שטראָם זאָל ער זיין געטריבן,
צעוויגן ווי אַ גלאַק דעם צונג !

ער זאָל ביי דיר ניט בעטן זיך, נאָר מאַנען.
און דו וואָרט אויס, כאַטש ס'וועט דיר זיין ניט גרינג.
ערשט דעמלט ווען ניט זינגען וועסט ניט קאַנען,
און זינגען וועט דיר וויי טאָן. — דעמלט זינג !

עס קרייזט די ערד

אויף אַ צעווילדעוועטן פֿערד
קאָן מען דען רייטן גלייך ?
און אַז עס קרייזט אונטער דיר די ערד,
איז דאָך בכלל ניט שנייך !

ס'פֿאַרשלעפט דיר רעכטס, און ס'פֿאַרשלעפט דיר לינקס,
אַז ס'פֿאַלט דיר דאָס האַרץ אַרויס ...
און גאַנצע קנוילן ווינט דו דערשלינגסט
צווישן אַ שטויס און אַ שטויס ...

דו האַלטסט פֿאַרן שכל זיך ווי פֿאַר אַ צוים,
דו ראַטעוועסט זיך מיט רייד ...
דו בינדסט כלומרשט צו דאָס פֿערד צו אַ בוים,
און ס'דוכט דיר, דאָס פֿערד שטייט.
נאָר ס'דרייט זיך דאָס פֿערד, און די ערד, און די זון,
און עס דרייט זיך מיט זיי די צייט.
און עטלעכע טריטעלעך מאַכט די הון,
און מיינט, אַז זי איז שוין ווייט ...

שוין טויזנטער יאָרן ווי ס'קרייזט די וועלט,
און שטייט אויף דעם זעלבן אָרט ...
איז מיטן דער וועלט — דעם דיכטערס געצעלט,
וואָס שפּאַרט זיך אָן אויפֿן וואָרט.

פֿון מיזרח-זייט

די זון גייט אויף פֿון מיזרח-זייט.
באַגעגענען זי כ'בין געקומען,
אַ העלינק סטעזשקעלע געפֿינען,
נאָר צו דער זון איז אַלץ נאָך ווייט.

זי טוט פֿון צווישן בערג אַ שיין
און תיכף ווערט פֿאַרשווינדן ווידער.
איז גרויען נעפל, וועלכער נידערט
איך טרעט ניט ווילנדיק אַריין ...

נאָר אַט לויכט אויף אַ באַרגן-שפיץ,
נאָך אים — אַ צווייטער און אַ דריטער ...
דער נעפל ווערט צו ביסלעך שיטער.
כ'האַב אים פֿון זיך אַראָפּגעשמיצט.

איך ווייס ניט, צי ס'וועט מיר געראַטן
דעם אויפֿגאַנג זען אַזוי ווי כ'וויל.
עס שפּילט די זון מיט מיר אַ שפּיל
און פּרוּווט מיר אויס מיט ליכט און שאַטן.

שמואל איזבאן

א שרפה אין יפו (דערציילונג)

1

דער ספרדישער קווארטאל אין יפו האט זיך געצויגן ארום די אויסגעהאקטע פרדסים, צווישן שליימיקע בערגלעך און מוטנע וואסער-גריבלעך. די געגנט — שמאלע, אפגעלעגענע געסלעך. און הינטער די געסלעך, געדיכטע בלאטעס מיט פעטע, ברייטע רינשטאקן, ווי אלטע אויסגעטריקנטע קאנאלן. פאררויכערטע באראקן, צונויפגעקלאפט פון שווארץ געהילץ און פון פארזשאווערטע בלעכן, האבן באדעקט ביידע זייטן געסלעך.

משפחות, געפלאכטן און געבונדן פון דמשק, פון ביירוט און אזש פון ארם צובא האבן דא פארכאפט דעם קווארטאל אין איין יאר צייט. די עלטערע ספרדים אין די רויטע פעסקעס, מיט די לויזע געשטרייפטע כאלאטן, האבן נישט געהאלטן אז דאס אריבערקומען קיין ארץ ישראל איז געווען א לאנגע רייזע פון א ווייטן גלות צום אייגענעם לאנד, נאר ווי א צייטווייליק טוישן דאס וויין-ארט. זיי האבן מיט זיך אריבערגעטראגן אהער די היימישע מנהגים. מען האט צעהאנגען אויף די ביי-שטידלעך נעבן די פארגעלטע אויסגעגעסענע מזוזות, פאדקעוועס וואס לויכטן ווי מזלות. מען האט גערייכערט ביי די שוועלן די בייכיקע אראבישע נארגילעס, אן איינזען האט איין משפחה בארעדט די צווייטע, און דאך האבן אלע צוזאמען זיך גוט פארטראגן. אפילו די זעלבע פרנסות האבן דא געהאט א גאנג. פון קופער-שמידן, גאלד-גראוירערס, מארק-הענדלערס פון זייד ביו-שיך-פוצערס. די אריבער-געקומענע ספרדים האבן נאך נישט באוויזן רעכט זיך איינצופונדעווען, ווי דאס יונגווארג איז שוין געשטאנען אין שידוכים. יונגע פארלעך האבן געקינדלט און זיך געמערט. דערווייל איז דער פלאץ ענג געווארן פאר די צוויי הונדערט משפחות, האבן טייל זיך גענומען ארויסרוקן פון תחום, א פאר גאסן ווייטער, צו די געמויערטע הייזער, וואס זענען געווען געדיכט באווינט פון אשכנזים.

דא, צווישן די געמויערטע געביידעס, האבן די ספרדישע איינוווינער זיך נישט געקענט פארטראגן מיט די אשכנזישע שכנים. נישט דאס לשון, נישט דאס פירונג, אפילו נישט די מאכלים האבן זיי געקענט פאראייניקן. דער פוילישער צי רוסישער ייד האט נישט פארנומען דעם ריח פון די געדעמפטע פייטעס און געווייערטע פעפערלעך און דער "פרענק", דער ספרדי האט זיך געכאפט פאר דער נאז ביים

בלויזן קוקן אויף די זיסע פיש און געפרעגלטע קאלטעטן, וואָס דער מאַסקאַבישער * שכן האָט צוגעגרייט.

די משפּחה יום טוב סאַפורטא, געריבענע פּרוכטן-הענדלער, וואָס האָבן פּריער געטריבן דעם מסחר אין סיריע אויף אַ ברייטן שניט, צעפירנדיק וועגענער מיט פירות איבער די אַראַבישע דערפער, האָבן דאָ געטראָגן אַ טיפע שנאה אויף די אשכּנזים, האַלטנדיק אַז דער מצרי און דער סיריער דאַרפן מיט די מערב-ייִדן קיין מגע ומשא נישט האָבן. און ווען ס'האָבן אויסגעבראַכן די אומרוען און אַראַבישע כּנופיות האָבן באַשאַסן די ייִדישע פּונקטן — האָט דער אַלטער סאַפורטא אויסגעטייטשט, אַז דאָס אומגליק קומט פון די אשכּנזים, פון די אַגלויפערס. פּריער האָט דער אַראַבער קיין מאָל נישט פאַריסן דעם קאַפּ. מען האָט זיך מיט אים פאַרטראָגן. די טבע ביים מאַכמעדאַנער איז שלום, דורכקומען מיטן בייווינער.

דער אַלטער יום טוב סאַפורטא אַליין, אַ צעפליישטער גבר, אַן אלמן, וואָס האָט צו די שישים מער נישט צעפירט קיין פירות און גרינסן און שוין יאָרן געבטלנט — האָט נישט געהאַלטן פאַר קיין חטא זיך צו מישן מיט די מוסולמענער. ער איז געזעסן אין די אַראַבישע טרינק-שטובן, ער האָט געזופּט טערקישע קאַווע, ער האָט פּויל געוויגן די נאַרגילע-שלויד און געשפּילט ווערפּל. דערביי איז ער געווען באַהאַוונט אין אַלטע שריפטן. ער האָט געקענט אויסגעבונדן דעם קאַראַן און געזאַגט פון אויסגווייניק פּסוקים פון דער סורא. ער האָט זיך אפילו געמאַכט אַוועקקוקן, וואָס זיין טאַכטער מזל גייט אַרום מיט אַן אַראַבער — כאַליל. דערפאַר האָט דאָס פאַר-דראָסן דעם איינציקן זון סימן טוב, וואָס דער פאַטער איז איינגעטונקען אין דער מוסולמענישער וועלט, גלייך ער וואַלט נישט געזעסן אין יפו, נאָר אין דמשק. סימן טוב האָט געהאַט אַ פאַרדאַכט, אַז דער אַלטער קאַן אַ ליאַדע טאַג פאַרוואַרפן אויף זיך אַן אַבאַיע, אַנטאַן אויפן קאַפּ — אַ קאַפּיע און זיך אַנשליסן אַן דעם מופּטיס חברותא, דער ווידערשפעניקער זון האָט אים געסטראַשעט אַריינצוזעצן אין אַ מושב זקנים, וווּ ער וועט זיך מוזן טרעפן יעדן טאַג, פנים אל פנים, מיט אשכּנזים. מזלס נאַכלויפער, דעם אַראַבער, האָט סימן טוב צוגעזאַגט אַפצורוימען פון וועג. דעמאָלט האָט דער אַלטער יום טוב, וואָס איז געווען משוגע פאַר זיין בת יחידה, געמוזט נאַכגעבן. איינס האָט ער אַבער אויסגענומען ביים זון, ער זאָל מעגן זיצן אין די אַראַבישע טרינק-שטובן. שפעטער, ווען די אומרוען האָבן אויסגעבראַכן, יאַהוד-מאַכמעדאַנער האָבן זיך נישט געטאַרט באַגעגענען, האָט יום טוב סאַפורטא זיך קיין אַרט נישט געפונען. גאַנצע טעג איז ער געזעסן פאַרשפּאַרט. ער האָט געפיקעט די נאַרגילע. ער האָט געשאַלטן דעם ענגלענדער, וואָס דרייט אַן אַ מלחמה צווישן ביידע פעלקער און ער האָט אויסגעקוקט אויף דעם טאַג, ווען ער וועט קענען זיך צוריקקערן קיין דמשק, וווּ ס'רעגירט דער פּראַנצווין ביד חזקה.

דערווייל האָט סימן טוב אַלץ נישט שלום געמאַכט מיטן אַראַבישן שטוב-איינגייער, מיט כאַלילן. ער האָט געריסן די שוועסטער פאַר די געקרייולטע צעפּ.

* רוסישער.

נישט איין מאָל האָט די דערוואַקסענע מזל פון אים באַקומען אַ "פּאַלאַקאַ" — צען בייטש-שמיץ אויפן הינטער-חלק. די פּאַרליבטע מזל האָט אַלץ צוגענומען שווינגן-דיק. זי האָט זיך געשיצט קעגן דעם ברודער הינטער דעם פּאַטערס גרויסע רחמים-אויגן. באַהאַלטענערהייט האָט זי זיך ווייטער געטראָפּן מיט כאַלילן און צו דער שטוב-מלחמה האָט קיין סוף נישט גענומען.

2

איין מאָל אין אַ תּמוז-באַגינען האָט דער טומל בני די סאַפורטאַס אויפגעוועקט דעם גאַנצן הויף. די קולות האָבן זיך געריסן פונעם אייבערשטן גאַרן. שכנים, ס'רוב אשכּנזישע משפּחות, האָבן אויפגעפּראַלט די פענצטער. נישט אויסגעשלאַפּענע מאַנסבילן אין די תּחתונים, צעשויערטע ווייבער אין שלאַף-קופּקעס, האָבן אַרויס-געשטעקט די קעפּ דורך די אויפגעריסענע לאַדנס :

— וואָס פּאַראַ גוואַלדן ? — האָט מען געפּרעגט.

— אַ באַמבע ?

— מאַמעלע ! די אַראַבער האָבן ווידער געוואַרפּן אַ באַמבע !

— אונדזער "שכּונה" * איז איינגעשטעלט ! — האָט אַ יידענע אויסגעקוויטשעט אַ יללה — יעדן טאַג באַמבעס, יעדן טאַג איבערפּאלן, מען וועט אונדז דאָ אַלעמען אויסשעכטן !

— ווער באַמבע ? וואָס באַמבע ? — איז מיט אַ זינגענדיק קול פון טויער אַרויסגעקראַכן משולם, דער הויף-שוסטער, אין אַ פּאַר בלויע, ברייטע הויזן, אַריבערגעצויגן מיט אַ סוועטער — ווי קומט דאָ אַהער אַן אַראַבער מיט אַ באַמבע ? קוקט בעסער אויבן — האָט דער שוסטער געטייטלט צום אייבערשטן שטאַק — דאָ לאַזן זיך הערן אונדזערע אייגענע "אַראַבער" די פּרענקען, די בני סאַפורטאַ, מען שלאַגט די פּאַרליבטע שוועסטער.

— אַווינע פּרענקן, אַווינע אַזיאַטן ; — האָט אַ בלאַס ווייבל געשטורעמט פון אַן אַפענעם באַלאַקאָן — דאָס האָט קיין יידיש אַדער נישט אין זיך, צו שלאַגן אַן אייגענע שוועסטער, אַ יתומה !

— וואָס דען ? גלעטן דאַרף מען זי ? אַז די בתולה טליקעט זיך אַרום היינטיקע צייטן, ווען מען הרגעט אונדז, ווען מען שרפהעט אונדז, מיט אַן אַראַבער, וואָס ? — האָט משולם זיך צעשמיכלט — ס'פעלן יידישע "אוכאָזשאַרן" ?

— ס'פעלן, משולם, אודאי פעלן ! — האָט אַ שכן אַרויסגעקרייט פון אַ פענצטער — צו אַזאַ פּרי וועט זיך קיינער נישט לאַשטשען ?

— טאַקע אַפּגעפּסקנט וועגן וועמען צי ריידן, איצט, פּאַרצעלע ראַנע ** ! — האָט אַ פּוילישע יידענע זיך צעשריגן — הערטס נאָר דאָס געשפּרעך, מענטשן מיינע

* קוואַרטאַל.

** באַלד אין דער פּרי.

ליבע! וועגן מול הצופה רעדט מען? שטראף מיך נישט פאר די רייד, רבונו של עולם, אבער זי קען דאך א ליאדע טאג עפעס אהיימברענגען הינטערן פארטוך... ווען די פוילישע יידענע האט אזוי נביאות געזאגט אויפן קול, האט אין הויף זיך באוויזן סימן טוב, א הויכער, אויסגעזעגטער יונג, מיט א פאר שווארצע אויגן, וואס פלאקערן. דער גוף — בייגעוודיק, דער טונקעלער קאפ באדעקט מיט הארטע קניפלעך האר, ווי ביי א נעגער. מיטן בלויון בליק האט סימן טוב אפגענומען דאס לשון ביי די שכנים, וואס האבן זיך איבערגעקוקט, ווער דורך א געעפנטער טיר, ווער דורך א פענצטער. ער האט אויפגעכאפט די קולות, לויט דער צאל אפענע פענצטער איבער די שטאקן און א געשריי געטאן:

— אריין אין די בעטן, פליידערעק! מאסקאבן!

— ער איז דא, דער ביינער-ברעכער! — האט משולם א זאג געטאן און זיך גיך אפגעטראגן.

סימן טוב האט זיך ארומגעקוקט. דאס ליכט פון באגינען האט געשלונגען דעם חושך און געשטרייפט דעם הימל אויף בלוי, אפילו דארט, ווו דער זון-אויפגאנג האט זיך גענומען ציגן.

א גליענדיק ווינטל האט זיך צעבלאזן. די לופט האט געפארעט. מיט די נאז-לעכער האט סימן טוב דערשנאפט, אז ס'מאכט זיך א כאמסין. ער האט ארויסגעקוקט און געזוכט א קאפ הינטער די פארמאכטע פענצטער, צו וועמען ער זאל קענען ארויפשרייען. קיינער האט נישט ארויסגעקוקט. א וויילע האט ער געווארפן א בליק אהין, א בליק אהער און דערנאך ארויפגעשיקט א געביייער:

— הערט איר, פוילישע! הערט מאסקאבן! מיט אונדז, ספרדים, זאלט איר נישט אנהייבן! אז איד וועל פאקן דעם פוילישן שוסטער, דעם רכילת-זאק, וועט ער ביי מיר בלייבן א וויסטער קאליקע! די שכונה דא איז א ספרדישע. און אז איר, אשכנזים, זייט אנגעלאפן ווי ווייטע אורחים, דארפט איר שווינגן און נישט באריידן אונדזערע משפחות. מול איז ביי אייך א הצופה און אייערע יפהפיות זענען צנועות? מיר, ספרדים זענען בכבודיקע מענטשן. און איר אשכנזים? איר ווילט הערן אייער חוס? — האט ער שרייענדיק גענומען אויסצילן אויף די פינגער — אשכנזים מאכט: אנשים, שקרנים, מזבנים, נשיהם זונות, ילדיהם ממזרים.

אפגעשריגן די פאר ווערטער איז סימן טובן א ביסל לייכטער געווארן, כאטש קיינער האט אים נישט אויסגעהערט. ער האט זיך ארומגעקוקט אין אלע פיר זייטן. אז א זייט פון הויף איז געשטאנען א שטופ-וועגעלע אויף צוויי רעדער, אנגעלאדן מיט פרוכטן און גרינסן: צוגעפוילטע ווינטרויבן, פארגעלטע מיש-מיש, ציטרינען, קוסעלעך, ברינדזשינעס און טאמאטן. סימן טוב האט א צי געטאן צו זיך דאס וועגעלע. ער האט אראפגעשארט דעם צודעק, א ברעזענטענע פלאכטע. ס'האט גענומען א היפשע וויילע, ביז ער האט אויסגעסדרט די פרוכטן רייענווייז. די טרויבן מיט די מיש-מיש פון איין זייט. פון דער צווייטער זייט — ס'גרינס, קוסעלעך, ברינדזשינעס און אויפגעשפאלטענע טאמאטן. און אין דער מיט — קופקעס ציטרינען. ווי טורעמלעך. אז ער איז פארטיק געווארן מיט דער ארבעט, האט ער ארויפגעצויגן

אויף זיך אַ ווייסן פֿאַרטוך. ער האָט צוגעשנאַלט ביי זײַער זײַט דעם געלט-בייטל און זיך געגרייט אַרויסצופאַרן אין גאַס, טראַכטנדיק, אַז ווי לאַנג די אַראַבער וועלן שטרייקן און נישט ברענגען זייערע גרינסן אין שטאַט אַרײַן פֿאַר די יידן, ווי לאַנג דאָס שיסעריי אויף די וועגן וועט אָנהאַלטן — קען ער, סימן טוב, נאָך מאַכן אַ לעבן. ער וועט נישט ברויכן טוישן יעדן סעזאָן דעם האַנדל: איין מאָל פיש, אַ צווייט מאָל אַרבּוון, צי פֿאַרלעגענע פירות. מען דאַרף נאָר קריגן דעם אייגענעם עולם קונים, דער עיקר די שפּאַניאַלער, די גריכן, די בולגאַרן, צוגעווינען, אַז די סירישע ספרדים זענען פּונקט אַזוינע מיוחסים ווי זיי, דון יצחק אברבנאלס אייניקל-לעך. און אויב דער אשכּנזי רופט דעם סיריער "פרענק", האָט ער אים נישט ווייניקער פּיינט, ווי דעם שפּאַניאַל, צי דעם בולגאַר.

סימן טוב האָט ווידער אַ מאָל געוואָרפּן אַ בליק אַרויף צו די פֿאַרמאַכטע פענצטער און אַרויסגעלאָזט אַ הויכן שלוכן, געהייסן האָט עס, אַז ער האָט אַלע אשכּנזים נײַן איילן אין דער אדמה.

ער האָט אַ שטופּ געטאַן דאָס וועגעלע פֿאַרויס און מיט אַ גאַרגלדיקן ניגון זיך אַרויסגערוקט פון הויף.

אין די טעג פון די אַראַבישע מהומות זענען די פֿאַרקנוילטע געסלעך, דורך וואָנען סימן טוב האָט געשטופּט זײַן אויבסט-וועגעלע, אויסרופנדיק זײַן סחורה בקולי קולות, געווען די גרענעץ-סטעזשקעס, וואָס טיילן אָפּ די יידישע שכנים פונעם אַראַבישן קוואַרטאַל. אין מיטן האָט זיך געקרייזט אַ זאַמדיקער פּלאַץ און לינקס האָבן זיך געצויגן הויכע שטיינער-פּלויטן, פֿאַרריגלטע אַראַ-בישע הויפּן, ווי אָפּגעשלאָסענע האַרעם-הייזער. ווייסע מעטשעס-קופּפּאַלן, אין די פּרידלעכע צײַטן האָבן דאָ גאַטפֿאַרטיקע אַראַבער אַרומגעשפּאַצירט פּראַנק און פּריי, ווי די העלדן פון שאַכערעזאַדעס מעשיות. איצט איז דער פּלאַץ געווען פּוסט. דרײַ ענגלישע פּאַליציאַנטן, באַוואָפּנט און באַפּאַנצערט ווי זיי וואַלטן נאָר וואָס זיך געקליבן אָנצוהויבן אַ שלאַכט, האָבן געהאַלטן וואָד, און האָבן אָפּגעהיטן די "גרענעץ".

די נײַגעריקייט וואָס ס'טוט זיך ביים שונא אין לאַגער, האָט סימן טובן געשטופּט פֿאַרויס. ער האָט שטאַרק געוואַלט אַריבערשפּרייזן די גרענעץ און זיך געקווענקלט, בײַ דער וואָך האָט ער אָפּגעשטעלט דאָס וועגעלע און אַריבערגעגאַפּט.

איינצלע אַראַבער, אָנגעכמורעטע, זענען געשטאַנען אין די טויער-שוועלן און בגנבה אַרויסגעקוקט אויף יענער זײַט וועלט, ווי פון תּפּיסה-צעלן. אַזוינע חמורים! — האָט סימן טוב אַ טראַכט געטאַן — צו וואָס שטרייקן זיי? צו וואָס זיצן זיי מיט פֿאַרלייגטע הענט, ווען דער סעזאָן ברענט? אויב יעדער מוסולמענער וועט פּאַלגן דעם מופּטי מיט זײַן כּנופּיה, וועט ער ווייטער פון דער מאַגערער פּיטע נישט גיין. דער עפענדי וועט אים אויסהונגערן. אָבער אַז מען האַנדלט מיט יידן? אַז דער פעלאַך ברענגט ס'גרינס קיין תּל אביב? קלייבט ער אָן עשירות, קלייבט ער געלט אויף אַ קעמל, אויף אַן אייזל, קלייבט ער אפילו געלט אויף אַ ווייב. צו וואָס דאָס אַלץ קריכט אים איצט אין קאַפּ אַרײַן, האָט סימן טוב אַליין

נישט געכאפט. ווייניק זארגן האט ער אייגענע ? אט מוז ער איצט פטור ווערן פון דעם פארפילטן אויבסט. דערנאך מוז ער צוגיין צום חכם מנשה עוזיאל, ער זאל זען מאכן שלום אין דער משפחה. ער, סימן טוב, איז ניט קיין מפיל-קינד. און אויב ער זאגט צו צו ממיתן כאלילן, וועט ער האלטן ווארט אויך ! מער פעלט היינט נישט, א ייד זאל זיך נוקם זיין אין אן אראבער ! מזל וועט זיך ווארפן אין ים אריין. און די ידישע שכונה ? אויס באמבעס ! אויס שיסעריי ! א שחיטה וועט זיין !

ס'איז געווארן הייסער. איבערן הימל האט זיך געוואלקנט א נעפל, וואס מען זעט בלויז אין די שווערע כאמסין-טעג. ארום האט געברייט. א געדעמפטע היץ. די אנגעהייצטע לופט האט געשרפעט דאס לייב און געטריקנט דעם גומען. די געסלעך זענען געווארן איינציקווייז אפגערוימט. דאס קליינווארג — בארעוועסע פרענקלעך, תימבערלעך אין די תחתוניםמלעך, וואס האבן זיך געשפילט אין דרויסן, האבן גענומען פארשווינדן. פאר א גריבל מיט וואסער איז געשטאנען א מידער הונט, פרייכנדיק מיטן אנגעבלאזענעם בויך און ער האט געלעקט די לעצטע טראפנס.

סימן טוב האט אפגעשטעלט דאס וועגעלע. ער איז אריין אין א הויף. ביים געעפנטן קראץ האט ער איינגעווייקט דעם פארטוך. ער האט אראפגעווארפן פון זיך ס'העמד און איינגעוואשן דאס לייב. דערנאך האט ער אויסגעצוואגן דעם קאפ. פארבינדנדיק דעם שטערן מיטן נאסן פארטוך, ווי א קאמפרעס, איז ער צוריק ארויס צום אויבס.

ס'איז צוגעקומען א קליין תימנער ווייבל, א מעוברתע, מיט א בויך ווי א פויק, דער קאפ איינגעהילט אין א שווארצן טיול, נישט צו קריגן קיין זון-שטאך. זי האט איינגעהאנדלט א ראטל טרויבן. סימן טוב האט גיך איינגעפאקט א פולן קויש, איר דערלאנגט א צולאג, כדי גיכער פטור צו ווערן פון דער סחורה. ער האט גערופן נאך קונים. קיינער האט זיך נישט באוויזן. ער האט ווייטער פויל געשטופט דאס וועגעלע, א זיכערער, אז דער היינטיקער פדיון איז א פארלוירענער. פון פארדרוס האט ער זיך א ווייל אפגעשטעלט און ארויסגעלאזט א הויכן שלוכץ, דערנאך אונטערזינגענדיק זיך אן אראבישן ניגון, איז ער צוגעקומען צו א ברוין שטיינערן-הויז מיט קראטעס אויף די פענצטער, ווו דער חכם מנשה עוזיאל האט געוויינט.

3

דער חכם מנשה עוזיאל, אין שמאלע שווארצע מלבושים, ווי ביי אן אנגליקאנישן מיסיאנער, איז געזעסן אנגעלעגט אויף א שטויס סאמעטענע קישעלעך און פויל געוויגן דעם שלויך פון דער נארגילע. נעבן אים אויף א מעשענער טאץ, איז געשטאנען א האלבער קופל לעמאנאדע. ער האט אריינגעלאזט זיין לאקיקע בארד אינעם אויפגעקעפלטן העמד, ווו ס'האט ארויסגעקוקט דאס האריקע הארץ. די אויסגעוואשענע פאות זענען געווען פארדרייט ארום די אויערן. דאס אויפגעשטעלטע קאפל ווי א קוימען — אראפגערוקט איבערן שטערן. אזוי איז ער האלב-געלעגן, האלב-געזעסן געפרייכט פון היץ.

ווען סימן טוב האָט זיך באַוווּן אויף דער שוועל, האָט דער חכם אַ טאַפּ געטאַן
לעבן זיך אַ פּאַר דיקע בריילן, אינגעראַמט אין פּערלמוטער. ער האָט זיי אַנגעזאַטלט
אויפן שפיץ־נאַז און באַטראַכטנדיק דעם גאַסט אין דער טיר זיך אַ קרום געטאַן:
— עמי האַרציים גייען ...

ער האָט זיך אויפגעזעצט, אויס זיכערקייט אַ קוק געטאַן אויפן שמאַלן אַרון
קודש, וואָס האָט גערוט אין אַ ווינקל און ער האָט אַפּגעטריבן פון זיך דעם דרימל,
וואָס איז אים באַפּאַלן, דערנאָך האָט ער אַ פּרעג געטאַן:
— וואָס האָט דיך געבראַכט אַהער, מיוחס מיינער ?

סימן טוב, וואָס האָט זיך געקענט אַן עצה־געבן מיט אַ פּוסבאַל־שפּילער, מיט
אַ פּרייז־פּייטער, אפילו מיט אַן ענגלישן פּאַליסמאַן, האָט זיך פּאַרלוירן פּאַרן חכם
מנשה עזויאל. ער האָט געוואָסט, אַז ווען דער חכם זאָגט מיוחס, מיינט ער מנוול.
ער האָט אַנגעהויבן שטאַמלען.

— איר ווייסט דאָך, חכם, אַז ביי אונדז, ביי די סאַפּורטאַס איז נישט גלאַך־
טיק ... די משפּחה איז אין מחלוקת ...

מנשה עזויאל האָט האַסטיק זיך אונטערגעהויבן פון זיין ווייכן זיצאַרט.
— נו, מיינסטו, אַז איר בין אַ מזיקים־טרייבער ? כּקען אַרויסאַגן די שדים
פון אייערע מוחות ? דער בן ווי דער בן — האָט ער אונטערגעזיפּצט — כּקען דיך
פאַר אַ פּושע, אַ כּופּר. אָבער דער אַלטער יום טוב, דיין טאַטע איז אויך נישט בעסער.
צוויי ישראלישע ווייבער האָט ער מקבר געווען אין דמשק ... מיינט ער אפשר
איצט נאָך אַ מאָל חתונה צו האָבן מיט אַ מוסולמענערין אין יפו ? וואָס ענטפּערסטו
נישט, בן בכור זיינער ?

ווען פאַר אים וואָלט געזעסן אַן אשכּנזישער רב, נישט קיין ספּרדישער חכם,
וואָלט סימן טוב פאַר אַזאַ ברוך הבא אים אַ הייב אויף געטאַן פאַר דער באַרד. די
שלייפן האָבן ביי אים געקלאַפּט ווי מיט האַמערס. ער האָט פון כּעס זיך געקרקעט
מיט די רייד:

— כּיבין גאַר געקומען ריידן וועגן מיין שוועסטער מזל, חכם, וואָס מיינט איר,
חכם, דאַרף מען פון איר טאַקע דעם מזיק אַרויסטרייבן פון קאַפּ ? די ספּרדים שרייען
אויף איר, די אשכּנזים בילן אויף איר. און זי, נאָר אַ מוסולמענער האָט זיך איר
פאַרגלוסט !

דער חכם, פול מיט חימה ווי אַ דערצאַרנטער סולטאַן, האָט ער געהויבן זיינע
שטייפּע ברעמען:

— פון ווען אַן טוען דאָס ספּרדים שרייען און אשכּנזים בילן ? ספּרדי מיינער !
איידל באַשעפּעניש ! וואָס פאַראַ לשון ? דו מיינסט אַז דו שטייסט צווישן שענק־
זויפּערס ? און אַז מען האָט אַ משוגענע שוועסטער קומט מען צום חכם ? און אַז מען
דאַרף טרייבן מזיקים, זוכט מען אַ רב ? צו לאַטיפּע די כּישופּמאַכערין גיי ! זי וועט
דיר שוין טרייבן מזיקים, זי וועט איר אפילו מאַכן אַ "מאַכלאיע".

אזא קאלטער גאס האט סימן טוב'ן אין גאנצן אפגעקילט. ער האט פארגעסן, אז אין דרויסן בריט א כאמסין. מיט צוויי שפרינז איז ער געווען ביי דער נידעריקער טיר. ער האט שוין געוואלט לאזן הינטער זיך דעם חכם, זיינע סגולות און אפשפרע-כונגען. ער האט אָנגעכאַפּט דאָס איינערנע הענטל איבער דער קליאַמקע. דער חכם האט אַרויפגערוקט איבערן שטערן דאָס אויפגעשטעלטע קאַפּל ווי אַ קוימען, ער האט גיך געטאָן אַ פּאַר געשמאַקע וופּ פונעם קופּל לעמאַנאַד. דערנאָך האט ער זיך געשטעלט אויף די פיס, אַ לאַנגער ווי עוג מלך הבשן, און אַריינקריכנדיק אין די רויטע סאַמעטעבע לאַטשן, האט ער אָנגעיאָגט סימן טוב'ן.

ביי סימן טובן האט די שנאה צום חכם זיך נישט געלאָשן. ער איז גרייט געווען אים אויסצופליקן אַ שטרעף באַרד, דעם ירא שמים. פאַרוואָס אזא חוזק-טרייבן, ווען ער קומט אים אָן עצה פרענען? און ווען דער חכם וואָלט אפילו איצט געענדערט דעם טאָן און געשיקט אים אַ ווייזן שמיכל, אַ פּאַר גלאַטע רייד, וואָלט ער אים, סימן טוב'ן, אויך נישט איבערגעבעטן.

מבשה עזיאל אַ שווייגנדיקער, איז צוגעגאַנגען צו אַ נידעריקן אַלמער מיט ספרים. איבערן אַלמער איז געהאַנגען אַ שווערער קופערנער חנוכה-ליכטער, אויס-געהאַמערט ווי אַ מנורה. נעבן דער מנורה דער רמב"ם, זיין פנים אויסגעהאַפּטן אויף אַ גאַבעלין, אַ צעקנייטשטער, אין אָן אויסגעקרימטער ראָם. דער ספרדישער חכם האט אַראַפּגעשלעפּט פון הינטער דער ראָם אַ בינטל פאַרמעט-בלעטלעך, באַדעקט מיט אַראַבישן כתב. ער האט איינגעגראָבן די אויגן אין די בלעטלעך. ער האט זיך צעשאַקלט מיט אַ ניגון און געשלידערט איבער סימן טוב'ן ווערטער, שווערע ווי געוויכטער:

— הערן זאָלסטו, אַז ווען ס'האַלט אונדזערס אַ יהודי ביים פרעגן אַ שאלה, זוכט ער זיך דעם חכם. האַלט ער, ביים קריגן, אַפּשפרעכענישן סגולות, מאַכן אַ "טאַכלאיע", דאַרף ער גיין צו כישופמאַכערס און לצנים, רחמנא לצלן... וויל ער אָבער, דער יהודי נקמה נעמען פּאַר אַ באַליידיקטער שוועסטער, ברודער צי קרוב, דאַרף ער האַנדלען מיט אייגענעם קאַפּ און מיט אייגענע פּויסטן... דאָס ווייסט יעדער ישראל, אַז ווען שכם בן חמור האט געגלוסט צו דינהן, האָבן אירע ברידער שמעון און לוי אויסגעהרגעט גאַנץ שכם.

דעם חכמס רייד, האַרטע, קלאַרע זענען סימן טובן געקראַכן אין קאַפּ אַריין, געהעצט זיין געמיט. נישטאַ קיין אַנדערע ברירה. אַדער הייבן די פּויסטן, אַדער לאָזן מאַכן אַ "טאַכלאיע"... אָבער ווי שלעפּט מען אַהין מולן צו דער כישופמאַכע-רין? און אויב אַ כישופמאַכערין, פירט דאָך דער וועג צו דער אַלטער לאַטיפע. ער וועט אפילו וועגן דעם נישט דערציילן דעם אַלטן יום טוב סאַפורטא.

מיט איין אויג-פינטל האט ער באַשלאָסן אַפּצווייזן לאַטיפען. ער האט אַ קוש געטאָן דעם חכם עזיאל'ס האַנט. דער חכם איז געשטאַנען אין מיטן צימער און ווייטער געגראָבן די אויגן אין דעם בינטל בלעטלעך. סימן טוב האט נאָך אַרויס-געשטאַמלט עטלעכע מאַל דאַנק-ווערטער און איז אַרויס אויף דער גאַס.

מיטן אויבס-וועגעלע איז סימן טוב אריינגעפארן אין אן ענג שווארץ געסל.
פאר א חרוב, צעשפרייט הייזל, וואס האט געקניט ווי א קעמל, האט ער זיך
אפגעשטעלט.

א פארקאפטשעטער אראבער, מיט די פיס פארלייגט הינטער זיך, האט גערוט
אויף דער שוועל און געבראקט שטיקער פיטע אין א טעלער ארבעס מיט פאפריקע.
אין סימן טובן האט זיך געוועקט א שרעק, צו טיף איז ער פארקראכן. ער האט זיך
ארומגעקוקט איבערן געסל און געזען עפענדיס, כאדזשיס און פעלאכן, אלע אין
יום טובדיקער הלבשה, מיט הויכע שטעקנס אין די הענט, ווי זיי וואלטן זיך געקליבן
צו גיין אויפן קבר פון נביא רובין. קיין פאליסטאן, קיין זעלנער ארום האט מען
נישט געזען. צוויי בכבודיקע שייכן מיט חלומות הינטער די פארוויקלטע פעסקעס,
האבן רויק זיך פארבייגעשלייכט. קעגנאיבער, פאר אן אלטן ברונעם, האט א
בארוועסער וואס ער-טרעגער אנגעפילט זיינע לאגלען. הינטער אים, פאר אן אויס-
געפעטסטער גלאנציקער וואנט האט אן אויסגעקראכענער קעמל, וואס איז געווען
אינגעשפאנט אין אן אקס, געדרייט א מעכטיק ראד. דאס האט ער געפרעסט און
געקוועטשט איילבירטן, רויע, זאפטיקע איילבירטן אויף אנצופילן קריגלעך אייל.

סימן טוב האט דערטאפט דאס אייזערנע הענטל פון א שווערער געוועלבטער
טיר און דריי מאל אנגעקלאפט. פון יענער זייט טיר האט נאכגעלאזט א קייט. אין
דער עפענונג האט זיך באוויזן א צעלאבערטע זקנה אין שווארצע טראנטעס. איבערן
טאטוירטן פנים — גרינע שטרייפן און האלבע לבנות. ארום די קוילן-אויגן —
אנגעפענולטע ראמען. א פולע וויילע איז די זקנה געשטאנען אומבאוועגלעך און
געקוקט אין חלל אריין, ווי זי וואלט קיינעם לעבן זיך נישט געזען. זי האט
געקלימפערט מיט די מעשענע רינגען און מטבעות, וואס האבן באהאנגען איר נאז
און אויערן. פון צווישן די טראנטעס-פאלדן האט זי ארויסגעצויגן א צעבויגענעם
שטעקן און געקלאפט איבער דער טיר :

— בארכאבא יא סידי * פון אלע עקן וועלט קומען מוסולמענער צו לאטיפען,
נאר צו לאטיפען . . .

— כ'בין נישט קיין מוסולמענער, לאטיפע — האט סימן טוב אן איבערגעשרא-
קענער איר איבערגעהאקט.

די זקנה האט ווייטער געלאצט אין חלל אריין און געפרעגט.

— ווער ביסטו, נישט קיין מוסולמענער, א וואלאד-אל-מוט ** ? קום אריין,
אויג מיינס! אלע קומען צו מיר. וואס באדריקט דיין הארץ, מאחבוב *** וואס
באשווערט דיין געמיט ? א גלוסטעניש ? א בלוט-אויטל-זונג ? ביים לעבן פון נביא !
בני מיר ווערן אלע געהיילט. פאר מיינע שוועלן פויען נישט קיין שדים. הינטער

* ברוך הבא, מיין טייערער.

** קינד פון טויט — צונאמען פאר אומגלויביקע.

*** ליבער.

מיין דאך קומט נישט קיין ביין אויג. אללאַ איז אַקבאַר! — האָט די זקנה זיך געפאַטשט אין די הענט אַרײַן — טרעט אַרײַן, מאַחבוב, טרעט אַרײַן!

אַ שווערער פאַרהאַנג האָט זיך אויפגעהויבן. אַרום האָט געגלאַצט אַ טיפע פּינצטערניש. די זקנה האָט טאַפּטשענדיק געשיקט דעם שטעקן פאַרויס. זי האָט אַנגעצונדן אַ געפלאַכטן ליכטל, ווי מען צינדט אַן ביים אַראַפּנידערן אין דער מערת המכפלה. און סימן טוב איז געבליבן שטיין אין אַ דריי־עקיק שטיבל, וווּ פון די רויטע, אַפּגעשונדענע ווענט האָט זיך געשיילט נאַסער טינק.

די זקנה האָט שטיל געפליסטערט לויב־ווערטער צו אַללאַ, דערנאָך האָט זי צעשפּרייט אַ קאַלירט טיכל מיט קניפלעך און אַרונטערגעטראָגן עס סימן טובן.
— קלימפערלעך, קלימפערלעך, מעשענע און זילבערנע מטבעות. אַזוי ווערן שלאַפע געהיילט, אַזוי ווערט ביין־בלוט געשטילט.

סימן טוב'ן האָט שוין באַנג געטאַן דער וויזיט. וווּ איז ער פאַרקראַכן? ער איז ערשט אַריבער די שוועל און אַט דאַרף ער שוין אַרײַנציילן געלט. און די מכשפה ווייס אפילו נישט, נאָך וואָס ער איז געקומען. ערשט איצט האָט ער באַנומען, אַז ס'איז גלייכער געווען צו פאַלגן דעם חכמס עצה. פּויסטן, אַט מיט וואָס ער קען העלפן מזלן.

ער האָט זיך אַנגערופן:

— הער נאָר דו לאַטיפּע. כ'קום וועגן מיין שוועסטער. זי איז אַ געשטראַפטע.

מען דאַרף איר מאַכן אַ "טאַכלאָיע" ...

די זקנה האָט געקלימפערט מיט די מעשענע נאָז־רינגען.

— אַ "מאַכלאָיע", מאַחבוב, אַן אַפּטרייבעניש, אַן אַפּשפּרעכעניש. אַלץ קען איך מאַכן אין מיין אַרעמער קאַמער. אַללאַ איז אַקבאַר! קיין זאך איז פאַר מיר נישט פאַרהיילן ... קלימפערלעך, קלימפערלעך, מעשענע און זילבערנע מטבעות — האָט די זקנה ווידער אַ מאַל אונטערגעטראָגן דאָס טיכל — און דײַן שוועסטער וועט ווערן גענעזן ... אַ "טאַכלאָיע" ווילסטו? מסתמא האָט דײַן שוועסטער באַליי־דיקט די שדים, די שטוב־זיצערס. מען דאַרף די שדים איבערבּעטן. האָט דײַן שוועסטער געשריגן אין מיטן נאַכט, ווען די שטוב־זיצערס זענען פאַרביי איר פענצטער? האָט זי אַ גאַס געטאַן שמוציק וואָסער ווען זיי האָבן געפירט זייערס אַ כלה צו דער חופּה? דערצייל, אויג מינס, דערצייל! שדים פאַרגיבן נישט. זיי האָבן זיך באַזעצט אין איר. כ'וועל גיין צו דײַן געשטראַפטער שוועסטער. נײַן טעג וועט זי מוזן טראָגן ווייסע קליידער. מען וועט אויסראַמען דאָס הויז פון אַלע שכנים און פון אַלע כלים. מען וועט אַגלייגן אַ שלאַס אויפן טויער. קיין אַרײַן, קיין אַרויס. אַליין וועט זי בלייבן. בלויז מיט מיר ... און איך לאַטיפּע, וועל איבערבּעטן די דערצאַרטע שטוב־זיצערס. אַללאַ איז אַקבאַר! כ'וועל פאַר זיי אַרויסשטעלן אין די נעכט רייכע מאַלצייטן, רייכע געטראַנקען. און דײַן שוועסטער וועל איך היילן מיט שטויב, מיט קרייטעכצער און מיט לויב־שפרוכן ...

ווען די כּישופּמאַכערין האָט אַזוי געפליסטערט און געקלימפערט מיט די מעשענע אויערן־רייפן און נאָז־רינגען, האָט סימן טוב געזוכט די טיר צו אַנטרינגען.

ס'איז געווארן דושנע צווישן די טוכלע ווענט. רינגעלעך שווייס האבן אים ארויס-געשלעגן איבערן שטערן. ער האט ארויסגעשלעפט פונעם לעדערנעם בייטל עטלעכע געלעכערטע מטבעות און אריינגעווארפן אין איר געקניפלטן טיכל. ער האט א בלאז געטאן אויפן ליכטל. ס'איז געווארן פינצטער. און ווען די זקנה איז געבליבן א צעטומלטע אן לשון, קלאפנדיק בלויז מיטן שטעקן איבער די צעפוילטע שטיינער, האט סימן טוב זיך ארויסגעשארט פון דעם חרובן היזל.

5

אין דרויסן האט סימן טוב נישט געפונען זיין אויבסט-וועגעלע. ער האט געכאפט א קוק רעכטס, לינקס, קעגנאיבער. נעבן דעם איינגעשפאנגן קעמל, וואס האט געדרייט דאס מעכטיקע ראד, איז געלעגן דאס שטויס-וועגעלע, אן איבערגעקערטס, מיט די רעדער ארויף. ארום האט געטומלט און געזומעט א המון אפגעשליסענע אראבישע קינדער. דאס האבן זיי אויסגערויבט דאס אויבסט פון דעם "יאהוד". מען האט געגעסן ווי פיל עס האט זיך געלאזט. די רעשט האט מען פארשטעקט אין די ברייטע פאלע-הויזן. און דאס, וואס איז נישט געווען צום געברויך, האט דאס קליינווארג מיט רציחה צעטראטן מיט די פיס.

אויף אזא חרובן האט סימן טוב זיך נישט געריכט. א דערצארנטער איז ער גרייט געווען זיך א ווארף צו טאן אויף דעם קליינווארג און זיי צערייסן איינס ביי איינס. ער האט זיך אבער באגעגנט מיט ביזע פארדעכטיקטע אויגן, וואס האבן געלויטערט אויף אים פון די ווינקלען:

— יאהוד כלב!

סימן טוב האט זיך אומגעקוקט. נעבן אים איז געשטאנען א בארוועסער נעגער. איבער זיין געקארבטן קאפ — א מכה, גרויס ווי א קנאפ. די צעקאכטע אויגן — פלאמען. דער נעגער האט זיך צוזאמענגעקנוילט ווי א חיה, איידער זי גייט זיך ווארפן אויף איר רויב און אים געשטופט א פויסט אין דער גאמבע:

— ווי קומסטו אהער, כלב?

וויילסטו הרגענען מוסולמענער? — איז אונטערגעלאפן א צווייטער אראבער, איינגעהילט אין א צעפליקטער, ברוינער אבאיע. א דורכגייער, א באלאקטער שייך, מיט א ווייך פנים פון א רודף שלום האט זיך אריינגעמישט.

— לאז אפ! ער איז דאך ניט קיין מאסקאבי. ער איז א היימישער יאהוד.

— אטבאח אל יאהוד! האבן זיך געהערט קולות.

ס'איז צוזאמענגעלאפן א הייפל. שטעקנס האבן זיך געהויבן.

— לאזט אים נישט ארויס! טויט דעם יאהוד!

סימן טוב האט געזען ווי ס'קלייבט זיך א המון, ס'ווערט פינצטער, און אין דער פינצטערניש הויבן זיך איבער אים פלייצעס, קעפ, פויסטן, אייטערדיקע אויגן,

* לאמיר שעכטן די יידן.

און אלע פארשטעלן אים דעם וועג. נאך איין וויילע און ער וועט זיך נישט קענען דורכברעכן. ער האט אויפגעהויבן ביידע הענט ווי אַנגעשאַרפטע העק, דערנאָך אַ שפּאַר געטאַן איין מאָל רעכטס, אַ צווייט מאָל — לינקס. די קייט האָט זיך איבערגע-ריסן און ער האָט זיך געלאָזט לויפן פאַרויס. אַ האַגל פון שטיינער האָט אים נאַכגעיאָגט. סימן טוב איז געלאָפן אַן אַטעם, געלאָפן און געסאַפּעט ליק-איין, ליק-אויס. קללות, שטעקנס, שטיינער האָבן אים פאַרשטעלט דעם וועג. ער האָט מכבד געווען יעדן איינעם, וואָס האָט אים פרובירט איינהאַלטן אין לויף. דער וועג האָט זיך געצויגן לאַנג, לאַנג, דורך גישעס, דורך חורבות. און ווען סימן טוב, אַן אויס-געמאַטערטער האָט דורכגעבראַכן דעם שונא'ס גרענעץ, און האָט זיך שוין געפונען אין דער יידישער שכונה, איז ער ערשט צוגעלאָפן צו אַ וואַנט און גענומען שווער פרייכן, אין גאַנצן אַן אַפּגעגאַסענער מיט אַנגסטן.

ערשט איצט האָט אויפגעפלאַקערט אין אים די שנאה. אַזוינע הינט! אַזוינע מערדערס! נישט גענוג וואָס מען האָט אים באַרויבט, האָבן זיי אים נאָך געוואַלט ממיתן. דערויף דאַרף ער לאָזן אַ שוועסטער הפקר מיט אַן אַראַבער! אין דר'ערד מיט דער "טאַכלאָיע"! אין דר'ערד מיטן טרייבן שדים! ער, סימן טוב וועט אַליין אַרויסקלאָפן די שדים פון מזל'ס קאַפּ, ער אַליין וועט מאַכן אַ משפט איבער דעם אַראַבער!

6

ווען סימן טוב האָט זיך צוריקגעקערט אַהיים, האָט דער אַלטער יום טוב סאַפורטא שוין געהערט וועגן דעם איבערפאַל. ער האָט דעם זון אַפּגעוואַרט אין מויער. ער איז געשטאַנען אַ צעוואַקסענער, אַ פעטער ווי אַ פּערס פון דער שטאַט שושן. ער האָט געטראָגן אַ פאַרביקע, געשטרייפּטע הלבשה, אויפן קאַפּ אַ רויטע פעזע, אַרומגעוויקלט מיט אַ ווייסן זיידענעם באַנד. ביים זונס אַריינקומען האָט ער זיך ווי אַריינגעוויגט אין הויז. פון עגמת נפש האָט ער אַוועקגערוקט פון זיך דעם זויג-שלויד, דעם טאַבאַק. ער האָט אַפּגעבונדן דעם רויטן בויך-באַנד פון די ברייטע פאַלע-הויזן. דערנאָך האָט ער אויסגעטאַן די קאַלירטע שטעק-שיך און זיך אַוועק-געזעצט מיט פאַרלייגטע פיס, אויף אַ גרינעם האַריקן טעפּיך. און ווען ער האָט זיך שוין דערשפּירט נאָר באַקוועם אויפן מזרח-שטייגער, האָט ער זיך געווענדעט צום זון מיט אַ געבייזער:

— גישטאַ קיין בושה, סימן טוב? איך בין פינף און זעכציק יאָר אַלט. פאַר מיר מיין טאַטע, נאָך פרייער מיין זיידע — אַלע סאַפורטאס האָבן געקענט אויסקומען מיט די מוסולמענער. סכסוכים, קריגערייען און געשלעגן האָבן אין אונדזער הויז קיין פלאַץ נישט געהאַט. און דו, צו מלחמות פירן האַסטו זיך גענומען? גישטאַ קיין בושה, סימן טוב? און מיינסטו, אַז כּוועל דאַס מוזן פאַרטראָגן? הער נאָר דו, קענסט ביי מיר אויספירן, כּיזאַל נאָך היינט פאַרפאַקן מיין טאַרבוש, מיין גאַרטל און צוריק פאַרן קיין דמשק. קענסט דאַס ביי מיר אויספירן!

סימן טוב, וואָס האָט אַראַפּגעצויגן פון זיך דאַס צעווייקטע העמד, איז געבליבן

שטיין מיט א האלב אפגעדעקטן קופערנעם גוף. די מוסקולן זענען געווען אנגעצויגן, פארשטייפט. ער האט געכאפט א בליק אויפן פאטערס אפענעם הויז. מיט אזא חידוש, ווי ער וואלט איצט געקומען פון א ווייטער רייזע. די דריי אויסגעוועלכטע צימערן זענען געווען באהאנגען מיט בילדער פון מוסולמענישע גיבורים און פון העלדישע דרוון-מלחמות. אויף די ווענט — אלטע קריגס-וואפן, מאכמעדאנישע שטילעטן און רויב-געציג.

ביים פאטערס לעצטע רייד האט סימן טוב זיך א ווארף געטאן ווי אן אפגע-בריטער:

— און מזל? ווער וועט מזלין פארזארגן? מיינסט, טאטע, כ'וועל פארשווייגן אזא שווינדל? און דו פרעגסט נאך, צי ס'איז נישטא קיין בושא? ס'איז דא, טאטע, אוי ווי ס'איז דא! איך, א יאהודי, וועל נישט אריינלאזן קיין אראבער אין דער משפחה. נאך היינט מאך איך א סוף צו דער "אואנטא" * ! איבערן אלטן יום טובס פנים האט זיך פארצויגן א כמארע: פאר כעס האבן די טיפע באקן-פאלדן גענומען יוירן.

— דערוועג זיך נישט סימן טוב, הערסט? דערוועג נישט צו הייבן א האנט אויף אים! אונדז, יהודים, האט דער קאראן בעסער געשיצט ווי דער צלם. און אז מוזל איז פארקאכט אין כאלילן, דערויף בין איך א טאטע. מען דארף זיין איידל צו איר, צו מזלן. הערסט? זי איז א יתומה, די מויד! זי האט קיין מאמע נישט. דארף איך צו איר זיין א טאטע און א מאמע... פרעג מיך, סימן טוב, פרעג מיך, וועל איך דיר אויסגעבן א סוד, אז כאלילן דארף מען פון הויז מער נישט טרייבן, פארקערט, מען דארף אים אריינבעטן...

— וואס אריינבעטן? וועמען אריינבעטן? — האט סימן טוב שרייענדיק א כאפ געטאן א שטרוי-בענקל, ווי ער וואלט זיך געקליבן עס צו ווארפן דעם פאטער אין קאפ.

— צו שפעט אים צו טרייבן — איז דער טאן ביים אלטן ווייכער געווארן — סימן טוב, זיי האבן זיך ליב... מזל איז פארגאנגען אין טראגן... און כאליל איז גרייט זיך מגייר צו זיין...

סימן טוב האט דערשפירט ווי מען פלעט אים דעם מוח. ווי א געשאסענער הונט האט ער גענומען לויפן אין א פיר-עק איבערן צימער. דער חשד, אז דער אלטער איז מסתמא דול געווארן, האט אים א ווייל אפגעטעמפט. ער האט געפרעסן דעם פאטער מיט א פאר אויגן, וואס זענען געווען פול מיט שגעון:

— ווי אזוי האסטו עס דערלאזט, טאטע? פארוואס האסטו געשוויגן, יום טוב סאפורטא?

ביים אלטן האט דאס פנים זיך געקרעמפט. נישט אזוי פון ווייטיק פאר דער טאכטער, ווי פאר דער ערגערניש וואס דער זון מאנט פון אים אזוי הארט, אזוי שטרענג אן ענטפער. די פריערדיקע תקיפות וואס האט פון אים ארויסגעשריגן, האט

* שווינדל.

איצט נאכגעלאזט. און ס'האט ארויסגעקוקט פון זיינע אויגן א געבראכנקייט און א דערשלאגנקייט.

— כ'קען זיך גארניט העלפן, סימן טוב. מיר האט זי עס ערשט היינט דערציילט. זי איז עלנט, מזל. און איך זאג דיר, זון, מען דארף איר, דער ארעמער העלפן... דעם פאטערס טרערן גרויסע, פארקילטע ווי ביי א צירקילץ, האבן ביים זון נישט געוועקט קיין רחמנות. ער האט א ווילדער זיך גענומען דרייען אין א ראד, ווי ער וואלט פון זיינע געקומען. ער איז נאך אנאנד געשפרונגען, נישט קענענדיק שטילן אין זיך דאס צעיושעטע בלוט:

— העלפן איר, דער זונה? קיין מאל נישט! הערסט, יום טוב סאפורטא, דאס קיין מאל נישט! און אצינד וויל איך זי זען, די אויסגעלאסענע!

ער האט אויפגעפראלט די טיר, וואס האט געפירט אין צווייטן ציימער אריין, אבער איידער ער איז נאך אריבער די לאמע שוועל, איז אים אנטקעגן געקומען מזל, אן איבערגעשראקענע, אירע פולע, בלויע אויגן אונטערנעמאלן מיט טונקעלע רינגען. זי איז געווען אנגעטאן אין א שמאל קלייד, די פארב אזוי פורפור-רויט, אז ס'האט געריסן ס'אויג. אויף די ברוינע פיס געפלאכטענע סאנדאלן, איבערן טונקעלן איילבירט-שטערן זענען געפאלן א בינטל גאלדענע לעקעלעך, פארשליפט מיט א גריין-זיידענער טאשמע.

אזוי איז מזל געשטאנען אנטקעגן איר ברודער א שטומע, די ציין פארהאקט, די ליפן געשלאסן. נאך די אויגן, אזוינע פארנעפלטע און טיפע, ווי ברונעמס, האבן גערעדט. גערעדט האבן די אויגן; געשריגן האבן זיי, געזוכט אויף זיך צו נעמען אלע שטראפן, וואס דער בייזער סימן טוב וועט אויף איר ארויפלייגן.

מזל איז גרייט געווען, אי זיך צו ווארפן אויף סימן טובן און זיך אריינבייסן אין זיין לייב, אי צו פאלן צו זיינע שווארצע, בארוועסע פיס און בעטן, אזוי שטארק בעטן, ער זאל זי אומברענגען.

סימן טוב האט נישט אויפגענומען דער שוועסטערס תרעומות. פאר אים איז געשטאנען א זינדיקע און געשטראפטע און ער האט לאנג געהאלטן אויף איר א געדולדיקן, שטארקן בליק, ווען זי האט זיין גרויזאמען בליק אויסגעהאלטן און איבערגעטראגן זיין שנאה א שוויגנדיקע, אן אונטערטעניקע, האט ער אויף איר א שפיי געטאן און איז גיך ארויס פון הויז.

7

א גאנצן נאכמיטאג האט סימן טוב אויסגעמאסטן דעם ספרדישן קווארטאל. טאפטשענדיק צווישן די ליימיקע וואסער-גריבלעך, האט ער געזוכט א פארטל ווי נאך נקמה צו נעמען פון די אראבישע שכנים, און דער עיקר פון כאלילן. נקמה פאר מזלן, נקמה פאר זיך, נקמה פאר די באלידיקונגען, וואס ער איז אויסגעשטאן-גען אין פארלויף פון טאג.

ער האט געוואלט ארויסשלעפן דאס יונגווארג פון די הילצערנע הניזקעס, אפילו מיט די אשכנזים וואלט ער איצט זיך צונויפגערעדט, אבי זיין מחנה זאל ווערן

וואָס גרעסער און גרעסער און מען זאָל זיך אַ וואָרף טאָן אויפן נאַענטסטן אַראַבישן דאָרף, וואָס גרענעצט זיך מיט די ייִדישע פרדסים.

דער הימל האָט מער אַזוי נישט געשרפעט. דער גליענדיקער נעפל איז איינ-ציקווייז צערונגען און פון דער ים-זייט האָט אַ ליכט ווינטל געבלאָזן און געטריבן די געדיכטע פאַרעקייט.

פון דער מילדערער לופט האָט סימן טוב זיך דערפילט אָפגעפוישט. צוקומענדיק צו אַ לאַנגן פאַררייכערטן באַראַק, האָט ער געוואַלט אַרויסרופן אַ פאַר יונגען, שיד-פוצערס מיט נאַבונטן אין די הענט, ס'זאָל זײַן מיט וואָס צו קיילן די קעמל-טרייבערס און אייזל-רײטערס, וואָס טראָגן זיך פאַרביי איבערן ברייטן סעלעמער שאַסיי.

אַ צען שטאַרקע יונגען, אַנגעלאַפּענע ווי אויף אַ קריגס-מינגאַל, האָבן זיך פאַרזאַמלט אַרום סימן טובן, גרייט אים אַלץ אויסצופאַלגן. די פאַרשוניגען, אַלע ברייטע מיט אויסגעשטויסענע גופים, האָבן געקענט אַנוואַרפן אַן אימה אויף יעדן דורכגייער. טייל זענען געווען באַוואַפנט מיט נאַבונטן, אַנדערע מיט לעדערנע בייטשן און דרענגער. איינער האָט מיט הכנעה זיך געשטעלט פאַר סימן טובן און געזאָגט:

— ווען דו קומסט אפילו נישט, וואָלטן מיר סײַ ווי זיך געלאָזט אויף זיי.

— וואָס, ס'איז ווידער עפעס געשען אין דער שכונה? — האָט סימן טוב געפראַגט.

— אין דער פרי האָט אַ פעלאַך אונטערגעלייגט אַ באַמבע הינטער דעם שמידס צריף. קינדער וואָס האָבן זיך דאָרט געשפילט, האָבן אונדז דאָס דערציילט. און איידער וואָס ווען, האָבן מיר די באַמבע באַצײטנס פאַרלאַשן.

— טאָ וואָס שווינגט איר, חמורים?

— איר וואָרט מען זאָל אונדז אויסהרגענען?

— געגאַנגען, נו!

— געגאַנגען!

ווי דאָס הייפל האָט גענומען מאַרשירן. זענען פון שאַסיי אַנגעקומען עטלעכע באַפאָהמע תימנער מיט אַן אויסטערליש געפילדער. איינער פון זיי האָט געהאַלטן אַ גרויסן וויעכעטש שטרוי, אַ פלאַש מיט אַ פאַר אָפגעברענטע שמאַטעס. באַגעגענענ-דיק די באַוואַפנטע חברה, האָבן די תימנער אויסגעשריגן:

— דאָס האָבן מיר געפאַקט!

— זיי ווילן אונדזערע הייזער אונטערצינדן!

— אַט איז די פלאַש מיט די איינגעטונקענע שמאַטעס!

— וווּ האָט איר דאָס געפונען? — האָט סימן טוב געפראַגט.

— אין אַ האַלץ-מחוס * . טייל ברעטער האָבן שוין געברענט.

— און ווהיין טראָגט איר דאָס?

— אין דער פאַליציי.

— סימן טוב האָט זיך געבייזערט:

* סקלאַד.

— אין פּאָליציי ? איי תימנער, תימנער ! שוואַרצע הינטנס ! אַרבוזן-קעפּ ! אין דער פּאָליציי טראַגט איר דאָס ? און וואָס וועט מען אין פּאָליציי טאָן ? מען וועט פון אייך אָפּנעמען אַ פּראַטאַקאָל, און אויפן צווייטן טאָג וועט מען אַרויסשיקן אַראַבישע פּאָליציאַנטן צו כאַפּן די אונטערצינדערס ? האָ ? אַהער דעם נאַפּט ! אַהער דאָס שטרוי ! איך וועל אייך ווייזן "כאַרופּס" * וואָס מען דאַרף מיט דעם טאָן.

— וווּ גייען מיר ? — האָבן די תימנער געגאַפּט.

— פּרעגט נישט, קומט !

— וואָס ווילט איר טאָן ?

— אונטערצינדן זייערע הויזער !

— אַן אונדז, בחיי ! נאַר אַן אונדז ! — האָבן די תימנער זיך געשראַקן ווי

שעפּסן.

מען האָט זיי נישט געפּרעגט. אין וועג האָבן זיך אָנגעשלאָסן נאָך דורכגייער. צומייסטנס אויפּגעהעצט יונגוואַרג, הינטער זיי — עלטערע פּאַרשוינען, מידע זקנים אין קאַלירטע כאַלאַטן. די מחנה איז געוואָרן וואָס אַ מאָל גרעסער. זיי האָבן געשפּרייזט דורך די געדיכטע געסלעך, וואָס זענען געווען באַדעקט מיט פּאַרריי-כערטע באַראַקן. אין עק שכונה, האָט דער המון זיך אַרײַנגעריסן אין אַ באַיאַרטן פּרדס. פון יענער זייט פּרדס האָט זיך געצויגן אַ לאַנגע, אויסגעטריקנטע גרוב. דער המון איז אַריבערגעשפּרונגען די גרוב. סימן טוב האָט געגעבן אַ האַנט צייכן און מען האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר אַן אַלט, פאַרלאָזן הויז.

דער בנין, פּאַרריגלט, פּאַרהעמערט, ווי אַן אָפּגעשלאָסענער האַרעם, איז געווען פּוסט פון איינשווינער. פאַר די צוויי שווערע טויערן, ווי לוחות, האָט זיך געדרייט אַ ברוינער מויל-איזל, וואָס די אַראַבישע איינשווינער האָבן אַנטלויפּנדיק מסתמא פאַרגעסן מיטצונעמען.

דער איזל, וואָס האָט געגריזשעט דעם מאַך פון דער מויער, האָט געקוקט טעמפּ אויפן אַנקומענדיקן המון.

סימן טוב האָט דער ערשטער פּאַנאָדערגעלייגט דעם וויעכעטש שטרוי. אַ בוכאַרער זקן האָט פּאַרשטעקט די פּאַלעס פּונעם געשטרייפּטן כאַלאַט אינעם רויטן בויך-באַנד, דערנאָך האָט ער גענומען אין האַנט אַרײַן אַן אָפּגעבראַכענע צווייג און געקאַמאַנדעוועט.

באַוואַפּנט מיט דרענגער האָט דער אויפּגעהעצטער המון אַרומגערינגלט דעם בנין, ווי בני הקפות. און ווען אַלץ איז שוין געווען גרייט צו דער שרפה, האָט אַן אויסגעגאַטער תימנער זיך צעשריגן מיט אַ טיפּן, כאַרכלדיקן קול :

— פאַרוואָס טוען מיר דאָס ?

— מיר זענען זיך נוקם ! — האָבן קולות אָפּגעענטפּערט.

* שעפּסן.

— פאר אונזערע דערהרגעטע ברידער! — האט מען פון אלע זייטן זיך צעשריגן.

— פאר די אויפגעריסענע פרדסים!

— פאר די פארברענטע תבואות!

פון אלע ווינקלען האבן יונגען געשלעפט פלעשער נאפט. טייל האבן אונטער-געלייגט איינגענעצטע שמאטעס. סימן טוב האט אנגעצונדן א דראנג. דער בוכארער זקן האט אים נאכגעטאן. ער איז גרייט געווען אנצושטעקן מיטן ברענענדיקן פאקל די פיר זייטן פון בנין אזוי ווי א גאטספארכטיקער מאן, מיט יראה ווי בני הבדלה.

און ווי דער המון איז געשטאנען א שטומער און פארגאפטער און געווארט ס'זאל אויסברעכן די שרפה, איז פונעם שטייניקן שאסיי, וואס האט געפירט צום ספרדישן קווארטאל, אנגעקומען דער אלטער יום טוב סאפורטא א צעיאכמערטער. ער איז געווען באגלייט פון הינטן און פון פארנט מיט א מחנה בארוועסע יינגלעך, וואס זענען געלאפן מיט א פינפעריי.

צוקומענדיק צום אראבישן בנין, האבן די יינגלעך מיט א געפילדער געשלעפט דעם אלטן פאר די פאלעס פון כאלאט און געטייטלט מיט די הענט:

— אט איז דיין בן!

— אט איז סימן טוב!

דער אלטער סאפורטא איז בלייד געווארן. ער האט געקוקט אויפן ווילדן המון און אויף די אנגעצונדענע דרענגער ארום ווי אויפן חורבן פון סדום. באלד האט ער אפגעכאפט דעם אטעם. די שווערע ברעמען האבן גענומען ציטערן. פון די צעבלא-זענע ליפן האט גשפריצט א רעגנדל און די אנגעגאסענע אויגן ארום די פארבאקענע היט-פאלדן, האבן געפלאקערט.

פון גרויס צארן האט ער אנגעכאפט דעם צעיושעטן בוכארער זקן און אים געצויגן פאר אן אויער, ווי מען ציט א פוילן אייזל-טרייבער:

— דו חמור בן חמור! ווו האסטו געלערנט אונטערצוצינדן הייזער? אפשר שטייט דאס אין דת ישראל? און אפשר אין דער מסורה? דו גמל בן גמל! ביסט ערגער פון א מוסולמענישן קעמל-גנב! לערן זיך א ביסל רחמים ביים קאראן! דו נואף, דו גזלן, דו כופר!

דער בוכארער זקן האט זיך ארויסגעריסן פון סאפורטאן. ער האט זיך געלאזט לויפן ווי א געשאכטענער און געשריגן:

— אוועק פון מיר! ריר זיך נישט צו מיט דייע הענט, דו טריפהנער טערק! דו טמא-זאק! מיינסט, אין דער שכונה קען מען נישט דייע מעשים? — און ער האט זיך אויסגעדרייט צום עולם — בחורים, וואס שווייגט מען? אזא יהודי דארף מען לייגן אויף דער באגק און אים מרביץ זיין! דאס קער זיך אפילו נישט אן צו די בני עמנו, אט דער שליח פון מופטי! א טאכטער האט ער פארקנסט פאר אן אראבער, אליין זיצט ער אין זייערע טרינק-הייזער און אונדז קומט ער זאגן תוכחה!

ער נעמט זיך אן פארן איסלאם און פארן קאראן. אזא פארקויפטער שמאלץ-בויד !
אזא סירישער שעפס !

דער עולם מיט די אנגעצונדענע דרענגער אין די הענט, אנטשטאט זיך צו לאזן
אויף דעם בוכארערס רוף, איז ער געבליבן שטיין ווי א געליימטער. פארקערט, טייל
יונגען האבן אויפן בלויון אנבליק סאפורטאס, זיך גענומען רוקן אויף צוריק. זיי
האבן איינציקווייז געלאזט די דרענגער און די פאקעלן. צי אויס דרך ארץ צום
אלטן, ווייל ער איז סימן טובס טאטע, צי אויס פחד פאר אַנקומענדיקער פאליציי —
דער פונאנדערגעלאזענער המון האט זיך געהאלטן אין צוריקשטויסן. און כאטש אלע
האבן געהאט אויפן קאפ די שאדנס, די צאל יידישע הייזער וואס די אראבער האבן
פארברענט דורכן היינטיקן טאג, דורכן היינטיקן טאג, האט דאך קיינער נישט
געוואלט האבן קיין חלק אין דער שרפה. ס'האט גענומען ווערן שיטערער. פארטיע-
ווייז האט דער עולם אפגעצויגן און זיך געלאזט צו די זייטיקע שטייגיקע וועגעלעך.
עטלעכע יונגען זענען געבליבן. דאס האבן זיי נייגעריקע זיך געוואלט צוקוקן, ווי
נאך דער אלטער סאפורטא באגעגנט זיך מיט סימן טובן.

יום טוב סאפורטא האט געקוקט אריבער אלעמענס קעפ. די שנאה-בליקן האבן
זיך געיאגט נאך דעם זון, אים געזוכט און דערטאפט. לאנג האט זייער איבערקוקן
זיך נישט געדויערט. דערנאך זענען זיי געשטאנען פנים אנטקעגן פנים, אויגן
פינצטערע אנטקעגן אויגן. מיט א מאל האט דער אלטער יום טוב אראפגענומען
דעם בויד-באנד און אנגעהויבן גיך שלאגן איבער סימן טובס קאפ. ער האט געשלאגן
האסטיק, מיט רוגזה. אין מיטן האט ער זיך א וויילע אפגעשטעלט, ווי ער וואלט
זיך געישובט. באלד האבן די קלעפ גענומען פאלן מיט מער חימה, און טרערן,
גרויסע און הייסע, זענען גערונען איבער זיינע ברוינע פנים-פאלדן. דער אלטער
האט געוויינט. מיט יעדן גארטל-ווארף איז דאס געוויין געווארן העכער, שרייענדי-
קער אויף דער עוולה, וואס מען האט אים אפגעטאן. צו וואס האט סימן טוב
צונויפגעשלעפט אהער דעם המון, צו וואס ? נאר כדי דער בוכארער זקן זאל אים
מבייש זיין פאר די שיד-פוצערס און פאר די טרעגער-יונגען ? דאס געוויין איז
איבערגעגאנגען אין א שלוכצן, אין א שטילן געיאמער, וואס ער האט אויפגעצויגן
אזא ווידערשפעניקן זון, און א ווייטאג האט געריסן זיין הארץ אויף מולס חרפה,
אויף זיין אייגענער חרפה.

סימן טוב איז געשטאנען א געשלאגענער, דער קאפ אראפגעלאזט. מיט קיין
איין האנט-הויב האט ער זיך נישט פארטיידיקט. אין זיין גאנץ אויסזען איז געווען
עפעס קנעכטישעס. ווי לאנג וועלן די שמיץ אזוי פאלן איבערן קאפ ? ווי לאנג וועט
דער אלטער, ווי א צערייצטער מעטשעט-שמייסער, אזוי לויז האלטן די בייטש ?

און מיט א מאל האט ער א ריס ארויס געטאן פונעם פאטער דעם בויד-באנד,
אים צוואמענגעקנוילט און פאלנדיק אויף די פיס, האט ער אנגעכאפט דעם אלטנס
בייניקע, צעאדערטע האנט און זי גענומען קושן, מחילה בעטן.

יום טוב סאפורטא האָט אַ צעטומלטער זיך אַרויסגעדרייט פון זײַן זונס הענט.
ער האָט נישט געקענט מוחל זײַן דעם בזיון. מיט גיכע טריט האָט ער זיך גערוקט
אויף הינטערוויילעכץ. צי ער האָט חרטה געהאַט אויף די שמיץ, צי ער האָט אין
גאַנצן אָפּגעהאַקט מיטן זון, דער אַלטער האָט זיך אָפּגעטראָגן פלינק, אין גרויס
אַיילעניש. די עטלעכע געבליבענע פאַרשוניגען, וואָס האָבן צערודערטע זיך צוגע-
קוקט ווי די שמיץ פאַלן אויף סימן טובן, האָבן איצט איינציקווייז זיך דערווייטערט
און געצויגן צום ספרדישן קוואַרטאַל.
די געביידע האָט געפלאַקערט.

אָונטן לזכר דעם 12טן אויגוסט אין תל-אביב

"יידישער טעאַטער און ליטעראַטור אין ראַטנפאַרבאַנד — 30 יאָר זינט דער הריגה פון די
שרייבער". דאָס איז געווען די טעמע פון דער טרויער־אַקאַדעמיע אין בית התפוצות. געפירט
האָט דעם אָונט ל. פאַדריאַטשיק. מיט אַ וואָרט איז אַרויסגעטראָגן מרדכי צאַנין. היריש
אַשעראַוויטש, יאַסל לערנער, חיים מאַלטינסקי, מאַטל סאַקציער און שלמה רויטמאַן האָבן
פאַרגעלייענט לידער פון די אומגעבראַכטע דיכטער.

ענלעכע טרויער־אַקאַדעמיעס זענען אויך פאַרגעקומען אין "אַרבעטער־רינג" און אין
בית אריאלה, איינגעאַרדנט דורך דעם קאַאַרדיניר־קאַמיטעט פאַר די סאַוועטישע יידן; ס'ווערן
דערוואָרט אויך אונדזער אָונטן אין תל-אביב, נתניה, ווי אויך אַ צענטראַלע אַקאַדעמיע
אין ירושלים מיטן אַנטייל פון נשיא המדינה, מר יצחק נבון.

שרעטעלעך

דער טישלאַמפּ, איך און דער שאַטן.
 דער שאַטן און די שטילקייט פון דער נאַכט.
 די שטילקייט פון דער נאַכט, די פען און דאָס פּאַפּיר.
 ס'האַט זיך געהערט אַ פּאַראיינצלטער זשום פון אַ פּליג. אויך זי האָט ניט
 געקאַנט איינשלאָפּן. די פּליג, דער זייגער און איך האָבן געפּראָוועט חצות.
 די האַנט האָט געזוכט די פען. די פען — דאָס פּאַפּיר. אויפן ווייסן פּלאַך פון
 פּאַפּיר האָט די האַנט אָנגעצייכנט מיט בלויע אותיות דאָס וואָרט — וואָלד.
 האָבן זיך צווייגן צעווייגט. בלעטער — צעשאַרכעט. ס'האַט פּאַרשמעקט מיט
 זשיוויצע און רומביאַנעק. פּייגל זענען געשפּרונגען פון צווייג צו צווייג. געפּלויגן
 צום וואָסער-קוועלעך, צו די העלעך אין די נאַרעס, צו די יאַגעדעס אויף די
 גידעריקע קוסטלעך און אָנגעזאַגט, אַז וואָלד איז צוריק וואָלד ווי געווען.
 די שרעטעלעך האָבן אין זייערע שוואַמען-הייזקעס דערהערט, אַז אין דרויסן
 רודערט זיך עפעס, באַוועגט זיך עפעס. מען צוויטשערט דאָרט און מען יובּלט, האָבן
 זיי פענצטערלעך צעעפּנט, טירעלעך אויפּגעפּראַלט און זייערע לאַנגינקע בערדעלעך
 אַרויסגעשטעקט צו דערגיין וואָס אַרום זיי קומט פּאַר.
 ס'איז געווען אין מיטן טאָג. די זון האָט זיך געשפּילט מיט די ביימער אין
 באַהעלטעניש. דער גרינער פּליוש פון מאַך אַרום די ביימער-שטאַמען און די אויס-
 געטרוקנטע שיכטן סאַסנע-נאָדלען האָבן איינגעזאַפט מיניע טריט.
 די שרעטעלעך האָבן מיך באַמערקט. די עלטערע פון זיי האָבן מיך אַפּילו
 דערקענט. זיי זענען פון אונטער די שוואַמען-דעכלעך אַרויסגעשפּרונגען און מיך
 אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן. מ'האַט מיך אַרומגעטאַפט, ווי ניט געגלייבט זיך וואָס
 די אויגן זעען, אַז דאָס בין איך טאַקע אויף אַן אמת צוריקגעקומען גאַנץ און ניט
 באַשעדיקט. מען האָט מיך געגלעט און געצערטלט ווי כּוואָלט נאָך אַ קינד געווען
 און ניט געוויסט וווּ מיך צו באַזעצן. מ'האַט אַרום מיר געטאַנצט און געזונגען:

בני דין בעטעלע,
 שטייט אַ שרעטעלע,
 אַ שרעטעלע
 און וואַכט איבער דיינע
 חלומות.

— שרעטעלעך, צווערגעלעך, וואָס רעדט איר, וואָס זינגט איר! ? — האָב איר
צו זיי גערופן אַ געריטער פון דעם קבלת-פנים — דרויבעלעך מיינע, איר זעט דען
ניט די גרוי געוואָרענע האָר און דעם נומער אויפן האַנט-געלענק! ? —
— מיר זעען. מיר זעען!

האַבן די שרעטעלעך געענטפערט אין אַ כאַר. דער עכאַ פון וואָלד האָט איבער-
געזוּרט — מיר זע — ע — ז. זע — ע — ז!

איינער אַ שרעטל, אַן אַלטינקער אַזאַ מיט אַ בראַדעווקע אויפן שפיץ בעזל,
אַנגעלענט אויף אַ שטעקעלע, אַ שפענדעלע, האָט זיך אַרויסגערוקט פון דער עדה.
דער פריילעכער געפלוזש פון דעם יונגוואַרג האָט זיך איבערגעריסן, אויס דרך-אָרץ
צום גרינזעלע, וואָס וויל דאָ מן הסתם עפעס זאָגן. די ביימער האָבן זיך צונויפגערוקט.
דאָס ווינטל — זיך פאַרהאַלטן. די פייגל האָבן אויפגעהערט זייער טרילען. די
העזלעך מיט די פייכטע בעזלעך זענען אַרויס פון די נאַרעס, געצוויקט מיט די
אויערן און זיך דערגענטערט צום געזעמל, כדי בעסער צו הערן וואָס דער עלטסטער
פון די צווערגלעך וועט דערציילן. אַפילו דאָס קוועלעכל האָט פון דער ווייטן דעם
געלויף פון זיינע וואָסערלעך געצוימט.

— אין יענע צייטן, קינדערלעך — האָט דער אַלטיטשקער אַנגעהויבן צו רעדן.
מ'האַט אים קוים געהערט. ער האָט גערעדט צו די פאַרזאַמלטע און געקוקט אויף
מיר — אין יענע צייטן ווען די גאַסן אייערע זענען געווען אַרומגערינגלט מיט אַ
מויער און וואַכפּאַסטנס האָבן געהיט דאָס טויער און דו ביסט נאָך אַ קינד געווען,
אַ קינד אַן שיד און אַן ברויט מיט אַ מאַמע, אַן אלמנה, האָבן מיר דיך געוואָלט
אין וואָלד אַריין ברענגען, אין וואָלד אַריין נעמען, זאַלסט אויף אַ הוידלעך זיך
וויגן, יאַגעדעס קלייבן, שישקעס זוכן און זיך יאַגן נאָך אַ וועווריק, אַ ניסל. געוואָלט
— און ניט באַוויזן. שווער געווען די לאַסט פאַר אונדזערע שרעטלדיקע פלייצעס,
פאַר אונדזערע וואָלדיקע גופימלעך. די גאַסן האָבן שוין געברענט. די הייזער האָבן
שוין געקראַכט. מיר זענען געשטיגן איבער לאַמע לייטערס, גענידערט איבער קרומע
טרעפּ, פון בוידעמס צו קעלערס, פון קעלערס צו שטאַקן און מיר האָבן דיך ניט
געפונען. מיט אַפגעברייטע פינגער, אַפגעזענקטע ברעמען, פאַרטשאַדעטע, פאַרסאַ-
פעטע האָבן מיר צווישן אַש און רויך קוים געפונען אַ וועג וואָס האָט געפירט פון
די חרובע גאַסן צום פעלד און פון פעלד צו אונדזערע שטיבלעך אונטער די שוואַמען-
דעכלעך.

דאָ האָט זיך דער זקן אַפגעשטעלט. געמאַכט אַ לענגערע פויזע. ער האָט דעם
טריבן בליק פון מיר אַראַפגענומען און אים אַריבערגעפירט אויף די פאַרזאַמלטע.
ס'רוב פון זיי זענען שוין געווען פון ניייערע דורות. צי גלייבן זיי אין דעם וואָס ער
שילדערט. צי באַנעמען זיי מיט זייער שרעטלדיקער תמימותדיקייט וואָס מענטש
האַט מיט מענטש אַפגעטאַן אין יענע פּינצטערע יאָרן? האָט זיך דער אַלטיטשקער
געטראַכט. אַזוי ווי קיינער האָט זיך ניט אויפגעהויבן און אַוועקגעאַנגען, קיינער
האַט די שטילקייט ניט איבערגעריסן, האָט דער זקן זיך אַראַפגעזעצט מיט אַ קרעכץ
אויף אַ שטיין און ממשיך געווען דאָס דערציילן:

— שפעטער האָט דאָס שלעכטס אויך צו אונדזער וואָלד דערגרייכט. אונדזערע שטיבלעך צעטראָטן און די פייגל אויסגעראָטן. דאָס קוועלעכל פאַרפעסטעט און פאַרשליימיקט און דעם וואָלד אויסגעביימיקט.

דאָס גרינזעלע האָט זיך אונטערגעהויבן פונעם שטיין און פאַמעלעך אויפן שטעקעלע צוגעהינקט צו מיר. מיט אים אויך די שרעטעלעך און מיר אַרומגענומען מיט אַ לעבעדיקער רייף פון לויטער גוטסקייט. דער אַלטינקער האָט צו מיר אויפ־געהויבן זיין געטרייען בליק און געזאָגט :

— איצט, אַז דו ביסט דאָ, דער וואָלד — דאָ און מיר זענען דאָ, איז לייג דיין גרויען קאַפּ אויף אונדזערע קני און מיר וועלן דיך פאַרוויגן ביז דו וועסט אַנטשלאָפן ווערן, ביז עס וועלן אַפּטריקענען אויף דיין פנים די לעצטע טרערן. לייג דיין מידן קאַפּ. די אויגן מאַך צו. איז איי־ליי־ליו — זונעניו. איז איי־ליי־לי — זונעשי. איי־ליי־ליו. איי־ליי־לי — — — — —

די האַנט האָט געזוכט די פען. די פען — דאָס פאַפיר. אויפן ווייס פון פאַפיר האָט געבליויאיקט ביזן שפראַץ פון טאַג — דער וואָלד.

קולטור-כראַניק

אַ ליטעראַרישער אַוונט לכבוד משה יונגמאַן, צום דערשיינען פון זיין בוך "מיין טאַטנס פרנסות", איז פאַרגעקומען אין חיפה, אין זאָל פון "כיתנו", דעם אַוונט האָט דערעפנט דער שרייבער מרדכי שטיינבערג מיט אַ ברייטערער אַפשאַצונג וועגן דעם בוך. דער מחבר מ. יונגמאַן האָט געלייענט זיינע שאַפונגען, און פאַרענדיקט האָט דעם אַוונט דער זינגער מוטי שחר מיט אַ געזאַנג־פראַגראַם, באַגלייטונג פון דעם פיאַניסט באַכי פּנחסי.

אַ ליטעראַרישער אַוונט לכבוד חיים מאַלטינסקי איז פאַרגעקומען אין הסדרות־זאָל אין קרית ים, אַרגאַניזירט פון די קולטור־אינסטאַנצן. ס'איז געקומען אַ גרויסער עולם. מיט אַן אַפשאַצונג פון דעם דיכטערס שאַפן איז אַרויסגעטראָטן מ. קראַשניץ, און דער דיכטער האָט געלייענט פון זיינע לידער. נאָך דעם איז אויפגעטראָטן דער זינגער שמעון אַפאָוויצקי, ביי דער קלאַוויר — באַגלייטונג פון אַלעקסאַנדער טאַרסקי.

יוסף קערלער

נייע לידער

צום אַנדענק פֿון עזרא פֿינינבערג

”אַ ברֶאָך צו אונדז —
מיר זײַנען לײַדיק!“ —
האַט פֿינינבערג אַמאַל געקלאָגט ...
דערשראָקן האָט ער זיך
ביז ווייטיק,
ווען כ׳האַב דערמאַנט אים
יענעם זאַג ...
— וואָס רעדסטו, קערלער ...
און אַ בלייכקײַט
פֿאַרגאַסן האָט זײַן דאַר געזיכט
און ס׳האַט זײַן אויסגעפלאָגטער שמייכל
געצאַנקט ווי אויפֿן ווינט אַ ליכט :
”צי מוז מען קירצן זיך די יאַרן,
ווי איר, די ווערטער, כ׳בעט, פֿאַרגעס,
פֿאַריאַג אויף שטענדיק פֿון זכרון
און לעבן זיכערער דו וועסט ...“

כ׳האַב ניט געפֿאַלגט מיין ליבן לערער
אַ עזרע, עזרה, קענסטו — העלף :
”אַ ברֶאָך צו אונדז!“ — ווי גלעקער שווערע
און ס׳רוקט דער ווייזער זיך צו צוועלף.

די קינדהייט

די קינדער-יאָרן —
פֿולע קעשענעס מיט פסחדיקע,
קלינגענדיקע ניט
און ס׳איז קיין ניסל
ניט פֿאַרשפּילט נאָך ...

און יעדער טאָג
איז לאַנג און גרויס
און הימל-טיף
און ס'וואַרט אין צאָפלעניש
אַן אומדערוואַרטע פֿרייד,
וואָס האָט אין האַריוואָנטן-בלוי
פֿאַרהילט זיך . . .

דאָס לעבן מיניט :
די קינדער-יאָרן
און אַלץ
וואָס שפעטער איז מיט זיי געוואָרן.

כ'האָב קיין פֿאַריבל ניט
און ס'פיניקט קיין באַדויער —
די יאָרעלעך,
די יאָדערלעך,
די לעצט פֿאַרבליבענע,
ווי קערנער צייטיקע
אויף שווערע דלאַניעס
וועג איך
ווי אַ פויער.

קלייניקייטן

די קלייניקייטן
די פּיצלעך קליינע זאַכן
זיי רעכענען זיך ווייניק-וואָס
מיט מיניע כּוחות גאָר ניט שוואַכע

דער שטויב-און-דרויב
ער גייט אַרויס אויף רויב
און דווקא ניט באַנאַכט,
ווען שטומע הימלען טונקלען
און ניט אין דער געדיכטעניש
פֿון דושונגל,

נאַר איז דעם ליכט פֿון העלן טאַג
ווען יעדער טראַט איז פֿול
מיט פֿרייד און וואַג
ווען פֿריי דער אַטעם איז
און לעבן איז כּוואַט — —

פֿאַר קיינעם אין געהיים,
פֿאַר מענטשן ניט פֿאַרבאַרגן
די רוצחים-קלייניקייטן
כאַפּן ביז דעם גאַרגל, — —

נישט אונטערגעבן זיך,
אַז ווערן זאָלן זיי אַליין דערוואַרגן,
די קלייניקייטן !

און אויב . . .

אויב כּהאַב עמעצן
באַליידיקט
מיט מיין ליד-און-לעבן —
די שונאים וועלן ניט פֿאַרגעסן,
ניט פֿאַרגעבן,
און ס'אַרט מיך ניט !
נאַר אייך,
איך בעט אייך, מינע פֿריינד,
פֿאַרגעסט, פֿאַרגיט,
זייט מוחל מיר,
מיין ליב-און-ליד
און גלויבט —
צום רייטוואַגן פֿון כּבוד
כּיבין ניט צוגעקאוועט
און ווי דער מינדסטער צווישן מינדסטע
בין איך פֿריי, —
אַ פֿריי, אַ שרעקעוודיק באַשעפֿעניש
וואַס וויל פֿאַר אייך אַנטרינען
אין פֿאַרגעסעניש.

דאָס ביימל ביי מײן פענצטער

דאָס ביימעלע
וואָס כ׳האַב פֿאַרפֿלאַנצט ניט לאַנג
האָט שוין מיט גרין געזאַנג
אַ קלאַפּ געטאָן אין מײנע פֿענצטער
אויפֿן שטאַק דעם צווייטן . . .

ניין, ניט דערפֿאַר,
ווייל כ׳בין בײַ דעם דער שענסטער,
געדיכטער ווערט עס און צעשפּרייטער,
קיין עין הרע, ווי אַ שיינער פֿעכער —
ס׳ווייל גרייכו, קענטיק, העכער, העכער
פֿון שטאַק דעם סאַמע לעצטן,
אַ לייג טאָן זײנע צווייגן
אויפֿן דאַר,

זיך איינפֿלעכטן
אין די אַנטענע-נעצן,
די זשעדנע-אַנגעשפיצטע,
שטענדיק אויף דער וואַך
צו אַלץ וואָס אויף דער וועלט
זיך טוט,
בעיקר — צי פֿאַר יידן
איז דאָס גוט.

לייב קורלאַנד

מיניאַטורן

קעניג און פישער

פיש זענען געשווומען נאָענט פון בערג, ווי אינעם משל פון רבי עקיבא פאַר פאַפּוסן. אָבער אויפן אָרט פון פּוקס, איז געגאַנגען ביים ברעג דער אַלמעכטיקער קעניג. און געדוכט האָט זיך אים, אַז די פיש שפּעטן אָפּ פון אים. און איין פיש, מיט אַרויסגעזעצטע אויגן און אַנגעשפיצטע וואַנצעס, טרייבט גאַר חוּזק פון אים. האָט ער געטראַכט: ווי גוט וואָלט געווען, ווען דער פיש געפינט זיך ביי אים אויפן טעלער צום מיטאַג. און דערמאַנט האָט ער זיך, אַז פאַראַן אין תּפּיסה דער בעסטער פון זיינע פישערס, וואָס האָט אים אַנומלט צוגעשטעלט נישט קיין פּרישע פיש. האָט ער אים געהייסן רופן און געזאָגט צו אים: — ברענג מיר דעם דאָזיקן פיש, און איך וועל דיר געבן די פּרייהייט. די פּרייהייט וועל איך דיר צוריקגעבן דערפאַר.

האָט דער בעסטער צווישן די פישערס געלאָזט זיך שווימען. און געשווומען און געשווומען ביז צו דער צווייטער זייט פון וואַסער, וווּ געווען איז די גרענעץ פון אַן אַנדערער מדינה.

— איך וויל נישט דער אַלמעכטיקער קעניג זאָל מיר געבן פּרייהייט, זאָל מיר צוריקגעבן פּרייהייט... פּרייהייט דאַרף מען אַליין נעמען, אַליין צוריקגעמען — האָט ער געזאָגט, שטייענדיק אויף יענעם ברעג מיט אַ פּויסט אין דער לופטן און מיט אַ פנים, ווי יענער פיש.

קראַטעס

די זונשטראַלן האָבן פאַרטריבן, ווי מיט קופּערנע בעזעמס, די נאַכט־צויטן פון כינרת, און זיך אַריינגעריסן דורך די ענגע לאַדן־שפּאַלטן. זיי האָבן זיך צעלייגט מיט גילדענע תּפּיסה־קראַטעס איבערן צימער.

— נאָר נישט קיין קראַטעס! — האָט ער זיך אויפגעזעצט אין בעט.

— האַסט קאַשמאַרן — האָט זי זיך איבערגעוועקט.

— קוק, אַלגאַ, קראַטעס אויף דער וואַנט.

— קאַשמאַרן, אַסיפּ. דו מיינסט, אַז ביסט נאָך תּמיד דאַרטן.

— זעץ דיר אויף און קוק צו דער וואַנט. זעסט דאָך — קראַטעס!

זי האָט זיך צעלאַכט: — דאָס איז דאָך די זון, אַסיפּ. גילדענע קראַטעס...

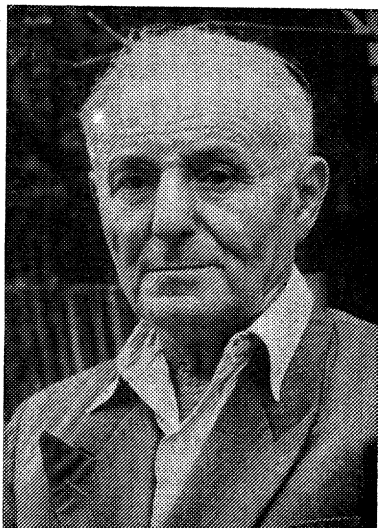
— און גילדענע קראַטעס, אַלגאַ, זענען קיין קראַטעס נישט, האָ?

ער איז אַראָפּ פון בעט. אויפגעעפנט ברייט דעם לאַדן.

געלאַקט דורכן ערשטן זומער־פּרימאַרגן, זענען פישערס אַרויס מיט זייערע שיפלעך. זיי האָבן פּונאָדערגעוויקלט זייערע נעצן און געשפּרייט זיי איבערן וואַסער. פאַרפלאַנטערט צווישן די געדיכטע פעדעם פון די נעץ־אויגן, האָט די זון

פארלייגט גילדענע קראַטעס אויף רוקנס און טאַלן פון צעהוידעטע כוואַליעס. וואָס אַ מאָל לענגער, וואָס אַ מאָל ברייטער — קראַטעס.
 ער האָט מקנא געווען זײַן פרוי, וואָס איז אײַנגעשלאָפן מיט דער דעק
 איבערן קאַפּ.

אַ פאַר ווערטער וועגן סאַוועטיש-ײִדישן שרײַבער משה אַלטמאַן זײַל

משה אַלטמאַן
 1890—1981

אין משך פון קוים 13 יאָר, פון 1926 ביז 1939, האָט משה אַלטמאַן אַרויסגעגעבן אין טשערנאָוויץ און אין בוקאַרעסט פון פאַרמלחהדיקן רומעניע פיר פּראָזע־ביכער, וועלכע האָבן געהאַט אַ שטאַרקן אַפּקלאַנג סײַ ביים דעמלטיקן ברייטן לײַענער־עולם, סײַ אין שרײַבערישע קרייזן.

פאַר 40 יאָר סאַוועטישער בירגערשאַפט האָט אַלטמאַן נישט זוכה געווען צו קיין איין בוך אפילו. ערשט צו זײַן 90סטן געבוירנטאָג אין 1980 האָט דער פאַרלאַג ״סאַוועטסקי פּיסאַטעל״ אים אַרויסגעגעבן אַ בוך ״די ווינער קאַרעטע״. דאָס איז דער נאַמען פון אַלטמאַנס אַ ראַמאַן פון צוריק מיט 50 יאָר, ווייל צוויי דריטל פון בוך זענען איבערגעדרוקטע אַלטע זאַכן.

אַט אַזוי איז מען זיך באַגאַנגען מיט דעם, וואָס יחיאל שרײַבמאַן רופט אָן אין פאַרוואָרט: דער גרויסער ײִדישער שרײַבער און דענקער משה אַלטמאַן.

משה אַלטמאַנען, וועלכער איז געבליבן און געלעבט די לעצטע יאָרן אין טשערנאָוויץ, כדי ״איבער הונדערט יאָר״ זאל מען אים מקבר זײַן לעבן זײַן חבר, לערער און פּריינד אליעזר שטיינבאַרג, האָט מען . . . שבת דעם 24סטן אַקטאָבער 1981 מקבר געווען אויפן . . . טשערנאָוויצער קריסטלעכן בית עמין.

אין 1967 איז אין תל אביבער י.ל. פּרץ־פאַרלאַג אַרויס אַ באַנד דערציילונגען פון משה אַלטמאַן אין דער העברעיִשער איבערזעצונג פון ק.א. ברתיני. אין 1980 האָט ער זוכה געווען צום איציק מאַנגער־פּרייז.

פון לידער-ציקל "הארבסט"

עס פאלן אפ אין סאך די אפגעוועלקטע בלעטער
און ס'זוערט ארום אי ליכטיקער, אי סומנער,
און דו דערפילסט ווי דינע מידע גלידער
האט העל דער הארבסט מיט רו ארומגענומען.

ביי טאג אין פֿעלדער אלץ בלאַנקט דער שאַרף פֿון קאַסעס,
און ס'ציען שפערלעך פֿינפֿנדיק אין ראַיען,
נאָר ביי דעם פֿלויט אין גראַז פֿון נאַכט די ראַסע
פֿאַרהאַלט זיך לענגער אין פֿריעדיקע שעהען.

און שפּעטע עפל אויף איינציק גרינע ביימער
זיך צינדן-אָן אין צונטער-רויטע פֿלאַמען,
ווי גאָר דער וועלט מיט צייכנס מיט געהיימע
אין ערשטע פֿרעסט זיי וואַלטן איצט דערמאַנען.

ער קומט צו מיר אין מאַרגנרויט
און אַפּגעהיט קלאַפט-אָן אין שוּיב

און מיר די אויגן ער פֿאַרבֿלענדט,
און מיר מוט שפּיל דאָס האַרץ צענעמט, —

אַזוי פֿיל טונען גאַלד און גין
ער פֿאַר דער נאַכט האַט אַנגעשפּינט,

אַזוי מיט פֿאַרבֿ פֿאַרמישט מיט זון
האַט ער באַמאַלט דאָ אלץ אַרום

און מיך אין טרויער און אין פֿרייד
צו שיינער שטילקייט צוגעגרייט.

דער פֿריער בלעטערפֿאל אין האַרבסט —
ער ברענגט אונדז שטילע רו אין האַרץ.

ער הייטערט-אויף און ער פֿאַרוויגט,
און טרינקט מיט ליכט אָן דאָס געמיט.

וואָס דאַרף איך נאָך און וועלן כִּיקאַן,
ווען ס'שיינט מיט גאַלד פֿון זיך דער קליאַן?

ווי שיינ אין וואַלד איז ערב נאַכט
צו בלאַנקען אָן אַ וועג פֿאַרטראַכט,

זיך איינהערן אין בלעטער-שייט
ווי ס'שאַרבעט אונטער דינע טרייט

און וויסן, אַז סע האָט דער האַרבסט
פֿאַרטריפֿט זיין גאַלד צו דיר אין האַרץ.

נחמן ראפפ

היימיש פייער (דערציילונג)

"אלולדיקע טעג מיט גינגאלדזון באגאסענע / מיט פרוכטן-רייפיקייט אַנגעזאָפטיקט גאלדענע פאַרנאַכטן / ווער האָט אייך אַ רוף-געטאַן צו יאָגן זיך אין שלאַכטן" ... פאַרגעסענעם / ווער האָט אייך אַ רוף-געטאַן צו יאָגן זיך אין שלאַכטן" ...

שורות פון אַ ליד? פון מיינס אַ ליד? גיכער איז עס אַ האַרץ-אויפברויז אין יענעם געדענקפולן אַוונט, ווען עפעס אַ בחורל, אַן אַפגעברוינטס פון זון און ווינט, איז אַנגעפאַרן אויף זיין צעדריווולטן דזשיפּ אין דער שכונה און גענומען גיין פון טיר צו טיר פון די קליינע עולים-הייזקעס, און אין יעדע הייזקע אַרײַנדערלאַנגט, אַן אַ וואָרט אַרויסצורעדן, דעם צוו-קריאה, דאָס מאַביליזאַציע-צעטל, זיך צוצו-שטעלן, אין זעלבן פאַרטאַג, מיטן ביסל מיליטערישער אויסשטאַטונג, צום זאַמל-פונקט אויפן פעלד-בערגל הינטער רעגנה.

מען האָט געוואָסט אַז עס "גייט ווערן אַ מלחמה". ווי דען זשע? נאָר דעמלט, אין יאָר 1956, איז נאָך דער קליינער ראַדיאָ-טראַנזיסטאָר נישט געווען אין דער מאַדע, און די נייע עולים האָבן זייערע ערשטע שווער-פאַרהאַרעוועטע לירות אויסגעגעבן אויף אַ קאָך-מאַשינקע אָדער אייז-קאַסטן, און נישט יעדער האָט געהאַט אין שטוב דאָס ווונדער-קעסטעלע, וואָס "דערציילט די נייעס". איז זי געקומען, די מלחמה, פלוצלונג, ווי פון אונטער דער פאַדלאַגע אַפויר, כאַטש איר שאַרף האָט מען געהערט גאַנץ גוט אין דער אַטמאָספּער אין דער שפּעט-זומערדיקער היץ פון גאַלדענעם אלול.

פאַראַן כּלעבן וואָס צו דערציילן פון די איבערלעבונגען, וואָס מיר, נייע עולים, האָבן דורכגעמאַכט אין די שווערע יאָרן פון דער וועלט-מלחמה: היטלער-אַקופאַציע, פאַרטיזאַנער-קאַמפּן אין די וועלדער, סיבירער פאַרשיקונגען און סתם שטילער טויט אין דער ממשלה פון די ווייסע בערן. מענטשן האָבן גאַנצע ביכער וועגן דעם געשריבן. אָבער די פייער-שפייענדיקע כּלי וואָס מיר האָבן באַקומען אין יענעם פאַרטאַג אויפן בערגל-פלאַך ביי רעגנה, אַט די כּלי, וואָס באַלד ביים נעמען זי אין די הענט איז זי געוואָרן נאַענט און טייער, דעם שטרענגן אַנשטעל וואָס עס האָט געמאַכט פינקע דער "מעם-כּף" (מפקד-כיתה) ביים פאַרטיילן אונדז די "סטענען", די אַנגעפאַרענע זילבערנע אויטאָס וואָס האָבן אונדז איינגעשלונגען אין זיך, כּדי אונדז אַפּצופירן אין אומבאַקאַנטע היימישע מקומות, ווער קען עס באַשרייבן וואָס עס האָט זיך דעמלט געטאַן אינעם האַרץ פון נייעם עולה, וואָס גייט צום ערשטן מאל אין זיין לעבן אויף אַן אייגענעם פּראַנט?

שפעטער וועט מען זיך עפעס פון דעם דערוויסן :

עס וועט אָנגערופן ווערן אויף דער שפראַך פון אונדזער אַלטער היים, אויף יידיש-לשון — סיני-אַקציע. די יידישע גענעראַלן וועלן עס אַ נאַמען געבן אויף דער שפת המדינה — "מבצע קדש". אַלץ איינס. דעם אמתן אמת האָבן געוויסט די פרויען און די מאַמעס : דאָס איז מלחמה.

אַבער וואָס פאַראַ מלחמה איז עס, ווען מאַמעס און פרויען באַגלייטן זייערע שפּיזערס פון דער שכונה ביזן הויפט-כביש אויפן וועג צו רעננה, און קיינער פון זיי לאַזט נישט קיין טרער, נישט קיין קרעכץ אפילו און אויך נישט קיין טרייסט-וואַרט. שטום גייען די פרויען נאָך די אַוועקגייענדיקע ווי צו עפעס אַ גורלדיקער באַשטימטקייט, ווי צו אַ רוף צום לעבן, וואָס מען מוז אויספירן זיין באַפעל. מיטן צופאַלן פון דער נאַכט איז ער אָנגעקומען, דער צעברוינטער בחור אויפן דזשיפ, און גענומען טיילן די מאַביליזאַציע-צעטלען. און ביי מיר אין דער הייזקע איז געווען אָנגעצונדן דאָס איינציקע לעמפל און כ'האַב געוואַרט. און ווען עס האָט זיך מיר אויסגעוויזן אַז איך וואַרט שוין צו לאַנג, האָט מיין ווייב געהאַט שווערע טענות צום גאַנצן גענעראַל-שטאַב פון דער אַרמיי :

— זע נאָר, אין אַזאַ צײַט און מען קומט נישט צוגיין ! ...

שפעטער, ווען זי האָט זיך אומגעקערט פון איר באַגלייט און איז אַוועק אַהיים, איז איר זיכער "אַלץ געפאַלן פון די הענט", און דעם גאַנצן אומרו האָט זי זיכער אויסגעלאָזט צום איינציקן קינד אונדזערס, וואָס האָט אַזוי הפּקרדיק אויסגעשמירט די שיכלעך אין אָנגעשאַטענעם געלן זשוויר ביים שוועל. אַבער די מלחמה איז געבליבן אַן אַנדערע, אַן אייגענע, אַ מלחמה אין וועלכער מען טאָר נישט וויינען ...

*

דער מפקד מאַטקע, וואָס האָט אונדז געבראַכט צופירן אין קבוץ אין באַלד פון אונדז נעלם געוואָרן. ער האָט אונדז איבערגעענטפערט אין די הענט פון אַ יונגן בחור, מיט קוים אויפגעשפראַצטע דינע וואַנצעלעך אויף דער אויבערשטער ליפ. יענער האָט זיך תיכף פאַר אונדז, באַווייבטע, פאַרגעשטעלט :

— איך הייס חיים און איך בין דאָ דער קאַמענדאַנט. און איר געפינט זיך אין קבוץ שלעבים.

אין אַ האַלבער שעה אַרום זענען מיר שוין געשטאַנען ביים אַראַפּהאַנג פון אַ טיפן טאַל און געגראָבן פאַר זיך אַליין שוין-גריבער. דאָס זעלנערישע מיטאַג-עסן האָבן מיר שוין געפראַוועט מיט דער ביקס צווישן די קניען, האַלב-זיצנדיק און האַלב-שטייענדיק אין די אויסגעגראַבענע טראַנשיען.

מיר האָבן אָנגעצילט אונדזערע בליקן פאַרויס. אַבער ווייניקע פון אונדז האָבן געוויסט, אַז אונדזערע בליקן זענען געווענדעט צו לאַטרון, און נאָך ווייניקע האָבן געוויסט וועגן פאַרגאַסענעם בלוט ביי לאַטרון פון נייע עולים אין דער באַפרייונגס-מלחמה, ערשט מיט עטלעכע יאָר צוריק. זענען מיר געשטאַנען און געקוקט

פארבליפטע אין דער וויסט, אין די בערג-קאנטורן וואס האבן זיך געצייכנט אויפן האריזאנט ווי אידעלע אקווארעלן. ביז איינער האט ארויסגעפליסטערט :
— חברה, דארט איז ירושלים!

ווי א פייער-גלי וואלט אויפגעבליצט אין אונדזערע הערצער : ירושלים ! אט דאס איז זי, די מלחמה, דער שונא וויל אונדז צונעמען ירושלים ! דארף מען נאך ווייטערדיקע באפעלן פאר האלטן אנגעצילט די ביקס אין די הענט ? שטייען מיר אין טראגשיי שווייגנדיקע און קיינער רעדט נישט ארויס קיין איינציק ווארט צו קיינעם. וואס האבן דא צו טאן ווייטע און נאענטע זכרונות, ווען מיר שטייען מיט ביקס אין דער האנט פאר פארטיידיקן ירושלים ? ביז אין דער שטילקייט צעיאמערט זיך ערגעץ א בידנער אייזל מיט זיין הארציק-באנגן יאמער. דעמלט טוט א זיפץ שלמה, דער אייז-פירער פון כפר-סבא :
— נעבעך געלאזט מיין חמור אליין אין שטאל, ווער וועט אים געבן דארט א טרונק ? ...

ווערט די מחלקה פון טאטעס אויפגעהייטערט און מען איז שוין גרייט צו צעבינדן די צינגער און נעמען, יעדער אויף זיין שטייגער דערציילן וועגן זיך, וועגן זיין היים, די נייע היים וואס דארף ערשט ווערן אזעלכעס. נאך פלוצלונג פאלט צו די נאכט און דערמאנט דעם באפעל פון יונגינקן קאמאנדיר :
— נישט רעדן און נישט רויכערן אין דער טראגשיי, דער שונא איז פון אייך בלויז עטלעכע מעטער ווייט ...

*

מיר אלע, געניטע אין פלאם-פייער וואס דער הימל לאזט אראפ אויף שטעט און דערפער פון אנגעפלויענע פיינטלעכע עראפלאנען, האבן גוט געוויסט וואס דאס הייסט א באמבארדירונג פון דער לופט. גענוג האבן מיר זיך אנגעזען מיט די בערג חורבות, רויך-קניילן און מענטשלעכע הרוגים אין דער צעפלאקערטער אייראפע, מיר זאלן נישט וויסן וואס דאס באטייט. אבער דאס וואס עס איז געשען אין יענעם פארנאכט, איז געווען אויפטרייסלענדיק-ניי : א פיינטלעכער עראפלאן האט באמבארדירט גזר !

מיר האבן אין די טראגשייען געהערט די פארטויבנדיקע דעטאנאציע און געמיינט אז דאס איז אן אפהילך פון א הארמאטן-זאלפ. דער יונגינקער מפקד, וואס איז אין יענעם פארנאכט געווען צו אונדז שטרענגער ווי אין די פריערדיקע טעג, האט נאך א מאל איבערגעחזרט, אז א פייער מעגן מיר עפענען נאך דעמלט, ווען מיר ווערן אנגעגריפן, ער האט עס געבראכט די קורצע ידיעה : די מצרים האבן באמבארדירט גזר. קיין מענטשלעכע קרבנות זענען נישטא, בלויז א ציג און א קו אין שטאל זענען דערהרגעט געווארן.

מיר האבן אפגעפילט א ציטער אין הארצן : גזר איז נישט לעמבערג, נישט לאדזש און נישט באראנאוויטש. גזר איז ... וואס איז גזר ? און תיכף האט יעדער פארנומען אז גזר איז אזוי גוט ווי כפר-סבא, רעננה, דער עולים-שיכון אין שביב,

דאס הייסט מיר אליין, אונדערע וויבער אין די היימען. גזר איז א לעבעדיקער אפשניט פון אונדזער לייב און לעבן. דער איינפארטיילער פון כפר-סבא, שלמה, האט זיך תממותדיק פארקוקט צום פארנאכטיקן הימל און ווי אפגעגעבן דער שקיעה דעם פארטיקן באריכט :

פון דער באמבע זענען געפאלן א קו מיט א ציג ...

און קיינער האט נישט געלאכט פון דעם ווארט "געפאלן" וואס ווערט באנוצט נאר אין פאל פון א מענטשלעכן הרוג. מען האט נאר נאכגעפליסטערט : א קו מיט א ציג ... א קו מיט א ציג ...

די שקיעה איז נאך געשטאנען אין פולער געזעגענונג מיטן אוועקגייענדיקן טאג. אבער ביסלעכווייז זענען די ווייטע בערג באצירט געווארן מיט אוונטיקן טונקלגאלד, און פון זיי, פון די בערג האט אראפגענידערט, א שטילע, א רויקע די מלכה שבת.

אין קליינעם בית כנסת פון קבוץ שלעבים האבן שימערירט די ווייסע שבתדיקע העמדער אויף די כאקי-הויזן. די מתפללים זענען געווען די יונגע בחורים און מיר, א טייל פון די באווייבטע, אלע באגורט מיטן פערזענלעכן געווער, און א פייערדיק-רויטע בארד, ביים יונגמאן וואס איז געשטאנען ביים עמוד, האט אין דער שטילקייט ארויסגעפליסטערט :

— וחי בהם ... עס איז מלחמה, און דעריבער ווערט דערלויבט צו טראגן געווער אום שבת ביי דער תפילה ... לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה ...

*

אויף צומארגנס זענען מיר, איך און דער איינפארטיילער פון כפר-סבא, אוועקגעפירט געווארן קיין דרום. די טאנקען-סטענגעס האבן פאר אונדז איבערגע-קייט דעם מדבר-זאמד וואס מיר האבן אים געגעסן מיטן מויל און מיט די אויגן. און פארטאנען אין מלחמה-הארמידער האבן מיר ביידע געפילט אן מיר האבן דארט, אין שלעבים, אין דער טראנשיי עפעס איבערגעלאזט, עפעס וואס איז אונדז היימיש. זאל עס זיין די שולד פון שלמה דעם איינפארטיילער, וואס האט פון צייט צו צייט געפליסטערט צו זיך אליין ווי א תפילה :

— א קו און א ציג ... געפאלן ...

און ווען די ערד האט זיך איינגעשטילט, און מענער און טאטעס זענען שוין צוריק געווען אין די היימען, האבן פרויען אויף די שמאלע טרעפלעך פון זייער עוליים-שיכון גערעדט וועגן דער מלחמה וואס איז געווען און זיי האבן איר אויסטערלישקייט נישט באנומען : א מלחמה אן חרובע שטעט און אן איינגעפאלענע הייזער. האבן זיי סתם, מעשה סטראטעגן אויסגעדריקט דעם אמתן געדאנק און מיין פון די געניטע גענעראלן :

— איצט וועט כאטש א ביסל שטיל ווערן מיט די פעדאגער. עס וועט נישט זיין קיין פחד אריינצוקוקן אין דער ביינאכטיקער פינצטערניש אין דער טונקלקייט פון נאענטן פרדס ...

און אונטער-וואקסנדיקע קינדער האָבן דורכויס געוואָלט פֿאַרוואַנדלען זייערע טאַטעס אין גבורים און גישט געוויסט ווי אַזוי ...

*

צוויי פעטע בלוט־שפּריצן האָט אויפגענומען אין זיך די געל־זאַמדיקע ערד אויפן זאַמדיקן בערגל הינטער עזה. צוויי בלוט־שפּריצן גאַענטע איינס נעבן צווייטן. אַבער געקומען זענען זיי פון ווייטע וועלטן. איינס — פון דורכגעברענגטן מדבר־ווינט און דאָס צווייטע פון אַפגעברענטע שריפות אין אייראַפּע. איינס האָט אַ מאָל געפלאָסן אין די אַדערן פון ייד, וואָס איז מיד געוואָרן פון וואַגל און וואַנדער, און דאָס צווייטע האָט געהערט צום יונגן אחמד.

גישט ער האָט געפרעגט מיין נאָמען און גישט איך זיינעם. סך הכל זענען מיר, אין מיטן מלחמה־ווירבל געבליבן שטיין אומגעריכט איינער קעגן צווייטן, מיט די קורצע ביקסן אין די הענט און פֿייערדיקן דורשט אויף די ליפן. פֿאַרביי אונדו האָבן טאַנקען געדראָשן מיט זייערע ציינער דעם געלן זאַמד און דזשיפן אַפגעלאָזטע פון דער צוים האָבן געיאָגט צו ערגעץ אַ ווייטן ציל. מיט אַנגעצונדענער שרעק און גליקן צאָרן אין די אויגן האָט דער, וואָס האָט שפּעטער זיך געהייסן רופן אחמד געפליסטערט דורך די בלאַנקע ציין :

— נו שיש, הונט. כלב.

איך בין געווען דער ערשטער וואָס האָט באַוויזן אַנצוצילן די ביקס. אַבער ווייזט אויס אַז קיין כלב בין איך גישט געווען. איך האָב בלויז שטום אַנגעקוקט אים אין געזיכט אַזוי לאַנג ביז יענער האָט אַראַפגעלאָזט דעם בליק צו דער ערד, און גענומען שטאַמלען :

— איך הייס אחמד, פון יפו, פון יפו.

ער האָט געוויסט אַז ער וועט מיך איבערראָשן. ווייל געזאַגט האָט ער זיין קורצן זאַג אַ העלפט אויף עברית און אַ העלפט אויף יידיש : מין יפו, פון יאַפּע ... זיכער האָט ער געלערנט פון זיינע יידישע שכנים שפּליטערס פון דער שפּראַך פון מיין אַלטער היים און מיט איר האָט ער דעקלאַמירט אויף די גאַסן פון יפו זיין סחורה : אַלטע זאַכן ...

איך האָב אַליין קוים געהערט ווי איך רוף אַן מיין נאָמען. אַ וויילע האָט ער געוואַרט און געשוויגן. מסתמא אויפן שאָס וואָס איך דאַרף אַפגעבן אין זיין האַרץ. לסוף האָט ער זיך אַנגערופן, ווי ער וואָלט פֿאַרענדיקט אַ רעיון, וואָס ער האָט טיף דורכגעטראַכט :

— אַ ביקס איז באַשאַפן צו שיסן. קיין איינער פון אונדו טאָר די ביקס גישט פֿאַרשעמען. לאַמיר אַפגעבן צוויי גלייכע שאַסן אין אונדזערע רעכטע הענט וואָס האַלטן די ביקס און דערנאָך זאַל אַלאַ זיך דערבאַרעמען.

פון זיין רעכטן אַרעם איז אַפגעפליגן אַ שטיק פון זיין אַרבל, צוזאַמען מיט אַ געדיכט־רויטן בלוט־שפּראַץ. ביי מיר זענען די אַרבל געווען פֿאַרהויבן ביז איבער

די עלנבויוגס און דאס בלוט איז געפלאסן רוזק ווי רויטע טרערן. ווי א מידער פעלד-ארבעטער נאך דער מי פון טאג האט אהמד רוזק און געלאסן אראפגעלאזט די ביקס אויף דער ערד, זיך אויסגעדרייט צו מיר מיטן רוקן און אוועק מיט שווערע טריט ביז דאס בערגל האט אים פארהוילן פון מיין בליק. איך האב, ווייזט אויס, צו לאנג זיך פארנומען מיט מיין פעלד-באנדאזש וואס האט נישט געוואלט פאלגן מיין לינקע האנט. און ביז דער פארבייפארנדיקער דזשיפ האט מיך אויפגענומען אויף זיינע פליגל האב איך נאך אלץ נישט פארשטאנען וואס עס איז פארגעקומען. די יונגע סאניטארקע האט זיך גוט אנגעלאכט פון דעם ראץ וואס איך האב באקומען אין רעכטן ארעם און פון די באבע-מעשיות וואס איך האב איר אומגעלומפערט געפרווט דערציילן.

לאנגע חדשים זענען פארביי ביז די ווונד האט זיך פארהיילט און געלאזט נאך זיך א צייכן. אבער די ווונד וואס הייסט מלחמה האט זיך פארהיילט א סך גיכער. עס איז געווען די צייט פון פעסטיקן פונדאמענטן פון דער נייער היים, און אין אזא צייט מוזן אפטערעטן זכרונות.

ביז זי איז געקומען און אויפגעאקערט דעם זכרון פון אונטער זיינע אנוויקסן. זי איז געזעסן קעגן איבער מיר ביים קאפע-טישיל און נישט געשמייכלט. אירע גלאטע פעך-שווארצע האר זענען געווען פארקעמט אויף ארויף און אפגעדעקט א מילד-ווייטן ברייטן שטערן. אירע אויגן האבן געקענט זיין צוויי סאמעטענע שווארצע סאפירן, איינגעפאסט אין ווייסן איידעלן מארמאר. זיי האבן עס געקענט זיין ווען נישט דער פייער פון צארן אין זיי. זי האט געפליסטערט ווי בעת א פארשווערונג:

— נישט צופעליק האב איך זיך צוגעזעצט צו דיין טישל. איך קען זיך. חדשים-לאנג האב איך געפארשט ווו דו געפינסט זיך, ווו דו קומסט, און איצט האב איך זיך געטראפן.

— ווער ביסטו? ווי הייסטו?

— אויך ער האט דיר געזאגט זיין נאמען, וועל איך אויך זאגן. איך הייס פאטימא.

— וואס ברענגט זיך צו מיר, פאטימא?

— צו דיר? נישט צו דיר. פאר דיר האב איך גארנישט, בלויז א גרוס.

— א גרוס פון וועמען, פאטימא?

— פון אים, פון מיין לייבלעכן ברודער, פון אהמד. ער האט מיר באפוילן זיך אויפצוהוון און זאגן דיר, אז איך פאטימא, האב זיך פינט.

— אויף פינט האבן דארף מען נישט קיין ווערטער, פאטימא, גענוג בלויז דער צארנדיקער בליק אין די אויגן.

דערנאך האבן מיר ביידע געשוויגן. מיטן קליין לעפעלע האט זי געמישט דעם טונקעלן געטראנק און געזוכט דארט עפעס א באשייד. איך האב דערווייל דערציילט א קורצן עפיזאד פון מיין נישט לאנגער און נישט רייכער ביאגראפיע.

— אויך איך האָב ליב ביכער און שיינע בילדער. שאַפען דערוועקט אין מיר אַ טיפן באַגנדיקן טרויער.
און פֿלוצלונג האָט זי אַ פּרעג געטאָן ?
— און די ווונד אויף דיין האַנט איז שוין פאַרהיילט ?
נאָך אַט דער פּראַגע אירער האַבן מיר שוין ביידע געשמייכלט. און ווען זי איז ווידער געוואָרן ערנסט און מיר נאָך אַ מאַל דערקלערט אַז זי האָט מיך פּינט, האָב איך אַ פּרעג געטאָן :
— וועלן מיר זיך נאָך אַ מאַל טרעפן, פּאַטימאַ ?
— ניין — האָט זי אַ זאַג געטאָן ווי אַ פּסק דין. פּינט האַבן קען מען נישט אויפהערן און סאַרגעסן קען נאָר דער וואָס האָט געהאַלטן די ביקס אין דער האַנט. איך נישט.
זי האָט זיך אויפגעשטעלט און אַוועק מיט געמאַסטענע טריט און מער נישט אומגעקערט איר בליק צו מיר.

ליטעראַטור-פּרעמיעס

די איציק מאַנגער־פּרעמיע פאַר ליטעראַטור־שאַפונג אין יידיש איז היינטיקס יאָר צוגעטיילט געוואָרן: דעם דיכטער מאַטל פּאַקציער, דעם עסייאַסט און ליטעראַטור־קריטיקער שמעון קאַניץ (ביידע פון ישראל), דעם שריפטשטעלער און פּעדאַגאָג יעקב זיפּער (מאַנטרע־אַל), דעם עסייאַסט, פּילאַזאָף און רעדאַקטאָר שלמה סוסקאַוויטש (בוענאַס איירעס), דעם דיכטער משה וואַלדמאַן (פאַרין) און דעם קונסט־מאַלער משה בערנשטיין (ישראל). אין דער פייערלעכקייט פון דער פּערצנטער פאַרטיילונג פון דער מאַנגער־פּרעמיע, וואָס איז פאַרגעקומען דעם 1טן יולי ד. י. אין זאַל פון תּל־אביבער שטאַטישן מוזיי, זענען אויפגע־טראָטן מיט רעדעס און באַגריסונגען דער מדינה־פּרעזידענט יצחק נבון, דער ראש העיר פון תּל־אביב, שלמה להט, דער פאַרזיצער פון יידישן שרייבער־פאַראַיין אין ישראל מ. צאַניץ א. אנד. עס זענען אויפגעטראָטן — דער וואַרט־קינסטלער הערין גראַפּבאָרד, און די אַרטיסטיגס און זינגעריגס ליאַ קעניג, לאַיאַ שלאַנגער און כּוכבּה הררי. מיר באַגריסן האַרציק די נייע לאורעאַטן.

יצחק יאַנאַסאָוויטש און שלמה רויטמאַן זענען פּרעמירט געוואָרן אין דער צווייטער פאַרטיילונג פון דער ליטעראַטור־פּרעמיע אויפן נאַמען פון מאַיר זימל טקאַטש, וואָס איז פאַרגעקומען דעם 28סטן אַפּריל, אין יום העצמאות, אין ליוויק־הויז אין תּל־אביב.

אין דער פּטער פּרעמיעס־פאַרטיילונג פון יידישער שרייבער־און זשורנאַליסטן־פאַראַיין אין ישראל, זענען אויסגעצייכנט געוואָרן מיט פּרעמיעס דער פאַרזיצער זשורנאַליסט נפתלי וילבערבערג, דער דיכטער חיים מאַלטינסקי און די שרייבערין רבקה רופ.

עליע ווערבלוז

לידער

צווישן בימער צוויי
הויכער עקאליפטן.
וואַלט איך געוואַלט
אין זייער שאַטן זײַן אַ דריטער.

אַ דריטער בוים
צווישן יענע צוויי
און גלאַצן אין דעם רוים,
און גאַרנישט וויסן,
און גאַרנישט-נישט פֿאַרשטיין.

עס טרעפֿט :
די גאַנצע וואָר ווערט דיר דורכזיכטיק און קלאַר.
דו גייסט אַדורך דעם בוים,
אַדורך דעם באַרג,
דורך זיך אליין ...
נישטאָ שוין מער קיין גוף,
קיין האַפֿט,
ס'איז דורכזיכטיק ווי וואַסער יעדע זאָך
און דו — דו קענסט עס נישט פֿאַרשטיין,
ווי קען עס אַלץ געשען.

די גערטנער מינע,
די בערג, די טאָלן און די ימען.

דאָס ליכט פֿון דער זון,
די שטערן — אַלץ צוזאַמען,
דעם גאַנצן אַרום-און-אַרום
לאָז איך איבער בירושה
פֿאַר דעם קומענדיקן דור,
פֿאַר די קינדער פֿון די שפעטע טעג
מיין גאַנצן וועלטישן פֿאַרמעג.
צו דעם איך גיב נאָך צו
דאָס געזאַנג פֿון פֿייגל
און דעם רעגנבויגן,
קיינער זאָל זיי נישט באַרויבן,
אַלץ געהערט נאָר זיי,
פֿאַר זייערע אויגן.

אַנגעקומען נייע ביכער

שמשון אַפּטער — די מאַראַנען-משפּחה
דאָ סילוואַ. היסטאָרישער ראַמאַן, פֿון די
אַנסיים אין בראַזיל און פֿאַרטוגאַל אין
אַנהייב 18טן יאָרהונדערט. מיטן פֿאַרטעט
פֿון מחבר. אַרויסגעגעבן דורכן וועלט-
ראַט פֿאַר יידיש און יידישער קולטור. פֿאַר-
לאַג י. ל. פּרץ, תל-אביב, תשמ"ב — 1982
432 זייטן. וויכער איינבאַנד.

יחזקאל קאַרנהענדלער — דריי איבערלע-
בונגען הילע און צייכענונגען: דעווי טושי-
נסקי, פֿאַרטעט פֿון מחבר: יאַנקל
מאַרקיעל. אַרויסגעגעבן דורכן מחבר.
פֿאַרזי, תשמ"ב — 1982, 72 זייטן האַרטער
איינבאַנד.

לייב קורלאַנד — אַ קעמל ביים כינרת,
דערציילונגען און מיניאַטורן. הילע און
קאַפיטל-נעמען — משה כגן. (קיבוץ
שמיר). הוצאת "נוגה" חיפה, תשמ"ב —
1982, 108 ז"ז. וויכער איינבאַנד.

אברהם סוצקעווער — פֿון אַלטע און יונגע
כתב־ידן, לידער און פּראָזע 1935 — 1981.
צייכענונגען: יאַסל בערגער, גראַפיקער:
מאַרטין בראַנד. פֿאַרלאַג "ישראל-בוך",
תל-אביב, תשמ"ב — 1982, 256 זייטן,
וויכער איינבאַנד.

רבקה באַסמאַן — צעשאַטענע קרעלן,
לידער, הילע און פֿאַרטעט — מולאַ בן-
חיים. פֿאַרלאַג "ישראל-בוך" תל-אביב, 112
זו. וויכער איינבאַנד.

מאַטל סאַקציער — טויבן אויף אַנטענע.
לידער. הילע געצייכנט: ברוך סאַקציער.
פֿאַרזען מיטן בילד פֿון מחבר. פֿאַרלאַג ה.
לייוויק. ביים פֿאַראיינ פֿון יידישע שרייבער
און זשורנאַליסטן אין ישראל. תל-אביב
1982, 224 זו.

דוד שב-ארצה

מיט אַ שמייכל ...

אַ הון מיט ציינער

אַ מאָל האָט אין חדר דער רבי רב קלמן
געפֿרעגט אויף טשיקאָוועס בני זיינעם אַ תלמיד :
— אויב שכל פֿאַרמאָגסטו, טאָ זאָג מיר, מיין זון,
ווי אזוי קען מען וויסן ווי אַלט איז אַ הון ?

— ווי אַלט איז אַ הון ? — זאָגט דער קונדס, — איך מיינ ...
דאָס קען מען דערוויסן זיך, כ'מיינ ... לויט די ציין.
צעלאַכט זיך דער רבי — אוי שוטה דו איינער,
ווי האָסטו באַגעגנט דען עופות מיט ציינער ?

רב קלמן טוט קיין ער טרייסלט זיך אַזש
נאָר ס'ענטפֿערט דאָס יינגל אים אַפּ מיט קוראָזש :
— אומזיסט, רבי, לאַכט איר, ניט שווער איז פֿאַרשטיין :
די הון האָט קיין ציינער, נאָר איך האָב דאָך ציין !

וועגן זילבער

זילבער פֿינקלט אין דער צירונג פֿון אַ כלה,
אין דער מאַמעס לייכטער — פֿרום און פֿיין
אפֿילו פֿרישע וואַסער ווערט ניט קאַליע,
ווען עפעס זילבערנס מע לייגט אין דעם אַרײַן.

איז וואָס באַדאַרף מען כ'לעבן, זיין געפֿאַלן,
ווען ס'ביסל זילבער-מיניץ איז דאָ בני דיר
אין שפּיגל-גלאַנץ וואָס טוט אַנטקעגן שטראַלן
אין עלעקטראָנען-פֿעדעמלעך פֿון ראַדיאָ-מכשיר

איז די ניגונים צערטלעכע און ריינע
די וואָס באַגלייטן אַפֿט אין שווערן שפּאַן ...

זילבער קלינגט אין ליד פֿון היינריך היינע
און ס'ליכטיקט חידושדיק פֿון סטערעאָ-עקראַז.

היינט חתונות די זילבערנע בני יידן,
ווען נאָך אַ כוסעלע און די געפֿילטע פֿיש
מע גייט אַ טענצל און מע טוט אַ קניפֿ צו פֿרידן
די בעקלעך פֿון אַן אייניקל ביים טיש,

שוין אָפּגערעדט פֿון זילבערנע טרומייטן
וואָס שאַלן האָפֿערדיק צו זון געשטרעקט,
צי די לבנה-שיין, וואָס טוט אויף ים צעשפּרייטן
אַ זילבער-שטעגעלע צום סאַמע ברעג . . .

פֿאַר וואָס זשע ברידערלעך, כּוואַלט וועלן וויסן,
די נאָז מיר לאַזן אומעטיק אַראָפּ
און ס'טוט אונדז מוראדיק פֿאַרדריסן
דאָס ערשטע פֿרעסטל וואָס פֿאַרזילבערט אונדזער קאַפּ!

צי דען דאָס גאַלדן פֿישל פֿאַנגען וויל ווער,
צי לעבן אייביק וואַלט גאַר עמיצער געוואַלט ? . . .
ניט מאַכט זיך נאַריש און באַעוולט ניט קיין זילבער
אַ מאַל קען זילבער שענער זיין פֿון גאַלד !

דוד שב ארצה (שווארצמאן)

געבוירן אין יאר 1929 אין אַ בעסאַראַבער שטעטל רעמענענקע (ראַמאַנאָוואָקאַ). אין דער צווייטער וועלט־מלחמה פאַרלוירן דעם פאָטער און עלטערן ברודער. נאָך דער עוואָקואַציע געווינט עטלעכע יאָר אין אַדעס פון דאָרט מאַביליזירט געוואָרן אין דער סאָוועטישער אַרמיי. נאָך דער אַרמיי געווינט אין אַדעס און שפּעטער — אין קעשענעוו. לויטן פּאָך אַ גראַווירער און שטאַנצמאַכער. אין יאָר 1966 געווען איינער פון די גרינדער פון קעשענעווער יידישן מוזיקאַליש־דראַמאַטישן פּאַלס־טעאַטער, געווען זיין ליטעראַרישער לייטער. דעמלט טאַקע אָנגעהויבן שרייבן טעקסטן און געזאַנג־לידער פאַר די פאַרשטעלונגען. דער טעאַטער האָט עקזיס־טירט 5 יאָר און האָט זיך זעלבסט ליקוידירט, ווען די סאָוועטישע אַדמיניסטראַציע האָט געוואָלט אים אויסנוצן פאַר אירע אַנטי־ציוניסטישע פּראָפּאַגאַנדע־צוועקן. דוד שוואַרצמאַן איז אויך געווען איינער פון די ערשטע עליה־אַקטיוויסטן אין קעשענעוו.

אין 1972 צוזאַמען מיט אַ משפּחה פון 5 מענטשן עולה געווען קיין ישראל. זיך באַזעצט אין דער אַנטוויקלונגס־שטאַט נצרת עליה (גליל). אַרבעט אין "עמידר". דרוקט זיך צום ערשטן מאל.

קולטור-כראַניק

דער יובל פון יוסף פּאַפּיערניקאָווס לעבן און שאַפן אין ישראל, פון "אין זוניקן לאַנד" ביז היינט — איז פייערלעך אָפּגעמערקט געוואָרן אין אַ ליטעראַרישן אַוונט, וואָס איז פאַרגעקומען זונטיק דעם 13טן יוני ד. י. אין "בית ראשוני פועלי ציון" אין תל־אביב. מיט עסייען און אַפּשאַצונגען וועגן דעם דיכטער זענען אויפגעטראָטן: ד"ר י. ה. בילעצקי, נחמן ראָפּ און יעקב צבי שאַרגעל. דער בעל זובל האָט געלייענט פון זיינע לידער.

דער זשורנאַליסט עובדיה פּעלד און דער שרייבער שלמה שמראָוס־מאַרקאָ זענען פרע־מירט געוואָרן מיט דער נייער ליטעראַטור־פרעמיע א"ג פון רבקה און יהושע גאַלדבערג. די ערשטע פאַרטייליקונג פון דער דאָזיקער פרעמיע איז פאַרגעקומען דעם 28טן יוני אין לייזיק־הויז אין תל־אביב.

יצחק קארן —

פֿאַרזיצער פֿון פרעזידיום פֿון וועלט-ראַט
פֿאַר יידיש און יידישער קולטור

יידיש האַט אַ צוקונפט

א

די יידיש-קאָנפֿערענץ וועלכע איז פֿאַרגעקומען אין ירושלים אין די טעג צווישן 23סטן און 26סטן אויגוסט 1976 איז געווען דער קולמינאַציע-פֿונקט פֿון אַ ריי צוגרייטונגען אין משך פֿון עטלעכע יאָרן. אין די 70ער יאָרן האַט אין פֿאַרשידענע לענדער זיך געהערט אַ פֿאַדערונג אַנצונעמען שריט צו שטאַרקן און פֿאַרפעסטיקן די יידיש קולטור, וועלכע גייט אַלץ מער באַרג אַראַפּ און פֿאַרלירט פֿון איר מעמד אין יידישן לעבן.

גלייכצייטיק זענען מיר געווען עדות פֿון אַן אינטענסיוון וווקס פֿון יידיש-פֿאַזיציעס אין ישראל, וווּ מ'האַט אין ערנסטע קרייזן אַנגעהויבן צו רעווידירן די באַציונג צו יידיש.

כיִדערמאַן זיך, ווי אַנהויב פֿון די 70ער יאָרן האָב איך גערופן אַ גרופּע פֿרײַנד ווי פֿראַפּ. דבּ סדן, אברהם סוצקעווער, אהרון צייטלין ז"ל און אַנדערע וועגן דער מעגלעכקייט צו שאַפֿן אַ קאָמיטעט פֿאַר דער יידיש קולטור. דער צוגאַנג איז געווען אַז אַזאַ קאָמיטעט דאַרף זײַן צוזאַמענגעשטעלט פֿון חובבי יידיש און העברעיש און ער זאַל אויסאַרבעטן אַן אויספֿירלעכן אַרבעטס-פּלאַן.

פֿון אַ קליינער צאַל פֿרײַנד איז אין גיכן אויסגעוואַקסן אַן אימפּאַזאַנטע גרופּע מענטשן וועלכע האָבן דעם ענין יידיש-קולטור גענומען זייער ערנסט און צום יידיש-קאָמיטעט אין ישראל זענען צוגעטראַטן פֿאַקטאָרן, וועלכע זענען ביז דעמלט געשטאַנען פֿון דער ווייטנס צו אַלץ וואָס הייסט יידיש און יידישע ליטעראַטור. די השפּעה פֿון יידיש-קאָמיטעט האַט אַנגעהויבן אַרײַנדרינגען גישט נאָר צווישן די דוברי יידיש, נאָר אויך צווישן העברעישע פֿאַקטאָרן, אַרײַנגערעכנט מדינה-פֿאַרש-טייער און ס'האַבן זיך אַנגעהויבן צו פֿילן גײַע וואַרעמע ווינטלעך אין דער ריכטונג פֿון יידיש אין ישראל.

דער ציל פֿונעם יידיש-קאָמיטעט איז נישט געווען בלויז דעקלאַראַטיווע שטע-לונגען, נאָר, בעיקר, דורכצופֿירן אַ ריי מעשים וואָס זאַלן ברענגען צום אויסדרוק די גרונדלעכע וויכטיקייט פֿון יידיש. איינע פֿון די וויכטיקע אויפגאַבעס איז געווען מקרב זײַן די יידיש-מחנה צו דער העברעישער, שאַפֿן מער באַרירונגס-שטחים וווּ יידיש און העברעיש זאַלן זיך באַגעגענען. דאָס איז נישט געווען קיין שנעלצוג, ס'האַט גענומען פֿיל צײַט. ס'האַט זיך גענויטיקט געדולד און פֿאַרשטענדעניש כדי אויסצוראַטן דעם אַלטן שפּראַכנקאַמף און זײַן גייסט, וואָס איז, ליידער, געהאַט

פארבליבן בני א טייל פון ישראל-ישוב און ס'איז גויטיק געווען דויערהאפט-
קייט און געזעלשאפטלעכע טעראפע, און נאך א יאר, צוויי האט דער יידיש-קאמי-
טעט אנגעהויבן צו פארטיפן זיינע ווארצלען אין ישראל.

אין די יארן 1972—1973 האט מען שוין געקענט פארנאטירן, אז אין א גרע-
סערער צאל לענדער איז געוואקסן דער אינטערעס צו שטארקן די יידיש-קולטור
און זי נישט לאזן פארשווענקען דורך דער שפראך-אסימילאציע און נאציאנאלער
פארפרעמדטקייט. ס'האט זיך אויך געהערט א בולטע פאדערונג אז ישראל איז מחויב
אויסצושטרעקן א האנט און העלפן דעם יידיש-פראנט אויף דער וועלט.

אין יאר 1974 איז אויפגעקומען א דערפרייענדיקע איניציאטיוו פון יידישע
קולטור-פאקטארן אין די פאראייניקטע שטאטן, כדי צו פארשטארקן דעם מעמד פון
יידיש, און זוכן וועגן ווי אזוי אפצושטעלן דעם בארג-אראפ פון די יידיש-פאזיציעס.
דעריבער, ווען דער ישראל-קאמיטעט האט גענומען די איניציאטיוו צו רופן
קיינ ירושלים א וועלט-קאנפערענץ פון יידישע קולטור-פאקטארן, איז די זאך
אויפגענומען געווארן אין רוב לענדער מיט פיל פארשטענדעניש, ווייל דער באדן
איז שוין געווען גרייט דערצו.

ס'האבן נישט געפעלט קיין שוועריקייטן, אבער אין אויגוסט 1976 איז רעאלי-
זירט געווארן די שטרעבונג פון פיל קרייזן און די וועלט-קאנפערענץ אין ירושלים
מיט דער באטייליקונג פון 412 דעלעגאטן פון 15 לענדער איז געווארן א פאקט.
איר קען שוין איצט דערציילן, אז אייניקע וואכן פאר דער דערפענונג פון
דער יידיש-קאנפערענץ האבן נישט געפעלט קיין שווארצע נביאות, אז מע וועט
נישט קומען, און אז אויב מע וועט יא קומען וועט עס זיין א קליינע גרופע און
ס'וועט זיין נאך א בלייכע דעמאנסטראציע אן שום המשך. ווען איך שרייב איצט
די שורות, פינף יאר נאך דער פראקטפול געלונגענער קאנפערענץ, קען איך נאך
זאגן, אז אט די ביזע נבואות זענען נישט מקוים געווארן. ס'איז דא א דינאמישער
המשך, ס'איז דא א בכבודיקער בילאנס. אמת, נישט אלץ וואס מיר האבן געוואלט
איז מקוים געווארן, אבער מען האט מצליח געווען אויסצופלאסטערן א ברייטע
סטעזשע פאר דער יידיש-קולטור אין פארשידענע טיילן פון דער יידישער וועלט.

ב

א יאר נאך דער יידיש וועלט-קאנפערענץ איז דערשינען אן אויספירלעכער
באריכט, וואס איז צעשיקט געווארן אין אלע לענדער. כיוועל דעריבער נישט פרווון
איבערצוגעבן פון דאס נ"י דעם פארלויף פון דער קאנפערענץ.

ס'איז אבער וויכטיק צו באצייכענען אז די יידיש-קאנפערענץ אין ירושלים
איז פארגעקומען 68 יאר נאך דער בארימטער טשערנאוויצער יידיש-קאנפערענץ...
צוויי פארשידענע קלימאטן פאר יידיש האבן געהערשט אויף די צוויי קאנפערענצן
דעמאלט און דאס מאל. אין יאר 1908 איז יידיש געווען אין פולן וווקס און פאר-
שפרייטונג און האט זיך געניטיקט מ'זאל זי נישט באטראכטן ווי א "זשארגאן",
ווייל שוין דעמאלט האט יידיש אין דער יידישער ליטעראטור געהאט צו פארצייכענען

באדייטנדיקע דערגרייכונגען, ס'האט געהערשט א געוואלדיקער דראנג צו פארזיכערן דעם נויטיקן מעמד פון יידיש אין דער יידישער געזעלשאפטלעכקייט. דאקעגן די יידיש-קאנפערענץ אין ירושלים (1976) האט זיך געשטעלט פאר א ציל ארויס-צוהעלפן יידיש פון דעם שווערן צושטאנד פון צעפאלנקייט, פון פארענדיקן דעם שפראכן-קאמף און געבן יידיש א בכבודיקן פלאץ נעבן דער העברעישיער שפראך ווי עס קומט איר.

ווען מיר מאכן א צייטווייליקן סך הכל וואס שייך דעם געזעלשאפטלעכן מעמד פון יידיש לעבן, קען מען זאגן אז אין משך פון די 5 פארגאנגענע יאר זענען די יידיש-פאזיציעס אין א ריי לענדער שטארקער געווארן. פאראן לענדער, ווו דער געראנגל האט נאך גישט געפונען דעם וועג צו א פארבעסערונג, אבער מען קען זאגן אן איבערטרייבונג, אז יידיש האט געווען א דאנק דער ירושלימער קאנפערענץ א בעסערן מעמד און ס'איז בולט געווארן פאר פיל קרייזן, וואס זענען נאך נעכטן געווען אין גאנצן פרעמד צו אונדז, אז מען דארף און מען מוז זען אין יידיש א וויכטיקן באציאונג ווערט, וואס קען העלפן דעם יידישן המשך. די יידיש-קאנפערענץ רענץ האט אן ספק געשאפן, אין די אכציקער יארן, א צענטראלן וועלט-אדרעס, וואס זארגט פאר די יידיש-פאזיציעס אין אונדזער יידישן געזעלשאפטלעכן לעבן.

מ'דארף אודאי זיך נישט באנוגענען מיט דער גלאבאלער אויפפאסונג פון יידיש. ס'איז נישט ווייניקער וויכטיק אז ס'זאל אינטענסיוו דורכגעפירט ווערן א פארצווייגטע קולטור-ארבעט דורך אונדזערע יידיש-קאמיטעטן און קולטור-אינסטי-טוציעס אין די פארשידענע לענדער. אין משך פון די לעצטע 5 יאר זינט דער יידיש-קאנפערענץ פילט זיך אין עטלעכע יידישע קהילות אן אינטענסיווערע ארבעט און מען קאן זאגן אן איבערטרייבונג, אז דאס וואס ס'קומט פאר, למשל, אין קאנאדע איז פון גרויס וויכטיקייט פאר דער יידיש-קולטור; דעסטגלייכן די פארשידנארטיקע באמאנוגען אין פראנקרייך, בעיקר אין פאריז. מיר זענען עדות פון א גרויסער יידישער קולטור-טעטיקייט אויך אין ארגענטינע און אויך אין אייניקע אנדערע לאטיין-אמעריקאנער לענדער פילט זיך אן אנטערענג צו פארפעסטיקן די עקזיס-טירנדיקע פאזיציעס. אויסטראליע מיט מעלבורן בראש קען דינען ווי א ביישפיל, אז אויך אין א קליינעם יידישן ישוב קען געפירט ווערן אן אינטענסיווע יידיש-טעטיקייט; פאראן אזעלכע לענדער. פאראן אויך לענדער ווו ס'פילט זיך נישט קיין שוונג, ס'קען זיין אויך צוליב אביעקטיווע סיבות, ווי למשל, אין שטאקהאלם, יאהאנעסבורג, לאנדאן א.א.נ.ד. כדאי צוצוגעבן אז ס'זענען לעצטנס אריינגעטראטן אין וועלטראט צוויי לענדער פון מזרח-איייראפע: רומעניע און לעצטנס אויך פוילן מיט זייערע ספעציפישע ארבעטס-געביטן פאר יידיש קולטור.

מ'דארף דא צוגעבן, אז די פאראייניקטע שטאטן פארמאגן א געוואלדיקן קולטור-פאטענציאל, וועלכער אין, ליידער, ביז היינט נישט איינגעשפאנט אין אן ארגאניזאצ-יאנעלער ראם, וועלכע זאל אים אקטיוויזירן. מען דארף נישט אריינפאלן אין יאוש,

אבער מען דארף אויך נישט גרינגשעצן די געשאפענע לאגע אין צפון-אמעריקע, דאס איז א גרויסער שטח וואס דארף נאך גוט אדורכגעאקערט ווערן, כדי מען זאל געפונען דעם נויטיקן אויסדרוק פון יידישער קולטור ארבעט מיטן פולן פארמעסט און געוואגטקייט . . .

כיויל אויך צוגעבן אז אין דער ליסטע פון די לענדער, ווו מען פילט א באנייטן טאן פאר יידיש-קולטור אין, אן ספק, ישראל, וועלכע באווייזט יעדעס מאל נייע מעגלעכקייטן און גוטע אויסזיכטן פאר יידיש, פאר פארטיפן אירע ווארצלען צווישן דעם שיכט פון יידיש-רענדיקע, נאר לעצטנס אויך א געבענטשטע איניציאטיוו אריינצודרינגען אויך אין דעם יינגערן צווייטן דור.

די יידיש-קאנפערענץ אין ירושלים האט געבוירן די צענטראלע קולטור-אינסטאנץ, דעם וועלטראט פאר יידיש און יידישער קולטור, וועלכער פארזאמלט זיך איין מאל אין צוויי יאר. די ערשטע צוויי סעסיעס פון וועלטראט זענען פאר-געקומען אין תל-אביב, די דריטע סעסיע פון וועלטראט איז פארגעקומען אין מאנטרעאל אין חודש מאי 1982. דער וועלטראט איז היינט די אנערקענטע וועלט-אינסטאנץ פאר יידיש-קולטור און פאר יידישע ארגאניזאציעס. ער שטייט אין קאנטאקט מיט די יידיש-קאמיטעטן אין די לענדער און באהאנדלט דורך זיין וועלט-בירור די לויפנדיקע קולטור-פראגן אין פארשידענע קאמיטעטן און נעמט איניציאטיוו פאר פילזייטיקע קולטור-פראיעקטן צו שטארקן די יידיש קולטור.

ס'איז נישט דא דאס פלאץ אויספירלעכער זיך אפצושטעלן וועגן די פארשידענע ארבעטס-טעטיקייטן פון וועלטראט. כיויל נאר דא באצייכענען, אז דער וועלטראט איז נישט געבליבן א סטאטישער אויספיר-ארגאן נאר האט צו געבן זיין ארבעט א ביסל ווייזע און פארמעסט צום גונסטן פון דער יידיש-קולטור. ער האט זיך פארמאסטן צו רעאליזירן טעטיקייטן וועלכע האבן מיט דער צייט געבראכט דערפריי-ענדיקע רעזולטאטן. אויסער די רעפרעזענטאטיווע און ארגאניזאציעלע פראגן האט דער וועלטראט אויך באשטימט דעם גייסט און ריכטונג פון די קולטור-טעטיקייטן. אזוי איז באשלאסן געווארן צו געבן פריאריטעט דער פראגע פון דערציונג אין דער ארבעט פון וועלטראט, ווייל מיטן זארגן פאר דער דערציונג און אלע פראגן וואס זענען מיט איר געבונדן איז פאראן א גאראנטיע אז דער וועלטראט וועט אויספילן א לעבנסוויכטיקע מיסיע אין דער יידישער קולטור; אזוי צום ביישפיל: זארגן פאר יידיש לימוד אין קורסן, צוגרייטן דערגענונגס-סעמינארן פאר יידיש-לערער פון פארשידענע לענדער, ווי ס'איז לעצטנס ארגאניזירט געווארן אין מכוון גרינבערג; ארויסגעבן א ריי לערנביכער פאר יידיש-לימוד. לעצטנס ווערט אויך צוגעגרייט אן אנטאלאגיע פון קינדער-דערציילונגען א.א.נד.

נישט אויסשעפנדיק אלע פרטים מוזן מיר באצייכענען מיט צופרידנקייט אז אויך דאס דערציונגס-מיניסטעריום פון ישראל האט אנערקענט יידיש אלס לימוד

אין די שולן און העלפט דעם וועלטראט אין פארשידענע געביטן פון יידיש קולטור-
ארבעט.

דער וועלטראט גיט ארויס א ריי פובליקאציעס וואס פילן אויס א גרויסן בלוין
("בני זיד", "פאלק, וועלט און מדינה", "יידיש-יידיעות"). דעסט גלייכן האט דער
וועלטראט, נאך דעם ווי ער האט ארויסגעגעבן א סעריע ביכער פון די בני-
אנגעקומענע יידישע שרייבער פון סאוועט-רוסלאנד, אנגעהויבן מיט א נייער
סעריע קינסטלערישע ווערק פון די פראמינענטע יידיש-שעפער. עס איז באשלאסן
געווארן ארויסצוגעבן א פובליקאציע אין צוויי שפראכן — יידיש און העברעיִש.
לעצטנס גיט ארויס דער וועלטראט די באקאנטע פילאזאפישע פובליקאציע "דווקא",
וואס איז אן אוניקום אין דער יידישער פובליציסטיק. און אזוי זענען פאראן נאך
פיל פראיעקטן און טעטיקייטן וואס בארייכערן דאס פעלד פון דער יידיש-קולטור.
מע דארף אויך דערמאנען די יידיש-פראגראמען אין בית התפוצות בשותפות מיטן
וועלטראט.

כיוויל אויך דערמאנען א זייער געוואנטע איניציאטיוו צו גרינדן ביים וועלטראט
א דעפארטאמענט פארן יינגערן דור. דער צווייטער דור מוז טיילווייז אריינגעפירט
ווערן אין דער טעטיקייט פון וועלטראט. אריינציען יונגע קרייזן פאר יידיש-
קולטור איז גישט קיין אויסגעטראטענער וועג, אבער ס'זענען פאראן ערנסטע
שאנסן אז אין אייניקע לענדער זאלן זיך גרינדן אזעלכע יוגנט-קרייזן. אין מאי
1982, איז געשאפן געווארן א דעפארטאמענט פארן צווייטן דור און מיר וועלן
שטיין פאר גייע ספעציפישע פראגן ווי אזוי איינצופלאנצן יידיש-קולטור דעם יוגן
דור. אין ישראל איז שוין אנטשטאנען אזא יוגנט-גרופע. דער יידיש-העברעיִשער
קרייז אין ישראל וועלכער איז שוין צוגערעטן צו זיין ארבעטס-טעטיקייט און
ס'ווערן אין אים אריינגעצויגן יונגטלעכע פון פארשידענע שיכטן.

די פראגע פון אריינברענגען די יוגנט-קרייזן איז א באווייז פון דער לעבהאפט-
קייט פון וועלטראט פאר יידיש און יידישער קולטור. דאס הייסט גישט, אז מיר
וועלן פארנאכלעסיקן די געביטן פון די שעפער פון יידישער ליטעראטור, פון
אריינברענגען מער פארמעסט אין קולטור לעבן אין די יידישע קהילות. דאס זאגט
נאך עדות אז די ארבעט פון וועלטראט דארף האבן א פלוראליסטישן צוגאנג און
זיין א פילזיטיקע.

ווען מיר מאכן א סך הכל פון די ערשטע 5 יאר זינט דער יידיש-קאנפערענץ
אין ירושלים און די ארבעט פון וועלטראט פאר יידיש קען מען באצייכענען אז די
רעזולטאטן זענען באפרידיקנדיקע. ס'איז נאך פאראן פיל אויפצוטאן, נאך פיל צו
דערגאנצן.

מען קען זאגן אן איבערטרעיבונג: יידיש האט א צוקונפט!

סקולפטור (בראנדז) פון מיכאל מילבערגער

שמעון דזשיגאן

יונה בערקמאן

די לשון-גארבן האָבן נאָך ניט אָנגעפֿילט מיין שייער,
כאָטש ווי פערל קלייב איך זיי אַ לעבן לאַנג.
און שווער איז מיר דער גאַנג —
צום אייגן האַרץ די קירצסטע שטרעקע —
ווען כ'פרווו מיט זיין באַפֿרייען
דעם ציטער-ניגון פֿון דער לעצטער רגע.

לגבי אים, לגבי דעם חזיון,
זיי זעען אויס ווי אַ געזעמל רייד,
געניצעוועט, צעדריבלט,
פֿון בליזנג אַפּגעווייט,
ניט-דאָיק
און ניטאָיק —
אַ קאַלטער פֿייער —
דעם בראַכשטול פֿון מיין ניילינג,
און קענען ניט באַזוימען מיט בטהון
וואָס ווי אַ קימפעטאָרין איז פֿאַרזען מיט שיר-המעלות,
און טראַגט אין פֿלייש די קערנער פֿון נצחון.

איך ווייס אָבער און פֿיל,
ווי כ'פֿיל די פֿרומקייט פֿון מזוזות,
עס טוליען זיך אין לשון-קודש פֿון מיין יידיש,
וואָס איז אַ תּושב אין מיין בוזעם,
די פֿייער שליסעלעך כל נדריס
צו אַלץ וואָס איז די אַדערן זיך במסתרים וועבט
און לעבט,
און שליפֿט זיך אויסעט אין מיין זינען
בלוט-רוביניק.
פּונקט אזוי,
ווי ס'בריען זיך אין בינעלע פֿון פֿידל אויס.

ברזי דרזין,
די צויבערקלאנגען,
וואָס וואָרטן אויפֿן פֿינגערגלעט פֿון ווירטואַזן,
ווי אויפֿן שניטער וואָרטן שווערע זאַנגען.

ווי נעמט מען אָבער, גאָט, דעם כוח פֿון דיין צמצום,
אַ שפּראַצעלע פֿון אים, אַ גלימצל,
כדי כ'זאַל קענען אויפֿכאַפֿן כהרף-עין
די רעגנבויענדיקע נאַטן פֿון מיין דאַנק,
וואָס מיר באַשערט איז ביי די טויערן ירושלימס —
ווען כ'שרייב די לעצטע בלעטעלעך פֿון מיין מגילה —
צו אויסזינגען מיט פֿרייד-טרערן מיין אייגענעם געזאַנג,
מיין אייגענעם קאַפיטל תהלים.

ירושלימער קולטור-טעטיקייטן

לכבוד דעם יידיש-אוידיציע פון קול ישראל אין ירושלים

דעם 20סטן יאנואר 1982, איז פאר א היפשן עולם, אין גרויסן זאל פון ירושלימער היכל שלמה, פארגעקומען א פייערלעכער אָוונט, איינגעארדנט פון דער יידישער קולטור-געזעלשאַפֿט אין דעם קולטור-אַפטייל פון ירושלימער שטאַט-ראַט, לכבוד דער יידיש-אוידיציע פון קול ישראל. דער פאָרוואַלטונגס-מיטגליד פון דער קולטור-געזעלשאַפֿט מרדכי דוניץ האָט געעפנט די פייערונג און איבערגעגעבן שפעטער דעם פאָרויץ צום וועטעראַן פון קול ישראל אליהו יאַנעם.

דאָס ערשטע באַגריסונג-וואָרט באַקומט דער פאָרוואַלטער פון קולטור-אַפטייל פון ירושלימער שטאַט-ראַט עזריאל ציון. ער רעדט וועגן דער גוטער באַציונג און פאָרשטענדעניש פון די שטאַט-באַלעבאַטים פאַר די נויטן פון דער יידיש-ריינדניקער טייל פון די ירושלימער באַפעלקערונג. נאָך אים באַגריסט זיין פאָרטרעטער ברוך גל און, דער, וואָס איז זיך טעגלעך דירעקט מַטפּל מיט די פראַבלעמען פון דער יידישער קולטור-געזעלשאַפֿט און דעם "ירושלי-מער אַלמאַנאַך".

פראַפּעסאָר גרשון וויינער דערציילט וועגן פאַקטן, וועלכע ווייזן ווי ווייט די יידיש-אוידיציע איז פאַפּולער ביי ברייטע שיכטן אין לאַנד און אין יידישן אויסלאַנד, אַ סך מער, ווי מע שטעלט זיך עס פאַר.

אליהו יאַנעם דערמאַנט יענע יאַרן, ווען ער האָט געפירט די אַרבעט פון דער אוידיציע און דערציילט פאַרשידענע קוריאַזן פון יענער צייט. אפריים שעדלעצקי שילדערט אויספירלעך די געשיכטע פון יידיש אין ישראלדיקן ראַדיאָ פון קול ציון גלולה ביז דער היינטיקער יידיש-אוידיציע פון קול ישראל.

די איצטיקע פאָרוואַלטערין פון דער יידיש-אוידיציע אַנקה שמיר, אין איר קורצן אָבער זאַכלעכן וואָרט, ווייזט אָן אויף די פראַבלעמען פון דער יידיש-אוידיציע און רעדט וועגן דער לויפיקער אַרבעט און איר פאַרטיילונג צווישן די מיטאַרבעטער — נייעס-ביולעטין, רעפאָר-טאָזש און שמועסן אויף פאַרשידענע טעמעס. גרויס אַכט ווערט געלייגט אויף די פראַגראַמען פון יידישער קולטור, ליטעראַטור, טעאַטער און קונסט, ווי אויך דעם געזונגענעם יידישן ליד, פראַגראַמען, וואָס נעמען אַרום, וועדליק די אַרופן וואָס מיר באַקומען, אַ גאָר גרויסן עולם צוהערער.

מרדכי דוניץ לייענט איבער צוגעשיקטע באַגריסונגען פון וועלטראַט פאַר יידיש און יידישע קולטור, פון יידישן שרייבער-און-זשורנאַליסטן-פאַראיין אין ישראל, פון דער ירושלימער יידישער שרייבער-גרופע און דער רעדאַקציע פון "ירושלימער אַלמאַנאַך", פון בית שלום-עליכם, פון דער פראַנץ-קורסקי-ביבליאָטעק און אַרבעטער-רינג אין ישראל און פון אַנדערע.

עס באַגרייסן דער פאָרויזער פון דער ירושלימער יידישער קולטור-געזעלשאַפֿט יעקב ניומאַן און דער פאַראַיאַריקער לאָרעאַט פון דער הורוויץ-סובווענץ, מחבר פון בוך "מיינ וועג אַהיים" אהרון ראָזין.

נאך די אלע באגריסונגען, רעדעס, באריכטן און אפשאצונגען האט מיכאל בן אברהם אין קינסטלערישן טייל פון דער פראגראם געלייענט צוויי לידער פון אברהם סוצקעווער "אויפן קבר פון רבי שמעון בן יוחאי" און "יידיש", דאס בארימטע ליד "רעד צו מיר יידיש" פון יעקב גלאטשטיין און א ליד פון קלמן סעגאל "ווען מאנגער איז געשטארבן".

פארטיילונג פון דער סובווענץ פון הורוויץ-פאנד

דעם 12טן אפריל, איז אין זאל פון היכל שלמה אין ירושלים פארגעקומען די פארטיילונג פון דער היינאריקער סובווענץ פון הורוויץ-פאנד ביי דער ירושלימער יידישער קולטור-געזעלשאפט.

דער פארזיצער פון פאנד ד"ר גרשון וויינער שטרייכט אונטער די באדייטונג פון דער סובווענץ, וועלכע ווערט זינט פאראיארן צוגעטיילט יערלעך צו צוויי מחברים, און איז נאך אלץ די גרעסטע סובווענץ וועלכע ווערט צוגעטיילט א יידישן מחבר אויף ארויסגעבן זיינס א ווערק.

דער פארזיצער פון זשורי חיים פינקלשטיין לייענט די מאטיוון לויט וועלכע ס'ווערן צוגעטיילט די סובווענץ צו חיים זיידמאן פאר זיין בוך "זכרונות פון א רומעניש שטעטל" און צום דיכטער מאיר חרין פאר זיין פאעמע "מארקולעשט".

נאכן איבערלייענען די מאטיוון פון דער זשורי האט מאיר חרין געלייענט צוויי קאפיטלעך פון דער פאעמע און חיים זיידמאן האט געלייענט א דאנק-בריוו מיט לויב פאר דער זשורי פון הורוויץ-פאנד און דער יידישער קולטור-געזעלשאפט אין ירושלים, ווו ער איז א לאנגיאריקער אקטיווער מיטגליד אין דער פארוואלטונג.

צום שלום האט דער הבימה-קינסטלער שמעון פינקעל מיט גרויס מייסטערשאפט פארגעלייענט פארן עולם די ווערק פון י.ל. פרץ, שלום עליכם, משה לייב האלפערין, אהרון אשמאן און פון אהרון לוצקי.

ליטערארישער אַוונט לכבוד מנוחה ראם אין ירושלים

דער 6טן יולי 1982 איז אין גרויסן זאל פון היכל שלמה אין ירושלים פארגעקומען א ליטע-רארישער אַוונט לכבוד דער פאריזער יידישער שרייבערין מנוחה ראם צום דערשיינען פון איר בוך דערציילונגען "שטייגער".

דעם פארויזן פון אַוונט האט געפירט דער סעקרעטאר פון דער ירושלימער יידישער קולטור-געזעלשאפט מרדכי דוניץ, וועלכער איז, אגב, א בן עיר פון דער אלטער היים פון דער שרייבערין. ביים עפענען דעם אַוונט האט מרדכי דוניץ איבערגעלייענט דעם אַריינפיר צום בוך, וואָס איז, חוץ די אַכצן דערציילונגען, א ווערק פאר זיך.

אין נאָמען פון דער ירושלימער יידישער שרייבער-גרופע באגריסט דעם גאָסט דער דיכטער מאיר חרין, וועלכער האַלטנדיק, ווי ער אַליין האָט זיך אויסגעדרוקט, דעם שופר

אין די הענט, בלאַזט ער נאָך אַ ביסעלע און שטעלט זיך אין זיין באַגריסונג אַפּ אויף די ווערק פון דער טאַלענטירטער שרייבערין.

מיט אַ ברייטער וואָרט נישט נאָר וועגן בוך "שטיינער" נאָר וועגן אַלע פיר ביכער מנוחה ראַמס טרעט אַרויס פּראָפּעסאָר דב סדן. דורך פּאָרגלייכונגען מיט פּאַרשידענע אַנדערע פּראָזאַיקער אין דער ייִדישער ליטעראַטור טיילט ער אויס די אייגנאַרטיקייט פון דער שרייבערין, וועלכע באַקומט דאָס לעצטע וואָרט אויפֿן אַוונט און ליענט איבער מיט אַ סך טעם אַ דערציילונג פון בוך — "אַ באַגעגעניש", וועלכע דער דאַנקבאַרער עולם הערט מיט פּאַרכאַפּונג, באַגריסנדיק צום סוף די מחברין מיט וואַרעמע אַפּלאַדיסמענטן.

"מלחמה און שלום אין דער ייִדישער ליטעראַטור"

אַזאַ איז געווען די טעמע פון ליטעראַריש-קינסטלערישן נאַכמיטאַג, וועלכן ס'האַט איינגע-אַרדנט דער ירושלימער קולטור־קרייז "צוותא בייִדיש". פּאַרויזער פון אַט דעם אינטערע-סאַנטן צוזאַמענטרעף איז געווען פּריינד יעקוב גוטפּריינד. ס'האַבן זיך באַטייליקט די שרייבער אַבּרהם ביק און נחמן ראַפּפּ. מיט געזאַנג און קינסטלערישע פּאַרלעוונגען זענען אַרויסגעטראָטן אַרײַן פירשטענבערג און סימא סקורקאָוויטש. ביים קלאַוויר — ליליאַן וואַלערישטיין.

חיים פלאטקין (ניו-יאָרק)

פיר לידער

ווי לאַנג ס'איז מיר באַשערט

ביז פינף איך קוק און גאָף
אויף גאַטס באַשאַף
און קאָז זיך גאַרנישט זעטן — —
איך וויל,
עס זאָל אַ ווינטל מיינע האַר,
ווי די גראַזן גלעטן.

דער ריח פֿונעם שווייס,
וואָס האָט געטריפֿט
אויף ניי-מאַשינען,
אויף טונקלע דילן,
באַגלייט מיך אַלץ נאָך אומעטום — —
וויל איך איצטער טוי
אויף מיינע ליפֿן פֿילן
און ריחות —
פֿון באַגינען.

אַ קאַשמאַר

אַ קאַשמאַר האָט צעוועקט מיך אין גרויען באַגינען,
כ'האַב דערהערט אַ ווילדן גערויש פֿון מאַשינען
און דערזען
דאָס צעפֿליגלטע פֿאַכן פֿון צענדליקער הענט.
צווישן זיי
האַב איך גלייך אויך זיין פרצוף דערקענט
און דערהערט זיינע ווילדע געשרייען.

כ'בין אַראַפּ פֿון געלעגער,
צעעפֿנט דאָס פֿענצטער.
דער נאַכטיקער טוי האָט מיט קילקייט
געהילט נאָך די וועגן
און איך האָב זיך טיף
פֿאַר דער שטילקייט פֿאַרנייגט.

פֿאַרן ליד

כ'וועל נעמען פֿאַרן ליד
פֿון געשייערטן מעש דעם בלאַנק,
פֿון האַמער אויף קאַוואַדלע
דעם ריטמישן קלאַנג
און די פֿונקען פֿון אייזן צעגליט,
ווען ראָד און רייף ווערן צוזאַמענגעשמידט.

כ'וועל נעמען פֿאַרן ליד
די שיין פֿון באַגין,
פֿון טוי דעם גאַלדענעם צערין
און דעם ערשטן שפּראַך פֿון דער ערד,
וואָס אים איז קערנדלעך באַשערט.

כ'וועל נעמען פֿאַרן ליד
דעם אַטעם פֿון ווינט,
דעם ניגון פֿון צווייגן צעגרינט,
וואָס יעדעס בלעטל פֿאַרהיט — —
זיי אַלע כ'וועל נעמען פֿאַרן ליד.

ווען דער ים איז בייז

כ'מינד אויס דאָס שווימען,
ווען דער ים איז בייז
און גריזשעט אַנצייניק דעם זאַמדיקן ברעג,
ווען נידעריקע וואַלקנס, ווי שנייקע איזבערג,
בלאָנדזשען אַרום אין די יוני-טעג.

כ'וייס נישט, ווער ס'האָט די יוצרות צעמישט,
די זומערציניט אָנגעפֿילט מיט אַסיענדיקן טעם — — —
כ'האָב ליב צו זען, ווי די זון מיט גלי קושט
די שטיפֿעריש-צעפֿינקלטע כוואַליעס אין ים.

איצט איז דאָס וואַסער קאַלט,
די זון איז אַוועק
און דער ווינט די וואַסערן שפּאַלט — — —
אַזאָ ים — — —
כ'וועל נישט טרויען מיין טייערסטן פֿאַרמעג.

די צייטן פֿון יאָר האָט פֿאַרביטן דער קאַלענדאַר — — —
און גיי האָב טענות צום בורא ! — — —
שטיי איך ביים ברעג ווי אַ נאַר
און רוף די זון צו אַ דיין-תורה ...

פּלאַטקין חיים

— 1910 — געב. אין רוזשאַן, פּוילן, געלערנט אין תּדר און פּאַלקס-שול. יונגערהייט
אָנגעהויבן אַרבעטן ביי שניידעריי. געווען טעטיק אין דער לינקער פֿ"צ-באַוועגונג. 1927
געקומען קיין אַמעריקע, געאַרבעט אין שעפּער. בעת דער צווייטער וועלט-מלחמה געדינט
אין דער אַמעריקאַנער אַרמיי. אַנטיילגענומען אין די שלאַכטן אין נאַרמאַנדיע און אויף
אַנדערע פּראַנטן. דעביוטירט אין 1929 אין זשורנאַל "צוואַמען". זינט 1930 פּאַרעפּנטלעכט
לידער און דערציילונגען אין "מאַרגן-פּרייהייט", "סיגנאַלן", "האַמער", "גערעכטיקייט",
"יידיש אַמעריקע", "יידישע קולטור", "טאַג-מאַרגן זשורנאַל" זאַמלונגען (פון וועלכן געווען
מיטגרינדער). "זיין", האָט געדרוקט אין "מאַרגן פּרייהייט" און "יידישע קולטור" קאַפיטלעך
פון אַ ראַמאַן "פּון וועג". לעבט אין נ"י.
אין בוך-פּאַרם — אויף מיינע וועגן, תּל-אַביב י"ל. פּרץ-פּאַרלאַג 1978.

5. פאָדאָליע

אונדזערע שמחות

(קורצע נאָטיצן)

1. צו זיבעציק — יונג.

שוין דאָס זיך העכער אַ יאָר פאַרביי, זינט די גאַנצע "ידיש-אימפעריע" האָט פייערלעך אָפּגעמערקט אַ פּריידיקע דאָטע — 70 יאָר ווי ס'איז אַנטשטאַנען און איז טעטיק איינע פון די סאַמע דינאַמישע, סאַמע שעפּערישע יידישע קולטור-אַרגאַניזאַציעס אויף דער וועלט — דער מעלבאָרנער יידישער קולטור-צענטער "קדימה". אויסרעכענען אַלע וויכ-טיקע אויפטוען פון אַט דער אַרגאַניזאַציע, אפילו פאַר איין יאָר פון די זיבעציק, וואָלט פאַרנומען צו פיל פּלאַץ. ס'איז גענוג צו זאָגן, אַז אין דער טעטיקייט פון "קדימה" זענען איינגעשלאָסן סיי "וואַכעדיקע" אונ-טערנעמונגען ווי רעפּעראַטן, ליטעראַריש-געזעלשאַפּטלעכע דיספּוטן, אויפּטריטן פון פּראַפעסיאָנעלע קינסטלער און פּאַלקס-אַמאַ-טאָרן, פּאַפּולאַריזאַציע פון יידישע און יש-ראל-פּילמען, שאַך-טורנירן און אַנד. און סיי אַזעלכע אונטערנעמונגען, וואָס טראָגן אַ מאַסן-כאַראַקטער און ווערן דורכגעפירט איין אָדער צוויי מאָל אין יאָר, ווי, למשל, די גראַנדיעזע יידיש-קאַנצערטן אונטערן פּרייען הימל, אין טרעשווריי-גאַרטן בעת די טראַדיציאָנאַלע "מומבאַ"-פייערונגען אין אויסטראַליע, די גרויסע טרויער-אַקאַדעמיעס לוכר דער שוואה, וואָס ווערן יערלעך דורכ-געפירט מיטן אַנטייל פון אַנדערע יידישע קערפּערשאַפּטן. פון דער טאַגטעגלעכער טעטיקייט פון דער יידישער נאַציאָנאַל-

ביבליאָטעק ביז די יערלעכע לעקציע-טורן פון די גאַסט-רעדנער באַוווסטע אויף דער וועלט שרייבער, קינסטלער, וויסנשאַפּטלער, קולטור-געזעלשאַפּטלעכע טוער און ווייטער: יידישע פאַרשול-דערציאָנג, די טאַג-שול און צוגאַב-שול, דער טאַלאַנטפולער הערמאַן טעאַטער, ביכער-פאַרשפּרייטונג, דער אויס-געצייכנטער זשורנאַל "מעלבאָרנער בלע-טער", דער יידיש-העברעיִשער "הומיר"-כאַר, די ראַדיאָ-אוידיציעס אין יידיש, עברית און ענגליש, איינשליסנדיק אויך פּראַגראַמען פאַר קינדער און די יוגנט-פּראַגראַם . . .

אָודאי האָבן מיר נישט אַלץ פון די קדימה-אונטערנעמונגען פאַרצייכנט אין אונדזער רשימה, אָבער אויך דאָס איז גאַנץ גענוג צו קענען זאָגן: הלואי וואָלטן מיר אַלע פאַרבליבן צווי דינאַמיש און יונג אין גייסט און אין טאַט ווי די זיבעציקיעריקע "קדימה"! זאַלן געשטאַרקט זיין אייערע טרייע הענט, אַ געזונט אויף אייערע קעפּ, טייערע "קדי-מה"-פירער און חברים מיטגלידער פון דער "קדימה"-געזעלשאַפּט!

2. דער וואַכן-צייטונג "אַלגעמיינער

זשורנאַל" — 10 יאָר.

אין פאַרגלייך מיט דער זיבעציק יעריקער "קדימה" זעט אויס דער ניו-יאָרקער "אַלגע-מיינער זשורנאַל" ווי אַ מעזניקל. אינגאַנצן 10 יאָר אַלט. אָבער סאַראַ געראַטענער מעזניקל! פאַר די צען יאָר איז אונדזער

בוטשיקל מיט די געקרייזלטע חסידישע פאה'לעך, אויסגעוואקסן קיין עין הרע, א שיינער, א געזונטער פארשוין. און — סארא פארנעם!

דער "אלגעמיינער זשורנאל" איז א רעליגיעזע צייטונג, א טראדיציאנעל-פרומע. א פרומע אבער נישט קיין פרומאקישע! ניט קיין פאנאטישע פינצטערניש, נאר ריינע ליכט פון יידישקייט שיינט ארויס פון צווישן די שורות פון אט דער צייטונג און דאס-ניט נאר אין די נייע פירושים פון ליובאוויטשער רבין שליט"א וועגן דער סדרה פון דער וואך, ניט נאר אין די רבינישע מאמרים וועגן אמאליקע און היינטיקע גדולי התורה און גדולי החסידות, וועגן פראבלעמען פון יידישן דת, רעליגיעזער עטיק אד"ג, נאר אויך אין די ריין-פאליטישע קאמענטארן צו די צעשטורעמטע טאג-טעגלעכע געשעענישן אויף גאר דער היינטיקער וועלט, ווו אין סאמע צענטער, — בפירוש טאקע אין סאמע צענטער, — שטייען אונדזער פאלק ישראל און מדינת ישראל אין זייער פארביטערטן געראנגל פארן עצם-הקיום. דער פרומער "אלגעמיינער-זשורנאל" איגנארירט ניט די דרויסנדיקע וועלט, בפרט נאך — די יידישע. די צייטונג שפיגלט אפ מיט טריישאפט אלע דערגרייכונגען אויך פון דער וועלטלעכער קולטור: יידישע ליטעראטור, טעאטער, קונסט. דעם גרינדער און רעדאקטאר פון "אלגעמיינעם זשורנאל", דעם טאלאנטפולן און ענערגישן ר' גרשון יעקובסאן האט זיך איינגעגעבן באהעפטן ארום דער צייטונג א פארשיידנארטיקע גרופע הויך-קוואליפיצירטע זשורנאליסטן און שרייבער. יעדן פון זיי מיט זיין אינטערעסאנטער שעפערישער אריגינאליטעט. מע מעג מיט רעכט זאגן, אז דער "אלגעמיינער זשורנאל" איז ביי היינטיקן טאג אן אמתע צייטונג פאר כלל-

ישראל. און אפשר איז דאס היינט דאס איינציקע יידישע בלאט, וואס ווערט נישט איינגערומפן, וואס פארמאגט אן יינגערן צוויקס פון ליינער און מיטארבעטער; א צייטונג וואס אפעלירט ניט נאכאנאנד צום געוויסן פון די יידיש ליבהאבערס: "ראטע" וועט פון אונטערגאנג! ...

סיוולט זיך צוגעבן, אז אויך דאס לשון פון "אלגעמיינעם זשורנאל" איז מער פאל-קיש, פארמאגט אין זיך מער שפראך-זיי בערקייט פון פיל אנדערע פעריאדישע אויס-גאבעס. ליינט נישט צו פיל פון זשורנאליס-טישן שטאמפ, פון ווילגאריזמען און באפ-רייט זיך אלץ מער פון אומגעלומפערטע אנגליצוימען.

נישט מיט אלץ וואס ווערט געדרוקט אין "אלגעמיינעם זשורנאל" מוז מען מסכים זיין, אבער פארט איז דאס אן אינטערעסאנטע צייטונג, דאס הייסט א בלאט וואס אטעמט מיט היינטיגייטיקייט, מיט ייד און מיט מענטש, מיט ישראל און מיט וועלט. כל הכבוד, ר' גרשון יעקובסאן, מיטן רעכטן פוס און — קדימה!

3. אכצן — חי וקים!

די יוגנטרוף-באוועגונג צוזאמען מיט איר אויסגאבע "יוגנטרוף" גרייט זיך צו פייערן איר אכצניעריקייט. צי פראוועט טאקע אט די באוועגונג א פריידיקע דאטע פון פולער רייפקייט? מע דארף אננעמען, אז יא! ווייל שוין אליין דער פאקט פון 18 יאר עקזיסטענץ פון א גרופע יונגע יידיש-עקשנים, וואס האט זיך מוטיק ארויסגעלאזט קעגן אלגעמיינעם אסימיליאציע-שטראם. (דערביי דארף מען אין זינען האבן דעם באשטענדיקן אפפלוס און צופלוס פון די יוגנטרופניקעס, ווייל יונגע ווערן דאך אויך עלטער און טרעטן נאטירלעך אפ זייער פלאץ פאר א

נייעם צוויקוס). שוין אליין, ווי שוין גע-
זאגט, די 18 יאָר ענערגישער יוגנטלעכער
געראַנגל פאַרן המשך פון אונדזער שפראַך
און קולטור באַשטעטיקן די אַקטואַליטעט
און רייפֿקייט פון אַט דער באַוועגונג.

יונגטרוף איז נאָך ווייט גיט קיין מאַסן-
באַוועגונג, כאַטש פאַראַן אַ לייַדנשאַפטלעכע
שטרעבונג צו דעם, דאָך — אירע אויפטוען
ביים פאַרשפּרייטן און פּראַפּאָגאַנדירן ייִדיש
לשון, ליטעראַטור, פּאַלקלאַר, מוזיק און
ייִדיש־טעאַטער, בעיקר צווישן דער סטו-
דענטישער יוגנט פון אַמעריקע און קאַנאַדע,
די ביז איצט דערשינענע 52 זשורנאַל־נומע-
רן, די אַלע אויפטוען — פאַרדינען זיך
אונדזער גרעסטן לויב און דאַנק.

צווישן די אַמאַליקע יוגנטרופניקעס, וואָס
פאַרלירן, אַגב, קיין מאָל גיט דעם לעבעדיקן
קאַנטאַקט מיט די הייַנטיקע, קען מען אַנציי-
לן אַ גאַנצע רייע וויכטיקע ייִדיש־וויסנ-
שאַפטלעך ווי, למשל, איר איניציאַטאַר דוד
ראַסקעס, יודזשין אַרענשטיין, ירחמיאל
פעלין, יהושע מאַלאַוו, יצחק ניוואַרסקי, שבע
צוקער, גאָבי טרונק, ס'לוינט זיך אויסציי-
כנען דעם יוגנט ייִדישן פאַרשער און זשור-
נאַליסט דוד פּישמאַן, די פּיינע דערציילעריין
שרה־רחל שעכטער, לייבל באַטוויניק, בערל
וויסבראַט, שרה געצאַף, הנה־פייגל ערליך־
אייבראַהאַם, יורי פּריזעל ווי אויך דעם גע-
ראַטענעם ייִדישן לינגוויסט דוד קאַין. און
זאָלן אונדו מוחל זיין אַלע איבעריקע יונגע
וויסנשאַפטלעך, לערער, שרייבער, זשורנאַ-
ליסטן, מוזיקער וועמענס נעמען מיר האָבן
מעגלעך צופעליק דורכגעלאָזט. אָבער אַחרון
— אַחרון — חביב — לאַמיר דערמאַנען די
חשובסטע וועטעראַנען פון יוגנטרוף — איי-
נעם פון די גרינדער און ערשטע מיטאַר-
בעטער פון זשורנאַל "יונגטרוף", דעם באַ-
רימטן לינגוויסט פּראַפעסאָר שיקל פּישמאַן

און דעם טרייען יועץ פון אַלוועלטלעכן
ייִדישן יוגנט זשורנאַל — דעם ייִדיש
שפּראַך־קענער ד"ר מרדכי שעכטער.

4. לייַענט, זייט מוחל, דעם "יונגן דור".
און לאַמיר זיך דערלויבן צו שעפן נאָך אַ
ביסעלע נחת פון אונדזער יוגנט דור: "דער
יונגער דור" אזוי הייסט טאַקע דער שיין
און פּראַכטיק אילוסטרירטער זשורנאַל,
אַרויסגעגעבן אין מאַנטרעאַל דורך דער
אומדערמיטלעכער משפּחה באַטוויניק. רע-
דאַקטאָר, צייכענער און טעכנישער צוגריי-
טער לייבל באַטוויניק, מיטערעדאַקטאָר און
גרינדער דוד באַטוויניק. פאַר אונדז ליגט
דער פּערטער נומער פון אַט דער מערק-
ווערדיקער אויסגאַבע, וועמענס ציל ס'איז
"צו שטאַרקן און פאַרשפּרייטן ייִדיש לעבע-
דיק (גערעדט) לשון צווישן יוגנטלעכע,
דערוואַקסענע און קינדער". . . נישקשה פון
אַ פאַרנעם, גיט אמת? און דערפון טאַקע —
סיי די שיין און סיי די שאַטן־זייט. וועלן
מיר אָנהויבן פון דער שאַטן־זייט: יוצא זיין
פאַר קינד־און־קייט איז אַ ביסל צו שווער-
לעך און נאָך שווערער — אויסצומיידן
דערביי אַ געוויסע אַמאַטאַרישקייט, וועלכע
טוט צו מאַל אַ גרילן אין אויער. דערפאַר
אָבער וועט איר געפינען אינעם "יונגן דור"
פון כל־טוב: סיי אַ באַריכט פון דערגריי-
כונגען און דורכפאַלן אין די ייִדיש־טעטי-
קייטן ("מיר גייען ווייטער"), סיי אַ מין
פּראַגראַם אויף פאַרויס ("וואָס ווילן מיר?"),
פאַראַן דאָרט שאַרפע ממש קעמפּערישע
קריטיק אויף יענע עלטערע ייִדיש־פּקידים,
וועמען ס'איז באַקוועמער געוואָרן אַריבער-
גליטשן זיך פון ייִדיש אויף ענגליש ("ייוואַ
אויכעט?"), פאַראַן ערנסטע אַרבעטן אויף
דער טעמע "ייִדיש און טעכנאָלאָגיע", אַ
הומאַר־אַפּטיילונג פון רב דודל, אַ קינדער־

ארויסגעגעבן דורכן געפיל. וואס איז עס אַזוינס געפיל? — אַזוי, וויינט זיך אַרויס, הייסט די געזעלשאַפט פאַרן יידיש-לימוד און פאַר דער פאַרשפּרייטונג פון דער יידיש-קולטור, וועלכע איז געגרינדעט געוואָרן אין אַקטאָבער 1981, דורך אַ גרופּע לערערס און תּלמידים פון די פאַרשיידענע יידישקורסן אין פאַריז. אין די 2—3 זייטן פון בולעטין קענט איר געפינען אַ שלל אינפּאָרמאַציע וועגן די פּרינציפּן און טעטיקייטן פון דער אויבנדערמאָנטער געזעלשאַפט, וואָס שליסט אין זיך אַריין ביי די 300 יונגע און עלטערע מענטשן. די אַרבעט פון געפיל איז איינ-געטיילט אויף אַזעלכע גרופּעס: לייענקרייז, לערערסקרייז, קאַנפּערענצן-גרופּע, איבער-זעצונגס-קרייז, אינפּאָרמאַציע-בולעטין און קהלשע ענינים. דערווייל זענען שוין דער-שינען 5 בולעטינען.

זאָל זיין אין אַ גוטער שעה, מיט הצלחה און מיט . . . געפיל!

אַפטיילונג, אַן אינטערעסאַנטער לערנקורס "פאַר אַנהייבערס", אַ נייע דערציילונג פון לייבל באַטוויניק, אַ ליד "גוט יום-טוב" פון חנו קיעל מיט מוזיק-באַטן פון סענדער באַט-וויניק, אַ פּאָפּולער-וויסנשאַפּטלעכע אַרבעט פון יאַנקל באַטוויניק און דאָס איז נאָך גיט אַלץ!

לייענט, זייט מוחל, דעם "יונגן דור" און איר וועט געוויס אויך באַהערשט ווערן דורכן כוח היוגשאַפט, דורך דער תּמימות, חן און פּלאַמיקער ליידנשאַפט, מיט וועלכע ס'ראַנגלט זיך פאַר אונדזער יידיש דאָס ליטעראַריש קינסטלעריש און מוזיקאַליש געזינדל באַטוויניק פון מאַנטרעאַל.

5. "דאָס פינטעלע ייד"

דאָס איז ערשט אַ פינטעלע, וואָס מע זעט עס קוים אַרויס. . . "דאָס פינטעלע ייד" דאָס איז אַ בולעטין (העקטאַגראַפּירט) וואָס האָט הייאַר אַנגעהויבן צו דערשיינען אין פאַריז,

ביוראַ פון וועלטראַט פאַר יידיש און יידישער קולטור

פרעסע-קאָמוניקאַט

אַרדענען אַ פעסטיוואַל פון יידיש-טעאַטער און אין צענטער זאָל גישט זיין די יידישע שפּראַך? ווי קען מען אויסמיידן די יידיש טעאַטראַלע כוחות, וועלכע זענען נאָך פאַראַן גענוג און וואַלטן געקענט פיל בייטראַגן?!

אויסגעוויילט אַ יוגנט-פאַרשטייער

אין וועלט-ביוראַ

אין איינקלאַנג מיטן באַשלוס פון דער דריי-טער סעסיע פון וועלטראַט פאַר יידיש און יידישער קולטור, פאַרגעקומען אין מאַנט-

יידיש טעאַטער אַז . . . יידיש

אויף דער לעצטער זיצונג פון ביוראַ פון וועלטראַט פאַר יידיש און יידישער קולטור, האָט דער פאַרזיצער, יצחק קאַרן, רעדנדיק וועגן נאַר-וואָס פאַרגעקומענעם פעסטיוואַל פון יידיש טעאַטער, וואָס איז איינגעאַרדנט געוואָרן דורך דער איניציאַטיוו פון תּל-אַביבער אַוניווערסיטעט, אונטערגעשטראַכן אַז דער פעסטיוואַל איז געווען אַ באַליידי-קונג פאַר יידיש און יידישער קולטור. ווי קען מען, האָט געזאָגט י. קאַרן, איינ-

רעאל, וועגן שאפן א יוגנט־אפטיילונג ביים וועלט־ראט, איז אויסגעוויילט געווארן היים מינסקי — פון די יוגנט־אקטיוויסטן פאר יידיש אין ישראל, אלס מיטגליד פון וועלט־ביראָ.

א ספעציעלע יוגנט־קאָמיטע אין שפיץ מיט היים מינסקי וועט אויסארבעטן און פאַרשלאָגן אַ טעטיקייט־פלאַן פאַר דער יוגנט־אפטיילונג.

א וואָך פאַרן יידישן בוך אין ישראל און די תפוצות

ס'איז געבראכט געוואָרן אַ פאַרשלאָג, אַז דער וועלט־ראט זאל נעמען די איניציאַטיוו איינצואַרדענען אין פּרילינג 1983 אין ישראל און אין די תפוצות אַ וואָך פאַרן יידישן בוך, און גלייכצייטיק זאל אויך אויסגעברייטערט ווערן די טעטיקייט פון די ביכער־קלובן אין די לענדער.

אַרום דעם פאַרשלאָג האָט זיך אַנטוויקלט אַ לעבהאַפּטער מיינונגס־אויסטייש וועגן דער גויטיקייט פון פאַרשפּרייטן דאָס יידיש־בוך. ס'האַבן זיך באַטייליקט: מ. הלמיש, י. יאַנאַסאַוויטש, פ. זיגעלבוים, י. סטאַלאַרסקי, ש. שוויצער, י. קאַרן א.אַנד. צום סוף איז איינשטימיק באַשלאָסן געוואָרן איינצואַרדע־נען אין פּרילינג 1983 אַ וואָך פאַרן יידישן בוך.

אַריינפירן יידיש־פּראָגראַמען אין די יידישע קולטור־אינסטיטוציעס

דאָס אַריינפירן יידיש־פּראָגראַמען אין "בית התפוצות" אין תל־אביב, איינגעאַרדנט בשותפות מיטן וועלט־ראט פאר יידיש און יידישער קולטור — איז געוואָרן אַ וויכטיקע קולטור־געשעעניש אינעם יידיש־קולטור לעבן אין ישראל.

דער וועלט־ביראָ האָט באַשלאָסן צו ווענדן

זיך צו די צענטראַלע יידישע קולטור־אינסטיטוציעס אין דער וועלט, אַז זיי זאלן דורכפירן סיסטעמאַטישע יידיש־פּראָגראַמען. אין די לענדער, וווּ אַזעלכע פּראָגראַמען ווערן שוין דורכגעפירט — וואַקסט דער פּרעסטיזש פון דער יידיש־קולטור.

פּרוּוו צו שאַפן אַ יידיש־טעאַטער אין ישראל פּריינד ישראל סטאַלאַרסקי האָט אויף דער זיצונג אינפאַרמירט, אַז די לייטונג פון בית ראשוני פועלי ציון האָט באַשלאָסן איינצואַרדענען אין זייער בנין אַ יידיש קליינ־קונסט־טעאַטער. ס'זענען דאָרט פאַראַן אַלע גויטיקע איינריכטונגען דורכצופירן טעאַ־טער־פאַרשטעלונגען.

די לייטונג פון בית ראשוני פועלי ציון שלאָגט פאַר אַז צווישן זיי און דעם וועלט־ראט זאל געשאַפן ווערן אַ שותפות אויף דעם געביט.

נאָך אַן אויספירלעכן מיינונג־אויסטייש איז אַנגענומען געוואָרן דער פאַרשלאָג און ס'איז אויסגעוויילט געוואָרן אַ קאָמיטע וואָס זאל אויסאַרבעטן אַ גענויעם פלאַן.

יידיש־פּראָגראַמען ווערטערבוך

די טעג איז דערשינען אַ יידיש־פּראָגראַמען־שער ווערטערבוך, אַרויסגעגעבן דורך דעם אוניווערסיטעט־צענטער פאַר יידישע לימודים ביים סאַרבאַן אין פאַריז און דורך דעם יידיש־קאָמיטעט אין פּראָנקרייך.

דער ווערטערבוך איז צונויפגעשטעלט גע־וואָרן דורך ד"ר נח גרייס און ד"ר שמואל קערנער.

פּראָפ. יצחק וואַרשאַווסקי, וועלכער האָט געבראַכט דעם ביראָ די ערשטע עקוועמ־פלאַרן, האָט גלייכצייטיק איבערגעגעבן ווע־גן דעם גרויסן אַנשטרענג וואָס ס'איז גע־מאַכט געוואָרן אַרויסצוגעבן אַט דעם ווער־טערבוך.

דער ווערטערבוך וועט, אן ספק, דערמעגן לעכן נייע קרייזן זיך צו דערנענטערן צו דער יידיש-מחנה.

א באגעגענהייט מיט יידישע שרייבער אין בוקארעשט (רומעניע)

יצחק קארן האט אין זיין באריכט איבער געגעבן, אז בעת זיין באזוך אין רומעניע (יולי ה.י.) האט ער זיך געטראפן מיט דער דארטיקער יידישער שרייבער-גרופע, וואס געהערן צום איציק מאנגער-קרייז און מיט זיי געהאט א לענגערן שמועס וועגן די יידיש קולטור-טעטיקייטן אין רומעניע.

אין רומעניע זענען נאך ביי היינטיג-צו-טאג פאראן יידישע קרייזן וואס רעדן יידיש. ס'עקזיסטירט א יידיש-טעאטער, אין דער צייטשריפט פון דער פעדעראציע פון די קהילות אין פאראן א יידישע אפטיילונג און ס'איז פאראן א גרופע פון 10 יידישע שרייבער אין פראזע און פאעזיע.

דער מלוכה-פארלאג "קריטעריאן" גיט ארויס יעדעס יאר דעם אלמאנאך "בוקארעשטער שריפטן" און נאך א צוויי ביכער אין יידיש. יעדעס בוך דערשיינט אין עטלעכע הונדערט עקזעמפלארן, אבער די פארשפרייטונג איז, צום באדויערן, זייער א קליינע און ס'איז זייער וויכטיק, אז די יידיש-קאמיטעטן אין דער וועלט זאלן העלפן פארשפרייטן די ביכער. דאס יידישע טעאטער איז אויף אזא ניווא אז עס קען דערפאלגרייך דערשיינען אויף די בינעס פון די פארשידענע יידישע צענטערס אין דער

וועלט. די שרייבער וואָלף מאַמבור, ישראל בערקאוויטש און חיים גאלדענשטיין האָבן אויספירלעך איבערגעגעבן וועגן די יידישע שרייבער אין רומעניע. יצחק קארן האט פארשפראכן, אז דער וועלטראט וועט זארגן פאר דער יידיש-ליטערארישער משפחה אין בוקארעשט.

א דערגענונג-קורס פאר יידיש-לערער אין ישראל

ווי מיר האָבן שוין זינערציט איבערגעגעבן איז צווישן מכוון להכשרת ולהשתלמות מורים אין ירושלים און דעם וועלטראט געשלאסן געוואָרן אַ הסכם וועגן אַ ספעציעלן דער-גענונג-קורס פאר יידיש-לערער אין ישראל.

דער קורס וועט זיך אָנהויבן אין מיט חודש אַקטאָבער ה.י. די לימודים וועלן פאָר-קומען איין מאל אין וואַך — יעדן דאָנער-שטיק פון 4—8 אין אַוונט און וועט דויערן אייניקע חדשים.

די אַנטיילנעמער פונעם קורס וועלן באַקומען אַ סטיפענדיע פון 4.000 שקלים, אויף צו באַזאָרגן זיך מיט פראַפעסיאָנעלער ליטעראַטור און ס'וועלן באַזונדער געדעקט ווערן די נסיעות.

אין דעם קורס וועלן זיך באַטייליקן 17 לערערס און ער וועט פאַרקומען אין בראַילן-אוניווערסיטעט.

דער דאָזיקער קורס וועט אויספילן אין אַ גרויסער מאַס דעם מאַנגל אין יידיש-לערערס אין ישראל.

בעדלאָס אינדזל

בעדלאָס אינדזל פֿאַרזונקען אין דרימל,
אין שיין פֿון לבנהקער ליכט, — —
די פֿרייהייט-סטאַטוע מיטן פֿאַקל צום הימל,
און עמעצער שפּאַנט מיט באַלויכטן געזיכט.

כוואַליעס פּלאַפלען מיטן זויבער פֿון וואַסער
און טראַגן די פּסולת אַוועק — —
ווער ס'וויל נאָר קען הערן ווי ס'וואַשן
פֿאַרכישוּפֿטע כוואַליעס דעם ברעג.

עמא לאַזאַרוס אין זיַדענעם קלייד,
זי שפּאַנט איבער טרעפּ אַרויף ;
פֿון ערגעץ ניט ווייט צו איר דערגייט
אַ שטימע וואָס מאַנט זי און רופֿט

די רויט-האַריקע פּרינצעסין, מיט לאַנגע צעפּ,
אַ פֿעדער אין שטערן-באַנד, ס'בריען די אויגן
איז געבליבן שטיין אויף די מירמלנע טרעפּ ;
עמא טוט צו דער פֿרעמדער זיך נויגן

און מיט יראת-הכבוד דעם גאַסט טוט זי פֿרעגן :
— פֿרידן צו דיר און ווי קומסטו אַהער ?
אין דער נאַכטיקער שעה, ביַז די וואַסער-ברעגן,
און וואָס איז דער גנעדיקער דאַמעס באַגער ?

— מיין נאָמען איז פֿאַקאָהאַנטעס, די טאַכטער פֿון פֿאַהאַטאַן,
מיט מיין קרבן האָב איר דעם פֿאַטערס לעבן
אויסגעקויפֿט פֿון דעם בריטישן קאַפיטאַן ;
דאָס האָט מען אין מעשיות געטאַן שוין פֿאַרוועבן.

— ביז איך היינט געקומען צו די וואסער-ברעגן,
איז דער נאכטיקער שעה, דרך צו זען,
דערקלער וואָס איך טו ביי דיר פֿרעגן:
וואָס איז ביי די לויטערע וואַסערן געשען? — — —

— די פסולת וועט מען פֿאַרווישן פֿון אונדזער באַדן,
ליכט און פֿרייהייט וועלן פֿירן דעם וועג, — — —
איז ווהיטמאנס געזאַנגען וועלן דורות זיך באַדן,
די "יענקס" וועלן היטן דעם וואַסער-ברעג.

— די "שיף פֿון די שטאַטן" וועט שווימען איבער ימען,
ס'וועט פֿלאַטערן די פֿאַן פֿון בעטסי ראָסס;
די "פֿיר פֿרייהייטן" וועלן אויפֿלייזן די צאַמען,
איז ליכטיקן סאַמעט וועט בליען דאָס גראַז. — — —

זאַרעצקי הינדע (אַננאַ)

געבוירן אין יאָר 1899 אין פעטריקאָוו, מינסקער גובערניע (ווייסרוסלאַנד) געלערנט ביי
מלמדים און וועלטלעכע לימודים ביי פריוואַטע לערער.
אין 1914 עמיגרירט קיין אַמעריקע. געלערנט אין אָונט־שולן. אין די יאָרן 1928—1930
שטודירט אין באַרנאַרד־קאַלעדזש אויף אַ סטיפּענדיע פֿאַר די ספעציעלע קורסן פֿאַר פּרויען.
שפּעטער געווען אַ לערערין אין אַ קינדערגאַרטן. דעביוטירט מיט אַ ציקל לידער אין "פּרייע
אַרבעטער־שטימע", ניו־יאָרק 1931. זינט דעמלט זיך באַטייליקט אין "קינדער־זשורנאַל" —
שטיקאַגאַ; "ליטעראַרישע בלעטער" — וואַרשע; "חבר" — ווילנע; "האַוואַנער לעבן" — קובאַ;
"פּראַלעטאַרישער געדאַנק", "יידישער קעמפּער", "גערעכטיקייט", "טאַג", "מאַרגן־זשורנאַל"
נאַל" — ניו־יאָרק און אין פּיל אַנדערע פעריאַדישע אויסגאַבעס, זאַמלביכער א.ד.ג.
פֿאַרעפּנטלעכט לידער איבערזעצט אויף ענגליש און אויך ליטעראַרישע עסייען אין דער
ענגלישער פעריאַדיק. שרייבט אויך קינדער־דערציילונגען אונטערן פּסעוודאָנים הינדע לייטעס.
אין בוך־פֿאַרם: קראַטאַנאַ־פּאַרק־ברייגאַדע (לידער און מעשיות) נ"י 1949; און ער האָט
געזונגען (לידער ניו־יאָרק, ברידער שלעזינגער, 1968; דער פּערטער ניגון, נ"י 1960 פֿאַרלאַג
"מרכי לייב"; צו די ברעגן פון תּל־אביב נ"י, 1979, ברידער שלעזינגער.

שנייה און און און

מאיר חרץ

אפרופו

וועגן הערש סעגאל (צו די שלושים)

אין האַרבסט 1933 האָב איך זיך אומגעקערט אין מאַרקולעשט דעם שטעטל פון יאָס דער שטאָט נאָכן אַפּוואַלגערן זיך דאָרט אַ גאַנץ יאָר און זיך צו גאַרנישט דערשלאָגן. אין פּרילינג 1934 בין איך געקומען פּרווון דאָס מול אין טשערנאָוויץ און ס'האַט מיר אַפּגעגליקט. דאָס גרויסע געווינס האָב איך טאַקע נישט אויסגעשפּילט, אויך נישט קיין בעסער געלעגער און קיין בעסערע פּרנסה ווי אין יאָס. ס'האַט מיר אַפּגעגליקט צו באַגעגענען אַ מענטש, אַ חבר, אַ פּריינד, וואָס לאו כל אדם זוכה אַזאַ מענטשן צו באַגעגענען. איך, וואָס געהער נישט צו די, וואָס מע גיט זיי אויף קרעדיט, צו די, וואָס די אַפּשאַצונגען לויפן פאַרויס זייערע פאַרדינסטן, איך, וואָס אין בעסטן פאַל אַנטשולדיקט מען זיך פאַר מיר, וואָס מ'האַט מיך פאַרזען, ווייל פשוט זיך גאַרנישט געריכט און מע טוט ווייטער דאָס זעלבע, טאָר זיך אויף קיין פעלן פון מול דאָך נישט באַקלאָגן. כ'האַב באַגעגנט, געקענט און געווען באַפּריינדעט מיט הערש סעגאַל. אין מיין לעבן האָב איך בלויז איינעם אַזאַ באַגעגנט. דערביי ווייס איך, אַז איך ביי אים בין ווייט נישט געווען קיין בן-יחיד. די יונגע יידישע דיכטער און פּראָזאַ-קער יעקב פּרידמאַן און הערש-לייב קאַזשבער, פּריד וויינינגער און רחמה גאַלדשטיין, אפּרים רויטמאַן און יחיאל פּריזמאַן, יאַסל לערנער און יוסף בורג און יונה גרובער ווער פּריער און ווער שפּעטער און ווער שטענדיק זענען געזעסן ביי זיין טיש. ווער ס'האַט געוואָלט מע זאָל אים אויסהערן, האָט אים סעגאַל אויסגעהערט און ווער ס'האַט געוואָלט סעגאַלן הערן, זיין וואָרט, זיין מיינונג, האָט סעגאַלן געהערט. און נישט נאָר יונגע יידישע שרייבער. זיין אינטערעס פאַר די יונגע טשערנאָוויצער יידישע מאַלערס איז גאָר נישט צו באַמאַלן. קרייניץ און שיראַקי, שערף און וואַלפּער. ווער האָט געזאָרגט פאַר זייער ערשטער אויסשטעלונג און ווער האָט זי אויפן אייגענעם חשבון, אויפן חשבון פון זיין לערער-געהאַלט אַרגאַניזירט?

דער יונגער טאַלענטירטער רעציטאַטער און אינטערפּרעטאַטאָר פון דער מאַדערנער יידישער דיכטונג לייבו לעווין האָט זיך אַנגעשטויסן אין אַ וואַנט פון טשערנאָוויצער כלמרשטע מבינים, וואָס אָן זייער סמיכות נעמט מען קיינעם נישט אָן. הערש סעגאַל צוזאַמען מיט זיין נאָענטן פּריינד, דער פּילאַלאָג חיים גינינגער, האָבן די וואַנט איינגע-בראַכן און געבראַכט לעווינען צום עולם, וואָס האָט אים אויפגענומען מיט ענטוואַיאָם און לעווין האָט זיי געבראַכט: נאָדיר און האַלפּערן, הייזלער און לוצקי, לייזוויק און גלאַטשטיין און טאַקע די אייגענע — שטיינבאַרג און מאַנגער. די דיכטער, וואָס סעגאַל

האט אזוי ליב געהאט האט אויך דער עולם שטארק ליב באקומען. אגב, קומענדיק קיין טשערנאוויץ האב איך געטראפן א קליינע אנטאלאגיע "נייע יידישע דיכטונג" אין לאטיינישער טראנסקריפציע ארויסגעגעבן אין 1932 פון הערש סעגאל, חיים גינינגער, איציק שווארץ און נטע מאנגער אויף צו באקענען און דערנענטערן די דערווייטערטע יידישע אינטעליגענץ צו די שיינקייטן פון דער יידישער ליטעראטור. הערש סעגאל איז דער, וואס גיט שפעטער ארויס די זעקס שלאפלידער פון דער יידישער דיכטונג מיט דער מוזיק פון לייבו לעווין און מיט די צייכענונגען פון איזיו שערף. ער גיט ארויס א מאפע פון קריניצעס 12 צייכענונגען. ווען די לידער פון פאפולערן באסאראבער יידישער טרובאדור זעליק בארדיטשעווער זענען דערגאנגען צו סעגאלס אויערן און דערוויסנדיק זיך, אז זיי זענען נישט נאָר נישט געזאמלט נאָר בכלל אין ערגעץ נישט געדרוקט, פאַרבינדט ער זיך מיטן דעמאלט שוין שווער קראַנקן באַרדיטשעווער און מעלדעט זיך זיי אַרויסצוגעבן. באַרדיטשעווער איז געשטארבן אין דעצעמבער 1937, בעת סעגאל האָט זיך מטפל געווען מיט זיינע לידער, ער מאַביליזירט זינגערס, וואָס האָבן די לידער געקענט, כדי צו פאַרשרייבן די נאָטן פון זייער מויל און דער עזובן פון 10 לידער מיט מוזיק ווערט אַרויסגעגעבן און אַן אוצר ווערט דורך סעגאל געראַטעוועט. געזאָנג און פּילאָזאָפּיע, מאַלעריי און פּאָליטיק, ליריק און מאַטעמאַטיק דאַס זענען אַלץ די געביטן פון זיינע פאַראַינטערעסירונגען, כאַטש ער אַליין האָט נישט געוונגען און נישט געטריבן קיין פּאָליטיק, נישט געמאַלן און קיין פּילאָזאָפּישע טראַקטאַטן נישט געשריבן, נישט געשריבן קיין לידער און קיין מאַטעמאַטישע אַנטדעקונגען נישט געמאַכט. מיר האָט דערציילט זיין נאַענטסטער יוגנט־חבר חיים גינינגער, אַז שטיינבאַרג האָט אָנגעשריבן זיין באַרימט משל "דער אַדלער און דער מיליואַרף" נאָך אַ שמועס מיט הערש סעגאלן. איציק מאַנגער, דער דיכטער און גרויסער קענער פון דער וועלט־ליטעראַטור האָט אַ מאַל געפרוווט זיך אַ טשעפע טאָן צו נישטען, האָט אים סעגאל אָפּגעשטעלט, עפעס שטיל אויפגעקלערט און מאַנגער האָט זיך צוריקגע־דרייט אויף 180 גראַד. אַנומלטן האָט מיר אברהם סוצקעווער דערציילט, אַז דעם שענסטן בריור־אָפּרוף, וואָס ער האָט אין זיין לעבן באַקומען איז פון הערש סעגאל. און אַט איז אַ ביז גאַר אינטערעסאַנטער און כאַראַקטעריסטישער פּאַל פאַר סעגאלן: איך בין שוין געווען מיט אים גאַנץ נאַענט באַפּריינדעט און געווסט, אַז פון ענגעלסן האָלט ער נישט. מאַרקסן שעצט ער נאָר קיין מאַרקסיסט איז ער נישט און גראַד ווען די סאַוועטן האָבן אַריינמאַרשירט קיין טשערנאוויץ טרעף איך אים ביים פאַרברענגען מאַרקס קריינווערק "דאַס קאַפיטאַל" אין דייטשן אַריגינאַל.

סעגאל, האָב איך געזאָגט, איך פאַרשטיי נישט. ביי רומעניע האָט איר נישט מורא געהאַט צו האַלטן אין שטוב אַט דאַס טרייף־פּסול און גראַד ביי די סאַוועטן, וואָס דאַס איז זייער ביבל, פאַרברענט איר דאַס? די אויסגאַבע, האָט ער מיר געענטפּערט, איז מיט קאַרל קאָוסקיס אַ פּאַרוואַרט און דאַס איז איצט געפּערלעכער ווי צו האַלטן אין שטוב אַ מחזור צי אַ סידור.

נאָך דער מלחמה אין יאָר 1946 זענען די סעגאלס אָפּגעפאַרן פון טשערנאוויץ קיין רומעניע. ווען איך האָב פון אים פון דאַרט באַקומען אַ מתנה אַ סוועדער, האָב איך געזוכט זיך מיט עפעס צו רעוואַנזשירן, ווי מע זאָגט, אָפּצאלן מיט עפעס, בין איך אַוועק אויפן טשערנאַ-

וויצער בית עלמין מיט א פאטאגראף כדי צו פאטאגראפירן פאר אים זיין פאטערס מצבה. כ'האב די מצבה געפונען און פון דער אויפשריפט אויף איר זיך דערוווסט, אז דער לוי ר' זאב-וואַלף סעגאל שטאַמט מגזע מהר"ל מפראג. אין ישראל האָט הערש סעגאל פון זיין גרויסן ייחוסדיקן און לעגענדאַרן עלטערזיידן קיין קרן, קיין קרן מהר"ל, נישט געמאַכט, נאָר ווייטער פון זיין קאַרגן לערער-געהאַלט און שפּעטער פון זיין פענסיע אָפּגעשפּאַרט און אַרויסגעגעבן די געפונענע לידער פון אַ יונג-פאַרשניטן 17-ייעריק טשערנאַוויצער יידיש מיידל זעלמאַ מערבאַום אייזינגער. איזו שערפס אַ מאַפע מיט גראַפישע בלעטער "מאַטיוון און געשטאַלטן פון דער יידישער ליטעראַטור". שטיינבאַרגס 13 געזונגענע לידער, נאָך אַ מאָל באַרדיטשעווערס לידער, נאָך אַ מאָל קריניצעס מאַפע מיט 12 צייכענונג-גען. זיין נשמה האָט ער אויסגעהויכט ביים צוגרייטן צום דרוק אַ זאַמלונג קינדערלידער פון געטאַ. איין מענטש זאָג האָב איך אין מיין לעבן באַגעגנט און ער איז שוין אויך נישטאַ. כבוד זיין ליכטיקן אַנדענק!

קלמן סעגאלס שאַפונגען

די טעג האָב איך צום צווייטן מאָל איבערגעלייענט קלמן סעגאלס בוך דערציילונגען "ווי שמעטערלינגען שוועבן" מיט דער זעלבער ערשטיקער הנאה. ביים ערשטן מאָל לייענען פאַראַיאַרן, האָב איך נישט געוואַלט זיך איבערשלאַגן מיט מאַכן נאַטיצן. כ'האָב פשוט נישט געקענט אַפּרייסן זיך פון בוך. אויך איצט, דאָס צווייטער מאָל איז מיר דאָס נישט גרינג אָנגעקומען, כאַטש כ'האָב דאָך, ווי יענער אַרענדאַר אין פאַלקסמעשהלע, געמעגט געדענקען פון דער פאַראַיאַריקער פרשה אין חומש, אַז די ברידער האָבן פאַרקויפט יוספן קיין מצרים, איז וואָס זשע, הייסט עס, קריכט ער היינטיקס יאָר ווידער. . ? יעדער פרומער ייד ווייסט פון זיין יאַרנלאַנגן לערנען תורה, אַז יוסף איז געוואָרן אַ שני למלך און, אויסגעלייזט סיי די מיצרים סיי זיינע ברידער פון הונגער, דאָך, ווען ער קומט אויף ס'ניי צו צו מכירת יוסף, לעבט ער אויף ס'ניי איבער און ציטערט פאַר יוספס גורל. דאָס איז דער כה פון דער פּאַזיע אינעם סיפור המעשה, דאָס איז דער כה פון גרויסער פּראָזע אויך אין קורצע דערציילונגען. וואַלט די היינטיקע יידישע יוגנט געלייענט יידיש, וואַלט קלמן סעגאל מיט זיינע אַריגינעליידישע דערציילונגען געווען דער סאַמע געלייענטסטער שרייבער ביי אונדז.

קיין פּריילעכע מעשות זענען ביי סעגאלן נישטאַ. מלך ראַוויטש האָט אין דער יוגנט אַרויסגעגעבן אַ בוך "נאַקעטע לידער". סעגאלס ביכער וואַלט מען געקענט אַרופן נאַקעטע דערציילונגען. אגב, האָט קלמן סעגאל צווישן זיינע צוויי ביכער דערציילונגען אַרויס-געגעבענע אין ישראל — "אַליינקייט" אין 1977 און "ווי שמעטערלינגען שוועבן" אין 1981 אַרויסגעגעבן אין 1979 אויך אַ לידערביכל "געזעגענונג", וואָס איז נישט ווייניקער פאַרכאַפּנדיק. סיי די ערשטע לידער פון דאָזיקן ביכל, סיי די ערשטע דערציילונגען פון די אויבן דערמאַנטע צוויי פּראָזע-ביכלעך זענען געווינדמעט זיין אַלטער יידישער היים אין גאַליציע און דורכזעזאַפט מיט דער שיינקייט פון גאַליצישער יידישקייט.

אין זיין לעצטן ביכל זענען פאראן ביי סעגאלן דערציילונגען וועגן סאוועטישן גן עדן און דערציילונגען וועגן היטלעריסטישן גיהנום און, רבוננו של עולם! סארא עלעכקייט צווישן גן עדן און גיהנום, ווי זיי וואלטן געווען א צווילינג. צי זענען עס צוויי אין איין קאמער פון א סאוועטישער תפיסה, וואס איינער פון זיי איז שוין פארמישעט צום טויט און גלייבט נאך אלץ אין דער פארטיי און אין סטאלינען, וועלכער ווייסט, נעבעך, נישט, וואס מע טוט אפ אן זיין וויסן כלומרשט; צי זענען עס צוויי אויף איין פריטשע אין א דייטשן לאגער. איינער פון זיי, דער געוועזענער סוחר סון דעמבענע טרונעס, האלט ביים אויסהויכן זיין נשמה און וועט שוין צו קיין שום טרונע נישט זוכה זיין. זיין שכן אויף דער פריטשע פארדעקט דעם טויטן ווי א שלאפנדיקן, כדי צו באקומען זיין פארציע ברויט. — איר פארשטייט נישט, ענדיקט זיך די דערציילונג, ווי אזוי איך האב געקענט ליגן אויף איין פריטשע מיט א מת, פילן זיין ריח און עסן זיין ברויט? און אלע אנדערע זאכן האט איר שוין יא פארשטאנען? ביידע באזונדערע דערציילונגען זענען ווי צוויי קאפיטלעך פון איינער.

קלמן סעגאל איז שוין געוועזן שווער קראנק, ווען מע האט אים אנגעזאגט, אז די זשורי פון הרוויץ-פאנד האט אים צוגעטיילט די טובווענץ ארויסצוגעבן זיינס א בוך דערציילונגען. דערויף האט ער געענטפערט: צו שפעט. ווער ווייסט צי כיוועל נאך דערלעבן עס צו זען אפגעדרוקט. מיר טרעפן אין איינער פון זיינע לעצטע דערציילונגען אזעלכע שורות: "געבענטשט איז אלץ, וואס אטעמט, אלץ וואס לאכט און אלץ, וואס איז שוין. געבענטשט איז אלץ, וואס איז גוט און וואס איז זיס, געבענטשט איז דער הימל און די ערד, די בערג און די וועלדער, דאס ברויט און די מילך, די פרוי אין איר געלעכטער, געבענטשט איז דער מענטשלעכער קערפער, געבענטשט זענען די אדערן, דורך וועלכע עס שטראמט אונדזער לעבן, געבענטשט איז דער מענטש דער בשר ודם. געבענטשט איז אלץ, וואס גאט האט באשאפן". דאס זענען שורות פון איינעם, וואס האט געוויסט, אז זיינע טעג און אפשר שעהען זענען געציילטע.

וועגן בוך "קובי-וואל דער מעטעאָר"

עס איז גוט וואס דער יידישער אלה-בית לייענט זיך פון רעכטס אויף לינקס און דער גוישער פון לינקס אויף רעכטס. דאס בוך געווינדמעט דעם אנדענק פון יונג-פארשניטענעם בוקאווינער דיכטער קובי וואל האט דערפאר צוויי אנהייבן. פון רעכטס עפנט זיך און הייבט זיך אן דאס בוך מיט דער יידישער טייל און פון לינקס עפנט זיך און הייבט זיך ווידער אן דאס בוך מיט דער דייטשער טייל. קובי וואל, וואס האט באוויזן אנהייבן מיט דייטש, איבערגיין צו יידיש און ביי 24 יאר צו שטארבן, האט איבערגעלאזט געציילטע לידער אין ביידע שפראכן און א נאמען, וואס לעשט זיך נישט אויס.

אין ווילנע האט דער יונגער יידישער דיכטער משה באסין אנגעשריבן דריי לידער און איז באגאנגען זעלבסטמארד דורך טרענקען זיך. דריי לידער דאס איז געווען זיין אנהייב און זיין סוף. אין אלע עקן וועלט האבן מיר געהאט דיכטער, וועלכע האבן אנהויבן אדער רוסיש אדער דייטש אדער פויליש אדער רומעניש און דערנאך איבערגעגאנגען צו יידיש.

אין ווילנע האָבן אַלע אָנגעהויבן יידיש און ווער ס'האַט נאָר אָנגעהויבן איז שוין פאַרגעסן נישט געוואָרן. מיט אַ יאָר פּופּצן צוריק האָט שלמה בעליס אָנגעשריבן וועגן באַסיגען אַ גרויסן מאַמר אונטערן טיטל "אַ פאַרגעסענער נאַמען" און דערמיט באַסיגען פּון פאַרגעסן-קייט אַרויסגעשעלפט. אין אַברהם סוצקעווערס לידערבוך "צייטיקע פּנימער" ת"א 1970 טרעפּן מיר אַ פּאַעמע אויף גאַנצע זעקס זייטן מיטן נאַמען "משה באַסין". אין 1980 אין "די גאַלדענע קייט" נומער 101, אין דעם יונג-ווילנע-נומער שרייבט ווידער שלמה בעליס וועגן באַסיגען: "מיט זיינע דריי לידער, שרייבט ער, איז ער אַ טויטער געבליבן אין יונג-ווילנע".

דער יונגער קובי וואָל פּון דרום-בוקאווינער שטעטל קימפּולונג האָט אָנגעהויבן שרייבן סאַציאַלע לידער אונטערן איינפלוס פּון די דייטשע סאַציאַלע דיכטער און איז מיט די לידער געקומען קיין טשערנאָוויץ צו זיין בן עיר און עלטערן פּריינד איציק פּאַנער, וואָס האָט זיי איבערזעצט פּון דייטש אין יידיש און געדרוקט אין די "טשערנאָוויצער בלעטער". טשערנאָוויץ, די שטאָט פּון דער היסטאָרישער יידישער שפּראַכקאַנפּערענץ פּון 1908 האָט זיך בשעתו אַזוי אָנגעקערט מיט יידיש, שרייבט ערגעץ דער זעלבער י. פּאַנער, ווי די שטאָט באַזעל מיטן ציוניזם. ערשט נאָך 1918, ווען נישט נאָר די בוקאווינע איז צוגעטיילט געוואָרן צו רומעניע, נאָר אויך באַסאַראַביע, האָבן די באַסאַראַבער אין שפיץ מיט אליעזר שטיינבאַרגן די שטאָט אויף אַן אמת געיידישט. טשערנאָוויץ איז געוואָרן אַ יידישער קולטור-צענטער און דער טרעף-פּונקט פאַר אַלע פּראַווינצן. דאָ האָבן זיך געטראָפּן די ליפּקאַנער שטיינבאַרג, שטערנבערג, אַלטמאַן און דער קיליער באַטאַשאַנסקי מיטן יאַסער מאַנגער און מיכיליענער גראַפּער. דאָ האָבן זיך געטראָפּן דער מילניצער פּרידמאַן מיטן בעלצער קאַזשבער און סיגעטער יחזקאל ריינג. דאָ האָט קובי וואָל, וואָס האָט געקאַנט יידיש פּון זיין יידישער היים אין קימפּולונג, אָנגעהויבן לייענען און שרייבן יידיש. עטלעכע לידער אין דייטש איבערזעצטע אין יידיש, עטלעכע לידער, די לעצטע, אין יידישן אַריגינאַל, דאָס איז דער גאַנצער פּאַרמעג, וואָס ער האָט אונדז געלאָזט. קיין זעלבסטמאַרד דורך טרענקען זיך ווי דער ווילנער באַסין איז ער נישט באַגאַנגען. קובי האָט זיך געלאָזט פאַרברענען פּון זיין סאַציאַלן פּאַטאַס. איך געדענק: די לעצטע נאַכט אויף דער וואַך ביי זיין טויטן קערפּער, הערש לייב קאַזשבער האָט געהאַלטן אין איין רעדן צו אים. קובי, נעם זיך נישט איבער מיט דיין טויט, איך קאַן דיך טרייסטן — איך וועל אויך שטאַרבן און אפּשר טאַקע אין גיכן. עטלעכע יאָר שפּעטער, מלחמה-צייט, איז קאַזשבער אין ווייטן אַזיע געשטאַרבן. נישט פּון סאַציאַלן פּאַטאַס, דערפּון האָט ער זיך נאָך באַוויזן צו באַפּרייען און אויסצוניכטערן, נאָר פּשוט-פּראַסט פּון הונגער. דעם זעלבן הונגער וועגן וועלכן קובי וואָל האָט בשעתו געשריבן. כבוד זייער אַנדענק.

אפרים רויטמאַן ז"ל

מיטן דיכטער אפרים רויטמאַן האָב איך זיך באַקאַנט אין 1937 ביי די סעגאַלס אין שטוב אין טשערנאָוויץ גלייך נאָכן דערשיינען פּון זיין לידערביכל "פינגער אין ליכט" ס'האַט

זיך צווישן אונדן גלייך אָנגעהויבן אַ דיסקוסיע וועגן ליטעראַטור, אַ דיסקוסיע אויף דו. דו מאיר און דו פרויקע און כדי קיין דריטער זאַל זיך אין דער דיסקוסיע נישט אַריינמישן, און כדי צו קענען זיך ווייטער קריגן אַמגעשטערט האָבן מיר געדונגען בשותפות אַ צימער. דעמלט אויך האָט ער זיך באַקאַנט מיטן שיינעם פּוּכקע בוקאַווינער מיידל פּרידאַ דראַפּעל, וועלכע איז נאָך דער מלחמה, ווען פּרויקע איז אַהיימגעקומען פּונעם פּראַנט, געוואָרן זיין פּרוי און די מוטער פּון זייערע צוויי זין. דערווילע האַלטן מיר ביי טשערנאַוויץ פּון פּאַר דער מלחמה. מיר האָבן נישט נאָר געדונגען בשותפות אַ צימער נאָר אויך געהאַנדלט בשותפות מיט כאַטינער פּוטער צעטיילט אין טשערנאַוויצער קליינע פּעקעלעך. מיר זענען אין איינעם אפילו אין באַד געאַנגען און איינער דעם צווייטן צעדראַפּעט די פּלייצעס. יונגע, געזונטע באַסאַראַבער פּלייצעס.

אפרים רויטמאַן האָט פּאַר זיין אויבן דערמאַנט לידערביכל פּון 1937 קיין לידער אין קיין צייטשריפטן נישט געדרוקט. אויך צוואַנציק יאָר נאָכן ביכל ביון יאָר 1957 האָט ער אין ערגעץ גאַרנישט געדרוקט. אין 1957 האָט זיך מיר פּאַרגלוסט אַפּצודרוקן אין דער וואַרשעווער "פּאַלקס-שטימע" אַ סעריע "פּאַרטרעטן פּון היימישע יידישע שרייבערס" און רויטמאַן איז גלייך צו מיר געקומען און, פּאַרשטייט זיך, מיט אַ טענה צו אַ געוויסער שורה אינעם פּאַרטרעט וועגן אים, מיט וועלכער ער איז נישט מסכים געווען און ס'האָט זיך מיט מזל באַנייט אונדזער קריגן זיך און כדי צו דערווייזן, אַז איך בין נישט גערעכט, האָט אפרים רויטמאַן ווידער אָנגעהויבן שרייבן און טאַקע זיך דרוקן אין די פּויליש יידישע אויסגאַבעס "פּאַלקס-שטימע" און "יידישע שריפטן" מיט וועלכע איך טאַקע האָב אים פּאַרבונדן. און אַט אַזוי האָט ער אין משך פּון די לעצטע 25 יאָר שוין די פען פּון דער האַנט נישט אַרויסגעלאָזט. די לידער, וועלכע ער פּלעגט שפּעטער אַפּט אַריינשיקן אין "סאַוועטיש היימלאַנד" זענען נישט אָנגענומען און נישט געדרוקט געוואָרן, אַזוי אַז קומענדיק קיין ישראל האָט ער זיך פּריי געקאַנט באַרימען, אַז ער ביי ווערגעליסן אין זשורנאַל האָט זיך נישט... געדרוקט און אפשר שטעקט אויך אין דעם אַ שטיק אמת, ווייל אַנדערש שרייבן ווי ער האָט געשריבן האָט ער נישט געקענט, כאַטש האַק אים און בראַק אים, ווי מע זאָגט ביי יידן. אפילו זיינע מיינונגען וועגן ליטעראַטור וועלכע האָבן זיך ביי אים אַפּט געביטן האָבן געהאַט זייער ראַם און נישט געקאַנט זיין אַנדערש ווי זיי זענען. אפילו די סתירות אין זיי זענען געווען זיינע. ער איז געווען דורכגעדרונגען מיט אַ טיפּן-טיפּן ערנסט. ער האָט קיין מאַל קיינעם נישט געקוקט אין דער מינע אַריין. ער האָט גערעדט צו זיך אַליין אויף אַ קול און ס'איז געווען ממש צו באַוונדערן די זיכערקייט זיינע און די איבערציגגעוודיקייט אין דעם אמת פּון די ווערטער, וואָס ער רעדט אַרויס. אין ישראל האָט ער אַפּגעדרוקט צוויי לידערזאַמלונגען "אויפן אינדזל פּון זען" און "די ערד פּאַרשטייט", צוויי ביכלעך אין העברעישער איבערזעצונג. געדרוקט אַפּט לידער און עסייען אין "ישראל-שטימע" און אין אַנדערע יידיש-אויסגאַבעס אין ישראל. געלאַזט דראַמעס און ראַמאַנען אין כתב יד. פּון אונדזער וואַלד איז געוואָרן אַ וועלדל און אַט איז נאָך איין בוים אויסגעהאַקט געוואָרן.

וועגן מאַטל סאַקציער

צווישן די, וועלכע זענען באַקאַנט מיט דער דיכטונג פון מאַטל סאַקציער און מיט דער סביבה, אין וועלכער זי איז אויפגעקומען און זיך אַנטוויקלט, איז אַנגענומען, אַז ער איז אונטערן שטאַרקן איינפלוס פון זיין עלטערן חבר יעקב שטערנבערג ז"ל, אַז ער איז ממש זיינער אַ דירעקטער תלמיד. דער אמת, אַבער, איז, אַז סאַקציער איז טאַקע אַ גרויסער חסיד פון שטערנבערגס דיכטונג און בכלל פון דער פּערזענלעכקייט שטערנבערגס אַבער פון זיין אַן אַנהענגער, אַ חסיד, ביז איינפלוס איז זייער און זייער אַ ווייטער מהלך. שטערנבערג און סאַקציער — צוויי פאַרשידענע נאַטורן. דער ערשטער איז אַמביציעז מיט ריזיקאַלישע פאַרמעסטן פון אַ געוואַנטן מאַדערניזם אויף די סאַמע העכסטע טענער, וואָס נישט אַלע האָבן אַנגענומען און דערפאַר איז ער געווען אַזוי פאַלעמיש קריגעריש. זייענדיק איינציטיק אַ באַקאַנטער טעאַטראַל-נאַטאַר זענען די פייסאַזשן פון זיין ליד אַנגעלאָרן מיט דראַמאַטישער האַנדלונג. זיינע בערג דרייען זיך ווי אויף אַ דריי-בינע און פּאַזירן. דער הינטערגרונט — ווי דעקאַראַציעס באַלויכטענע פון רעפּלעקטאַרן און באַגלייטע פון אַן אַרקעסטער פון שטאַרקע בלאַז-אינסטרומענטן.

ביי סאַקציערן איז דער נאַטירלעכער טאַן אַ שטילער מיט געמיט און מיט אַן אויג פאַר אַ דינעם שטריך, מיט אַן אויער פאַר אַ פּליסטער פון אַן אונטערטאַן און ער קאַן אַנדערש נישט, אפילו ער זאַל עס וועלן. איך זאָג זיין נאַטירלעכער טאַן, ווייל אין איינעם פון זיינע ערשטע לידער האָט סאַקציער, אַנבלאַזנדיק זיינע באַקן מיט פאַטאַס, געפרוּווט זיך צושטעלן ווי אַ פאַרבינדעטער צו שטערנבערגס פאַלעמישע מלחמות און געשריבן: "מיד אַרט נישט, טאַמער וועט אַ ליידאַק גראַב, פּערווערו / פּסלען, מישפּטן מיין יונגן פּערו". קיינער האָט נישט גראַב און נישט, הלילה, פּערווערו נישט געפּסט און נישט פאַרמישפּט זיין יונגן פּערו און דער ליידאַק, קעגן וועמען דער יונגער סאַקציער איז דעמלט אַרויס, איז נישט מער ווי אַן אויסגעטראַכטע ווינטמיל געווען. ווער וועט עס וואַגן, איך בעט אייך, צו פּסלען אַזעלכע שיינע, שטילע האַרציקע שורות, למשל, פון זיינס אַ ליד פון דער זעלבער דעמלטיקער צייט: "איז שטילן רויע פון שקראַבענדיקן שוך / וואָס נעמט אַרום די זעל מיט קילנדיקע רייפן / כ'האַב זי דערקאַנט די זקנה / וואָס פּלעג מיט אַ געהיימען שפרוך / אויף אירע קני די דאַרע מיד אַנטשלייפן. / / כ'האַב זי דערקאַנט אין דומפיקן גערוך פון אירע זיבן צענדליק — זיבן ווייסע לאַסטן — / איינגענירעט אין וואַלענעם, זיך טרעפּקענדיקן טוך / פון כלהווייז אַ זכר, / מיט הייליקייט געהיט אין אַלטוואַרג-קאַסטן. / / זי האָט זיך צוגעזעצט אין וויגל שטילערהייט, / דאַס פנים געל ווי ספרים פון בלעטערן זיי פיל, פון מישן / אין פייכטע שיפּלאַדנס פאַרלייגטע, טערפּקע ווי די האַרבע רייד, / וואָס זי דורך לעצטן צאַן מיט קרוידע האָט געקרישלט.

כמעט אַלע, וועלכע האָבן געשריבן וועגן מאַטל סאַקציערס דיכטונג — סיי יעקב שטערנבערג, סיי שלמה ביקל, סיי משה אַלטמאַן און סיי ליינער פאַרדרייאַטשיק — האָבן די זעלבע גוטע ווערטער אין זייערע אַפּשאַצונגען וועגן סאַקציערס פיינעם לשון און געשליפענע נעם פּערו. "מיינע לידער, זאָגט ערגעץ סאַקציער, דורכגעזיפט דורך זיבן זיפן, / ביז אַרויפגעבראַכט זיי אויף די ליפן". אפילו אין זיינע מלחמה-מאַטיוון איז ער דער זעלבער

שטילער זינגער ווי אין זיינע ליבע-לידער, וועלכע האָבן, ביזן גיין זיצן אין סאָוועטישן לאַגער, פאַרנעמען דעם אויבנאָן אין זיין דיכטונג. פון נאָכן לאַגער אָן, ריכטיקער, זינט זיין קומען קיין ישראל, האָבן זיך פאַר אונדז אַנטפלעקט זיינע לאַגער-לידער, וועלכע האָבן ערשט דאָ געקענט דערווען די ליכטיקע שיינ און זיי טאַקע שפּילן שוין ביי אים דעם ערשטן פּידל, כאַטש אויך אין לאַגער האָט דער דיכטער געשריבן ליבע-לידער צו דער, וואָס ער האָט נאָך איר געבענקט און וואָס האָט אויף אים געוואָרט, איז גיי זוך זיך אָפּ. אין איינעם אַזאָ ליד שילדערט ער, ווי זי איז שטיין געבליבן נאָך דעם, ווי מ'האַט אים צוגענומען פון איר: "מיט הענט פאַרבאַכענע צום הימל. / אַזוי אַ שטייט אַ פּישער-פרוי ביים ברעג / פאַרגליווערט, ווי פון שטיין, / אין אַלטן שאַליק, / און צוגעשמאַלצן איז צום ים איר בליק, / ווען דער שטורעם רעוועט רציחהדיק, / פּילבאַליק, / און מע זעט די פּישער נישט צוריק.

דאַנקען גאַט, איר פּישער איז דאָ צוריק און ביידע זענען זיי ביי אַן אַנדער ברעג, אַן אייגענעם.

חיים מאַלטינסקי "דער מאַסקווער משפּט איבער די בירעבידזשאַנער"

איך ווייס נישט וואָס פאַר אַ לידער דער דיכטער חיים מאַלטינסקי וואָלט נאָך געווען געדרוקט אין "סאָוועטיש היימלאַנד", ווען אים געלינגט נישט, חלילה, צו קומען פון מינסק קיין אור יהודה. איך ווייס, אַז פאַר די 20 יאָר, זינט דער זשורנאַל דערשיינט אין מאַסקווע, האָט מער ווי אַ העלפט, כמעט דריי פערטל פון אַט דער צייט, מאַלטינסקי געדרוקט דאָרט זיינע שאַפונגען רעגולער. אָבער אין ביבליאָגראַפישן אַנצייגער "20 יאָר סאָוועטיש היימ-לאַנד" וועט איר זיין נאָמען נישט טרעפן. איר טרעפט דאָרט דעם נאָמען ברעזשניעוואָ און איר טרעפט נישט דעם נאָמען כרושטשאָוו, כאַטש ביידע האָבן זיך געלאָזט איבערזעצן אין אַלע שפּראַכן פון די פעלקער פון ראַטנפאַרבאַנד און זיך דרוקן אין זייערע זשורנאַלן. איר טרעפט דאָרט דעם נאָמען פון דוד בראַמבערג און איר טרעפט נישט דעם נאָמען פון רחל בוימוואַל. איר טרעפט דעם נאָמען פון דבורה כאַראַל און נישט דעם נאָמען פון מאיר חרץ. איר טרעפט דעם נאָמען פון מאַקס ריאַנט און נישט דעם נאָמען פון שלמה רויטמאַן. איר טרעפט די נעמען שוחט, שוסטער און איר טרעפט נישט דעם נאָמען פון עליע שעכטמאַן. איר טרעפט די נעמען מיכעלסאָן, מינצעס, מינקין, נאָר נישט חיים מאַלטינסקי, כאַטש אַלע סיי די דערמאָנטע, סיי די נישט דערמאָנטע אין דעם אַנצייגער האָבן זיך אין זשורנאַל געדרוקט און מע איז שוין צו אַזעלכע גענג זייערע אַזוי צוגעוויינט, אַז מע נעמט עס שוין אַן פאַר אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט. זיי מעגן טאָן אַלצדינג, וואָס נאָר זיי ווילט זיך. עס קומט אויס, אַז אַלץ וואָס אַנדערע טאָרן נישט, מעגן זיי און "טוט אונדז עפעס, מיר זענען די שטאַרקסטע מיליטער-מאַכט אין דער וועלט".

איך ווייס נישט, ווי געזאָגט, וועלכע לידער מאַלטינסקי וואָלט נאָך געדרוקט. איינס ווייס איך, אַז זיינע לידער סיי דאָרט געדרוקטע סיי דאָ געדרוקטע זענען עכט מאַלטינסקישע,

וואָס ער און נאָר ער שרייבט אָזעלכע און ס'איז גוט זיי צו לייענען. האָבן דאָך אַלע־אַלע שרייבערס עולים פון ראַטנפאַרבאַנד אין איינעם מיט זייערע שאַפונגען געדרוקטע דאָ אויך אַריינגענומען אין זייערע ביכער דאָ כמעט אַלץ, וואָס געדרוקט דאָרטן. פאַר די געציילטע עטלעכע יאָר זינט מאַלטינסקי איז אין לאַנד האָט ער שוין באַוווּזן אַרויסצוגעבן פיר לידערביכער און לעצטנס איז דערשינען דאָס פינפטע, דאָס מאָל אין פּראָזע. דער נאָמען פון בוך — "דער מאַסקווער משפּט איבער די בירעבידזשאַנער", אין וועלכן דער מחבר דערציילט וועגן זיינע איבערלעבענישן אין בירעבידזשאַן ביזן אַרעסט, בשעתן אַרעסט, די ווילדע באַשולדיקונגען, די אַכזריותדיקע אויספאַרשונגען, דעם ציניזם פון די אויספאַרשערס מיטן סערפ און האַמער אויפן היטל, די יאָרן אין לאַגער, דער באַראַק פאַר אינוואַלידן, דער סאַדיזם פון די שוטרס, די אַרבעטס־זאָגע. לייענענדיק דאָס בוך, וועט זיך נישט איינער פרעגן: רבונג של עולם, צוליב דעם האָט מען צעבראַכן די לעבנס פון אומשולדיקע מענטשן מיט פאַרדינטען פאַר דער מדינה, צעבראַכן זייערע משפּחות, פאַרשפּיגן די לעבנס פון מלחמה־אינוואַלידן און זיי צונויפגעפירט מיט דייטשע און נישט־דייטשישע מלחמה־פאַר־ברעכער כדי זיי זאָלן אין איינעם ביי איין טיש אויסגלייכן פאַרזשאַווערטע צוויקעס פאַר דער סאַציאַליסטישער ווירטשאַפט? לייענט דאָס בוך, וועט איר זיך דערוויסן, אָן אין סאָוועטישן לאַגער איז אויסגלייכן צוויקעס אויך קאַטאַרגע און אפילו שוילן קאַרטאַפּליעס אין דער קיך פון אַ סאָוועטישן לאַגער פאַר אַרעסטאַנטן איז קאַטאַרגע. נאָך סטאַלינס טויט האָט מען אָנגעהויבן באַפרייען די א.ג. פּאַליטישע פאַרברעכער, זיי אומגעקערט די אַרדענס, אויפגעשטעלט אין פאַרטיי. מיט איין וואָרט אומגעקערט זיי אַלע רעכט, נאָר וויל עמעצער דערציילן זיינע איבערלעבענישן, זיי באַשרייבן, ווי מאַלטינסקי האָט איצטער געטאָן, קאָן ער עס דאָרטן נישט טאָן.

שוין צוליב דעם אַליין האָט זיך געלויבט אַהער צו קומען. אַ יישר כוח פאַרן גוטן בוך.

צום דערשיינען פון חיים זעלצערס פינפטן לידערבוך

"זיבן פון איין שיה"

כ'האָב עס שוין געזאָגט אין מיינעם אַ שמועס אין ראַדיאָ וועגן חיים זעלצערן. ער איז אין די דרייסיקער יאָרן געווען דער אַרויסגעבער און דער אַדרעס פון דעם איין־נומעריקן "אַנזאָג" אין קעשענעוו. דער אַדרעס און דער אַרויסגעבער, נאָר נישט קיין מיטאַרבעטער. אין די סאָוועטישע צייטן האָט ער ווען און ווען אָפּגעדרוקט אַ רוסיש ליד און האָרט פאַר זיין עולה זיין פון טשערנאוויץ קיין ישראל דעביוטירט מיט יידישע לידער אין דער וואַרשעווער "פּאַלקס־שטימע".

דאָ אין ישראל האָט ער זיך מיט אַ מאָל באַוווּזן ווי אַ רייפער פּאַעט און אַ דערפאַרענער אין אַלע קנייטשן פון דער יידישער דיכטונג, כאַטש ביבליאָגראַפיש איז זעלצער אַ יידישער דיכטער פון די 70ער יאָרן. פאַראַן שרייבערס פון זעלצערס דור, וועלכע האָבן נאָך מיט צענדליקער יאָרן צוריק צעשטעלט די בענקלעך, די זיצפלעצער אין היכל פון דער יידישער ליטעראַטור, זיך איינגעטיילט, אַזוי צו זאָגן, מיט דער אייביקייט, זיך אַריינגעזעצט אין

די נומערירטע ווייכע טיפע פאטעלן אויבן אָן און פון דעמלט אָן זענען זיי נישט גרייט פון דאָרט זיך צו רירן, ווי זאָגט כוסני מובאַראַק, אפילו נישט אויף קיין סאַנטימעטער און אויב סע קומט אַ מאָל אויס זיך אַ רוק צו טאָן, שוין אָפגערעדט פון איבערזעצן זיך אויף אַנדערע ערטער, פון צעשטערן דעם סטאַטוס קוואַ, די נומעראַציע, שטעלט מען זיך מיט אַלע כוחות אַקעגן, כאַטש העלפן העלפט עס נישט.

די באַוועגונג פון די בענקלעך, בילדעריש גערעדט, האָט ביז היינט נישט אויפגעהערט און אַט האָט אויך זעלצער צוגעשטעלט זיין בענקל און צעשטערט, אזוי צו זאָגן, די נומעראַציע, דעם סטאַטוס קוואַ. אייגנטלעך איז קיין סטאַטוס קוואַ, קיין איין מאָל פאַר אַלע מאָל איינגעשטעלט בילד אין קיין שום לעבעדיקער ליטעראַטור נישט פאַראַן און אויך נישט אין דער יידישער טראַץ דער היינטיקער מערכה פון יידיש. מיר דערמאָנט זיך דאָס באַקאַנטע יידישע פּאַלקסליד "ווי ביסטו געווען, ווען דאָס געלט איז געווען, ווען דאָס לעבן איז געווען צוקערזיס, היינט ביסטו דאָ ווען דאָס געלט איז נישט א.א.וו. אויך זעלצערן ווילט זיך פרעגן: ווי ביסטו געווען ווען אַ ליינער איז געווען, כאַטש דאָס לעבן נישט געווען איז איינאַיינאַי, היינט ביסטו דאָ, ווען קיין ליינער איז נישט אַ.

אויב ביי דער היינטיקער מערכה פון יידיש איז דער מעמד פון יידישן שרייבער אַ געפאַלענער, זענען די פרויען פון אַט די שרייבערס ממש קרבנות. חיים זעלצער האָט מיר איין מאָל דערציילט ווי זיין פרוי עליה השלום האָט אַ מאָל גענומען אין האַנט אַריין זיינע ביז דעמלט דערשינענע דריי לידערביכער און אויסגערעכנט: אַט דער ערשטער באַנד דאָס איז אונדזער טאַלאַן מעבל און אַט דער צווייטער באַנד איז אונדזער שלאַפצימער — צוויי בעטן, צוויי טומבאַטשקעס און אַ קליידערשאַנק מיט אַ שפּיגל. און אַט דער דריטער באַנד לידער מיין מאַנס, איז אונדזער פינת אוכל און זיין ביכערשאַנק אין זיין אַרבעטס־צימער. אין גיכן, האָט זי געזאָגט, דערשיינט אין "ישראל־בוך" אונדזער מאַדערנע קיך מיט אַ קאָך און־באַק־אויבן, מיטן קילקאַסטן א.א.וו. דעם פינפטן לידערבאַנד, וואָס איז אַקערשט דערשינען "זיבן פון איין שיף" האָט זי שוין, ליידער, נישט דערלעבט צו זען און איר ליכטיקן אַנדענק איז דער בוך געווידמעט און אין אַט דער ווידמונג ברענגט חיים טאַקע אַרויס איר, זיין פייגעס, קול צו אים: "האַב נישט קיין פאַראיבל — דאָס האָט מיר געפּעלט! — / זאָגן כּוֹזאַל דיר דעות אַזש פון יענער וועלט, / עצות זאָל איך געבן: וואָס און ווער און ווען, / וואָס די צונג זאָל רעדן, שוויגן זאָל די פען. / נאָר געדענק, די זאַמלונג, וואָס דו גרייטסט צום דרוק, / (נישט דערוואַרט זיך) כאַטשבי מיט איין אויג אַ קוק, / פון דער זייט, פון דאַרטן, ווי עס זעט נאָר אויס. / ווייטער — גאַרנישט. סיידן אויף מיין שטיין אַ רויז". מיט די פּערציק לידער און באַלאַדעס פון זיין איצטיק פינפט לידערבוך "זיבן פון איין שיף", וואָס איז ווי אַ מין סך הכל־בוך פון זיינע ביז איצט דערשינענע ביכער האָט חיים זעלצער סוף־סוף באַקומען קביעות אין דער יידישער ליטעראַטור.

וועגן דער אַנטאַלאַגיע "ערבות ברוח" (ווערבעס אין ווינט)

אין תל אביבער פאַרלאַג בראַנפּמאַן איז לעצטנס אַרויס אַ צווייבענדיקע אַנטאַלאַגיע פון איבער 800 זייטן מיטן נאָמען "ערבות ברוח — אנטולוגיה של סופרי בסרביה". ווערבעס

אין ווינט אנטאלאגיע פון באסאראבער שרייבער רעדאגירט פון די שרייבער אפשטאמיקע פון באסאראביע ק. א. ברתיני, דוד וויניצקי און ב. י. מיכלי און ארויסגעגעבן מיט דער הילף פונעם פאנד אויף די נעמען פון מאניע און שלומית וויניצקי, וועלכע זענען אומגעקומען אין טראנסניסטריע אין 1941. דעם פאנד האט אויסגעשטעלט זייער פאטער און מאן דוד וויניצקי, וואס איז בשעתו געווען רעפערסירט פון די סאוועטישע "באפרייער" און נישט געקאנט זיין מיט זיין פרוי און טאכטער אין יענע גורלדיקע טעג.

אגב, דוד וויניצקי איז דער מחבר פון דער צווייבענדיקער "בסרביה היהודית במערכותיה" מע קאן מיט א פול מויל זאגן, אז דאס וואס לייער ראן איז פאר ווילנע איז דוד וויניצקי פאר באסאראביע, פאר גאנץ באסאראביע. ער איז אויך דער מחבר פון בוך "הרפובליקה השבע עשרה של ברית המועצות", די 17טע רעפובליק פון סאוועטרוסלאנד. ווי איר ווייסט באשטייט דער ראטנפארבאנד פון 16 רעפובליקן. די 17טע רעפובליק איז וויניצקיס נאמען פאר די סאוועטישע קאנצלאלערן, ווו ער איז אפגעקומען א לאנגיאריקע שטראף פאר זיין א ציוניסט, נאר לאמיר זיך אומקערן צו אונדזער טעמע. פון די 57 נעמען פון באסאראבער שרייבער אריינגענומענע אין דער אנטאלאגיע זענען 30 יידיש-שרייבער און צוויי רוסיש שרייבער און די ווערק זייערע זענען איבערזעצט אין העברעיִש פון 17 איבערזעצערס און צווישן זיי אזעלכע ווי ק. א. ברתיני, שלמה שנהוד, שמשון מעלצער, חיים ראבינאן און אנדערע. די 12 גרעסערע משלים פון אליעזר שטיינבארג אויף גאנצע 22 זייטן פון בוך האט איבערזעצט חנה רייכמאן. די אנטאלאגיע נעמט ארום שאפונגען פון כמעט 100 יאר. צווישן די 25 העברעיִשע שרייבער אין דער אנטאלאגיע זענען א גרויסע טייל — באזונדערס די פון עלטערן דור, וועלכע לעבן נישט מער — צווישפראכיקע שרייבער, דאס הייסט סיי העברעיִשע און סיי יידישע ווי, למשל, יעקב פיקמאן, יהודה שטיינבארג און פיל-פיל אנדערע. אין דער אנטאלאגיע זענען זיי פארטראטן נאר מיט זייערע אריגינעלע ווערק אין העברעיִש. בלויז ביי חיים גרינבערג טרעפן מיר צוויי ארבעטן איבערזעצטע פון יידיש פון שלמה שנהוד און אן ארבעט וועגן ביאליקן אין העברעיִשן אריגינאל ווי אויך ביים פיל יינגערן, אונדזער מיטצייטלער מ. חסיד, טרעפן מיר א גרעסערע דערציילונג און א גרעסער ליד איבערזעצט פון יידיש און איין ליד אין העברעיִשן אריגינאל. פון די 24 היינט לעבעדיקע באסאראבער שרייבער ווינען אין ישראל 20 און די אנדערע 4 — איינער אין די פאראייניקטע שטאטן, איינער אין קאנאדע, איינער אין בראזיל און איינער אין באסאראביע גופא. 12 פון די 20 באסאראבער שרייבער אין ישראל זענען ותיקים און אלע — פון דער עלטסטער מרים בערנשטיין-כהן ביזן יינגסטן א. ב. יפה — שרייבן עברית. די אנדערע 8 שרייבערס זענען אלע עולים פון ראטנפארבאנד. 6 יידישע שרייבער, איין רוסישער און איין העברעיִשער. אויב מע זאל צו די אַכט צורעכענען דעם נישט לאנג פארשטארבענעם שרייבער-עולה יאנקל יאקיר וועט זיך באקומען אז 40% פון די שרייבער-עולים זענען באסאראבער.

צי איז מיט די 57 נעמען אויסגעשעפט די גאנצע צאל באסאראבער שרייבער, אָדער עס וועלן נאָך צוקומען צוגאב-העפטן מיט דורכגעלאָזטע נעמען און נעמען פון יונג-פארשניטענע, וועלכע האָבן נישט מער פון עפעס-וואָס דאָ און דאָרט אָפּגעדרוקט און קיין ביכער נישט דערלעבט אַרויסצוגעבן? דערווייל דאָרף מען אָפּמערקן און באַגריסן די

רעדאקטארן און דעם אַרויסגעבער וואָס איז אויך איינער פון די רעדאקטארן מיט דער קאלאסאלער אַרבעט וואָס זיי האָבן אָפּגעטאָן. יישר כּוּחכם!

משה יונגמאַנס לידערבוך "מיין טאַטנס פרנסות"

אין אונדזער ליטעראַטור פאַרמאָגן מיר אַ סך מוטער־געשטאַלטן, לידער צו אונדזערע מאַמעס, און וועגן אונדזערע מאַמעס. ד"ר י. ה. בילעצקי האָט אפילו אַרויסגעגעבן ביי אונדז אַן אַנטאַלאָגיע מיטן נאָמען "מאַמע אין יידישן ליד". איך מיין, אַז אַזוי איז עס אין אַלע ליטעראַטורן. טאַטע־לידער פאַרמאָגן מיר אַ ביסעלע ווייניקער, אָבער אויך נישט ווייניק. אַזוי, למשל, איז ביים גרויסן גלאַטשטיין פאַראַן אַ גאַנץ לידערבוך "דעם טאַטנס שאַטן". ווען משה יונגמאַנס לידערבוך "מיין טאַטנס פרנסות" איז מיר געקומען צו די הענט, האָט דער נאָמען פון בוך נישט אַסאַצייירט ביי מיר מיט שאַטנס, נאָר פאַרקערט, מיט די שורות פון יונגמאַנס אַ ליכטיק ליד פון צוריק מיט איבער אַ פּערטל יאָרהונדערט אינעם זאַמלעפּסט "יונג־ישראל", וואָס איך האָב עס טאַקע דאָ נישט לאַנג געלייענט: "נעם אַט דאָס שטיקל ליכט, וואָס כ'האַב באַהאַלטן / און צינד עס אַן אויף דאַכשפיצן און פענצטער". ס'איז אַ ליד פון 1954 און אַצינד 27 יאָר שפּעטער, ענדיקט דער דיכטער זיין לידערבוך מיט די שורות פון זיין ליד "ליכט": זע, טאַטע / דו ביסט דאָס ליכט. נאָך פּריער אין 1949 אין ערשטן נומער "די גאַלדענע קייט" טרעפן מיר ביי יונגמאַנען אַט אַזאַ שורה: צווישן רויטע זאַמדן צעפלעמלט זיך זאַמד. און אויך אַט די דאָזיקע שורה איז אונדז יונגמאַן פּוּת־אין זיין אויבן דערמאַנט ליד "ליכט": נישט אין ווינאַזש דו ביסט, / אין אוקראַינע, / נאָר דאָ צווישן שטיינער, / וואָס הייבן אַן בליען מיט ליכט. ליכט ווי אַ רויטער ליכטיקער פּאַדעם ציט זיך כּמעט דורך אַלע לידער יונגמאַנס, אַזוי אויך די לידער וועגן זיין טאַטן: מיין טאַטע / ווי קליין ער איז געווען / האָט ער שטענדיק געקאַנט אויסטרעקן / די האַנט צום הימל / אַראַפּשאַרן אַ בינטל שטערן! / וואָס פּלעגן סטייען / אויף אַ גאַנצער וואַך. מיט ליכט, מיט שטערן האָט זיך זיין טאַטע אַ סך פּלינקער געספּראָוועט ווי מיט פרנסה, ווי מיט אַלע זיינע פרנסות. "מיין טאַטנס פרנסות" איז דאָס אַכטע לידערבוך יונגמאַנס. איין בוך פּריער, דאָס זיבעטע, הייסט ביי אים "אין לאַנד פון אליהו הנביא". די אליהו הנביא־געשטאַלט גייט אים נאָך אויך אין איצטיקן בוך וועגן טאַטן: מיין טאַטע איז נישט געווען אליהו, / ביי מיר אָבער איז ער געווען. געווען, נאָר פון זיינע פרנסות איז קיין ברויט אין שטוב נישט געווען, ווייל: פון טאַרבעלע מעל אויף דער פּלייצע פון טאַטן / ווערט אַ טאַרבעלע בלוט און סע לאַכן צוויי קאַטן. / ווייגע פון הינטן, פון פּאַרנט געדריי, / טאַטע ווערט פּלוצים אַ פּלאַטערל שניי, / טאַטע ווערט פּלוצים פּויגלדיק דין, / ער לויפט און די גאַנצע וועלט נאָך אים. און אַז דער טאַטע טרייבט פּליטן, איינע פון זיינע פרנסות, פּליטן אויפן טייך טשערעמוש, זענען די קאַטן, די הוצולון שיכור לוט און: דער טאַטע מיט ווייסן אַרבל, / מיט יאַרמולקע אויפן קאַפּ, / ער וויגט זיך מיט אַ זונשטראַל / אויף כּוואַליעס אַריוף און אַראַפּ. אַז דער טאַטע האַנדלט מיט עפל: קומט אים אַקעגן כּוועד דער שיכור, נאָר אַז דער טאַטע פאַרקויפט זאַלץ, וועקט זיך ווידער אויף דאָס ליכט: האָט זונפאַרגאַנג

זיך אויסגעשטרעקט, א רויטער, אויף זיין וואַגן זאַלץ. / רייט טאַטע מיינער איצט אויף וואַגן כולו צונטער, / לייגט אַ קעסטל אַנגעפיקעוועט מיט גאַלד פאַר יעדער טיר. און אַז דער טאַטע רימערט אַ בייטש, זיצט ער ביים לעמפל און אַז ער שניצט פייגל איז: איינעם מיט פליגל, דעם צווייטן מיט הויקער, / און איינעם פון צעשניטענעם פינגער אַ רויטער. ווי איר זעט, די רויטקייט, דאָס ליכט קאַסט דעם טאַטן בלוט. סע טרעפט אויך, דער טאַטע מיט זיינע שונאים, וואָס טוען אים רק שלעכטס, געפיינען זיך מיט אים אין דער זעלבער סכנה: — ס'אָ געוויטער, דער טשערעמוש איז אַרויס פון די ברעגעס, מע דאַרף צובינדן די שטוב צום סלופ. דער טשערעמוש אונטן ווייט און געל, / כוואַליעט און רייסט און ראַיעט. / אויף שטרויענעם דאָך געאַרעמטע צוויי: / מיין טאַטע און דער גויעק". אַרויס פון סכנה און ווידער צום אַלטן. די זעלבע פרנסות, די זעלבע קאַטן, דעמלט שעפט די איידעלע נשמה פון טאַטן היות פון גאַטס לאַנדשאַפטן: און נאַכט פאַלט אַראַפּ און אַ ווינטל צעשפילט זיך, / און דער גאַנצער אַרום ווי אַ פידל צעגריילט זיך.

צום דערשיינען פֿון לידערבוך "צעשאַטענע קרעלן" פֿון רבקה באַסמאַן

— אַז אַ מענטש טרינקט אויס אַ לידשאַפט־עליקסיר — און טרייסט זיך מיט אַ טרייסט־קאַליר — און הערט זיך צו ווי דער ווינט באַרויקט אמרויקע צווייגן — און ביימער הערן אויף צו שווייגן —. דאָס זענען באַזונדערע שורות פון פאַרשידענע לידער פון דער דיכטערין רבקה באַסמאַן, וואָס איך האָב דאָ עטלעכע פון זיי אויפגעסיליעט פון אירע "צעשאַטענע קרעלן" כדי אַרויסצוברענגען פאַר אייך די מאַטיוואַציע פון איר דיכטן.

"צעשאַטענע קרעלן" איז דאָס פערטע לידערבוך רבקה באַסמאַנס און, דאַכט זיך, אויך דאָס רייפסטע. דאַכט זיך. אַט זיך איך איבערן לידערבוך אירן און אַז איך קום איבער אַזעלכע שורות ווי: "בלומען פאַרביקע / צופוסנס פון געמעלן, / בלומען שטאַרביקע / אַנטקעגן / אַקוואַרעלן. שיינקייט איבער שיינקייט, / פאַרבן קושן פאַרבן. — / די געמעלן דויערן / און די בלומען / שטאַרבן". אַז איך קום, זאָג איך, איבער אַזעלכע שורות, בין איך אַנטציקט פון דער גאַנצקייט, פון דער אַפגערונדטקייט. עס איז דאָן אַ שלימותדיקער לעבעדיקער אַרגאַניזם ממש, ווען אַפילו די דיכטערין האָט אַט די שורות אַוועקגעשטעלט אונטער אַן אלף ווי אַן ערשטע טייל פון אַ ליד פון פינף פּרקים א. ב. ג. ד. ה. זי וועט עס מיר, האָף איך, מוחל זיין. אַ מענטש, וואָס ווייסט פון פאַרבן און קאַלירן, פון געמעלן און אַקוואַרעלן, ווייסט אויך וואָס סע הייסט אַ רעמל. דאָס רעמל אין וועלכן כ'האָב איינגערעמלט די אויבן ציטירטע טייל פון איר ליד. זאָגט זי דאָן אַליין ערגעץ וווּ: "א בוך / און אַ ליד / און אַ גוטע שורה / און דאָס איז גענוג / בעסער / ווי בעסטער וויין / אין אַ קרוג". כאַטש אויף אַן אַנדער אַרט ווידער זאָגט זי: ווי שווער / איז איינראַמען / אַ שמיכל / און אַ ניגון". וועט זי מיר ווידער, האָף איך, מוחל זיין אַלע מיינע רעמעלעך אַרום אירע לידער על דעת עצמי. איינס זאָג איך צו — ווי שטרענג איך זאָל נישט רעמעלען וועל איך די באַזונדערע רעמעלעך באַזונדער נישט האַלטן, נאָר נאַענט און אין איינעם און אויף איין וואַנט.

איינס פון די שענסטע לידער אין בוך איז לויט מיין מיינונג די אַדע צו די גרויע קאַלירן.

דאָס וואָרט אָדע איז דאָ מיינס. ביי איר הייסט דאָס ליד פשוט "גרויע קאלירן", וועלכע זענען לויט דער דיכטערין שרעקלעך שיין נישט זייער שיין און נישט שטאַרק שיין, נאָר שרעקלעך שיין און דאָס איז מער פון זייער און שטאַרקער פון שטאַרק. "מיט גרוי, זאָגט זי, ווערט אַ יעדער קאליר שענער, / קאלירפולער ווערט אַ פלעק, / אין גרוי קען ווערן אַ ווייטיק קלענער / און שטילער די שרעק. כ'האָב זיך, דאָכט זיך נישט טועה געווען, ווען כ'האָב שוין ביים אָנהייב גערעדט וועגן רייפֿקייט: "אין לידער, זאָגט די דיכטערין, בלעטערן מיר צייטן".

ווי קורץ אירע לידער זאלן נישט זיין, צו מאָל געציילטע שורות, זענען זיי אין זייער פאַרנעם, קאָן מען אָן אַ גוזמא זאָגן, קאָסמישע — "אויך אין משפּחות לעבן שטערן / מיט אייניקלעך אַ סך / און האַלטן זיך אין מערן, מערן / ביז ענג זיי ווערט די נאָכט". צי איז רבקה באַסמאַן אַ מאָדערנע דיכטערין צי אַן אַלטמאָדישע, ווי ס'איז היינט די מאָדע צו פרעגן. איך וויל דאָ פאַרלויפן דעם וועג די פרעגערס מיט אַן ענטפער, וואָס איך געפֿין אים טאַקע ווידער אין אירס אַ ליד: "מע דאַרף אַ מאָל באַנייען אַלטע וועגן / און אַפּטריילען די גרויקייטן פון האָר / מע מעג אַ מאָל ביי קיינעם גאַרניט פרעגן / און אַנקלאָפּן אין טיר פון פאַראַיאָר".

פּוסטע ווינגלעזער, זאָגט זי, / "ניכטערן זיך אויס פון זכרונות". וועלן מיר זיי אָנפֿילן די גלעזער מיט דער דיכטונג פון רבקה באַסמאַן און זיך לאָזן פאַרשיכורן מיט אַ גוטער שיכרות.

וועגן יאַנקל יאַקיר צו זיין דריטן יאַרצייט

דעם 25סטן יאַנואַר מערקן מיר אַפּ דעם דריטן יאַרצייט נאָכן ייִדישן שרייבער יאַנקל יאַקיר ז"ל, וואָס איז אין עלטער פון קוים 71 יאָר געשטאַרבן אין נתניה אויפן אַכטן יאָר פון זיין עליה נאָך אַ כמעט צוויי־יאָריקער קראַנקהייט. פאַר די זעקס יאָר שעפּערישער טעטיקייט אין ישראל האָט יאַקיר געהאַט די מעגלעכקייט מערער אויפצוטאָן ווי פאַר די עטלעכע און דרייסיק יאָר פון פיין און פאַרפּאַלגונגען בתּוכם יאָרן פון תּפּיסה אין ראַטנפּאַרבאַנד. דאָ אין ישראל, אַז ס'איז געקומען זיין צייט צו לעבן און שאַפּן האָבן זיך, ליידער, געענדיקט די יאָרן. ביי דער געלעגנהייט וויל איך פּרוּוון אָנצייכענען אַ פאַר שטריכן צו זיין ליטעראַ-רישן פאַרטעט:

נאָך אפרים אויערבאָס "קאַלץ" מיטן "טאַרנאַץ", נאָך זעליג באַרדיטשעווערס "ברינדזע" מיט דער "מינדזע", נאָך די גרויסע פּונעם באַסאַראַבער ייִדישן אַלימפּ — ליפּקאַן ווי די שטיינבאַרגס (יהודה און אליעזר), יעקב שטערנבערג, משה אַלטמאַן, אליעזר גרינבערג און אַנדערע. נאָכן טעלענשעטער משה פּינטשעווסקי און קאַפּרעשטער הערץ ריווקין, נאָך די בריטשאַנער יאַסל לערנער און יוסף טראַכטענבערג נאָכן בעלצער הערש־לייב קאַזשבער און ראַטשקעווער יחיאל שרייבמאַן און פּיל אַנדערע, וועלכע האָבן ווער מער און ווער ווייניקער געשטעלט דעם טראַפּ אויף זייער באַסאַראַבישקייט, אויף באַסאַראַבער שטייגער, באַסאַראַבער ייִדיש און אפּילו באַסאַראַבער אויסשפּראַך מיט די קמֿצ'ן. נאָך אַלע די איז

נאך אלץ געבליבן פארן פערליצער יאנקל יאקיר א גענוג גרויס שטיק פעלד פאר שרייבעריי שער טעטיקייט, א קרקע בתולה, וואָס מע דאַרף ערשט אויפאַקערן, באַזונדערס אויפן געביט פון אויבן דערמאָנטן באַסאַראַבער יידיש. די צייט האָט זיך דערווייל געטאָן אירס — צעשטערט חלומות פון רעוואַלוציאַנערן, צעשטערט דעם באַסאַראַבער יידישן יישוב באַגלייך מיט אַנדערע יידישע יישובים אין אייראָפּע צעשטערט דעם באַסאַראַבער יידישן שבת, ווי מע איז זיך נוהג אַנצורופּן די באַסאַראַבער יידן. די צייט, זאָג איך האָט זיך געטאָן אירס און יאָנקל יאָקיר זיינס — נישט אויפּגעהערט צו אַקערן און יאָקערן און דער גאַט, וואָס שפּייזט דעם לייב אין וואַלד און אַ ווערעמל אונטער אַ שטיין, האָט אויך יאָקירן צוגעשיקט זיין שפּייז און נישט נאָר אין היימישן קעשענעוו, נאָר אויך אין ווייטן אונגעגעטאָן און, אויב איר ווילט, איז נאָך ווייטער, אין עק וועלט, אין ליטוויש-יידישן דרום-אַפּריקע האָט ער אויך געפּונען "אַ באַסאַראַבער אויף אַ רפּואה" און אַרויסגעשלעפט פון זיין האַלדז עטלעכע באַסאַראַבער פּערל.

טשעקאווע, אַ אנגעהויבן האָט יאָנקל יאָקיר ווי אַ קריטיקער אַבער דאָס מענה-לשון פון באַסאַראַבער יידישן טיפּאָזש האָט אים ביסלעכווייז אַריבערגעשלעפט צו דער שטייגער-י שער דערציילונג און אַזוי אַרום זיך אַליין איבערגעגעבן דעם חסד פון קריטיקער, וועלכע האָבן אים נישט שטענדיק געצערטלט און געהאַט טענות הלמאי ער צאַצקעט זיך אַזוי שטאַרק מיט לאַקאָליזמען און אידיאַמען אויפן חשבון פון אַנדערע קאַמפּאַנענטן פון אַ קינסטלעריש ווערק.

פאַראַן אַגראַר-לענדער, וועלכע קולטיווירן אַן איינזייטיקע לאַנדווירטשאַפט ווי, למשל, קובאַ — אויסשליסלעך צוקער-ראַר, בראַזיל — קאַפּע און קוקורווע, די מיטלאַזיאַטישע סאַוועטישע רעפּובליקן בראַש מיט אונגעקיסטאָן — בלוזי בוימוואַל און אַזוי ווייטער. אַזוי אויך יאָקיר אין זיין ליטעראַרישער ווירטשאַפט האָט קולטיווירט דאָס ספּעציפּיש-באַסאַראַ-בישע יידיש און אויף דעם געביט האָט ער בפּירוש גרויסע פאַרדינסטן.

פאַר די עטלעכע און דרייסיק יאָר סאַוועטישער בירגערשאַפט האָט ער ווי די מערהייט באַסאַראַבער יידישע שרייבערס צו קיין ביכל אַרויסגעבן נישט זוכה געווען. דאָ ערשט האָט ער אַנגעהויבן זאַמלען, קלייבן און אַפּקלייבן זיין האַב און גוטס. אַרויסגעבנדיק זיין בוך "אַ שליטן מיט יישובניקעס", איז ער קראַנק געוואָרן. זיין צווייט ביכל "געשיכטעס און פאַרטרעטן" האָט שוין אַרויסגעגעבן זיין אלמנה מאַניע יאָקיר.

יחזקאל קאַרנהענדלער — צום דערשיינען פון זיין ביכל דערציילונגען "דריי איבערלעבונגען"

יחזקאל קאַרנהענדלער איז שוין זינט יאַרצענדליקער אַ באַקאַנטע פיגור אין דער יידישער ליטעראַטור און אין דער יידישער געזעלשאַפטלעכקייט. אַ שרייבער, אַ פאַרשער, אַ געזעלשאַפטלעכער טוער און אַ קענער פון פאַריו, אַ פאַריוואַלאַג, אויב מע קען זיך אַזוי אויסדריקן, איינער אין דער וועלט. מיט קאַרגע 50 יאָר צוריק נאָך, אין יאָר 1936, האָט ער אַרויסגעגעבן אַ בוך וועגן אַלט פאַריו און אין 1948 אַ פאַרגעסערטע אויסגאַבע פון זעלבן בוך.

נאך פריער פון 1936. אין יאר 1934 האָט ער אָפּגעדרוקט אַ בוך "נאַפּאַלעאַנס ברייוו צו מאַריע לויזע" אין 1958 אַ בוך וועגן דער גרויסער פּראַנציזישער בינע-קינסטלעריין ראַשעל — איר קונסט, איר לעבן, איר יידישקייט. אין 1965 אַ בוך "פּאַריזער היסטאָרישע קוריאַזן". אין יאר 1970 — "יידן אין פּאַריז" ערשטער בוך און דאָ נישט לאַנג, פּאַראַיאַרן — "יידן אין פּאַריז", צווייט בוך.

סוף 1974 גייט אַרויס זיין ביכל דערצייילונגען "פון דער און יענער וועלט" און איך דערמאָן זיך מיט וואָס פאַר אַ געשפּאַנטקייט איך האָב דאָס ביכל געלייענט. דריי פּאַנטאַס-טישע דערצייילונגען פון דער און פון יענער וועלט, וואָס אַלע זיבן הימלען וועלן נישט קלעקן פאַר די בילדער וואָס ער צעוויקלט דאָרט מיט אַ שוונג און מיט אַ שנעלקייט, וואָס פאַרכאַפט דעם אַטעם. איך זאָג דריי, ווייל די פּערטע און לעצטע דערצייילונג אין ביכל איז ווי אַ צוגעשטעלטע צו די ערשטע דריי, ווי איך רוף זיי אָן, פּאַנטאַסטישע דערצייילונגען. די דערצייילונג הייסט לייב. וועגן אונדזער ליבן און טייערן לייב ראַכמאַן ז"ל.

וועגן לייב ראַכמאַן דעם שרייבער און לייב ראַכמאַן דעם זעלטענעם מענטש האָט מען שוין נישט ווייניק געשריבן. אָבער לייב ראַכמאַן ווי אַ העלד פון אַ גרעסערער דערצייילונג האָט פּרעכטיק באַוויזן אַרויסצוברענגען יחזקאל קאַרנהענדלער.

ווען איך לייען אַצינד קאַרנהענדלערס אַקערשט דערשינען ביכל "דריי איבערלעבונגען" די ערשטע איבערלעבונג — אַ קניפּ אין בעקל פון נחום סאַקאַלאָו, וואָס ער, קאַרנהענדלער, האָט באַקומען, ווען ער איז נאָך געווען אַ יינגל פון אַ יאַר 12—13. די צווייטע און דריטע איבערלעבונגען פון די מלחמה-יאַרן אין פּראַנקרייך, ווען איך לייען אַצינד זאָג איך אַט די דריי איבערלעבונגען נעם איך אַרויס דאָס פּריערדיקע ביכעלע און לייען נאָך אַ מאָל איבער ווי אַ פּערטע איבערלעבונג קאַרנהענדלערס דערצייילונג לייב.

זיין חוש פאַר אַלץ, וואָס איז טשיקאַווע און זיין נייגונג צו פאַרשאַפּן גייסטיקן פאַרגעניגן זיינע לייענער, וואָס ער סערווירט מיט פּאַריזער עלעגאַנץ, גיבן אים די מעגלעכקייט, אַז צו וואָס ער זאָל זיך נישט צורירן — היסטאָרישע קוריאַזן, פּאַנטאַסטישע מעשיות אָדער רעאַלע איבערלעבונגען, אַלץ, וואָס גייט אַרויס פון זיינע הענט איז געראַטן און באַטעמט.

ביי דער געלעגנהייט ווילן מיר באַגריסן דעם פּאַריזער יידישן שרייבער יחזקאל קאַרנהענדלער צו זיין אַכציקסטן געבוירנטאָג מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון אַ דריי יאַר און אַז צו זיין ניינציקסטן געבוירנטאָג זאָלן מיר אים ווידער באַגריסן מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון עטלעכע יאַר. אָבי געזונט.

מאיר זימל טקאטש (ניו-יארק)

צוויי לידער

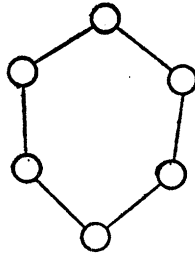
שוואַרצער שטעקן מיינער

שוואַרצער שטעקן מיינער, אָפּגעקראַכענער,
מיט די ברוינע פֿלעקן פֿונעם רויען האַלץ!
ווען מיינע פֿיס וואַקלען זיך, ווי אונטערגעבראַכענע,
האַלטסטו מיך אונטער, אַליין ניט געבויגן, שטאַלץ.
דערפֿאַר וועל איך דיך מיטנעמען אין קבר,
ווי דו וואַלטט געווען אַן אייגענער אבר,
און דאָרטן מיט דיר בני מיין זייט
וועל איך ווערן מיט דער צייט
אַ סקעלעט מיט נאָך אַ ביין אַ פֿאַרדאַרטן.
און מיטן געדולד איינגעשפּאַרטן —
דו — פֿון טרוקענעם פֿאַרשטייפֿטן דעמב,
איך — ביין צו ביין צונויפֿגעקרעמפֿט
ניט צו פֿונאַנדערפֿאַלן —
וועלן מיר ביידע אויף תּחית-המתים וואַרטן.
ווען פֿון אַלע טויט-קאַשמאַרן דער פֿותר,
דער טאַג פֿון תּישבי דער גרויסער
וועט אויפֿגיין אויף אייביק צו שטראַלן,
וועט אַנוואַקסן אויף מיר פֿלייש מיט אַדערן
און מיט אַ נייער הויט זיך פֿאַרציען
און דו וועסט יושר פֿאַר זיך פֿאַרשפּאַרן פֿאַדערן —
ווי אהרנס שטעקן וועסטו בליען.

צוויי מינים פֿאַעטן

וואָס פֿאַעזיע איז, בלייבט אַ סוד.
איז איינער אַ פֿאַעט פֿון גאָטס גענאָד
און אַ צווייטער איז באַגאַבט פֿון שטן,

איין זיין האַר געראַטן.
טרעפֿט (ניט איין מאָל),
אַז ס'איז מצליח דער ליבלינג פֿון סמאל.
פֿרעגט זיך טאַקע:
ווי זאָל ניט אַרן
דעם שטילן זינגער (לויט גאַטס קול
פֿון דממה-דקה)
דעם קעגנערס טיולשער דערפֿאַלג —
מיט שוואַרצער שמד-קונסט אויסצונאַרן
די נשמה ביים פֿאַלק.

אומגלייבלעך און דאָך! ווייסן מיר דאָך אַז אַט דער דיכטער איז ביז איבערן קאַפּ פאַרטאָן אין זײַנע סײַ ערנסטע און סײַ שפּילעוודיקע לידער-ווערק און אַל דאָס איבעריקע איז בײַ אים ווידער שפּיל, אמת אַ שפּיל מיט קינדערשן האַזאַרד און קונדיסישער חכמה. פאַר דעם צענדליק יאָרן זינט מאיר חרץ האַט זיך אַרויסגעריסן פון "פרעמדן גן עדן" און גלייך זיך פאַרהיימישט אין ארץ-ישראל, זינט ירושלימער גאַסן און געסלעך האַבן זיך צוגעוויינט צו זײַנע אַ מאַל שווערע און אַ מאַל — האַפּערדיקע באַסאַראַבער טריט, איז ער אין שטענדיקער פאַרנומעניש — דאָ אַרויסגעבן נאָך אַ לידער-באַנד, ווייל דאָס האַרץ קען חלילה צעריסן ווערן פון געזאַנג און די שופּלאַדן זענען נאָך אַלץ איבערפולט, קיין עין-הרע, מיט דיכטעריי-שער שפּע... און דאָ — צוגרייטן צום דרוק אַ נייעם גומער "ירושלימער אַלמאַנאַך" מיט וועלכן ער איז זיך מטפּל אין די איבער-שעהען און אין אַזאַ פאַרנומעניש איז גיט קיין ווונדער, אַז אַליין אונדזער בעל יובל זאָל זיך פאַרגעסן, אַז יאָ אַט איז ער געוואָרן פּלוצים אַ זיבעציקער. שאַדט גיט אַ ביסל איבערכאַפּן דעם אַטעם און דערמאַנען דעם נײַ-געבוירענעם די דאַטע סעפטעמבער 1912 און אויך דאָס דורך אים באַרימט געוואַרענע שטעטעלע מאַרקולעשט. פינף וואַגיקע לידער-ביכער פון מאיר חרץ זענען ביז איצט דערשינען אין ישראל: "אין פרעמדן גן עדן", "הימל און ערד", "לידער צו אייגענע", "שטערן אויפן הימל", "דאָס פינפטע ראָד" און דער זעקסטער בוך — "גרינער ווינטער" און די פּאַעמע "מאַרקולעשט" איז אין דרוק... ס'רעדט זיך אַבער אַזוי פינף ביכער, — פון יעדן באַנד וואַלטן געקענט אַרויסקומען ווייניקסטנס גאַנץ לײטישע צוויי ביכער, ווייל די לידער שטראַמען בײַ אים אין אַ בוך געדיכט טאַקע נאָר ווי די פיש אין וואַסער בעתן "נערעסט" ד.ה. ווען ס'קומט די צײַט פון זייער סודותדיקן "דאַרשטיקן דראַנג — אַהין פאַרויס און שוואַליאַם צו דער פּינפולער פרייד פון אַפלייגן די רויגן...

סאַלידע אַפּהאַנדלונגען און רעצענזיעס וועגן די שאַפּונגען פון חרץ זענען שוין געווען און ס'וועלן נאָך געוויס זײַן. מיר וועלן זיך אַבער באַנוגענען היינט מיט אַ פאַר קורצע שטריכן ווי ס'איז זיך נוהג אַליין דער בעל יובל אין זײַנע ליטעראַרישע אַפּרופּן סײַ אין "אַלמאַנאַך" און סײַ אין זײַנע ראַדיאָ-רעצענזיעס.

מאיר חרץ איז אַ באַסאַראַבער, זאַפטיק און פרוכטיק ווי די דאַרטיקע ערד און אַזאַ וועט ער שוין, מירטשעם, פאַרבלייבן עד מאה ועשרים און ער גײטיקט זיך כלל נישט צוליב דעם, ווי די מאַדע איז, אַרויפציען אויפן לײב פאַרשידענע עטנאַגראַפישע העמדער באַהעפטע מיט באַסאַראַבער לאַקאַליזמען.

ער איז באזינגער און באקלאגער פון אויסגעהרגעטן יידישן שטעטל מיט זיין רייכן פולפארביקן טיפאזש, מיטן פארשניטענעם באסאראבער לעבנס-שטייגער אין גאר זיין שניין-און-פיין און פילן פילט דער דיכטער אויס אַט דעם הייליקן חוב אוניווערסאל און לחלוטין פריי פון פראווינציעלע השגות. פראסט איז ער, חרץ, אין זיינע רייד, אבער די פראסטקייט איז ניט גאר פשוט — זיינע פאעטישע רייד דערגייען אפשר נישט אזוי גרינג צום ניכטערן שכל הישר, אבער זיי ווירקן דירעקט און אומדירעקט אויף דער יידישער נשמה. זיינע קורצע סטראפן ווארפן אַ ווייטן שאַטן, און ס'פאדערט זיך נישט צוליב דעם מיט דער רעכטער האַנט, הינטערוויילעכץ, דערלאנגען צום לינקן אויער.

אַזאַ איז ער, אונדזער מאיר חרץ, דער, וואָס נאָך אין רוסלאַנד איז ער געוואָרן דער דיכטער פון נצח ישראל, דער דיכטער פון עכט-יידישן געוויסן :

ניט קיין ליגן זאָגן צוליב ברויט —

ס'לעבן איז אַ ווידוי זאָגן ביזן טויט ...

וועלן מיר ענדיקן דעם דאָזיקן קורצן אַפרוף אויף חרץ'ס יונג ווערן זיבעציק ניט מיט באַנאַלע באַגריסונגען און ווינטשעוואַניעס, נאָר טאַקע מיט זיינע אייגענע ווערטער, וועלכע ער ברענגט צום שלום פון זיין "דאָס פינפטע ראָד" :

אַ גוטן טאָג דיר, יידיש, / אַ גוטע נאַכט דיר, שפראַך, /

אַ גוטן שבת, קידוש, / אַ גוטן יום טוב, פראַכט. /

אַ גוטן תמיד, ברידער, / און זייט געזונט מיר פריינד, /

און זייט געזעגנט לידער, / געשריבענע ביז היינט. /

איבערפראַזירנדיק דעם שיינעם זאָג, ווענדן מיר זיך צום דיכטערס שוין פאַר-עפנטלעכטע שאַפונגען ניט מיט קיין "גוטער נאַכט" און אַוודאי ניט מיט קיין "גוטן תמיד", נאָר מיט "אַ גוטן יום טוב, לידער, געשריבענע ביז היינט!" און ס'ווילט זיך פון טיפן האַרצן באַדאַנקען פאַר יענע לידער, מיט וועלכע מיר האָבן זיך נאָך אפילו נישט באַוווּזן רעכט אַנצוועטיקן ... נאָר גיי זוך אים, חרצן, אַז ער איינלעט אַזוי ליידנשאַפטלעך צום מאַרגנדיקן ליד ... איז מילא, וועלן מיר שוין דאָס טאָן, באַגריסנדיק אים מיט אַ ניי לידערבוך וואָס דערשיינט אין גיכן.

י.ק.

מאיר חרץ

דער זקן משה

דער זקן משה שטייט אויף פֿון געלעגער,
ווי ער איז אַ וואַכער געלעגן,
דער זקן משה, דער אייביקער פֿרעגער
איז מיד שוין געוואָרן פֿון פֿרעגן.

און איצט וואָס טוט מען ? פֿרעגט ער ווידער
און מישט די בלעטלעך מיט ציטער,
די כתבים זיינע. פֿאַראַן אויך לידער,
ער לייענט, אַנטציקט זיך און שמייכלט ביטער.

און אַט איז די ערשטע שורה פֿראַזע,
אַ דיין פֿאַראַקערטע מעזשע,
אַ מעשה — אַ דאָרף שלאָגט זיך מיט קאָסעס —
וועדמעזשע צי מעדוועזשע ?

אַ שלאַכט פֿאַרן איינציקן וואָרט — דער נאָמען
פֿון דאָרף מיט אַנאלפֿאַבעטן
און איבער דער שלאַכט דער גייסט פֿון המון,
וואָס קוקט מיט פֿאַגראַם צום שטעטל.

”די ווינער קאַרעטע” ליגט צעבראַכן.
— געדענקסטו ווי שטאַלץ זי איז אַנגעפֿאַרן ?
ווער ווינט אַצינד אינעם הויז פֿונעם שכן
און וואָס איז פֿון מלמדס שטוב געוואָרן ?

אין שטוב, אין גאַס און אויף די וועגן,
ער הערט נישט אויף זיינע פֿראַגעס צו וועבן,
ער וועט נאָך לאַנג נישט אויפֿהערן פֿרעגן
און אַלע ענטפֿערס איבערלעבן.

ביז וואָן סע וועט בלייבן אָן איינציקע פֿראַגע
אַ נישט פֿאַרענטפֿערטע פֿון קיינעם,
וואָס ער האָט געבראַכט פֿון סאָוועטישן לאַגער,
זי אויסגעהיט פֿון חברים און שכנים.

זי אויסגעהיט פֿון פֿריינד און משפּחה,
פֿאַר זיך אַליין בסוד זי געהאַלטן
די שווערע פֿראַגע. דעם קאַפּ זיך געבראַכן,
וואָס ווערט אים אין שלאָפֿלאַזע נעכט צעשפּאַלטן.

— כִּי־הָאָב אָנגעהויבן, זאָגט ער, מיט חלום
און אָפּגעהאַרעוועט אַ לעבן,
אים אויסצובויען און ווייטער אים מאַלן
און זע : איך שטיי אויפֿן אָרט אויפֿן זעלבן.

און ווידער הבל, דער זאַטער רשע,
און ווידער קיז, דער דאַרער מערדער,
און איך האָב געהעלדעוועט מיט לשון,
משיחן ברענגען געוואָלט מיט ווערטער.

סײַ וועלט מיט זינד און מיט פֿאַלשע צדיקים,
סײַדערגייט צו מיין טויבן אויער אַ רוישן —
דעם רשע אין זיך, צי האָב איך דערשטיקט אים
ווי משה רבינו, דער ערשטער משה ?

אַזוי צי אַזוי . . . יתגדל ויתקדש,
אַ קדיש נאָך זיך אַליין לאַזט מיר זאָגן,
מע וועט מיר מקבר זיין אום שבת,
מע וועט מיר אין גוישן פֿעלד באַגראַבן,
איז לאַזט מיר ביים לעבן אַליין זיך באַקלאַגן,
אַ קדיש נאָך זיך אַליין לאַזט מיר זאָגן :
יתגדל ויתקדש — —

ירושלים, דער 29סטער נאָוועמבער, 1981

אין מיטן מאָרט

אין מיטן מאָרט בין איך אַוועק,
אין סאַמע מיטן מאָרט

און אויף די ערשטע רעטעכלעך
זיך נישט דערוואַרט.

פֿון קאַרשן איז שוין אָפּגערעדט,
פֿון אַנדער פֿרישן אויפּס,
בין מוחל-מוחל און אַוועק
פֿון פֿאַניעס פֿויסט.

דער לינקער זאָק בײַ מיר איז רעכט,
איז אַן דעם לינקן זאָק.
בײַם רעכטן אַרבל פֿעלן שטער,
איז פֿאַר איך אַן אַ ראָק.

אַבי וואָס גיכער שוין אַרויס
פֿון פֿאַניעס לינקע הענט,
איך לאָז דאָס מעבל אים, דאָס הויז
די בילדער אויף די ווענט.

ווי לעבעדיקע אַן אַ דאַר,
איז לאָזן טויטע אַן אַ שטיין
און ערגער איז פֿון דעם אַ סך,
נישט וויסן, וווּ ס'איז זייער געביין.

— אַ, מוטער מינע, ווײַז דאָס אַרט,
וואָס ס'זאָל מיר זײַן אַצינדער שווער
צו לאָזן אַן אַן אות, אַ וואָרט
און אַן אַ טרער.

— ס'איז אומעטום, מיין קינד, דאָס אַרט
און אומעטום די ערד,
וואָס שווער איז מיט צי אַן אַ וואָרט
צו לאָזן אַן אַ טרער.

— פֿאַרלאָז, אַנטלויף! נישט קוק זיך אום,
דיין טרער קאָן ווערן אַ שטיק זאַלץ
און סדום קאָן ווערן דער אַרום,
אַ תּליה-שטריק אַרום דיין האַלדז.
פֿאַרלאָז, אַנטלויף!
אין מיטן מאָרט בין איך אַוועק.

ירושלים, 9טער דעצעמבער, 1981

לייוויק פילט נישט

לייוויק פילט נישט, אז איך לייען איצט זינע לידער,
לייוויק איז געשטאָרבן און אָן אים איצט לייען איך זיי.
וויפֿל זענען מיר געוועזן ? דרייצן גוטע-ברידער,
זענען מיר געבליבן זיבן, זעקס און איצטער צוויי.

איינער איך, פֿאַרשטייט זיך, און דער צווייטער —
וואָס איז מיר דער חילוק, ווער דער צווייטער איז —
דאָ איז עס דאָס לאַנד פֿון פֿאַטער יעקבס לייטער,
נישט ניו-יאָרק און אַוואַדע נישט פֿאַריז.

און ווער וואָגט עס היינט נאָך וואַרשע צו דערמאָנען
אָן אַן איכה-ניגון נאָך איר קינד און קייט
און ווער וואָגט עס ווילנע אַנרופֿן ביים נאָמען
אָן אַ קדיש זאָגן נאָך איר ייִדישקייט.

ביי דעם ברעג פֿון ירדן זינגט מען אויס דעם טרויער
פֿון די הונדערט בבלס אויף דער גאַרער וועלט,
ביז סע עפֿנט זיך פֿון זיך אַליין אַ טויער
און די לייטער יעקבס שטייט אַוועקגעשטעלט.

יעקבס לייטער ביז צום הימל הויכן,
דאַרף מען דאָך קיין בבל-טורעם נישט,
סיי ווי איז דער טורעם שוין פֿון לאַנג אַ שוכן
עפֿר און די לייטער שטייט זיך יונג און פֿריש.

און אויף אַט דער לייטער, אויף די לייטער-טרעפלעך
שטייגן די מלאכים, שטייגן אויף און אַפֿ
און זיי פינטלען פֿייער מיט די אויגן-לעפלעך
און דאָס פֿייער לאָזן זיי אויף דער ערד אַראָפֿ.

און ביי אַט דעם פֿייער לייען איך לייוויקס לידער,
און ביי אַט דעם פֿייער זע איך ווי דער שניי
פֿון די ווייטע--ווייטע וועגן די סיבירער
ווערט צעגאַנגען אין די לידער, נו איז לייען איך זיי.

“ווייסע טורמע” — איבערלעבונגען פון אן אסיר ציון

(וועגן בוך “הכלא הלבן” פון ישראל מינץ, אַרויסגעגעבן דורכן פאַרלאַג פון משרד הביטחון)

אין דער ווידמונג צום דאָזיקן בוך זאָגט דער מחבר:

“לאַנגע יאָרן האָב איך זיך געוואָלגערט אין טורמעס און אין פאַרמאַכטע לאַגערן אויף פאַרשיקונג אין ראַטנפאַרבאַנד. אַן ספק האָב איך באַוווּן גובר־זיין אַלע יסורים, צרות און פיין וואָס האָבן מיך געטראָפֿן — בלויו אַ דאַנק מיין שטרעבונג און אַנטשלאַסענעם באַשלוס זיך צוריקצוקערן צו מיין היימלאַנד און לעבן אין מדינת ישראל. די גאַנצע צייט פון אַרעסט, ווען פאַר מיין בליק האָבן זיך געשפּרייט מעכטיקע שניי־שטחים, האָב איך אין מיין דמיון געזען די פייוואַזשן פון ירושלים און גליל, דעם כנרת און דעם הרמון, דעם עמק, חיפה און דעם באַרג תבור” . . .

די בילדער פון אַרץ־ישראל ביים מחבר ישראל מינץ זענען נישט געווען בלויו אַ חלום פון אַ טרוימער, נאָר אויך אַ קאַנקרעטע לעב־עדיקע וואַר, וואָס ער האָט שוין געקענט פון פריער. דאָס איז מסתמא געווען אַ פיל גרעסערער ווייטיק ווי ביי יענע אסירי ציון, וואָס האָבן וועגן אַרץ־ישראל געקענט בלויו חלומען ווי וועגן אַן אַבסטראַקט, אומבאַקאַנט לאַנד. דער מחבר איז נעמלעך געווען אַ חבר אין גדוד עבודה אין די צוואַנציקער יאָרן. אין לאַנד אַריין איז ער געקומען מיטן חלוצישן שטראָם פון רוסלאַנד, אָבער ווי נישט ווייניק אַנדערע איז ער צוריקגעפאַרן, דורך פאַריז קיין רוסלאַנד, און פון דאָרט געשטאַנען אין אַ נאַענטן בריוואַויסטויש מיט זיין פרוי וואָס איז געבליבן אין לאַנד מיט זייער צוויי־יעריק מיידעלע. דאָס אַליין איז שוין גענוג געווען אים איינזעצן און פאַרשיקן, הויך זיין ליבשאַפט און קענטעניש פון העברעיִש וואָס איז אויך דעמאָלט געווען אַ גרויסער חטא לא יכופר ביים אכזריותדיקן רעזשים.

ישראל מינץ איז פון פאך אַ בוי־אינזשיניער און ווי אַזא איז ער געווען באַשעפטיקט ביים בויען די מאַסקווער אונטערערדישע באַן. אַ פאַר טעג פאַר זיין אַרעסט שמועסט ער נאָך פריינטלעך מיט קאַגאַנאוויטשן, וואָס האָט געהאַט די קאַנטראַל איבערן דאָזיקן פרעס־טיזשפולן בוי־ווערק. באַלד דערנאָך באַקומט ער אויך אַ צוויי־חדשימדיקע פרעמיע פאַר דורכפירן אַן אַרבעט וואָס האָט געבראַכט צו קענטיקער איינשפאַרונג אין די אויסגאַבן. אַ צופרידענער לאַזט ער זיך אַ היים מיט אַ פלעשל וויין אין האַנט אין זיין איינזאַמער דירה צו פייערן מיט זיך דאָס געשעעניש, אָבער אַט קלאַפט מען אים אין טיר, און עס קומען די מלאכי הבלה אים אַרעסטירן. . . דאָס איז געווען אין אַ שפּעטער שעה פון אַ פינצטערער, רעגנדיקער נאַכט פון סוף סעפטעמבער פון יאָר 1937.

די ערשטע סטאציע פון שווער-געפרוואטן אסיר ציון איז די טורמע בוטירקי אין מאסקווע, וואס איז נאך געבויט געווארן דורך קאטערינא די גרויסע. אזוי הייבט זיך אן א לאנגע פרשה פון דערנידערונגען און ליידן, א טאג-טעגלעכער קאמף פארן נאקעטן לעבן, פאר די לעצטע כוחות צוליב אויפהיטן דעם צלם פון מענטש, א יסורים-וועג וואס ציט זיך לענגאויס א תקופה וואס האט געדויערט קרוב 25 יאר טורמע און פארשיקונג, ביז ער איז ערשט אין יאר 1963 באפרייט געווארן פון דאזיקן גיהנום, באקומען רעהאביליטאציע און לסוף דער-שלאגן זיך צום לאנד פון זיינע בענקענישן און האפענונגען. דאס איז געווען א תקופה פון 25 יאר ליידן און פיין, וואס האבן אבער דעם ייד נישט געבראכן. לויט די שילדערונגען זעט מען בפירוש אז אלע שווערע איבערלעבענישן האבן ווייניק השפעה געהאט אויף זיין כאראקטער און איבערצייגונגען, בעת ער האט קיין מינוט נישט פארלוירן די האפענונג צוריקצוקומען אין זיין לאנד און צו זיין פרוי און טאכטער — אויפהיטנדיק אויף א ווונדערלעכן אופן זיין יידיש-קענטעניש און באזונדערס זיין העברעישיש לשון אין וועלכן דאס בוך איז אריגינעל געשריבן.

בוטירקי איז בלויז די התחלה אינעם גיהנום פון דאזיקן אסיר-ציון, וואס ווערט אפיציעל באשולדיקט דורך די מאסקווער שופטים אין א שווערן ביז גאר חטא — "אין ציונים, שפיאגאזש און קאנטר-רעוואלוציע". אויספארשונג, פארשיקונג, עטאפ — דאס זענען אויך נעמען פון די קאפיטלען אין דער מגילה פון ליידן. אמת — די מדורי גיהנום זענען שוין היינט נישט פאר אונדז קיין נייקייט — מיר האבן שוין וועגן דעם געלייענט אין אזא אדער אנדער פארם, אין נישט ווייניק זכרונות-ביכער און אויך אין דער בעלעטעריסטיק. אינעם בוך פון מינץ איז אבער פאראן דער יידישער ניצון. אויף די אלע קאפיטלען ליגט א יחידישער חותם פון דער פערזענלעכקייט פונעם מחבר. מינץ האט אויך א גוט אבסערוואציע-אויג און א ווארעם הארץ, א ווארעם יידיש הארץ. אומעטום און ביי יעדן מצב איז קענטיק זיין "את אחי אנוכי מבקש" — דאס זוכן, און אויך געפונען, דעם יידישן אח לצרה. ער באווירקט אויך דעם לייענער צו ווערן א שותף צו די זוכענישן און מיר נעמען זיך ממש איבער מיט זייער גורל און פארפאלגקייט. מיר באקענען זיך דא נישט בלויז מיט די ליידן פונעם מחבר נאר אויך מיטן גורל פון נאך יידן און באזונדערס מיטן גורל פון אומבאקאנטן יאנקעלע, וועלכער בעט זיך ביי די אויפזעער וואס גיבן אים אן ארבעט איבער זיינע פיזישע כוחות: "אויב איר וועט נישט געבן מיר עפעס אנדערש, וועל איך שטארבן", און ער שטארבט טאקע, יאנקעלע, א מענטש מיט א רייכער רעוואלוציאנערער פארגאנגנהייט, א מאן מיט א שטארקן כאראקטער — "מיין ברודער, א זון פון מיין פאלק, מיין בלוט און מיין פלייש", ווי מינץ שרייבט וועגן אים, צוגעבנדיק אז "אין מיינע אויערן קלינגען נאך די ווערטער פון 'יתגדל ויתקדש שמי רבא' אין מויל פונעם אלטן באפטיסט ביי זיין קבר".

אט די באגעגעניש איז בלויז איינע פון א סך ענלעכע אויפן וועג מיטן עטאפ קיין ווארקוטא און אין ווארקוטא גופא, אין די שניי-סטעפעס פון דער סיבירער טונדרא, ווהיין מינץ דערגייט אין זיין לאנגן יסורים-וועג. אזא באגעגעניש האט דער מחבר אויך מיט שלמה דיקמאן, דעם גאוישן איבערזעצער פון קלאסישע שאפונגען פון אלט-גריכיש און לאטיין אויף העברעישיש. נאכן מלחמה-אויסברוך האט דער יינגער דיקמאן געזוכט אנטרייבונג פאר די דייטשן פון ווארשעווער געטא און איז אריינגעפאלן אינעם סטאלינישן גיהנום.

צווישן דעם מחבר מיט דיקמאנען אנטוויקלט זיך אַ פריינטשאפט און קעננזייטיקע הילף אויפן הינטערגרונט פון זייער געמיינזאמענער ליבשאפט צו דער העברעישער שפראך. קען אפילו זיין, אַז אַט די באגעגעניש דיקמאנס מיטן רוסישן אינושיניער וואָס האָט זיך גוט אויסגעטויגט אויך אין די באַדינגונגען אין וואַרקוטאַ (אַז דעם איז דאָס איבערלעבן בכלל אַן שאַנסן . . .), האָט נישט ווייניק געהאַלפֿן דיקמאנען איבערקומען די שווערע צייט און נאָך צו באַווייזן עולה־זיין קיין ישראל, דאָ לעבן נאָך עטלעכע יאָר און פֿאַרענדיקן עטלעכע פון זיינע קלאַסישע איבערזעצונגען — לעבן כאַטש אַזוי ווייניק, ווייטיקלעך ווייניק יאָרן . . . מיר לייענען דאָס בוך און סאַלידאַריזירן זיך מיט די ווערטער פונעם מחבר אין דער ווידמונג לזכרון "די אסירי ציון וואָס האָבן געשמאַכט אין דער טורמע און אין די סיבירער סטעפּעס פונעם גולאַג — מענטשן, וועמענס קברים זענען נישט באַקאַנט. אויך זיי, ווי איך, האָבן געשטרעבט צו ציון און אַ סך פון זיי האָבן זיכער אויסגעהויכט זייערע נשמות מיטן נאַמען ישראל אויף זייערע ליפֿן".

אַזוי זאָגט דער מחבר און נאָכן איבערלייענען דאָס בוך האָבן מיר דאָס געפיל און אויך מיר וועלן יענע אַנאַנימע און אומבאַקאַנטע אסירי־ציון אויף אייביק געדענקען און נישט פאַרגעסן . . .

געשטאַרבן אַ זון פונעם שרייבער שמואל איזבאַן

אין עלטער פון 50 יאָר איז נאָך אַ לאַנגער און שווערער קראַנקהייט געשטאַרבן אין ניו־יאָרק יוסף מרדכי איזבאַן, דער בכור פונעם באַקאַנטן יידישן ראַמאַניסט־נאוועליסט שמואל איזבאַן. דער פֿאַרשטאַרבענער איז געווען אַן אַפיציר פון די אַמעריקאַנישע לופט־כוחות. פֿאַר זיין העלדישקייט אין שלאַכטן קעגן דער רויטער פֿאַרכאַפּערישער קאַרעאַ באַקומען אַ סך אויסצייכענונגען. דער פֿאַרשטאַרבענער האָט פֿאַריתומט אַ פרוי און צוויי קינדער. אונדזער פריינד און מיטאַרבעטער שמואל איזבאַן און זיין פרוי שרה שיקן מיר איבער אונדזערע טיפּסטע מיטגעפילן אין זייער גרויסן־גרויסן צער.

"ירושלימער אַלמאַנאַך"

א פאַרוואַרלאַזט פעלד
(א בלעטל פון טאגבוך)

א

עס דאַרף קענטיק צוגעשריבן ווערן צו אונדזער מערכה וואָס אַפט קומט אויס אַ קרעכץ צו טאָן באַשר אויף דעם אַדער יענעם אַפּשניט האָט דאָס מזל יידן נישט צוגעדינט. אין די לאַטיין־אַמעריקאַנער לענדער האָבן מיר זיך (קיין בייז אויג נישט!) שייך אַרויפגעאַרבעט, נישט נאָר אינדיווידועל, פּריוואַט; אויך וואָס שייך געזעלשאַפטלעכן יידישן אַנזען כלפי חוץ האָבן מיר אַ סך דערגרייכט. אַט האָט אַ קליינער יישוב אויפגעבויט אַ פּראַכטיקע קהילה־געביידע מיט אַ זאַל פאַר יידישע שמחות וואָס משפּחות אַדער חברות דאַרפן פּראַווען. אַנדערע יישובים האָבן אויך גוט־איינגעאַרדנטע, אפילו לוקסוריעזע ספּאַרט־פּלעצער, אַרגענטינע, למשל, האָט אין דער יידישער וועלט געקראַגן אַ שם מיט אירע יידישע שול־פּאַלאַצן, מיט מוסטערהאַפטיקע זומער־קאַלאַניעס פאַרן אונטערוואַקסנדיקן יוגוואַרג. נאָך מער, אַרגענטינע וויל גאָר ווייט גיין מיט אירע סאַציאַלע אַספּיראַציעס. ס'איז דאָ — זאָגן אַנדערע — מיט וואָס מקנא צו זיין די יידישע אַרגענטינע. אָבער עס איז גאַרנישט אַזוי איי־איי מיט דער זעלביקער אַרגענטינע וואָס שייך איר ליטעראַריש־קינסטלע־רישן כּוח. יידן זיצן שוין אין לאַנד העכער פון אַ יאַרהונדערט, אָבער דער יישוב האָט זיך אַלץ נאָך נישט דערשלאָגן צו דערזען זיך אין אַן אייגענעם ליטעראַריש־קינסטלערישן שפיגל, כאַטש איבערלעבונגען שווערע, דראַמאַטישע, ליגן אין איר יסוד פון סאַמע בראַשית. אַ פנים צו דער דאָזיקער מדרגה איז שווער צו דערגיין. בכלל דרינגט פון דעם דער ספּק צי אַזעלכע אַמביציעס דרימלען נאָך ערגעץ־וווּ אין איר מהות. יא, דאָס איז אַ שטאַרק דעליקאַטע פּראַגע. דאָס נעמלעכע איז שייך אַלע אַנדערע יידישע יישובים פון לאַטיין־אַמעריקע וואָס זענען — ווי מ'ווייסט — גאַרנישט אַזוי אַרעם אין מענטשן וואָס האָבן "אַ פען אין דער האַנט". אַ ראיה, פאַראַן אין די לענדער אַ צאַל צייטונגען אין יידיש־לשון, אויך זשורנאַלן און זשורנאַלעכלעך, האָבן רעדאַקטאָרן וואָס זענען עוסק, צו מאַל מיט הצלחה — אין זשורנאַליזם, אָבער דער קינסטלעריש־באַשרייבערישער אַדער אַנטפּלעקט זיך נישט ביי קיין איינעם פון זיי.

און וואָס נאָך ערגער: דער באַוווסטזיין אַז אַזוי איז עס און נאָר ביי דעם בלייבן מיר שוין (לפחות אין דעם איצטיקן דור וואָס לינדט ספּעציעל אויף ליטע־ראַריש־קינסטלערישער עקראַפט אין יידיש־לשון) איז אַ גאָר פּינלעך געפיל.

נישטא באַשנימפערלעך די כוחות, איז מען אפילו מודה אין דער שטיל, ווידער אין די יינגערע היימלענדער פון דער יידישער אימיגראציע זענען די יידן נאך אלץ אין דער בחינה פון נאך נישט גענוג אויסגעגרינטע. און אין פרט פון ליטעראריש קינסטלערישער שאַפערשיקייט איז דאך אַ כלל, מוז דער שרייבער האָבן פאַר זיך גענוג פערספעקטיוו אין צייט צו קענען פאַרדייען אינטעלעקטועל דעם דראַס-טישן איבערבייט פון דער אַטמאָספּער און דורכגיין דעם קאָמפּליצירטן פּראָצעס פון איינזאָרעלען זיך איבעראַניס. נישט מער, דאָ און דאָרט זענען געמאַכט געוואָרן פּרוּווּן, אַבער ווייטער ווי בייַם פּרוּווּן איז עס נישט געבליבן. וואָרן אויפן שטאַרק הייסן לאַזט זיך נישט אַפּבאַקן קיין שום געבעק, בפרט אַ קינסטלעריש ווערק. לפּחות אַזוי איז עס ביז איצט אין אַזעלכע ליטעראַרישע שאַפּונגען וואָס האָבן זיך שוין באַוווּן אין יידיש. נישטאָ קיין וואַגיקע קינסטלערישע יידישע ווערק וואָס שפּאַגלען אפּ יידנס זיין אין לאַטיין-אַמעריקאַנישן העמיספּער. סיידן מ'זאָל וועלן אויסרעכענען אַ ריי געראַטענע פּאַזיציעס וואָס זענען געשאַפּן געוואָרן פון טאַלאַנטירטע מחברים, צו מאַל פּאַעטישע שאַפּונגען ווי יצחק בערלינגערס "שטאַט פון פּאַלאַצין" (וואָס איז מער אַן אלבום פון דיכטערישער השתפכות הנפש אין אַנבליק פון דער אויסטערלי-שער עקזאָטיק, דערזען אין מעקסיקע) אָדער די בראַזיליענער קליינע דערצייל-לונגען פון געכטיקע אימיגראַנטן וואָס זייער טראַט האָט זיך צעוואַקלט אונטערן שאַרפּן ריח פון דער שפּאַגלנייער, פּרעמדער אַטמאָספּערע, וועלכע לאַזט זיך נישט לייכט פאַרדייען (ראַזע פּאַלאַטיק, הערש שוואַרץ). אויף אַזוי פיל איז אויך דער יישוב אַרענטניע צו ביסלעך אַוואַנסירט מיט דערציילונגען פון בערל גרינבערג, פּנחס ביזבערג און ברוך בענדערסקי וואָס טראַגן לאַקאַלן קאַלאַרי. אַבער אַ כוללדיק יידיש בילד אין ליטעראַרישער פּאַרטיפּטיקייט האָבן מיר נאָך נישט דער-גרייכט. אין דעם הויערט די פּאַרשטענדלעכע פּאַרזאָרגטקייט, הלמאי ס'שטעכט אין די אויגן דער דאָזיקער בלויו. קינסטלערישע ליטעראַטור מיינט דאָך דאָס סינטעטי-זירטע דענקען און דאָס געמיט פון אַ שטאַנד אָדער אַ גאַנצן קלאַס, אויסגעדריקט אין בילד און אינטלעקטועלער אויסגעקלאַרטיקייט. יא, קינסטלערישע ליטעראַטור איז די גייסטיק-אויסגעקריסטאַליזירטע פּריזמע לפי וועלכער דער "קומענדיקער היסטאָריקער" וועט קענען געבן דאָס בולטע בילד פון אונדזער זיין אין די אַמעריקעס, צווישן וועלכע ס'איז צעזייט דער רוב מנין ובנין פון די געוועזענע, אונטערגעגאַנג-גענע אָדער אומגעבראַכטע יידישע צענטערס און שטעטלעך מיט זייערע עדה'ס. דאָס איז דער קאַפיטאַלסטער אַפּשיט פון דעם שווערן וועג וואָס יידן איז באַשערט געוואָרן דורכצומאַכן, בפרט אין די לעצטע צוויי דורות. עס איז נישט שכיח אַז דער געשיכטע-שרייבער זאָל קענען אויסמיידן די קינסטלערישע צי כראַניקאַלע ווערק וואָס פּאַראַייביקן דורות לעבן פון יידישן פּאַלק. די אַנשיכטונגען פון צייט און די אויסוירקונגען פון די באַטרעפּנדיקע לענדער זענען דאָך די רועערד, וואָס דער היסטאָריקער מוז אויפאַקערן.

לאַמיר טאַקע נישט פאַרגעסן אַז אונדזער צייט איז אַ קאַליידאָסקאָפּ פון פיזישן און סאַציאַליסטיקן געראַנגל מיט בייער כוחות. אַ באַוווּן פאַר אונדזער הנחה האָבן

מיר צו מאָל אין דער פּראָמינענטער דערשיינונג חיים-נחמן ביאליק. נישט מעגלעך די יידישע געשיכטע-שרייבונג פון די לעצטע דריי-פיר דורות אָ דער היסטאָריקער זאָל זיך נישט מוזן פאַררופן אויף די יידן-פאַגראַמען פון די אַכציקער יאָרן פון 19טן יאָרהונדערט אין דרום-רוסלאַנד און נישט ציטירן די אויפטרײסלענדיקע סטראָפּן פון ביאָליקס "עיר ההריגה". אין דער דאָזיקער פּאָעמע קומט צום פּולסטן אויסדרוק דער געמיט-צושטאַנד פונעם פּאָלק בעת די פאַגראַמען אין קעשענעוו צי אין יאַלטאַ. פונקט אַזוי איז נישט מעגלעך אויסצומײַדן דאָס פּינלעכע אומעט-ליד פון דעם רוסיש-יידישן פּאָעט שמעון-שמואל פּרוג, אויב דער היסטאָריקער פון דער צווייטער העלפט פון פאַרגאַנגענעם י"ה וויל געבן אַ ראַיעלע שילדערונג פון די רוסישע רעאַקציאָנערע כוחות כלפי די יידן אין תּחום-המושׁב. אויך דעם "אַפּגאַנג" צווישן יידן נאָך דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע (1905) איז נישט מעגלעך זיך פּירצושטעלן אָ דעם טיף-פּסיכאָלאָגישן געמעל וואָס עס האָט געגעבן דוד בערגעל-סאַן. מער-ווייניק אַ פאַרגאַנצט בילד פון דער גענוג טרויעריקער יידישער אימי-גראַציע אין צפּון-אַמעריקע גיבן אונדז אין זייערע ווערק פון דער "נײַער וועלט" יוסף אַפּאַטשׁו, למד שאַפּיראַ, אייניק ראַבאָי, ברוך גלאַזמאַן, ש. מילער, דוד איגנאַטאָו און נישט ווינציקער אויך שלום אַש ווי אברהם רייזען און צו מאָל י. י. שוואַרץ אין זײַן גרויסער פּאָעמע "קענטאַקיי".

די דרום-אַמעריקאַנער יידישע יישובים האָבן ווינציקער מזל צו ווערן דאָס מעדיום פאַר קינסטלערישער געשטאַלטיקונג, אַכטע מזאָל גלייבן אין דעם זאָג אָ די דאָזיקע יישובים זענען סתם נישט קיין "באָדן" אויף וועלכן עס זאָל ווען-עס-איז געדייען יענע אַטמאָספּער וואָס איז אַ ברכה פאַר קינסטלערישער שאַפּונג. ס'הייסט, אָ אויף די לענדער פון נײַ-אויפגעקומענעם קאָפיטאַליזם רוט די קללה פון אומפּרוכטיקייט פאַרן פּאַטענציעלן יידישן קינסטלער. מן הסתם איז פאַראַן אַן אמת אין דער דאָזיקער סברה, אפילו ווען מ'זאָל זיך פאַרקוקן אויף אַזאַ שטח ווי עס איז די פּלאַסטישע קונסט צווישן יידן אין די דאָזיקע יישובים. אין דרום און צענטראַל-אַמעריקע איז ממש אוינגעשטעכעדיק די עקשאַפּט אין שטח פון קינסט-לערס-פּלאַסטיקער צווישן יידן. נישטאַ קיין סקולפּטאָרן פון פאַרנעם און נישטאַ קיין וויכטיקע יידישע מאַלערס אין די אַ לענדער. אַ פנים, אָ אַסמאַספּער האָט טאַקע אַן ענגע שייכות מיט באַלעבנדיקער קונסט, ממילא מיט יידישער קונסט וווּ יידן זענען אין אַ דערדריקנדיקער מינדערהייט. די אַרגענטינעס ווי די פּערוס צי קאָלאַמביע האָבן ביז איצט נישט באַוווּזן צו שאַפּן אַזאַ אינספּירנדיקע אַטמאָספּער פאַר קינסטלערישן שאַפּן, און אפשר אין דעם האָבן מיר אויך די סיבה דערפון וואָס ס'איז נישטאַ אין די אַ לענדער די טראַדיציע צו "קאַנסומירן" און טאַקע אויסגעבן געלט פאַר פּלאַסטישער קונסט, פאַר עכטע לאַנדשאַפּטן, הגם היימען האָט מען שוין באַוווּזן אויפצובויען שיינע, רייכע, מיט קרישטאַלן און אַלערליי מאַדישע צאַצקעס. פאַרן עכטן קינסטלערישן בילד אַדער סקולפּטור איז פשוט נישטאַ די באַדערפּעניש. קינסטלעכע, שטאַרק פאַרביקע בלומען אין ברייטע באַגילדטע ראַמען זענען "בעסערע בלומען" וועדליק דעם געשמאַק פון די וואָס זענען על פי מקרה געוואָרן

נגידים. לפי ערך אזוי איז עס מיט דער ליטעראטור אויף יידיש (און דאָכט זיך, אַז אזוי איז אויך די מערכה פון דער ליטעראטור אין שפּאַניש ביים יידישן קאַנסומענט וואָס האָט גיכער ליב מאַדערנע ביכער, וועלכע גייען אויך אין פּילם, אַ שטייגער אזאָ שפּאַנענדיקע לעקטור ווי לעאַן יוריסעס "עקזאָדוס" און ענלעכע). טראַדיציע איז באמת יסודותדיק אין איטלעכן לעבנסאַרט. אונדזער גביראַקראַטיע האָט נאָך נישט באַוווּזן אַנצוזאַמלען אזאָ זאַך ווי קולטור-טראַדיציע און גייסטיקע פאַרמעג-לעכקייט. מ'לעבט מיט די באַגריפּן פון היימשטעטל, הגם אויך דאָס הייבט שוין אָן צו טונקלען אין געדעכעניש. די נאַסטאַליגע נאַכן ווייטלעכן אַמאַל גיסט זיך אויס נאָר אין אַ זעלטענעם זיסן זיפּץ: "איני, איני, איז דאָס געווען!" און אין אַ יום-טובדיק פאַרגרייטן יידישעלעכן טיש. דאָס איז ס'אינציקע וואָס פאַרבינדט די געעלטערטע יידן מיטן עבר וואָס דערקוויקט זעלטן דעם אויסגעבלייכטן זכרון.

ב

בדרך כלל זענען מיר נישט ווייט אַוועק פון אזוי-גערופענעם אַמאַליקן געטאַ וואָס יידן האָבן אייגנוויליק זיך געשאַפּן מיט זייער קאַמפּאַקטער וווינשאַפּט צווישן אַנאַנד אין שטעט און שטעטלעך; עס איז דערפאַר געווען אַ מין געטאַ אין פּאַזיטיוון זין. זי האָט גענערט די מענטשיש-יידישע אַטמאָספּער פאַר מער אינטענסיווער גייסטיקייט, אַבער פון דאָזיקן געטאַ, וואָס האָט אַ ביסל געוואַרעמט, זענען מיר אַריבער אין אַ נייעם געטאַ, וואָס האָט אונדז אַנגעבראַכט בעגאַטיווע אייגנשאַפּטן, כאַטש דאָס לעבן האָט זיך אַיינגעשטעלט אין מער גינציקערע מאַטעריעלע באַדינג-גונגען, הגם רעכטלעך און סאַציאַל זענען מיר איינצייטיק געוואָרן נעענטער מיט די נישט-יידישע שכנים. דאָס איז, אמת, פון איין זייט געוואָרן עקאָנאָמיש אַ ברכה, אַבער סאַציאַל-פּאַליטיש האָבן מיר זיך דערשפּירט ווי אין אַן אומגערגווייליקן קלעם. מיר זענען טאַקע געבליבן יידן, יידן לויטן געבורט, נאָך דעם געפּיל, אַבער נאָך מער לויט דעם געדעכעניש פון דער היים וואָס איז געווען אַנדערש, אַ סך אַנדערש ווי די אַ היימען וואָס אַרום. דאָס געדעכעניש איז דער וואָגיקסטער עלעמענט אין אונדזער ייד-זיין, כאַטש פון די געירשנטע טראַדיציעס האָבן מיר פּאַוואַלינקע זיך אויסגעטאַן. אַוודאי האָבן דערצו צוגעדינט די באַדינגונגען — ווי לייט שמועסן זיך איין מחמת אַליין-געבאַרעריי — "נישט צו גיין אין די דרכים פון אונדזערע טאַטעס" און "עס זענען שוין נישט די אַמאַליקע צייטן". אַנדערע האָט זיך נאַכגעשלעפּט דער אידעאַלאָגישער ייחוס פון דער אַלטער היים צו געהערן צו אַ סאַציאַליסטישער באַוועגונג אַדער צו אַ נאַציאָנאַלער פּאַרטיי; איז אויב שוין סאַציאַליזם צי אַוועלכע אַנדערע פּאַרטיי, טאַ צו וואָס נישט פּילן זיך פּרין פון די "אַלטפּרענקישע פענטעס" צו וועלכע די אַלטע היים האָט מיט כוח זיי צוגעבונדן? הקיצור, אין די נייע וווינלענ-דער זענען מיר שטאַרק אַנדערש געוואָרן. מאַיז פּשוט אַרויס פון דער אַלטער רעם. די נייע פּירעכצער כּפּלען זיך שוין ממילא און ס'באַקומט זיך אין סך הכל טאַקע גאָר עפעס אַנדערש, דאָיק, דרום-אַמעריקאַניש, אַרגענטיניש, פּערואַניש, פּאַנאַ-מעניש צי אַורוגווייניש. דאָס וואָס מיר זעען ערשט אינעם רוב פון אַט-די יידן,

די געוועזענע עמיגראנטן און זייערע קינדער. דער פועל-יוצא דערפון איז דאס אויף וואס מיר האבן צו קלאגן מיט טענה: "וואהין גייט מען ערשט מיטן מאטערנדיקן געדעכעניש-באגאזש פונעם דור-דורותדיקן ייד, כדי דאך צו בלייבן א ייד?" עס איז א דראמאטישע פראגע וואס אליארמירט אצינד בלויז די ווינציקע, די לעצטע פון די עלטערע עסקנים אין די תפוצות ישראל, אין ארגענטינע בתוכם, ווייל זי איז אין צאל די גרעסטע יידישע קהילה אין לאטיין-אמעריקע. דער אליארם ברענט ממש, מחמת די נייע יידישע פירערשאפט איז אידעיש, ממילא אידעאליסטיש הימל-ווייט פון די פיאנערן וואס האבן מיט געטריישאפט געפלעגט די ווארצלען פון דער דורותדיקער יידישקייט וואס מיטגעבראכט פון די אלטע היימען. פון די אלטע טראדיציעס און מנהגים זענען די נייע, די יונגע פון צווייטן און דריטן דור הימלווייט פון זייערע פעטערס, און זיי "פירן" אזוי אז דאס נאך ביסל פארענעם איז אויסגעשטעלט אויפן חסד נאך פון עסקנים און באאמטע וואס א יידיש ווארט איז צו מאל פרעמד פאר זייערע לעפצן. אמת, זיי ריידן אפט פון המשך, פון יידישקייט, אלא פון דעם ריידן בין טוען איז א מוראדיק ווייטער מרחק.

און אין דעם גייט עס: וועלן מיר באווייזן צו דערגרייכן א וויקאלעך "נייעם תוכן" ווי די נייע פירערס פון די עדהס פראגראמירן פאר אונדזערע יידישע קינדער, אין דעם אזוי געענדערטן לעבנט-באנעם? וועט דאס אויף אן אמת אנטהאלטן יידישן אינהאלט? ווייל די דאזיקע רעדן כלומרשט וועגן נייעסטע פארמען פון אט דער יידישקייט.

טאקע פון דאזיקן אומבאשטימטן, נאך נישט אויסגעקלארטן באנעם איז אפהעבן-גיך צי מיר וועלן להבא קענען האפן אויף יענעם לעבעדיקן סטימול, אז קינסטלערס זאלן באוועלטיקט ווערן פון א שוונגפולן אגשפאר פאר דער באפרוכפערנדיקער אידעע פון א באנייטן, אבער אויטענטישן ייד וואס זאל אים דינען פארן מאדעל פאר דעם יידישן ווערק, אין וועלכן מיר זאלן ענדלעך זיך דערוען שטאלץ און ווארהאפטקייט ווי אין א געשליפענעם שפיגל. דערווייל שטייען מיר אין דעם פרט אין א לידיקייט, וועלכע איז נישט מסוגל צו ווארעמען אונדזער נשמה און נישט עס קען אנליכטיקן די צוקונפט, וואס אן איר שיינ איז נישט מעגלעך צו מאכן דעם ערשטן האפענונגפולן שפאן אין דעם געוונטשענעם מארגן אריין.

אודאי איז נישט גרינג אינטעלעקטועל צו דעפינירן דעם געדאנק וועגן יענעם גייסטיקן אגשפאר וואס א דור געפינט א מאל אין א ווערק וואס איז איינצייטיק אויך דער געשיכטלעכער וועגווייזער אין מיטן פון א תוהו-ובוהו אין וועלכן דאס פאלק איז גורלדיק אריינגעווארפן געווארן. עס ווילט זיך נאך שטעלן דעם טראפ אויף דער אנספקדיקער מסקנה אז אין אונדזער קאנפוזער צייט איז דעם יידישן דור אצינד גאר-גאר נייטיק אין די אמעריקעס דאס וואגיקע יידישע ווערק וואס זאל אים זיין אי א טרייסט, אי א שיינ-ווארפער אין זיין גרויסער צעטומלטקייט.

אין דעם פרט ווערט נאך אומעטיקער וואס ליטעראריש האבן יידן אין לאטיין-אמעריקע צו מאל נישט געפונען קיין אייגענעם וועג צו באקענען זיך בענטער מיט די נישט-יידישע שכנים. פארשטענדלעך אז דאס איז מעגלעך צו דערגרייכן נאך

מיט דעם איידעלן אינסטרומענט פון געטרײער קינסטלערישער איבערזעצונג. למשל, די ליטעראטור פון ארגענטינער פאלק אריינברענגען אין דער יידישער שפראך. און יודעי חן האלטן אז ארגענטינע האט א צאל ראסאָווע שרייבערס וואס ברענגען אַרויס אין זייערע ווערק דעם תמצית פון דעם אייגענעם פאלק ווי אויך די רעגיאָנעלע כאַראַקטעריסטישע טיפן פון דעם גרויסן, שיינעם און ווייט־צעוואַר־פענעם לאַנד. יידן פון ארגענטינע האָבן פאַר זיך ליטעראַריש נאָך זייער ווינציק דערגרייכט אין דעם פּרט. אָבער דאָס באַקענען זיך מיט די שכנים, מיט די נאַענטע און ווייטערע מיטברירגערס, דאָס האָבן מיר דאָך אַוודאי שוין האָבן געקענט דערגרייכט, לפחות טיילווייז. צום באַדויערן לאַזט זיך נישט אַ סך זאָגן וועגן דעם. די איבערגעזעצטע אַרגענטינישע ליטעראַטור איז אויף יידיש גלייך צו גול. קענען מיר דעם איינגעבוירענעם קרעאַל פון דער ווילדער אַרגענטינע פאַמפּאַ? האָבן מיר אַ פאַרשטעלונג פון דעם נאָך פּרימיטיוון איבערבלייב פון די אינדיאַנער וואָס האָבן אין אורשפּרונג באַוווינט ברייטע שטחים פון די אַרגענטינער ווילדענישן און קליינע איבערבלייבן פון זיי ווידמענען זיך נאָך אין די ווייט־פאַרוואַפענע טאַלן פון די גרויסע טייכן פונעם לאַנד? קענען מיר צו מאַל די קאַמפּליצירטע נאַטור פון דעם גוטמוטיקן "קאַמפּעסינאַ", דעם קאַרענטינער צי דעם סטאַלטאַנער פויער וואָס לעבט צווישן די אַרגענטינער בערג? די אַרגענטינער ליטעראַטור איז ווייט נישט אַרעם אין די דאָזיקע פּסיכאָלאָגיש ווייט נישט דורכגעלויכטענע און באַשרייבנדיקע געמעלן פון דעם מענטש סײַ דאָ, סײַ ווייטער פון יענע שטעט, וואָס צענטערס פון אומגעהייער פּונאַדערגעשפּרייטע פּראַווינצן וואָס יעדע איינע פון זיי איז פון אַ פאַרשיידענעם כאַראַקטער און באַזונדערע געאַגראַפּישע און קלימאַטישע, ממילא סאַציאַלאָגישע באַדינגונגען און אייגנשאַפטן.

אז די אַרגענטינער ליטעראַטור איז אַ יש וואָס סײַז כּדאי מיט איר זיך צו באַקענען, זאָגט עדות לפחות זאָג איבערזעצער ווי יוסף אַקסענצאָוו. ער האָט בשעתו, אין די צוואַנציקער יאָרן, געהאַט די אַמביציע איבערצוזעצן און אַליין אַרויסצוגעבן אַן אייגענע "מיין שפּאַניש לאַטיין־אַמעריקאַנער ביבליאָטעק. צוויי ביכער יידישע איבערזעצונגען פון דערציילונגען און בילדער פון טיפּישן אַרגענטינער־נער לעבן — אַרגענטינע אין אויטאָכטאַנישן וואַרצל — האָט אַקסענצאָוו אַרויס־געגעבן, פאַר וואָס מיר זענען אים געבליבן שולדיק אַן אויפריכטיקן יישר כּוּח. עס איז, אמת, געווען נאָר אַ התחלה, אָבער אַ ווערטפולע, מחמת מיט די דאָזיקע צוויי זאַמלונגען פון קאַרענער פּראַזע אַנטפּלעקט דער איבערזעצער פאַר אונדז ממש אַנדערע, פאַר אונדז פאַרהוילענע וועלטן, אומדורכשגיטלעך רויטע כאַראַקטערן און אַ מענטשאַליטעט פון מענטשן וואָס איז הימלווייט פון די טיפּן וואָס די ליטעראַטורן פון קולטור־פּעלקער האָבן אויך שוין אַרויסגעפירט. אָבער דאָ האָבן מיר סײַ דעם משיקאַווין שטאַטישן מענטש און סײַ געשטאַלטן וואָס שטייען אויפן ראַנד פון פּסיכאָלאָגישן מיידבר, אַזעלכע טיפּן וואָס זייער פּירעכץ גראַמט זיך אַזוי צו זאָגן מיט דער ווילדערניש פון דער אַרגענטינער נאַטור, וואָס באַוווינט איר פּרצוף־פנים אומגעהריכט ווי פון אַ פאַרהוילעניש אַרויסגעקומען. יא, שטאַרק אַטראַקטיוו פון

קינסטלערישן און פסיכאלאגישן ווי אויך פון עטנישן קוקווינקל זענען אַקסענצואַווס פאַריידישוונגען פון דער אַרגענטינער פּילפאַרביקער ליטעראַטור, מחמת זי וואַקסט סײַ פון יונגן אורבאַניזם, פון דער צען-מיליאַניקער הויפטשטאַט ווי פון די אַנדערע פאַרשטעט און נישט ווינציקער פון די ווייט-אַפּגעלעגענע פּראַווינצן וואָס זענען סאַציאַל-עקאָנאָמיש פאַרשאַפט פון אַ פּריצימטום מיט רייכע לענדערייען און פון אַ פּרימייטיווער מאַסע פּראַלעטאַריער, פּעלד-אַרבעטער ווי אויך פון אַ היפּשן שיכט פּויערים וואָס באַאַרבעטן קלענערע שטחים לאַנד און באַלאַנגען צו אַ מין מיטקלאַס פון לאַנדווירטשאַפטלען טיפּ, וועלכער איז אייגן אַזאַ אַגראַרלאַנד ווי אַרגענטינע. אַקסענצואַווס יידישע ווערסיעס פון דער דאָזיקער ליטעראַטור, וועלכע איז אַפּגעגעבן דערעיקרשט דעם מידברשן טיפּ פון פּעלדאַרבעטער זענען: (1) "גאַוטשאַס", דער-צייילונגען און בילדער פון כאַוויער דע וויאַנאַ און (2) "קורצע דערציילונגען" פון ראַפּאַעל באַררעט. די אַנגערופענע ביכער זענען אַרויס אין די יאָרן 1925 און 1929, אָבער זייער אינטערעס איז סאַציאַל-פּסיכאלאָגיש און קינסטלעריש געבליבן פּריש אויך אַצינד. עס וואַלט, נאַטירלעך, גוט געווען ווען דאָס איבערזעצונגס-פּעלד פון שפּאַניש אויף יידיש זאָל נישט אַזוי פאַרוואַרלאָזט ווערן ווי ביז איצט. ווייטערדיקע פּרווון פון פאַראַייגענען אין יידיש ווערק פון דער שפּאַניש-אַרגענטינער ליטעראַטור זענען אונטערגענומען געוואָרן, אָבער נאָר אין צייטונגען און זשורנאַלן און זייער האַפט האָט אַנגעהאַלטן נאָר טעג. קיין פּולע ווערק, אין בוכפּאַרעם, זענען נישט אַרויס פון דער שפּאַניש-אַרגענטינער ליטעראַטור. מיר האָבן דאָ אין זינען יוסף מענדעלסאָן און יצחק איסאַקסאָן, וועלכע זענען אין דער יידיש-איבערזעצונג אַוועק מיטן... ווינט.

מיר קענען טאַקע נאָך נישט האָבן קיין אייגן יידיש בילד פון זיך גופאַ, פון אַרגענטינער צי בראַזיליענישן יידישן לעבן אין ברייטערן פאַרנעם, ליטעראַריש, הייסט עס, אָבער דער וועג צו דערקענען גרינטלעך דעם שכן איז געענטער און טאַקע אויך מעגלעך. די איבערזעצונג-ליטעראַטור, פון אַרגענטיניש צי זאָל מען זאָגן טשילעניש, ליגט דערוויייל לחלוטין אַ פאַרוואַלאַזטע, און דאָס איז אַ גרויסער שאַד.

למען האַמט דאָרף מען נאָך דערמאַנען אַז וואָס שייך יידיש-איבערזעצונג פון אַרגענטינישן לעבן וואָס טראַגט אַן אויסגעשפּראַכן יידישן חותם, איז פאַראַן אַ יידישע ווערסיע פון אַלבערטאַ גערשונאַווס "יידישע גאַוטשן". ס'איז אַ ווערק פון אַ ראַפּינירטן יידיש-שפּאַנישן שרייבער וועלכער האָט אין בילדעריש-קינסטלערישער פּראַזע געגעבן אין זײַן בוך אַ ברייטן געמעל פון דעם דראַמאַטישן בראַשית פון דער יידישער אַגראַר-קאָלאָניאַציע אין דער אַרגענטינער ווילדערניש אין אַנהייב פון אונדזער יאָרהונדערט, ווען דער באַרימטער יידישער עושר באַראָן משה דע הירש האָט אַנגעהויבן אַרויסראַטעווען זײַנע אַרעמע יידישע ברידער פון די צאַרישע פּאַגראַמען. יידן האָבן באַזעצט די קרקע-בתולה אין אַרגענטינישן הינטערלאַנד, אָבער שוין אין זייערע אַנהייבן געצאַלט בלוטיקן צינדו פאַר דער הצלה. נײַע גויט און גלעוואַיעס אין לאַנד פון די פּאַמפּאַס איז געווען דער פּרייז פון זייער אידעאָליזם

צו פארוואנדלען זיך אין עובדי אדמה. די יידיש-איבערזעצונג פון גערשונאָוס יידישן ווערק (און גערשונאָוו, דאַרף מען אונטערשטרייכן, איז געווען אַ זון פון אַ יידישן קאַלאָניסט-פּיאַנער, אַבער אַן אַנגעזעענער שפּאַנישער שרייבער) געהערט דער פען פון פיניע קאַץ. דער זעלביקער פיניע קאַץ האָט, אגב, אויך אַרײַנגעפירט אין אונזער ליטעראַטור אין אַ פּראַכטיקן יידיש סערוואַנטעסס גרויסע ווערק "דאַן קיכאַט", וואָס איז אַרויס אין בוענאַס אַירעס אין צוויי בענד.

ספּאַרד-ביבליאָגראַפיע

"יידישע שריפטן" — צייטשריפט פאַר ליטעראַטור, טעאַטער און קונסט (לויט די ביבליאָגראַפישע רשימות פון ליובאַ בורשטיין) *

פּראָזע (ליטעראַטור-קריטיק, רעצענזיעס, פּובליציסטישע אַרבעטן)
 קידוש השם און קידוש היסורים. (וועגן ה. לייזיקס "אין טרעבלינקע בין איך ניט געווען") פּעברואַר, 1946 ז' 4; מיט זייער טויט האָבן זיי אונדז באַפוילן לעבן. מאַרץ 1947; יצחק לייבוש פּרץ. אַפּריל, מיי, 1947 ז"ז 7—9; דאָס יידישע טעאַטער אין פּוילן און זיינע דערגרייכונגען. יוני יולי 1947 ז' 5—6; דער יידישער שרייבער מוז זאָגן זיין וואַרט אויגוסט 1947, ז' 1—2. אַדע צו אַקטאַבער. סעפטעמבער 1947 ז' 1—10; די אויסגאַבן פון דער יידישער קולטור-און קונסט-געזעלשאַפּט. יאַנואַר-פּעברואַר 1948, ז' 10; אין פּיין פון ווידער-שטאַנד (צום קאַמף פון ישוב אין ארץ-ישראל). מאַרץ 1948 ז' 10; דער גלויבן אין פּאַלק. אַפּריל 1948, ז' 2; די לעגענדע וואָס איז געוואָרן וואַר. יוני 1948, ז' 1; אייראָפּעיִשע קולטור-קאַנפּערענץ אין פּאַריז. יוני, 1948 ז' 7; די באַדייטונג פון דער אייראָפּעיִשער יידישער קולטור-קאַנפּערענץ, יולי-אויגוסט 1948 ז' 21; צום יאַרטאָג פון אַקטאַבער אין 1948, סעפטעמבער 1948, ז' 1; די אויפּפירונג פון "גליקל האַמעלן", סעפטעמבער 1948 ז' 10 (געחטמעט "ד.ס."); קולטור און פּסעוּדאָ-קולטור, אַקטאַבער, 1948. ז' 3, 10; דאָס וועזנט-לעכע פּראַבלעם אין דער יידישער ליטעראַטור. יאַנואַר, 1949, ז' 2—3; בינעם העלער צום דערשיינען פון זיין בוך "דורך שאַטן און שייַן". מאַרץ 1949, ז' 2, 4; צוויי רעצענזיעס: 1. לייב מאַרגנטוי — "רוינען און זון" 2. יצחק גוטערמאַן — "אין פּוסטער שטאַט". מאַי 1949, ז' 4; "דורך טויט צום לעבן" פון ל. אַליצקי. יוני 1949, ז' 3; דאָס בילד פון יל פּרץ. (אימפּרעסיע) יוני 1949, ז' 6; וואָס לערנט אונדז דער דורכקוק פון די דראַמאַקרייזן אין וואַצלאָוו. יוני ז' 2 (בולעטין, ביילאָגע, נומ' 2); "צווישן הימל און וואַסער" פון הערץ בערגנער. יולי 1949, ז' 3; צו דער אויפּמערקזאַמקייט פון די קאַאָפּעראַטיוו-לייטער. יולי 1949 (בולעטין, ביילאָגע נומ' 3, געחטמעט — ד.ס.); ערשטע יידישער קולטור-צוואַנעמפּאַר

* זע ירושלימער אַלמאַנאַך נומ. 13, ז' 86—93.

אין פוילן. אויגוסט-סעפטעמבער 1949, ז' 1; ערב דעם קולטור-צוזאמענפאר. אקטאבער 1949, ז' 1; דער קולטור-צוזאמענפאר און די יידישע שעפערשישע אינטעליגענץ. נאוועמבער 1949, ז' 2; א געלונגענער אנהייב אין יידישן מלוכה-טעאטער. דעצ' 1949 ז' 8; וועגן היינצטייקייט אין קונסט. יאנואר 1950 ז' 6; די ארמיי פון פרייהייט און שלום. פעברואר 1950 ז' 1; דער יידישער שרייבער אין פוילן פאר גייע אויפגאבן. מארץ 1950, ז' 1; אין גייסט פון יל פרץ. אפריל 1950, ז' 2; פריילינג און פרידן. מאי, 1950, ז' 2; וועגן בינם העלערס "פריילינג אין פוילן". יוני 1950, ז' 2; "משפחה בלאנק" אין יידישן מלוכה-טעאטער. יולי-אויגוסט, 1950, ז' 8-9; מ. וויסנבערג — קורצע כאראקטעריסטיק פון זיין שאפן. סעפטעמבער, 1950, ז' 4; די מלחמה-הערצער און דער ראל פון "פרייהייט"-פרעדיקער. אקטאבער, 1950, ז' 1; דער קולטור-געזעלשאפטלעכער פארבאנד פון די יידן אין פוילן און זיינע אויפגאבן. נאוועמבער, 1950, ז' 4; "די פאמיליע" אין מלוכישן יידישן טעאטער. דעצעמבער, 1950, ז' 6-7; דאס יידישע בוך אין פוילן אין יאר 1950. יאנואר, 1951, ז' 5; אין פארנאכט (דערציילונג) פעברואר 1951, ז' 5; צום דערשיינען פון משה שולשטיינס זאמלונג "א רענעבויגן איבער גרענעצן". מארץ 1951, ז' 5; ערב מאי. אפריל, 1951, ז' 3 (געחתמעט: ד. ראויץ); "200000" פון שלום-עליכם אין יידישן מלוכה-טעאטער. אפריל 1951, ז' 8; אלטער קאצינוע. יוני, 1951, ז' 4; א ווערטפולער באלערנדיקער ספעקטאקל דר "לעשא" פון אירענא קושיוויצקא רעזשי. אידא קאמינסקא; (ד. כאוויץ) יולי, 1951 ז' 9; אייניקע באמערקונגען וועגן ב. שלעווינס בוך "געווען איז עס נעכטן" יולי-אויגוסט 1951 ז' 5; א. קאגאנווסקי — דער מייסטער פון דער יידישער נאוועלע. סעפטעמבער 1951 ז' 3; י. ל. פרץ איז מיט אונדז. רעפערט אויף דער פייערלעכער פרץ-סעסיע אין ווארשע דעם 30טן סעפטעמבער 1951. אקטאבער 1951 ז' 4-5; א מאל איז געווען... סצענישע קאמפאזיציע אין דריי אקטן פון: טורקאוו און מ. מייסלער לויט י. ל. פרץ. דעצעמבער 1951 ז' 3; א מאל איז געווען... סצענישע קאמפאזיציע אין דריי אקטן פון י. טורקאוו און מ. מייסלער לויט: י. ל. פרץ. יאנואר 1952 ז' 3-5; אייניקע אויספירן וועגן פעסטיוואל פון דער קינסטלע-רישער זעלבסט-טעטייקייט ביים קולטור-געזעלשאפטלעכן פארבאנד. יאנואר 1952 (מ. כאוויץ); אויפן ראנד פון צוויי פרעמיערעס אין יידישן מלוכה-טעאטער. פעברואר 1952 ז' 5-6; דאס ליד איז געבליבן. אנטאלאגיע פון 36 אומגעקומענע יידישע דיכטער אין פוילן. פארלאג "יידיש-בוך" ווארשע 1951. מארץ 1952 ז' 5; אונדזער פרעזידענט צו זיין 60טן געבוירנטאג. אפריל 1952 ז' 1; וועגן היימלאנד פון בינם העלער. יוני 1952 ז' 5; "גייע טעג" פון ש. קאנץ. יולי-אויגוסט 1952, ז' 8; אין פראנט פון שלום און פרידלעכער בויונג. אקטאבער 1952, ז' 1; די קלויז א מיספארשטענדעניש? (פסעוודאנים א. רוט) אקטאבער 1952, ז' 10; דער לייענער דארף נעמען דאס ווארט (צום חודש פון יידישן ווארט) דעצעמבער, 1952 ז' 3; וו. אי. לענין. יאנואר 1953, ז' 1; אויף א קאנפערענץ אין ווארשע (צום פארענדיקן די אבאנענטן-אקציע פארן "יידיש בוך". פעברואר 1953, ז' 2; צום לאנד-צוזא-מעפאר פון קולטור-געזעלשאפטלעכן פארבאנד. מארץ 1953, ז' 7; די שטעלונג פון "הערשעלע אטראפאליער" אין יידישן מלוכה-טעאטער. אפריל 1953; אויפן ראנד פון א שיינער גארקיי-פארשטעלונג אין יידישן מלוכה-טעאטער. מאי 1953, ז' 7; צו דער פארשטע-לונג פון "א שטוב אין געטא" פון בינם העלער. יוני 1953, ז' 6; די יידישער קלאסיק אין

פארלאג "יידיש בוך". יולי 1953, ז' 6; וועגן די לידער פון הדסה רובין, אויגוסט-סעפטעמבער 1953, ז' 8; די שטעלונג פון מאיר עזאפאָוויטש אין יידישן מלוכה-טעאָטער. אָקטאָבער 1953, ז' 6, 8; וועגן די פּאַלקס-שפּילן פון ד. סלאָוועס. נאָוועמבער 1953, ז' 8; דאָס יידישע ליטעראַרישע שאַפן אין פּאַלקס-פּוילן פאַר דעם יאָר 1953. דעצעמבער 1953, ז' 1—2; אייניקע גרונט-שטרייכן פון סאַציאַליסטישן רעאַליזם. יאַנואַר 1954, ז' 2—5; צום אַנדענק פון יוליאַן טוויים. יאַנואַר 1954, ז' 4; קעגן פאַרמאַליום קעגן סכעמאַטיזם. פעברואַר 1954, ז' 1; אומגעקומענע שרייבער פון די געטאָס און לאַגערן אין בוך פון ב. מאַרק. אַפּריל 1954, ז' 3; "אין אונדזער צייט" פון בינעם העלער. מאַי 1954, ז' 3; לעאָן קרוטשקאָווסקי "יוליוס און עטל" אין יידישן מלוכה-טעאָטער. יוני 1954, ז' 4; פּראָגן פון ליטעראַטור. יולי-אויגוסט 1954, ז' 8; די גרויסע פּריינדשאַפט (צום הודש פון פּויליש-סאָוועטישער פּריינדשאַפט). סעפטעמבער 1954, ז' 1—2; וועגן אייניקע מאַמענטן אין דער פּראָזע פון לייב אַליצקי (צום דרייסיקסטן יאָר פון זיין ליטעראַרישער טעטיקייט). אָקטאָבער 1954, ז' 4—6; וועגן יצחק גוטערמאַנס "באַנייטע טעג". נאָוועמבער 1954, ז' 5; אַ פאַר באַמערקונגען צו דער טעטיקייט פון פּאַרלאַג "יידיש בוך" אין יאָר 1954. דעצעמבער 1954, ז' 3; הבל ביוגאַן (צום יוביליי פון זיין 35 יעריקער סצענישער טעטיקייט). יאַנואַר 1955, ז' 3, 10; געקליבענע לידער פון משה שולשטיין. יאַנואַר 1955, ז' 5; פּינף יאָר יידיש מלוכה-טעאָטער אין פּוילן. פעברואַר 1955, ז' 3; פאַר דער זאָך פון שלום. מאַרץ 1955, ז' 1, 5; דער פּרייז פון מאַרד (א. רוט) מאַרץ 1955, ז' 7; די אַקטועלקייט פון פּרצעס שאַפן. אַפּריל 1955, ז' 2—3; דער וועג אויף וואַרשע. פּאַעמע פון בינעם העלער. מאַי 1955, ז' 4; וועגן דעם ראַמאַן "דאָס הייז אויף דער טאַפּאַלן-גאַס" פון ב. שלעווין יוני 1955, ז' 4; אַ פאַר באַמערקונגען צו דער שטעלונג פון דער אורפּרעמיערע "די מוטער ריווע" אין יידישן מלוכה-טעאָטער, איבערגעזעצט און רעזיסירט פון אידאָ קאַמינסקאָ. יולי 1955, ז' 3; אַ וואַרט אין דער דיסקוסיע איבער ליטעראַטור-קריטיק. אויגוסט 1955, ז' 2—3; וועגן לידער-בוך "מיט אויגן אָפּענע" פון דאַרע טייטעלבוים. סעפטעמבער 1955, ז' 6; פאַר אַ שעפּערישע צוזאַמענאַרבעט צווישן שרייבער און ליינער ביי דער רעדאַקציע "יידיש-בוך" אויפן יאָר 1956 נאָרוי 1955. ז' 3—7; אַזוי האָט זיך עס אָנגעהויבן וועגן דער פאַרשטעלונג "פּראָפּ. מאַמלאַק" פון פּרידריך וואַלף רעזשי; מאיר מעלמאַן. דעצעמבער 1955, ז' 5, 7; וועגן דעם ראַמאַן — "דאָדיע קאָוואַל" פון לייב אַליצקי. יאַנואַר 1956, ז' 3, 6; וועגן דער לידער-זאַמלונג "ווייטיק און פּרייד" פון הדסה רובין. פעברואַר 1956, ז' 4, 7; "דער קאַרגער" פון זשאַן באַפּטיסט מאַליער אין יידישן מלוכה-טעאָטער, רעזשי; יצחק גרודבערג. מאַרץ 1956, ז' 5; שלום-עליכם — דער יידישער נאַציאָנאַלער שרייבער אייניקע געדאַנקען צו זיין 40סטער יאַרצייט. מאַי 1956, ז' 1; וועגן דעם בוך "די שעה פון ביה-השמות" פון י. פּינע. יולי-אויגוסט 1956, ז' 5; "אַ קייט פון דורות" פון שמריהו גוטמאַן. סעפטעמבער 1956, ז' 9; צום באַזוך פון יידישן טעאָטער אין פאַריז. נאָוועמבער 1956, ז' 5; וועגן דער יוביליי-אויסגאַבע "זאַגט די וועלט אַ משל". דעצעמבער 1956, ז' 5; אויפן ראַנד פון דער באַנייונג פון ש. אַנסקיס "דיבוק" אין יידישן מלוכה-טעאָטער. מאַרץ 1957, ז' 2; אלחנן וואַגלער. אַפּריל 1957, ז' 2—3; "די פּוילישע יאָרן" פון אפרים קאַגאַנאָווסקי. יוני 1957, ז' 2; אייניקע געדאַנקען וועגן דעם לידער-בוך "בענקשאַפט" פון ישראל עמיאַט. דעצעמבער 1957, ז' 3—4; אייניקע אויספירן וועגן דעם

יידישן בוך אין פוילן אין 1957טן יאר. יאנואר 1958, ז' 1, 4; לייב אליצקיס פאלקסטימלעכע באלאדן. מארץ 1958, ז' 1—2; "טריט אין דער נאכט" פון הדסה רובין. יולי 1958, ז' 2, 7; נאכן ארון פון אפרים קאגאנאווסקי (רעפלעקסן). נאוועמבער 1958, ז' 3, 8; וועגן דער שטעלונג "ביימער שטארבן שטייענדיק" פון אלעקסאנדער קאסאנא אין יידישן מלוכה-טעאטער. איבערזעצונג און רעזשי פון אידא קאמינסקא. דעצעמבער 1958, ז' 4; שלום-עליכם דער יידישער נאציאנאלער פאלקס-שרייבער. מארץ 1959, ז' 3—6; א פאר ווערטער וועגן ה' לייוויקס דיכטונג צו זיין 70 יעריקן יובל. סעפטעמבער 1959 ז' 2; אידא קאמינסקא — 60 יאר, סעפטעמבער 1959 ז' 3; א פאר באמערקונגען וועגן דעם בוך "ביעגעם מארש" פון מיכאל מירסקי. אקטאבער 1959, ז' 2; לייענדיק דאס "טאג בוך" פון דודל ראבינאוויטש. מארץ 1960 ז' 1; די מאמענטן פון העלדישקייט און דער שאפונג. אפריל, 1960, ז' 6; מער אויפמערקזאמקייט דער אמאטארישער שאפונג. מאי 1960, ז' 1; וועגן דעם ערשטן באנד "אין קאנאדע" פון שלום שטערן. אויגוסט 1960, ז' 8; א פאר ווערטער וועגן היינטיקע לידער. צו זייער 3 יאריקן יוביליי. סעפטעמבער 1960 ז' 7; אייניקע באמערקונגען וועגן יידישן מלוכה-טעאטער אין פוילן צום נייעם סעזאן. אקטאבער 1960, ז' 1; שמואל האלקין (געקראלאג) אקטאבער 1960, ז' 4; א פאר ווערטער צום יארצייט נאכן טויט פון אפרים קאגאנאווסקי. נאוועמבער 1960 ז' 7; (ד.ס.) וועגן יצחק גארדינס "יארן פארגאנגענע, יארן אומפארגעסלעכע". דעצעמבער 1960, ז' 5.

(סוף קומט)

חיים זעלצער — א בן-שבעים

די דעדאקציע פון "ירושלیمער אלמאנאך" שיקט איבער א הארציקן גרוס און די בעסטע ברכות דעם ליבן דיכטער און קינסטלער חיים זעלצער צו זיין 70טן געבוירן-יאר.

עד מאה ועשרים!

חיים מאלטינסקי

א ברכה אויף אייך ...

אלטע, געבלעך-בלאנקע צפתער שטיינער,
ווער-ווער, נאָר איר זייט באמת רייך,
אזוי פיל שייץ יידיש לעבן ליטערט זיך אין אייך,
די זון-קאלירן מיניען זיך און שפילן.
וועלן אויסוואַקסן מיניע אייניקלעך משה און גילע
וועלן זיי, קלער איר, קומען אהערצו,
קוקו, אַרומשפאַנען.
וועט איר זייערע טריט פֿילן,
זייער האַרציק געלעכטער הערן,
די ליכטיקע פנימער אַפּשפּיגלען גערן.
בין איך אייך, אויף אַ גוטן אופֿן מקנא
און דאַנק פֿאַרויס מיט כוונה מיט ריינער —
א ברכה אויף אייך,
אלטע, געבלעך-בלאנקע צפתער שטיינער.

א גוטער געלעכטער

א גוטער געלעכטער דיר קאַן
די נשמה פֿון יאוש באַוואַכן. . .
זיך הערט פֿון מיין שכנס באַלקאַן
א מיידלשער לאַכן.
דער יונגער געלעכטער
זיך קייקלט,
אזוי ווי פֿון טרעפל אויף טרעפל
א שיינער, אַ רויט-ווייסער עפל,
א קרימער "ראַזע מאַרין" . . .
ווי קאַן איר פֿאַרמאַכן די אויגן,
נישט פֿרווון זיך אַנצובויגן,
א קוק טאַן ווהיין
זיך פֿאַרקייקלט דער עפל?
כ'האַב דערזען אויף אַ ליכטיקן האַלדז
צוויי שטיפֿעריש-גאַלדיקע צעפלעך.

מע זאל עס דערמאנען אין פריידן

אסתר ראזענטאל-שניידערמאן

דער טעמפער ווינקל

(פון אַריינפיר צום בוך "ביראָבידזשאַן")

איר ווונדערט זיך: וואָס זענען זיי — כמעט אַלע אָנפירער מיט דער סאָוועטיש-יידישער קולטור-ביונינג — פלוצים אַזוי פאַרקאָכט געוואָרן אין דעם ביראָבידזשאַן? אין דער ווילדער טייגע. אין אַן ערגעץ, וואָס ליגט אין אויסרייסעניש? וואָס איידער דו קומסט אַהין פון מאַסקווע, דאַרפן אפילו אַזעלכע אויסדערוויילטע יחסנים ווי איר, אָפּזיצן ניט 9, ווי עס שרייבט זיך אָפּציעל, נאָר גאַנצע 11—12 מעת-לעת אין שנעלסטן פון אַלע דעמאָליטיקע אינטערנאַציאָנאַלע עקספרעס-צוגן, וועלכער פאַרמירט זיך אַזש אין קאַפיטאַליסטישן פאַריז און לויפט דורך די פיינטלעכע הויפט-שטעט פון דייטשלאַנד און פּוילן, און ערשט פון דאַרטן קומט ער אָן אין אונדזער רויטער מאַסקווע, און דאָ הייבט זיך אָן זיין לאַנגער וועג מיט די כסדרדיקע פאַרשפּעטיקונגען צום סאָוועטישן מזרח-וולאָדיאָאָסטאַק, און פון וולאָדי-וואַסטאַק איז ער ממש'ך זיין וועג ווידער צו פיינטלעכע מזרחדיקע לענדער: צו יאַפּאַן און כינע. און אויב דו ביסט אַ פשוטער איבערוואַנדערער — שלעפּסטו זיך אַהין, קיין ביראָבידז-שאַן, אין אַן אייגענער סאָוועטישער טיעפלושקע (אַ וואַגאַן פאַר אַריבערפירן פּי און סחורה), אַפט מאָל אַ גאַנציגן חודש, טאַקע גאַנצע דרייסיק לאַנגע טעג און נעכט, און אַ מאָל נאָך לענגער.

וואָס פעלט אונדז, די "פעסט איינגעזעסענע בויער פון דער בליענדיקער סאָוועטיש-יידישער קולטור" דאָ — אין די צענטערן פון קאָמוניסטישן לאַנד? און שוין דעמאָלט — אין די גאַר ערשטע יאַרן פון דריטן צענדליק? עס שטימט דאָך גאַר ניט מיטן קלוגן אַלטן פאַלקסווערטל "פון גוטס אַנטלויפט מען נישט".

כדי איר זאָלט פאַרשטיין, אַז אונדזער דראַנג קיין ביראָבידזשאַן איז ניט געווען קיין צופעליקער, דאַרף איר כאַטש אין קורצע ווערטער דערציילן, אַז הגם דאָס איז נאָך די צייט ווען די פאַרשידנסטע יידישע קולטור-אַנשטאַלטן וואַקסן אין זייער צאָל, און די סאָוועטישע, ווי אויך די אויסלענדישע פרעסע — און אפילו די ניט לינקע איז פול מיט התפעלות פאַר אונדזערע גרויסע אויפטוען, און אויבנאויפיק האַט נאָך אַלץ ביי אונדז געבליט און געגלאַנצט, האָבן שוין דעמאָלט די, וואָס זענען געווען ביי דער דאָזיקער אַרבעט אינעווייניק, ניט באַדאַרפט זיין קיין גרויסע חכמים, כדי אַנצוהייבן באַנעמען, — ווער פריער, ווער אַ ביסל שפּעטער, אַז "פון ווייטן דאַכט זיך, אַז ביי יענעם לאַכט זיך", אַז קיין גרויסע גליקן פאַר דער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג פון דער יידישער קולטור אין ראַטנפאַרבאַנד קענען מיר ניט דערוואַרטן. און נאָך עפעס, פיל מער וויכטיקערס, האָבן מיר אַנגעהויבן צו באַנעמען, דהיינו: אַז די דערגרייכטע דערפאַלגן שטייען אויך אונטער אַ ספּק.

און דאס האט אונדז געשראקן מער פון אלץ. האבן מיר זיך אנגעכאפט אין ביראבידזשאן ווי א מענטש, וואס טרינקט זיך, כאפט זיך אן אין א שטרויעלע. פארוואס? ווייל אין א יידישער אויטאנאמער געגנט, וואס די פארטיי זאגט אונדז צו, קען דאך ניט דראען אזא געפאר, ווי דא אין אוקראינע און אין ווייסרוסלאנד. א וועלכע געפאר? די געפאר, וואס ווערט אלץ בולטער: אז די סאָוועטיש-יידישע קולטור זאל זיך פלוצים דערווען אין א טעמפן ווינקל. ס'קען דאך ניט געמאלט זיין, אז די פארטיי זאל "דארט" אונדז ניט געבן אלע מעגלעכקייטן ווייטער צו וואַקסן, אדרבא, דארט, און נאָר דארט עפענען זיך אלע טויערן פאר אונדזער סאָוועטיש-יידישער אייביקער עקזיסטענץ. דארט וועלן מיר דאך אויפהערן צו זיין אַ נאַציאָנאַלע מינדערהייט און אונדז וועט אויפהערן צו דראַען די געפאר ענדגילטיק אויפגעלייט צו ווערן ווי אַ פּאַלק. דארט וועט די פארטיי זיין געצווונגען אויפצוהערן צו טראַקטירן אונדז ווי אַ פּיעשקע אויף איר שאַכמאַט־ברעט, וואָס איר נאַמען קלינגט אַזוי נאַבל און הומאַן — "נאַציאָנאַלע פּאַליטיק פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי", און דאָס איז געווען די סאַמע, סאַמע גרונטיקסטע הויפּט־סיבה.

נאָר לאַמיר פּרוּוון פּונאַדערשיפּרירן דאָס געזאַגטע און דערציילן וועגן קאַנקרעטע פּאַקטן.

ווי סתירותדיק און משונה דאָס זאל אויבנאויפיק ניט אויסזען, איז עס דאָך אַ פּאַקט: די פּונאַדערבלינג פון די יידיש־סאָוועטישע וויסנשאַפטן, ד.ה. דער רעשיקער וווקס פון די פאַרשערישע אינסטיטוטן פאַר יידישער קולטור ביי דער אַלאַוקראַינישער וויסנשאַפט־אַקאַדעמיע אין קיעוו, ווי אויך ביי דער ווייסרוסישער אַקאַדעמיע אין מינסק און אויך פון אַנדערע וויכטיקע יידישע בילדונגס און קולטור־אַנשטאַלטן פאַלץ צונויף אין דער צייט מיטן ברוטאַלן ליקווידירן אלע אַן אויסנאַם יידעקציעס ביי דער פּאַרטיי, ביי די אַדמיניסטראַטיוו — מלוכהשע, און ביי די בילדונגס־אַפּאַראַטן. (דאָס זעלבע געשעט אויך מיט די סעקציעס פון אלע אַנדערע נאַציאָנאַלע מינדערהייטן, וועלכע פאַרמאַגן ניט קיין אייגענע טעריטאָריע). מיטן ליקווידירן די יידעקציעס בלייבט די גרויסע נעץ פאַרשידנאַרטיקע יידישע קולטור — און דערציונגס־אַנשטאַלטן: יאַסלעס, קינדער־גערטנער, שולן, טעכניקומס, לערן־אינסטיטוטן, פאַרשונגס־אַנשטאַלטן, טעאַטערס, מוזיק־אַנסאַמבלען, קורסן, קלובן פאַר דערוואַקסענע און יוגנט, די פאַרלאַגן, די ברייט פאַרצווייגטע יידישע פרעסע — זיי אלע בלייבן אַן זייער אייגענער אַנפירונג. דאָס אַנפירן מיט די אלע יידישע אינסטיטוציעס הענגט מען איצט אַן, ווי אַ לונג און לעבער אויף דער נאַז פון אַלגעמיינעם אַפּאַראַט, דאָס הייסט אויף מענטשן, וואָס האַבן, ווי אַ כלל, קיין שום באַגריף ניט וועגן דער ספּעציפּישקייט פון דער אַרבעט צווישן דער יידישער באַפעלקערונג (פּונקט אַזוי ווי זיי האַבן קיין אַנגע ניט וועגן דער סביבה פון אלע אַנדערע נאַציאָנאַלע מינדערהייטן: פּאַליאַקן, בולגאַרן, דייטשן, גריכן א.א.). ווערט די דאָזיקע אַרבעט כמעט הפקר. מיר בייסן די ליפּן און ... שווייגן, און דאָס האַרץ פּלאַצט שיער ניט פאַר עגמת־נפשׁ.

מיר פּערזענלעך איז דעמאָלט געשען אַ גרויס גליק: כ'בין דאָך געווען דער פּאַרלעצטער פּאַרוואַלטער מיט דער גרעסטער יידעקציע אין אוקראַינע — אין בילדונגס־אַפּטייל פון קיעווער קרייז־אויספירקאַם, און ווען איך בין אַריבערגעשיקט געוואָרן לערנען אין דער אַספּיראַנטור אין אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור, האָט די פּאַרטיי אויף מיין אַרט אַוועק־

געזעצט דעם אַראָפּגעבראַכטן פון אומאַנער קרייז גרישאַ ראָזענטול, איז אים באַשערט געווען לויטן באַפעל פון דער פּאַרטיי אין יאָר 1930 מיט די אייגענע הענט צו פּאַרמאַכן דאָס קלייטל. וויפל האָט געפעלט, אָז איך זאָל זיך געפּינען אויף גרישאַ ראָזענטולס אָרט און זיין דער דירעקטער קברן? . . . איבערגעבן אַלע ענינים פון דער ייִדעקציע אין אַזעלכע פרעמדע גלייכגילטיקע, אַפּטמאַל פּיינטלעכע הענט? . . . כ'בין געבוירן אין אַ הייבל, דער גורל האָט אויך דאָס מאָל מיך אַפּגעהיט פון טיפע איבערלעבונגען. אָבער ביי יעדער באַגעעניש מיט דעם סימפּאַטישן, זייער פעיקן גרישאַ, פּלעג איך זיך פּילן שולדיק פּאַר אים: "ער קומט אַפּ פּאַר מיר". . . אגב, האָט אויך אים, דעם לעצטן יעווסעק פון קיעווער בילדונגס־קרייז, די ג. ק. וו. ד. פּאַרשיקט אין אַ לאַגער און נאָך דעם ווי ער איז אַפּגעקומען זיין שטראַף, איז ער געבליבן "לעבן אויף דער פּרייז". ערגעץ ווייט פון יעדער ייִדישער קולטור־סביבה.

אונדזער טיף באַהאַלטענע פּאַרצווייפּלונג בעת די פּאַרטיי האָט מיט איין שטריך פון דער פען ליקוידירט די ייִדעקציעס, האָט זיך ניט בלויז באַזירט אויף דעם אומצוטרוי צו אונדזערע נייע בעלי־בתיים, מחמת זיי — אין וועמענס הענט עס ווערט איבערגעגעבן דער גורל פון דער ייִדאַרבעט — פּאַרשטייען אין איר ווי אַ האָן אין בני אדם! . . .

איז מילא, ווערט איר זאָגן, וועלן זיי זיך מיט דער צייט אויסלערנען די אַרבעט צו טאָן. אָבער ניט אין דעם גייט עס. ערגער איז דאָס, וואָס, איידל גערעדט, האָבן די גרעסטע טייל פון זיי אַן אַפּענע ביטול־באַציונג צו ייִדישער קולטור־אַרבעט און אין דער אמתן האָבן זיי פּיינט ניט בלויז אונדז, נאָר אונדזער אַרבעט גופא, ד.ה. זיי זענען אַנטיסעמיטן. צי טרייבן מיר ניט איבער? ניין, דאָס איז ניט קיין איבערגעטריבענע נאַציאָנאַלע פּילבאַר־קייט, וועלכע די פּאַרטיי האָט אַזוי ניט האַלט. מיר אַלע האָבן דאָך מיט זיי האַנט ביי האַנט יאָרן לאַנג געאַרבעט און קענען זיי ווי אַן אַפּגעריבענעם גראַשן.

די פּאַרטיי באַפעלט אָבער: ניט שווייגן, נאָר ריידן. וואָס ריידן? אויסטייטשן דעם באַשלוס ווי אַ סימן טוב: מיר, די מענטשן פון דער ליקוידירטער ייִדישער אַנפּירונג, דאַרפן אויפקלערן דער וועלט אַז "די ייִדעקציעס האָבן שוין אויסגעפירט זייערע היסטאָריש־וויכטיקע אויפגאַבעס, און דערפאַר זענען זיי שוין ניט גייטיק. און אַן אדרבא, די ליקווי־דאַציע באַדייט: די ייִדאַרבעט גייט אַריבער אויף . . . אַ העכערן שטאַפּל!" יא, "אויף אַ העכערן שטאַפּל" — אַזוי האָט מען אונדז באַפוילן טייטשן דעם באַרֵך. און מיר האָבן עס פּחדניש געטאָן און געזאָגט און געשריבן "באָם" און הגם מיר פּילן זיך ווי אויסגע־פּאַטשטע, קנייפן מיר די באַקן — די פּאַרב זאָל שטיין.

אַ לאַנגע צייט נאָך דעם באַרֵך קענען מיר ניט קומען צו זיך, מיר פּילן אַז דאָס שמעקט מיטן אַנהייב פון אַ סוף, און דאָך זאָגן מיר "אַמזן!" אַ דאַנק דעם פּריץ פּאַרן גנאָד! כ'האַב שוין פּריער געזאָגט: די קליגערע, די ווייטזיכטיקערע צווישן אונדז פּאַרגלייכן שוין דעמאָלט, אין יאָר 1930, די פּאַרטיי־פּאָליטיק צו אַ שפּיל אויף אַ שאַכמאַט־ברעט, און מיר זענען אויפן ברעט ניט מער ווי פּיעשקעס, וויל די פּאַרטיי, רוקט זי די פּיעשקע אָהער, וויל זי — רוקט זי די פּיעשקע אָהין, און אַז איר איז דאָס גויטיק, האָט זי איצט די פּיעשקע גאָר אין גאַנצן אַ שלידער אַראָפּ געטאָן פון שפּילברעט! . . .

איז וווּ איז דער אויסוועג פון דער נייער ווירקלעכקייט, וועלכע איז פול מיט געפאָר

פאר דעם ווייטערדיקן קיום פון דער יידישער קולטור-ביווג? האט אונדז דער גוטער גורל אונטערגערוקט א רעטונג, ממש א נס פאר דעם סאָוועטישן יידנטום: בלויז אין ביראָבידזשאַן וועט זיין דאָס איינציקע אַרט, וווּ די פּראַבלעם "יאָ אַ יידסעקציע? ניט קיין יידסעקציע?" וועט איבערהויפּט ניט עקזיסטירן. דאָרט וועט מען בכלל ניט דאַרפן אַזאַ מין אַנשטאַלט, וואָרום מיר וועלן דאָרט אויפהערן צו זיין אַ נאַציאָנאַלע מינדערהייט. און די גאַנצע מלוכה אַרבעט און במילא די גאַנצע קולטור־טעטיקייט וועט דאָך דאָרט געפירט ווערן אין דער מוטערשפּראַך פון סאָוועטישן יידנטום. און דער עיקר שבעיקר — די גאַנצע נאַציאָנאַלע אַרבעט וועט דאָרט געטאָן ווערן מיט אייגענע געטרייע הענט.

און עס צעשפילט זיך אונדזער פּאַנטאַזיע: מיר וועלן ניט באַווייזן זיך אַרומצוקוקן, ווי מיר וועלן פּאַרווירקלעכן אין לעבן דעם צוזאַג פון אוהב ישראל קאַלינין, אַז: "וואָס שייך דער פּאַרוואַנדלונג פון דער געגנט אין אַ רעפּובליק, איז עס אַ פּראָגע פון צייט. אויב ס'וועט זיך צוגיפּקלייבן אַ באַפעלקערונג פון אַ הונדערט טויזנט, וועט מען קענען פּראַקלאַמירן אויך אַ רעפּובליק". (פון קאַלינינס רעדע אויף דער אויפנאַמע פאַר די אַרבעטער פון די מאַסקווער פּאַבריקן און זאוואָדן, דעם 28סטן מאַי, 1934).

און צווישן אונדז גערעדט, וואָס פאַר אַ ראַל קען שפּילן פאַר די, וועלכע האָבן שוין הינטער זיך אַזאַ קאַלאַסאַלע פּראַקטיק פון אַרבעט אין דער יידיש־סאָוועטישער סביבה, אַזאַ "קלייניקייט", ווי איבערזידלען אַ הונדערט טויזנט יידן? מיר דאַרפן נאָר ניט אַראַפּפּאַלן ביי זיך, פאַרקאַשערן די אַרבל און אויספירן קאַלינינס פּלאַן.

אַבער דאָס ליקווידירן די יידסעקציעס איז געווען בלויז איין רינגעלע אין דער גאַנצער קייט פון די סיבות, וואָס האָבן אונדזער געמיט געמאַכט שווער און ביטער. מיר זענען שוין גאַרניט געווען אַזוי קורצזיכטיק ווי די פּאַרטיי האָט געמיינט, און עס איז פאַר אונדז געווען קלאַר ווי דער טאַג, אַז די ראַטנמאַכט פירט אַזאַ פּאַליטיק, אַז די יוגנט, וועלכע מיר דערציען יאַרנלאַנג אין די יידישע מיטלשולן, זאַל ניט בלייבן ביי זייער יידישער קולטור, נאָר זי זאַל אַוועקגיין פון איר, איבערהויפּט די, וועלכע גייען שטודירן אין די הויכשולן. לאַמיר קלאַר מאַכן ווי אַזוי, מיט וועלכע מיטלען, דער דאָזיקער ציל ווערט דערגרייכט. אין ראַטן־פאַרבאַנד האָבן עקזיסטירט יידישע אָפּטיילן בלויז אויף די פּעדאַגאָגישע און ליטעראַרישע פּאַקולטעטן און אַ יידישער אָפּטייל אין דעם קיעווער טעאַטער־אינסטיטוט אופן נאַמען פון ליסענקאַ. אַ ביסל שפעטער האָט אויך די ניי־פּאַלטאַווקער אַגראַרשול באַקומען רעכט פון אַ הויכשול.

אַבער וויפּל דאַרף מען לערער פאַר דעם יידישן שולוועזן? וויפּל אַקטיאָרן דאַרף מען פאַר די יידישע טעאַטערן? און עס זענען קיין שום אויסזיכטן נישטאַ די לאַגע צו ענדערן. ווייל יעדער פרווה צו ריידן וועגן אַרגאַניזירן יידישע אָפּטיילן אין די טעכנישע, מעדיצינישע און אַנדערע אינסטיטוטן, איז דערשטיקט געוואָרן נאָך אין די צוואַנציקער יאָרן, פאַרשריען געוואָרן אַלס יידישער שאַוויניזם.

איז די איבערוויגנדיקע מערהייט אַביטוריענטן פון די יידישע מיטלשולן געצוונגנען ממשײך צו זיין זייער שטודיום אין דער רוסישער, אוקראַינישער אָדער ווייסרוסישער שפּראַך.

אזוי ארום פארלירן מיר אונדזער יוגנט. די צוקונפטיקע אינטעליגענץ ווערט קינסטלעך אפגעריסן פון דער יידישער קולטור, סיסטעמאטיש, טאגטעגלעך. זי ווערט פארפלייצט, איבערהויפט פון גרויסרוסישן ארום, און מיר זענען אבסאלוט אנמעכטיק זי איינצוהאלטן ביי זיך.

טא ווו איז דער אויסוועג? וואס קען אפראטעווען די יוגנט פון בהדרהגדיקער אסימי-לאציע? זעלבסטפארשטענדלעך, אז בלויז און נאר די יידישע אויטאנאמע געגנט. ווארום ביראבידושאן וועט ווערן דאס איינציקע ארט, ווו עס וועט פארן סאוועטישן יידנטום ניט עקזיסטירן די געפאר פון רוסיפיקאציע: דארט וועלן מיר דאך בויען די יידישע קולטור אין איר גאנצן פארנעם. דהיינו: פון יאסלעס, קינדערגערטנער, שולן, ביז אוניווערסיטעטן, פאליטעכנישע אינסטיטוטן, וויסנשאפטלעכע מאַרשונגס־אנשטאלטן בלויז און נאר אין דער מלוכה־שפראך פון ביראבידושאן, דאס הייסט אין יידיש. אפילו ווען זי, די פארטיי, וועט עס ניט טאן מיטן גאנצן הארצן, וועט זי זיין געצוונגען דאס צו טאן, גראד אזוי ווי זי טוט עס אין אלע נאציאנאלע רעפובליקן.

און דא קום איך צו דערציילן וועגן אן אנדערער, פיל וויכטיקערער און פיל טראגיקערער סיבה פון אונדזער שווערן געמיט־צושטאנד. ווי האלטן מיר מיטן יידישן שולדווען? דאס הייסט מיט דעם באַפֿים, אויף וועלכן עס בויט זיך און דארף ווייטער זיך בויען די ברייט־פארצווייגטע נעץ פון יידישער בילדונג און קולטור־אנשטאלטן? וועלכע פערספעקטיוון האבן מיר פאר דעם ווייטערדיקן קיום און וווקס פון דעם באַפֿים?

טא זאל קודם כל דא געזאגט ווערן, אז אפילו אין דער סאַמע, סאַמע בליצייט פון דעם יידישן שולדווען, האבן אהער פרייוויליק אין אַפט מאַל אפילו גערן געשיקט זייערע קינדער בלויז די יידישע אַרעמקייט, איבערהויפט די שטעטליקע איינוווינער, און ביי אונדז אין קיעוו א טייל געקומענע פון די קליינע שטעטלעך. להיפך צו זיי, האבן אַ גאַנץ באַדייטנדיקע צאל יידישע עלטערן ניט געוואלט שיקן זייערע קינדער אין די יידישע שולן.

געוויינטלעך, האבן די עלטערן אנגעוויזן, אז די הויפט־סיבה פון זייער דערווידערן צו שיקן די קינדער אין דער שול מיט דער יידישער אונטערריכט־שפראך איז אַ ריין פאַרמעלע: אירע אַביטוריענטן קענען ניט גענוג רוסיש, אוקראַיניש, אַדער וויסרוסיש, און דאָס איז פאַר זיי אַ שטערונג אַנצוקומען אין מלוכה־הויכשולן. (אגב, איז דאָס ניט געווען קיין אַלגעמיינער כלל — געווען שולן מיט דער יידישער אונטערריכט־שפראַך, וועמענס אַביטוריע־נטן האבן אויסגעצייכנט באַהערשט אויך די מלוכה־שפראַך).

די גרונט־סיבות זענען אָבער געלעגן פיל טיפער, דהיינו: די טאָגטעגלעכע פראַקטיק האָט זיי, די עלטערן, געוויזן, אז אונדזער שול אין דער יידישער שפראַך קעמפט אַקטיווער און אַכזריותדיקער, ווי די ניט יידישע שולן, קעגן דעם חדר, וואָס האָט אַלע יאָרן אומלעגאַל, אין טיפן אונטערגרונט עקזיסטירט דאָ און דאָרט, ניט געקוקט אויף די רדיפות, ניט בלויז קעגן די מלמדים, נאָר אויך קעגן די עלטערן פון די חדר־קינדער.

די שול אין דער יידישער שפראַך קעמפט דרייטער און פאַרביסענער ווי די ניט־יידישע ניט בלויז קעגן די רעליגיעזע, נאָר אויך קעגן די נאציאנאלע איינפלוסן, וואָס די

יידישע היים האָט אויף אירע קינדער און זי, די היים וויל זיך פון די דאָזיקע איינפלוסן
ניט אָפּזאָגן.

דאָקעגן, די ניט-יידישע שולן פלעגן פירן זייער אַנטירעליגיעזע אַגיטאַציע קודם כל
קעגן דער פּראָוואַסלאָווער רעליגיע. זיי מיידן אויס צו קעמפן קעגן אַזוי גערופענעם יידישן
"שימל" אויס מורא, מ'זאל זיי ניט פאַרשרייען ווי אַנטיסעמיטן, זיי דערקלערן דאָס אַפן
אויף פאַרזאַמלונגען.

ס'איז אויך געווען באַוווּסט, אַז דווקא אין די אַנדער-שפּראַכיקע שולן האָט נאָך אַלץ
ווי ניט ווי אַ געהיימע ווירקונג אויף זייערע יידישע שילער די חלוצישע יוגנט-באַוועגונג,
ניט געקוקט אויף דער שרעקלעכער געפאַר, וואָס דראָט זיי — תּפּיסה און פאַרשיקונג.

אַט ווי עס זענען געלעגן די גרונט-סיבות פון זייער קעגנערשאַפט קעגן דער יידישער-
שפּראַכיקער שול. אָבער אַפּן וועגן דעם האָבן זיי פאַר אונדז מורא געהאַט צו ריידן אין
זייער שרעק איז געווען אַן אַבסאַלוט באַרעכטיקטע.

אין מיין צווייטן באַנד "אויף וועגן און אומוועגן" אין פרק "ערשטער פנים לפני מיט
דער סאָוועטיש יידישער אַרבעט" קען דער לייענער געפונען אַביסל גענויערע ידיעות וועגן
דער דאָזיקער פּראָבלעם.

און זאָל דער לייענער ניט פאַרגעסן, אַז די צייטן, ווען מיר האָבן זיך דערלויבט דריקן
אויף די דאָזיקע שיכטן זיי זאָלן יאָ שיקן זייערע קינדער דווקא און נאָר אין דער יידישער
שול, זענען שוין פאַרביי, און פון יענעם דרוק איז שוין קיין זכר נישט פאַרבליבן. נאָך אין
די סאַמע ערשטע יאָרן פון דריטן יאָר-צענדליק האָבן מיר, ניט רעכענענדיק זיך מיטן ווילן
פון די עלטערן, פּראָסט און פשוט אַריבערגעפירט אין דער יידישער שפּראַך אַ ריי רוסישע,
ווייסרוסישע און אוקראַינישע שולן. אונדזער קריטערי איז דעמאָלט געווען: אויב אין שטוב
פון די עלטערן רעדט מען יידיש, זענען זייערע קינדער מחויב צו לערנען אין דער
יידישער שול.

ביי אונדז אין קיעוו האָבן מיר דעמאָלט אויף פּאָדאָל, אויף דמיטווקע, דאָס הייסט
אין די מיט יידן געדיכט באַוווּנטע שטאָט-ראַיאָנען, מיטן הסכּם פון דער אַלגעמיינער
פאַרטיי-אַנפירונג געעפנט קודם כל שולן מיט דער יידישער אונטערריכט-שפּראַך, און
כמעט מעכאַניש יעדעס יידישע קינד פאַרשריבן אין דער יידישער שול. כדי זיין קינד זאָל
אַנקומען אין אַ ניט-יידישער שול האָט דער איינגעשפּאַרטער טאַטע געמוזט פאַרנעמען אַ
גאַנצע אינטערווענץ ביי דעם ראַיאָנעם בילדונגס-אַפטייל, און מערסטנס אַן דערפּאָלג. די
צאָל רוסישע שולן אין די דאָזיקע יידישע שטאָט-ראַיאָנען איז דאָך געווען אַ מצומצמדיקע
און ס'איז פשוט קיין פּלאַץ אין זיי ניט געווען פאַר די אַלע, וואָס האָבן געשטרעבט אַהין
אַנצוקומען. און לאַמיר זיך ניט גאַרן, מ'דאַרף דאָך סוף כל סוף קוקן דעם אמת גלייך אין די
אויגן אַריין. אַ באַדייטנדיקע טייל פון דער יידיש-ריינדיקער באַפעלקערונג האָט אַנגענומען
אַלע מיטלען זייערע קינדער זאָלן יאָ אַנקומען אין דער רוסישער שול און בלעזט ביריה
אין דער אוקראַינישער. געווען ניט ווייניק פּאַלן, ווען ניט בלויז אין די גרעסערע שטעט,
נאָר אויך אין שטעטלעך האָבן קינדער, מיט גוואַלד פאַרשריבענע אין דער יידישער שול,
ניט געוואָלט איר באַזוכן. פלעגן זיך אַנהייבן געזעלשאַפטלעכע סקאַנדאַלן מיט באַשטראַפּן
די עלטערן. האָבן זיי אַפט מאָל אַנגענומען די שטראַף און געבליבן ביי זייעריקן.

האט זיך געשאפן אין א ריי ערטער א פאראדאקסאלע לאגע: די רוסישע שול אין יידישן ראיאן איז געווען פול געפאקט מיט יידיש ריינדדיקע קינדער, און דער יידישער שול האט געדראט פארמאכט צו ווערן, ווייל זי האט געהאט האלב־פוסטע קלאסן. . . יעדעס יאר האבן מיר געציטערט: אט פארמאכט מען נאך א קלאס און נאך א קלאס. וועגן דעם ווידערשטאנד, וועלכן געוויסע עלטערן שטעלן דער צוואנגס־יידישיזאציע, האט מען אין די ערשטע יארן אפן גערעדט אין די אגפירנדיקע קרייזן און אויף פארטיישע באראטונגען. אט איז בלויז איין ביישפיל: "די יידיש־ירונג פון די שולן און אנדערע קולטור־אנשטאלטן, וואס איז דורכגעפירט געווארן היינטיקס יאר, איז דורכגעגאנגען ביי א גרויסן ווידערשטאנד מצד אייניקע גרופעס פון דער יידישער באפעלקערונג." (רעזאלוציע פון דער אלאוקראינישער באראטונג פון די יידסעקציעס ביי ק.פ. (ב).או.כארקאוו, אקטאָב־בער 1925).

אבער דעמאלט האט די אנפירונג מיט דער יידארבעט פאר די פראטעסטן קיין מורא ניט געהאט, ווארום הינטער דער צוואנגס־יידישיזאציע שטייט די פארטיי: "מען דארף זיך ריכטן, אז אויך אויף ווייטער וועלן מיר באגעגענען א געוויסן ווידערשטאנד. דאס קען אונדז ניט אפהאלטן פון דער יידיש־ירונג. . . מען דארף דערפאר אנטוויקלען א גרויסע אויפקלער־ארבעט. . ." (פון דער זעלבער רעזאלוציע). וואס ביי אונדז האט געהייסן "אנטוויקלען א גרויסע אויפקלער־ארבעט" צווישן די ווידערשפעניקע, דארף איך דעם ליענער ניט דערציילן, און מיר האבן ממשך געווען די צוואנגס־יידישיזאציע.

אזא לאגע האט געדויערט א היפשע צאל יארן. אבער אין משך פון דער צייט זענען די יידישע אנפאנג־און מיטל־שולן געווארן א וויכטיקער ממשותדיקער פאקטאר: זיי האבן זיך בהדרגה איינגעפונדעוועט און געווארן א נאציאנאלער יש. א נאציאנאלער לויט אונדזער באַלשעוויסטישער איינשטעלונג. א יש ניט בלויז אין כמות, נאר אויך אין איכות. און יא, יא — ס'איז געווען מיט וואס זיך צו גרויסן! . . ווארום דאס, וואס עס האט ניט געקענט מאכן דער דרוק פון אויבן, האט געמאכט די ליבע פון דער יידישער לערערשאפט. די מסירות־נפשדיקע ארבעט פון דער מערהייט יידישע פעדאגאגן, די ווארעמע הארציקע אטמאספער, וועלכע זיי האבן געשאפן אין די קינדער־קאלעקטיוון און זייער באציונג צו די עלטערן פון דער שול האבן באוויזן ממש ווונדער.

מיין אייגענע ארבעט, פריער אין די שולן גופא און שפעטער אלס אנפירער פון דער נאצמינסעקציע אין בילדונגס־אפטייל פון קיעווער קרייז, האט מיר געגעבן א מעגלעכקייט צו קענען פון אינעווייניק ניט בלויז די יידישע אנפאנג־און מיטל־שולן. און כוואלט זייער וועלן דער ליענער זאל ניט טראכטן, אז איך טרייב איבער ווען איך דערקלער דא מיטן האנט אויפן הארצן, אז בלויז געציילטע אוקראינישע און רוסישע שולן פון קיעווער קרייז האבן געקענט קאנקורירן מיט דער הויכער קוואליטעט פון דער פעדאגאגישער און דער־ציערישער ארבעט אין די שולן מיט דער יידישער אונטערריכט־שפראך. די לערער האבן דא געטאגט און גענעכטיקט, דאס איז געזאגט געווארן ניט בלויז וועגן די דערציער פון די

יידישע יתומים-היזער אין די ערשטע צוואנציקער יארן, נאָר אויך וועגן די לערער פון די יידישע שולן אין די שפעטערדיקע יארן. אזעלכע יידישע מיטלשולן ווי די קיעווער 17טע, 5טע, 64טע, 34טע און אנדערע סיי אין קיעוו, סיי אין די קלענערע שטעט, זענען געוואָרן אַ שם דבר אין דער ניט-יידישער סאָוועטיש-פעדאָגאָגישער וועלט, אַ מוסטער פון די מאָדערנסטע אינטערעסאַנטע פעדאָגאָגישע עקספּערמענטן און מעטאָדן, אויך פון קינדערשער זעלבסט-פּאַרוואַלטונג. אויף די אַלגעמיינע לערער-קאַנפּערענצן (ראַיאָנישע, שטאַטישע, קרייזישע, רעפּובליקאַנישע) פּלעגן זיי געוויינטלעך שפּילן די ערשטע פּידל-בהדרגה זענען ניט בלויז די תּלמידים, נאָר אויך אַ גרויסע טייל עלטערן געוואָרן צוגעבונדן און איבערגעגעבן צו דער סאָוועטיש יידישער שול.

צו וואָס פּאַר אַ ים די יידישע בילדונג-און קולטור-ביונג האָט דערגרייכט אין ראַטן-פּאַרבאַנד, האָב איך דערציילט אין דעם פּריער דערמאָנטן קאַפיטל פון מיין צווייטן באַנד "אויף וועגן און אומוועגן". דאָרט קען דער לייענער אויך געפינען 8 טאַבעלעס, וועלכע ווייזן ווי גרויס עס איז געווען דער כּמות פון די פּאַרשידנסטע יידישע אַנשטאַלטן ניט געקוקט אויף אַלע שוועריקייטן, וועלכע זיי איז אויסגעקומען אויסצושטיין.

טראָץ דעם וואָס אונדזער אַפיציעלע איינשטעלונג איז געווען אויסצוהוילן דאָס יידיש-סאָוועטישע שולוועזן פון דורותדיקן נאַציאָנאַלן אַינהאַלט, און די דאָזיקע אַנטי פּאַלקישע שעדלעכע אַרבעט האָט זיך אונדז אין אַ גרויסער מאָס איינגעגעבן, האָבן דאָך די סאָוועטיש-יידישע מיטלשולן באַוווּזן צו דערציען אַ גאַנצע פּלעיאָדע אַביטוריענטן, וועלכע האָבן ממשיך געווען זייער שטודיום אין די יידישע פּאַקולטעטן און אויסגעוואַקסן ווי יידישע לערערס, שרייבערס, זשורנאַליסטן, געזעלשאַפטלעכע טוערס און סתּם אַ יידישע יוגנט מיט לייב און לעבן אַ פּאַרבונדענע מיט דער יידישער קולטור-ביונג און אַ שטאַרק צוגעבונדענע צו דעם יידישן שולוועזן.

אַבער איצט זענען אַנגעקומען גאָר אנדערע צייטן און מ'דאַרף זינגען גאָר אַנדערע לידער, דהיינו: מיר זענען נאָך ניט געקומען צו זיך נאָך דעם שאַק, וואָס האָט ביי אונדז אַרויסגערופּן דאָס ליקווידירן אין 1930 יאָר די יידישע סעקציעס, און אין גאַנצן מיט 3 יאָר שפּעטער האָבן מיר באַקומען אַ נייעם גרויסן קלאַפּ און עס האָט זיך ביי אונדז אַנגעהויבן אַ נייע שטילע בהלה.

שוין אין יאָר 1933 גיט דער פּאַלקאַמבילד אַרויס דעם באַפּעל, אַז ניט די אויפנאַם-קאַמיסיעס, נאָר בלויז זיי — די עלטערן — האָבן דאָס רעכט צו באַשטימען אויף וועלכער שפּראַך זייער קינד זאָל זיך לערנען. אין דער דאָזיקער פּאַראַרדענונג ווערט בפּירוש געזאָגט אזוי: "צוויינגען עלטערן זיי זאָלן אַפּגעבן זייערע קינדער דווקא אין דער שול, וווּ עס ווערט געלערנט אויף זייער נאַציאָנאַלער שפּראַך, איז פּאַרבאַטן".

די ערשטע פּאַר יאָר האָבן די דרייטערע, דאָרט וווּ עס האָט זיך נאָר געלאָזט, געמאַכט זיך ניט וויסנדיק און געאַרבעט לויטן אַלטן סטיל. אַבער בהדרגה, פון יאָר צו יאָר ווערן אַלץ עפּטער און עפּטער די פּאַלן, ווען די מיטגלידער פון די אויפנאַם-קאַמיסיעס, וועלכע פּרוּוון אויסאיבן אפילו דעם מינדסטן דרוק אויף דער יידישער באַפּעלקערונג צו שיקן

זייערע קינדער אין דער יידישער שול, ווערן שטרענג באשטרעפט. קריגסטו איבערן קאפ פאר דעם, וואס דו האסט צוגעלייגט א האנט צום "אויפגעבלאזענעם ווקס פון יידישן שולוועזן". אזא עבירה האט איצט באדייט: ארויפציען אויף זיך א פלעק, פאר וועלכן מיר, יידישע קולטור־טוער, האבן מורא אימת מוות, ווייל דער נאמען פון דער עבירה איז "יידישער שאוויניזם" וואס מיט קיין שום וואסערן קאן מען אים ניט אפואשן.

איצט האבן מיר אויף ספעציעל צונויפגערופענע פארוואמלונגען פון עלטערן, וועלכע דארפן פארשייבן זייערע קינדער אין די 1טע קלאסן, גערעדט אזוי: די אויפנאם־קאמיסיעס האבן אפט מאָל פארקריפלט די נאציאנאלע פאליטיק פון דער פארטיי — געפרווט נייטן די עלטערן אפצוגעבן זייערע קינדער אין דער יידישער שול. איצט וועט דאס שוין מער ניט זיין. די פארטיי וועט שטרענג שטראפן די שולדיקע.

זאל דער לייענער נעמען אין אַכט, אָז עס קלאָפן זיך על חטאָ די זעלבע טוער, וואָס האָבן ביז אַהער אין נאָמען פון דער פאַרטיי געפּרעדיקט און געטאָן פּונקט דאָס פאַרקערטע. און כ'מיי אָז ס'איז איבעריק אויך צו זאָגן: אַ שיינ פנים האָבן מיר איצט אין די אויגן פון אונדזערע צוהערער . . .

אויך די פרעסע, איבערהויפט די יידישע, אַנטפלעקט אַלץ אַפּטער און אַפּטער פאַלן פון אַנטיפאַרטייִשער צוואַנגס־יידישיזאַציע. מיט ציטאַטעס פון לענינען און סטאַלינען ווייזט מען אויף, אַז . . . "אין דער טעאָריע און פּראַקטיק פון דער יידישער שול האָט געהערשט אַ נאַציאָנאַליסטישע טענדענץ פון צוואַנגס־יידישיזאַציע"; אַז "דאָס איז געווען אַ ווילדע פאַרקריפּונג" . . . אַז "פאַרן סאַציאַליזם איז דאָס גאַרניט נייטיק און אַז די דאָזיקע פּראַקטיק איז נאַציאָנאַליסטיש־שאַוויניסטיש און שעדלעך פאַר דער דיקטאַטור פון פּראָלעטאַריאַט". לייענט, ביטע, די לעצטע 6 ווערטער נאָך אַ מאָל: "שעדלעך פאַר דער דיקטאַטור פון פּראָלעטאַריאַט" . . . ניט מער און ניט ווייניקער ! . . .

און ס'קומט דער נאַטירלעכער רעזולטאַט! אין פיל, זינט יאָרן איינגעפונדעוועטע יידישע קינדער־גערטנער און שולן, הייבן אָן די ערשטע גרופּעס און קלאָסן, דאָס הייסט די ניי־אַנגעקומענע קינדער, צו לערנען אין דער רוסישער שפּראַך. און בלויז אין די עלטערע קלאָסן בלייבט די אונטערריכט־שפּראַך ווי פּריער — יידיש.

אַבער ווי לאַנג וועט דאָס אַנגיין? דער חשבון איז אַ פשוטער — אַזוי לאַנג ביז די עלטערע תּלמידים, וואָס מען לערנט זיי אין דער יידישער שפּראַך, וועלן ענדיקן די שול. דאָס הייסט, אַז אין עטלעכע יאָר אַרום וועט די שול, וועלכע האָט היינט בלויז איין און איינציקן רוסישן ערשטן קלאָס, ווערן בהדרגה פאַרוואַנדלט אין אַ רוסישער. און די יידישע קינדער־גערטנער, וואָס היינט האָבן זיי בלויז איין און איינציקע רוסישע גרופּע, וועלן ניט מער ווי אין אַ 2—3 יאָר אַרום פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ נאַטירלעכן רעזערוו פאַר די רוסישע ערשטע קלאָסן פון דער נעכטיקער יידישער שול.

פּונקט אזאָ זעלבער פּראָצעס פון דע־יידישיזאַציע גייט אַן און וועט ווייטער אַנגיין אין די יידישע יאַסלעס (דערצינגס אַנשטאַלטן פאַר די גאַר קלייניקע קינדער), וועלכע עקזיסטירן אין אַ גרויסער צאָל ניט בלויז ביי די יידישע קוסטאַרישע קאַאָפּעראַטיוון, נאָר אויך ביי די יידישע פאַבריקן און אפילו ביי די הויז־קאַמיטעטן ("זשילקאַפּן") — זיי וועלן

צושטעלן קינדער אויסשליסלעך פאַר די רוסישע ערשטע גרופעס פון די יידישע קינדער-
גערטנער.

ביי אונדז אין קיעוו האָט זיך דאָס אַמפּריטן און אַמבולסטן אַנטפלעקט אין די יידישע
יאָטלעס, קינדער-גערטנער און אין די מיטלשולן נומ'25, נומ'30, נומ'60 און אפילו אויפן
יידישן פּאָדאָל — אין דער מיטל־שול נומ'9.

פון די פּראָווינצער שטעט פלעגן אַנקומען אַלץ מער און מער ידיעות וועגן סקאַנדאַלן,
וואָס עלטערן מאַכן אפילו דעמאָלט, ווען עס דוכט זיך זיי בלויז, אַז די אויפנאַם-קאָמיסע
ווייל מאַכן אַ דרוק אויף זייער אויסוואַל.

כמעט אַלע מיינע חברים לעבן דעמאָלט איבער אַ שווערן מאַראַלישן קריזיס. מען
גייט אַרום מיט אַ צעבראַכן געמיט און מ'האַט מורא פאַר די... אייגענע אויספירן. אָבער
עס איז שוין קיין שום צווייפל ביי אונדז ניטאָ, אַז די צייט אַרבעט קעגן אונדז, וואָרום
אַזאַ איז דער ווילן פון דער פּאַרטיי און אַז די פּאַרטיי מאַכט דעם אַנשטעל, אַז די עלטערנס
אינטערעסן פּאַלן כלומרשט צונויף מיט אירע. פּאַמעלעך און בהדרגה דערגייט שוין צו
אונדזערע פּאַרטעמפּטע מוחות, אַז אין דער אונטערשטער שורה איז די פּאַליטיק אירע
געווענדעט קעגן די נאַציאָנאַלע אינטערעסן פון סאָוועטישן יידנטום; אַז דאָס סאָוועטיש-
יידישע שולוועזן גייט לאַנגזאַם, אָבער זיכער צום אונטערגאַנג — עס ווערט סיסטעמאַטיש
אַרויסגעריסן איין שורש זייער נאָך דעם צווייטן. שוין אין אָנהייב פון דער צווייטער
העלפט דרייסיקער יאָרן קומט די ליקוידאַציע פון די וויסנשאַפּטלעך-פּאַרשערישע סאָווע-
טיש־יידישע אַנשטאַלען. פון יאָר צו יאָר ווערט קינסטלעך איינגעשרומפן דאָ אַ יידישער
קינדער-גאַרטן, דאָרט אַ שול, דאָ אַ פּראַפּשול, אַ קלוב, אַ טעאַטער א. א. וו., א. א. וו.

צו זייער אונטערגאַנג העלפן אַקטיוו צו אַ טייל סאָוועטישע יידן און אויך מיר גופא —
ווייל מיר, ווי תמיד, פירן געהאַרכזאַם אויס, אויך דאָס מאָל, דעם צביעותדיקן באַפעל פון
דער פּאַרטיי, אַזוי ווי עס פּאַסט פאַר די סציפּלינירטע באַלשעוויקעס. אַ גאַנצע פּלעיאַדע
אַרבעטסלאָז יידישע לערער זוכט אַרבעט און די ניט־יידישע בילדונגס-אַנשטאַלען, וווּ
מ'נעמט זיי אויף, בדרך כלל, ניט גערן. און די, וועלכע באַהערשן די מלוכה־שפּראַך אין
אַניט גענוגנדיקער מאָס, זענען געצווינגען זיך איבערצוקוואַליפיצירן אין אַנדערע פּאַכן.

דאָ בעט זיך צו פּאַרלויפן אַביסל פּאַרויס און זאַגן, אַז דער ביטערער סך הכל האָט
ניט געלאָזן לאַנג וואַרטן אויף זיך: ווען די צווייטע וועלט־מלחמה האָט זיך אַנגעהויבן, איז
שוין געווען גאַנץ שיטערלעך די נעץ פון יידישע בילדונגס און קולטור — אינסטיטוציעס
און אַ טייל אַנפירער אירע פּאַרשיקט אין די לאַגערן. זעלטן ווער איז צוריק אָהיים געקומען.
אָבער דער ענדגילטיקער סוף איז פינצטערער און ביטערער, ווי אונדזער פּאַנאַזיע איז
בשעתו געווען מסוגל פּאַרויס־צו־זען ווען מיר — מיינ ניסן און איך — האָבן אין 1958 יאָר
פּאַרלאָזט דעם ראַטנפּאַרבאַנד, האָט דאָרט קיין איין יידישער קולטור־אַנשטאַלע ניט עקזיסט-
טירט און קיין איין יידישער געדרוקטער אות האָט ניט דערזען די ליכטיקע שיין.

אָבער לאַמיר צוריקגיין צו יענע יאָרן, וועגן וועלכע עס גייט אַ רייד אין דעם פרק.

דא, מיין איך, איז דער פלאץ צו זאגן, אז זינט איך האב אנגעהויבן צו שרייבן זכרונות וועגן מיין מיטבאטייליקונג אין דער סאָוועטיש-יידישער קולטור-ביונג, פיל איך אַ געפאַר, וואָס הערט ניט אויף צו לויפֿען אויף מיר, נעמלעך: אַז לייענענדיק מייענע שילדערונגען וועגן אונדזערע טונגען, זאָל דער לייענער ניט באַקומען דעם איינדרוק, אַז איך וויל ריינוואַשן זיך און אַזעלכע ווי איך.

כ׳וויל ניט און ס׳וואָלט נאָריש געווען צו ווייזן אונדזער דעמאָלטיקע ווירקלעכקייט אַזוי, אַז פֿון איין זייט איז געווען עפעס אַ העכערע ניט דערגרייכבאַרע אינסטאַנץ (וואָס איר נאָמען איז דער צ. ק. פֿון פֿאַרטיי און די נ.ק.ו.ד.), וועלכע איז שולדיק אין אַלע באַגאַנגענע פֿאַרברעכנס לגבי דעם סאָוועטישן יידנטום, און פֿון דער אַנדערער זייט — מיר, פֿאַרטייער און אומפֿאַרטיישע ייד-טוער, וועלכע זענען כלומרשט געווען די אומשולדיקע נעבעכלעך, שיער ניט קרבנות, וואָס האָבן קעגן זייער ווילן אויסגעפֿירט די באַפעלן פֿון אויבן.

וויל אין דער אמתן זעט די ווירקלעכקייט אויס אַזוי: מיר אַלע אַן אויסנאָם, פֿון גרויס ביז קליין, האָבן געטאָן איין און די זעלבע זאַך: פֿריער, אין די ערשטע יאָרן דורכגעפֿירט די קינסטלעכע עקספּאַנסיע פֿון דער יידיש-זאַציע צווישן אַ היפשער טייל באַפעלקערונג, וואָס האָט עס ניט געוואָלט, און שפּעטער, ווען די פֿאַרטיי האָט געזאָגט "סטאַפּו", האָבן מיר פֿונקט אַזוי געהאַרכזאָם זיך באַמיט דורכצופֿירן די נייע ליניע פֿון "השיבנו נאָאָד" פֿון דער פֿאַרצווייגטער בילדונגס-נעץ, וועלכע האָט זיך שוין אין אַ גרויסער מאָס געהאַט איינגעפֿונדעוועט אין דער יידישער סביבה און געהאַט אויסזוכטן ווייטער זיך צו אַנטוויקלען ביי דער געהעריקער שטיצע פֿון דעם צ.ק.

זאָל זיין אַז דאָס לעצטע — דאָס רוינירן — האָבן מיר געטאָן ניט גערן, מיט ווייטיק אין האַרצן, אָבער ס׳איז דאָך אַ פֿאַקט, אַז געטאָן האָבן מיר דאָס לגמרי אַן יעדן פֿרווו זיך אַנטקעגנצושטעלן. מיר האָבן געהאַרכזאָם מיט אייגענע הענט, שטופֿנווייז געמאַכט פֿאַרשווינדן דאָס, וואָס מיר האָבן מיט אונדזערע אייגענע הענט, ענטוואַסטיש מיט אַזוי פֿיל מסירת נפש אויפגעבויט.

פֿונקט אַזוי ווי מיר האָבן זיך פֿריער געהאַרכזאָם אָדער מיט פֿרייד געדראַפּעט באַרג אַרויף, האָבן מיר איצט אמת, מיט אַ פֿאַרקלעמט האַרץ, מיט שנעלע טריט זיך אַראַפּגעלאָזן פֿון באַרג אַלץ טיפּער און טיפּער צום תּהום.

און, כ׳האַב דאָס שוין פֿריער געזאָגט — ס׳איז גאַרניט אַזוי שווער צו קומען צום אויספֿיר, אַז עס האָט גאַר אַנדערש ניט געקענט זיין. וואָרום אַלע זענען מיר געווען דערצויגן אין דער צביעותדיקער סיסטעם פֿון דער קאָמוניסטישער פֿאַרטיי.

קיין סימן פֿון ווידערשטאַנד! קיין איין פֿאַל פֿון אַפּגעבן דעם פֿאַרטיי-בילעט איז מיר ניט באַווסט. בלויו עטלעכע זעלבסטמאַרדן פינקלען אַרויס אויפֿן פינצטערן הימל פֿון אונדזער מחנה פֿרייוויליק פֿאַרשקלאַפּטע יידיש-סאָוועטישע קולטור-בויער. היינט, אַז איך קוק פֿון דער ווייטער פֿערספעקטיוו אויף זיך און אויף אַלע מייענע חברים, זע איך נאָך עפעס: מיר זענען דאָך שוין דעמאָלט — אפילו אין די "בליענדיקע צייטן פֿון דער סאָוועטיש-יידישער קולטור" פֿאַקטיש געווען ניט בלויו פּחדנים, נייערט אויך טראַגישע געשטאַלטן, וואָס האָבן געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז זיי זענען אַבסאָלוט גליקלעך. דערצו נאָך האָבן

מיר דעם אַנשטעל געמאַכט ניט בלויז פאַר דעם פיינטלעכן יידישן דרויסן, דאָס הייסט פאַר יענער זייט מערבֿ-גרענעץ, נייערט אויך פאַר דער אייגענער יידישער באַפעלקערונג, און נאָך מער — אפילו איינער פאַרן אַנדערן האָט מען געמאַכט דעם אַנשטעל — אויב דער אַנדערער איז ניט געווען דיין לייבלעך גאַענטער, מיט וועלכן דו האָסט ניט מורא צו ריידן אַפענע אַפיקורסישע רייד.

כיוויל ביים לייענער ניט אַרויסרופן קיין רחמנות צו אונדז, ניין, חלילה! דאָס וואָלט, אגב, געווען קאַמיש און נאַריש. כיוויל נאָר פעסטשטעלן, אָז די, וועלכע האָבן אַ מאָל געהערט צו די שענסטע, ערלעכסטע פּערווענלעכקייטן האָבן, אַריינטרעטנדיק אין דער קאַמפּאַרטיי, זייער אַפט געפּרעדיקט ניט דאָס, וואָס זיי האָבן געטראַכט, דאָס הייסט — אויף פּראַסט לשון — געזאַגט ליגן. אַ טייל האָט עס געטאַן אין נאַמען פון דעם גרויסן אידעאָל, אין וועלכן זיי האָבן נאָך אַלץ געגלויבט. אַנדערע — אין נאַמען פון באַלשעוויסטישן טעוים, אָז דער ציל הייליקט אַלע מיטלען. נאָך אַנדערע — אויס מורא פאַר זייער אייגענעם לעבן און פאַרן לעבן פון זייערע גאַענטע. געווען אויך אַזעלכע, וועלכע האָבן ניט געוואָלט פאַרלירן די גוטע פּאַסטנס זייערע.

אַבער אונדזער ראַל האַלט די פאַרטיי נאָך ניט פאַר קיין פאַרענדיקטע. זי, דאַרף אונדז נאָך האָבן, דערפאַר האָט זי אונדז צוגעוואַרפן אַ ניי צוקערלעקעכל, וואָס איר נאַמען איז ביראַבדזשאַן.

קולטור-כראַניק

לזכר שלום אַשן

דעם 11טן יולי איז אין בית שלום אַש אין בתי־ים פאַרגעקומען אַן אַונט געווידמעט דעם שרייבער שלום אַש צו די 25 יאָר נאָך זיין פטירה. אינעם אַונט, אויף וועלכן ס'איז אַנוועזנד געווען שלום אַשס טאַכטער, רות שאַפּער, האָבן זיך באַטייליקט דער ראש העיר פון בתי־ים מנחם ראַטשילד און די שרייבערס מרדכי באַניז און שמעון קאַניז.

אזכרה נאָך חיים גראַדען

דעם 19טן יולי איז אין בית לייוויק אין תל־אביב פאַרגעקומען אַן אזכרה נאָך חיים גראַדען ז"ל. וועגן דעם פאַרשטאַרבענעם גרויסן דיכטער האָבן גערעדט אברהם סוצקעווער, ש. ל. שניידערמאַן און יצחק יאַנאַסאָוויטש.

אַונט געווידמעט די שאַפּונגען פֿון יצחק באַשעוויס

דעם 27טן יולי איז אין בית התפוצות אין תל־אביב פאַרגעקומען אַן אַונט, געווידמעט די שאַפּונגען פון י. זינגער־באַשעוויס. ס'זענען אַרויסגעטרעטען די שרייבערס ד"ר י. ח. בילעצקי, א. ליס און מ. באַניז.

דער אַונט איז איינגעאָרדנט געוואָרן דורך דעם בית התפוצות בשותפות מיטן וועלטראַט פאַר יידיש און יידישן קולטור.

פאר ניט אויספילן דעם פלאן ...
(פון מיינע זכרונות)

שוין 3 טעג ווי די שכנותדיקע טויט-קאמער נומער 50 איז געבליבן ליידיק. מיט יענעם טויט-פארמישפטן, וועלכע מ'האט אַוועקגענומען, האָבן מיר בשום אופן גישט געקענט אַנקניפן קיין פאַרבינדונג. וויפל מיר האָבן נישט געפרוווט סיגנאַליזירן קלאַפּנדיק צו אים דורך די ווענט — האַט גאַרנישט געהאַלפּן. ער האַט פון מאַל צו מאַל געגעבן אַ קלאַפּ אין וואַנט צו אונדז אַבער דאָס קלאַפּ זיינס האַט ניט געהאַט קיין זין. ער האַט פשוט נישט געוואוסט דעם תּפּיסה-אַלף בית. מיר האָבן נאָר געהערט זיינע אמרוניקע טריט אין קאמער, שטילע ווענדונגען צום נאָדזיראַטעל (אויפּזעער) און אייניקע באַוועגונגען.

אונדזער אינטערעס איז שטענדיק געווען, קודם כל, וויסן ווער סע זיצט און פאַר וואָס האַט ער באַקומען טויט-שטראַף? איך וויל צוגעבן אַז זעלטן האַט זיך אונדז נישט איינגעגעבן האָבן פאַרבינדונג מיט די צום טויט-פאַרמישפטע, אַבער דאָ איז ווי דער שטן וואַלט מקטרג געווען.

מיר האָבן געפרוווט געבן אַנצוהערן "אונדזערן" (אַ נאָדזיראַטעל, וואָס האַט זיך צו אונדז באַצויגן מענטשלעכער ווי אַלע איבעריקע), אַבער ער האַט זיך געמאַכט נישט הערנדיק און ווי ס'ווייזט אויס, האַט ער טאַקע נישט געקענט איבערגעבן. זיין מורא איז געווען גרויס איבערהויפט פאַר די אַרײַנגעשיקטע פּראָוואַקאַטאָרן אין קאמער, וועמען ער האַט ווינציקער געטרויט ווי אונדז — מיר די שטענדיקע "איינווינער" פון דער 51-טער קאמער. מיר האָבן זיך כּסדר אַנגעשטרענגט הערן דעם שכנס קול, ווען ער האַט זיך געווענדעט צום נאָדזיראַטעל נאָך עפּעס, אַבער אויך דאָס האַט זיך אונדז נישט איינגעגעבן, כאַטש דאָס געשפרעך צווישן זיי איז פאַרגע-קומען גישט ווייטער ווי 2—3 מעטער פון אונדזער טיר. די נאָדזיראַטעלעס האָבן שטענדיק געוואוסט, אַז מיר — "נייגעריקע" שטרענגען אַן דאָס געהער בײַ דער סאַמע טיר כּדי עפּעס צו דעהערן, כּדי כאַטש עפּעס וואָס פאַרשטיין. דער טורמע-געזעץ וועגן אַפהיטן די שטילקייט איז געווען חל אױף זיי אויך און דעריבער איז יעדער געשפרעך געווען קיים צו הערן.

העכער 2 וואָכן איז ער אַפּגעווען אין דער 50סטער טויטן-קאמער און מער ווי זיינע טריט און שטילע באַוועגונגען האָבן מיר קיין מאַל גאַרנישט געהערט. געוואוסט האָבן מיר וועגן אים, אַז ער איז אַ רויכערער און זײַן שטימע איז אַ באַסאַווע, לויט דעם ווי ער פּלעג רעדן צום נאָדזיראַטעל. דער לעצטער האַט אים כּסדר געריבן שוועבעלעך און צוגעטראָגן צום פּענצטערל כּדי ער זאָל פאַררויכערן. ווי דערמאָנט,

איז ער שטיל ביי נאכט ארויסגעפירט געווארן פון קאמער מיט 3 טעג צוריק און אזוי איז ער טאקע אוועק פון אונדז אין דער אייביקייט ...

איין מאָל אין אַונט האָבן מיר דערהערט ווי מען האָט אויפגעשלאָסן די טיר פון דער 50סטער טויטן־קאָמער און אַ נייער קרבן איז אַריינגעלאָזט געוואָרן. ס'האָבן זיך געהערט שטימען אין קאַרידאָר, דאָכט זיך שטרענגע און נישט צופרידענע.

ווי נאָר די טיר פון קאָמער האָט זיך פאַרמאַכט אַזוי, האָבן זיך אָנגעהויבן הערן שווערע טריט אין דער לענג פון דער טיר צום פענצטער און צוריק. ער איז אַרומ־געגאַנגען גיך און נערוועז ... אפשר וועט זיך אונדז דאָס מאָל אַינגעבן וויסן ווער דער קרבן איז? ביז אין די שפעטע שעהען איז דער "שפּאַציר" אָנגעגאַנגען. מיר האָבן באַשלאָסן גלייך נישט אָנקלאָפּן ביז ער וועט זיך אַ ביסל באַרויקן און טאָקע אויך אין אַ מער פּאַסיקן מאַמענט ווען "אונדזערער" וועט היינט קומען דיזשורירן אָדער ביי אַנדערע אומשטענדן. ביי אונדז איז שוין געווען אַינגעפירט, אַז ווען מען דאַרף זיך אַדורכקלאָפּן איז בעסער דאָס טון ביי טאָג ווען דער רעש אין גאַס אָדער אין אונדזער קאַרידאָר ווענדן אָפּ דעם נאַדזיראַטעל (איבערהויפט אין דער צייט פון צעטיילן דאָס עסן, ווען ער מוז בייזיין ביי די דערווייטערטע פון אונדז קאָמערן). דאָן שטעלן זיך צו דער טיר 2 פּערזאָן און הערן זיך צו צום גערויש פון קאַרידאָר און פּאַלגן נאָך די באַוועגונגען פון נאַדזיראַטעל און אויב ער געפינט זיך שוין אין צווייטן עק פון קאַרידאָר — דאָן דערלאָנגען די "וועכטער" אַ סיגנאַל מיטן פינגער און איך מאַך דעם "אַרויסרוף" (דאָס איז די ערשטע פּראָבע) און אויב ער ענטפּערט מיט אַ קלאָפּ, וואָס באַטייט — "פאַרשטאַנען, איך הער אייך" איז אַ סימן אַז ער ווייסט די תּפּיסה־שפּראַך און דער קאָנטאַקט איז אָנגעבונדן און דאָן בלייבט זוכן אַ געלעגנהייט צום איבערקלאָפּן זיך ביי פּאַסיקע אומשטענדן. אין אַזעלכע פּאַלן זענען ביידע צדדים אין שטענדיקער גרייטקייט, וואַרטנדיק אויפן קלאָפּ ביי דער ערשטער געלעגנהייט.

ווי ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן האָט אונדזער אומבאַקאַנטער שכן פון דער 50סטער אַרויסגעוויזן מער אומגעדולד ווי מיר און געפרווט כּסדר אונדז אַרויסרופּן, נישט רעכענענדיק זיך מיט דער צייט און דווקא דאָן ווען מיר האָבן אים נישט געקענט ענטפּערן (ווי אַ "נייעם" זענען אים נאָך נישט באַוווּסט געווען די אומשטענדן, און אפשר איז אים יאָ באַוווּסט געווען ווי אַ "געניטן" אָבער נישט געווסט אַז מיר זענען שכנים נישט קיין פאַרמישטע צום טויט דערווייל און טאָקע דאָס, וואָס ער קען זיך דערלויבן — קענען מיר נישט). מיר האָבן אים שטילערהייט געגעבן אַן ענטפּער, אַז ער זאָל וואַרטן נאָר אונדזער אַרויסרוף און אַליין נישט קלאָפּן. אין אַ גינסטיקן מאַמענט אין עטלעכע שעה אַרום, אָנגעמענדיק אַלע פאַרויס־געזענע שריט, האָבן מיר געמאַכט דעם אַרויסרוף שטעלנדיק די ערשטע פּראָגע ווער ער איז, און מיר האָבן גלייך באַקומען אַן ענטפּער :

— מיין נאָמען איז יעפּימענאָ. מיט 2 טעג צוריק באַקומען טויט־שטראַף, ווער זענט איר? — האָט ער ווייטער געפרעגט.

— מיר זענען נאך אויף אויספארשונג, אבער מיר אינטערעסירן זיך מיט אייער גורל ווי מיטן גורל פון אלע די, וואס פאלן אריין אהער.
מיר האבן געמוזט מאכן אן איבערייס. דער נאדזיראטעל האט, ווייזט אויס, עפעס דערשנאפט און זיך אנגעהויבן דערנענטערן צו אונדזער טיר. דאס האט אונדזער שכן מסתמא אויך דעהערט און פארשטאנען אן אונדזער מורא איז גרעסער פון זיינער.

דער פאמיליען-נאמען יעפמענקא האט אונדז דערווייל גארנישט געגעבן אויף מאכן וועלכע ס'איז אויספירן. דער פאמיליען-נאמען איז אן אוקראינישער און איז זייער פארשפרייט, און דאך האט יעדער פון אונדז געמאכט אן איבערויכט צי איז צווישן זיינע פריינד און באקאנטע, וואס איז מעגלעך צוגענומען געווארן, פאראן עמעצער מיט אזא פאמיליע.

ווי נאר איך האב דעהערט דעם נאמען האב איך זיך גלייך דערמאנט דעם באקאנטן יעפמענקא פון סאוואכא "באטראק" — פעטריקאווסקער ראיאן (30 קילאָ-מעטער פון אונדז) ווהיין איך בין אפט געפארן אין קאמאנדירונג און וועלכער איז געווען אן אויסערגעוויינלעכער שיכור און איז צוגעצויגן געווארן צו פאראנטווארט-לעכקייט דורך דער מיליץ פאר אננעמען ארבעטער אין סאוואכא נישט גענוג "דורכ-קאטראָלירטע", וועלכע זענען בשעת אן אַבלאווע ביז נאכט דורך מיליץ און נקוויד געפינען געווארן (פונקט איז דער צייט בין איך אין סאוואכא געווען). מיר האט זיך אויסגעוויזן אן דאס איז זיכער דער זעלבער יעפמענקא. אבער פאר וואס קומט אים טויט-שטראף ?

איך האב זיך געטיילט מיט די קאמער-חברים וועגן דעם, געהאט א מיינונגס-אויסטויש, אבער אויך אנדערע האבן געהאט צווישן זייערע באקאנטע דעם זעלבן פאמיליען-נאמען וועגן וועלכע מ'האט געקענט קלערן אן דאס איז איינער פון זיי. די אומשטענדן האבן די נאכט שוין מער נישט דערלויבט איבערקלאפן זיך און ס'איז אויסגעקומען מיט אומגעדולד ווארטן א צווייטע געלעגנהייט.

ווי איך האב שוין אונטערגעשטראכן איז אין הלכות אויפכאפן דעם תפיסה-אלף-בית בין איך געווען מער בקי פון אנדערע (דאס האט מיר אויסגעלערנט אַלעקסאַנדר געאָרגיעוויטש סאַבאַוואָסקי — א פאַרמישפּטער אינזשענער אין 1928 יאָר אויפן פּראָצעס פון די אַזוי גערופענע "קוילן-גרובן שעדיקער" אונטערן נאמען "שאכטינסקאיע דעלא" אויף 10 יאָר תפיסה. נאכן אַפּוּזיין דעם טערמין האט מען אים איצטער נאך אַ מאָל צוגענומען און זיצט איצטער מיט אונדז אין קאמער). דעריבער בין איך געווען אין אונדזער קאמער סיי דער אויפנעמער און סיי דער איבערגעבער פון אלע גניעסן. געהערט האב איך פיל מאָל מיט דער הילף פון אן עמאַל-טעפעלע דאן ווען מען האט געדאַרפט אויפנעמען פון ווייטערע קאמערן.

מיט אומגעדולד האבן מיר געווארט די מעגלעכקייט ממשיך זיין אונדזער איבערגעריסענעם געשפרעד. איך בין זיכער געווען אן דאס איז מיין יעפמענקא און אן טויט-שטראף האט ער באקומען פאר אן אנדער חטא. איך בין געווען גרייט שטעלן אים די ערשטע פראגע צי איז ער פון סאוואכא "באטראק". ווען די מעגלעכ-

קייט האט זיך סוף סוף באוויזן איז דאס טאקע געווען מיין ערשטע פראגע, צי ער איז פון "באטראק" ?

— גיין — האט ער געענטפערט — איך בין פון דער שטאט סינעלניקאווע (40 קילאמעטער פון אונדזער שטאט מיט א גרויסן אייזנבאן-קנאפ).

— פאר וואס האט איר באקומען טויט-שטראף ?

— פאר נישט אויספילן דעם פלאן.

— אזעלכעס האבן מיר נאך נישט געהערט. דערקלערט אונדז דייטלעכער וואס

פאר א פאך האט איר און ווו האט איר געארבעט ?

— איך בין אן אלטער טשעקיסט און אלע יארן געארבעט אין די זיכערהייטס-ארגאנען און אויך איצטער האב איך געארבעט אלס שעף פון סינעלניקאווע נקווד-אפטייל און אלס אזעלכן האט מען מיר ארעסטירט און פארמשפט צו טויט-שטראף. מיר זענען ממש איבערראשט געווארן פון זיין ענטפער. וואס איז דאס ? וואס קען דאס באדייטן ? צי איז דאס אמת אז אויך "זיי" נעמט מען ? און דאס איז טאקע געווארן א טעמע צום באהאנדלען.

אויב דאס איז אמת — האבן מיר געטראכט — איז עס דאך א פאקט פון אן אויסערגעוויינלעכער באדייטונג. אבער צי זאגט ער טאקע אמת ?

מיר האבן זיך תיכף באמיט דורך די באהייזונגס-באטארייעס איבערגעבן אין אנדערע קאמערן און אויך איבערגעבן די ידיעה אין דורכגאנגס-צימער-וואקזאל". נאך דעם איז דאס געווארן א טעמע פאר דער גאנצער תפיסה.

איך וויל צוגעבן אז דאס איז געווען אין מיטן חודש נאוועמבער גלייך נאכן 20-טן געבורטס-טאג פון דער אקטאבער-רעוואלוציע און נאכן שוין דערמאנטן באזוך ביי אונדז פונעם געהילפט-פראקוראר פון ראטנפארבאנד — ראגינסקי ימ"ש און מיר האבן שוין דעמאלט נישט נאר געוואוסט, נאר אויך געפילט וואס הייסט א "פלאן" אין די באדינגונגען פון נקווד און דאך האבן מיר באשלאסן נישט וויסנדיק מאכן זיך און ביים נאנטן ארויסרוף פרעגן ביי יעפמענקא וואס פאר א שייכות האט צו אים א וועלכער ס'איז פלאן און וואס פאר א "פראדוקציע" האט ער פלא-גירט ? מיר האבן אים וועגן דעם אנגעפרעגט. ס'האט זיך געפילט אין דעם אומבא-קאנטן יעפמענקא, אז ער איז גרייט אלץ "ארויפלייגן אויפן טיש" און דערציילן פאר זיין טויט וואס מער און אלץ וואס האט אים "געקוועטשט". אבער די שטרענגע באגרענעצטקייט פון דורכקלאפן זיך האט פיל געשטערט און דאן האט ער אונדז געענטפערט קאנקרעט, אז ער האט נישט אויסגעפילט דעם פלאן פון ארעסטירן די צאל "פאלקס-פיינט", וואס איז "פארפלאגירט" געווען פארן סינעלניקאווער ראיאן. א דאנק — איז ער ממשיך — דער געקומענער פראסטיוטסקע (געמיינט ראגינסקי) פון מאסקווע, איז ער צוגעצויגן געווארן צו פאראנטווארטלעכקייט מיט נאך 2 שעה פון אנדערע ראיאנען, וואס האבן אויך געטיילט מיט אים די זעלבע שטראף.

ווען מיר האבן ביים ווייטערדיקן איבערקלאפן זיך געבעטן דערקלערן וואס קומט פאר אויף דער "פרייער גאס" און ווי אזוי דארף מען פארשטיין די שרעקלעכע

סיטואציע לויט זיין מיינונג ווי אַ שעה פון אַ ראַיאָן גקווד-אַפטיילונג — האָט ער געבעטן אַנטשולדיקונג פאַרן גראַבן אויסדריק און געענטפערט מיט פאַלגנדיקע ווערטער :

קאַראַוואַ מעטשאַט / ביק רעוויאַט / קטאַ קאַוואַ יעביאַט /
סאַם טשאַרט נייע ראַזבעריאַט.

אין 2 טעג אַרום איז ער ביי נאַכט אַרויסגעפירט געוואָרן פון זיין קאַמער. ווען איך האָב זיך אומגעקערט צוריק אַהיים נאַכן אַפּזיצן מיין טערמין — בין איך ספּעציעל צוגעפאַרן קיין סינעלניקאַוואַ און זיך אינטערעסירט וועגן דער פּערזענלעכקייט. צום באַדויערן האָב איך קיינעם פון זיין משפּחה נישט געפונען ווייל זיי זענען אַרויסגעפאַרן. וועגן יעפּימענקאַ האָט מען מיר דערציילט, אַז ער האָט זיך געפירט אין זיין אַמט אַ ביסל איינגעהאַלטענער אין פאַרגלייך מיט אַנדערע שפּען פון דערבייקע ראַיאָנען און דאַס האָט, ווייזט אויס, געהאַט אַ השפּעה אין יענער צייט און אים דערפירט צום פּסק פון טויט-שטראַף.

נאַוועמבער 1937 ב.ש.

אַן אַוונט לכּבוד דעם שרייבער מאיר יעלין

צום דערשיינען פון זיין בוך "די מיראַזשן פון דעם אַמאַק-לויפּער אַסקאַר גריק", איז פאַרגעקומען אין חיפה, אין פעוונזער-זאַל, אַרגאַניזירט פון "אַרבעטער-רינג" צוואַמען מיט דער יידישער קולטור-געזעלשאַפּט און חיפה'ר שרייבער-גרופּע. נאָך דעם דערעפּענונגס-וואַרט פון מ. קראַשניץ, האָט וועגן דעם שרייבער און זיין שאַפּן רעפּערירט אדם שטיינ-ברעכער, און דער מחבר האָט געלייענט אייניקע דערציילונגען פון זיין בוך. אין קינסטלע-רישן טייל איז אויפגעטראַטן די זינגערין זשעני קעסלער.

זונטיק דעם 30טן מאַי איז פאַרגעקומען אין זעלבן-קלוב אַן אַוונט געווידמעט די שאַפּונגען פון יצחק מרזו. עס האָט רעפּערירט וועגן אים י. גינת, און פון זיינע שאַפּונגען האָט געלייענט ישראל פענסטער.

סע בלענדן אויף אין מיין זכרון

1. די שווארצע צעטלען ...

עס איז מיר שוין געגאנגען דאס זיבעצנטע יאר. ס'וואלט געוויס געווען גוט אַנצוקומען לערנען זיך אין איינער פון די פראפעסיאנעל-טעכנישע שולן, וועלכע האבן זיך דאן גענומען גרינדן, למשל, אין דער מעטאליסטן-שול, אדער האלץ-באָארבעטונג-שול. נאָר איך בין ניט געווען זיכער אין זיך, ניט מיט מיין שלעכטער ראייה און ניט מיט מייןע "ליימענע הענט", דערצו בין איך געווען, ווי מיין מאַמע פלעגט מיך רופן "אַ גרינער טויז" — דאָר און קוואַר. אָבער אויסער דעם זענען געווען נאָך וויכטיקערע מגיעות; אין די דאָזיקע פראָפטעכשולן און אין אַנדערע טעכניקומס האַט מען אין דער ערשטער ריי צוגענומען די קינדער פון אַרבעטער און מיין סאַציאַלע לאַגע איז געווען ניט אַזאַ געהויבענע. דאָס וואָס איך האָב יאָ געהאַט אַ שטיקל יחוס איז דאָס, וואָס איך בין אַ קאַמסאַמאַליעץ, האָב איך אָבער וועגן דעם צו הויך ריידן ניט געקאַנט און דער באַדן אונטער מייןע פיס איז געווען אַ גאַנץ וואַקלענדיקער. אַ שטענדיקע מורא האָט געלויפערט איבער מיר, און כאַטש עס איז שוין אַ פאַר יאָר געווען אַוועק, זינט מיין מאַמע האָט איר קלייטל אויפן מאַרק צוגעשלאָסן. די ליידיקע פלעשער, די הילצערנע קאַלירטע פויערשע לעפל און די עטלעכע פונט הייוון, האָבן בשום אופן ניט געקענט ברענגען אַזוי פיל רווח, עס זאָל קלעקן אויף אויסצוהאַלטן די גרויסע שטייערן, וואָס דער "פינאַטדעל" האָט אויף דער מאַמען אַרויפגעלייגט. זי האָט זיך נאָך אין משך פון אַ יאָר צייט געראַנגלט, געמאַטערט און איז געצוונגען געווען דעם פאַטענט אויף צו האַלטן דאָס כמעט פוסטע געבענדיק קרעמל צוריק אַפצוגעבן דעם "פינאַטדעל". אָבער איר שם פון אַ קרעמערקע פון אַ "ניע טרודאַוואַי עלעמענט" — אַט די סאַציאַל-מיאוסע זוואַניע איז ביי איר פאַרבליבן און ווי אַ שענדלעכע צרעת פאַרשפרייט זיך איבער אונדזער משפּחה. און ווען מען האָט אויף אַלע פאַרקאַנעס און פלויסן פון וויטעבסק פונאַנדערגעקלעפט די "שוואַרצע צעטלען" פון די "לישענצעס", בין איך און מיין מאַמע געווען אין איינע ציטערנישן, כאַטש מיר האָבן וועגן דעם צווישן זיך ניט גערעדט, נאָר אין אונדזער ביידנס בליקן איז דער אומרו געוואַקסן ... מיין שוועסטער פריידל, וואָס איז פון מיר יינגער געווען אויף אַ יאָר, האָט די מאַמע באַצייטנס אַוועקגעשיקט קיין לענינגראַד, ווייטער פון דער "מגיפה" צו איר שוועסטער, צו דער מומע ציליען. פריידלען האָט מען מיטגעגעבן מיט זיך אַ נאַטאַריאַלע קאַפּיע פון אונדזער טאַטנס איבערגעבליבענעם פאַס, נאָך

פון פאר דער רעוואָלוציע. דאָרט איז שוואַרץ אויף ווייס געווען פאַרשריבן : אַ שירעם-מאַכער, אַ בעל-מלאכה. דאָס האָט געלאָזט זיך אויסטייטשן — "קוסטאַר-אַדינאַטשאַן", קיין אַרבעטער ניט געהאַלטן. דאָס איז שוין אין דעמאָליטיקער געפער-לעכער צייט געווען אַ שטיקל ישׁ און פון דער ווייטן אין לענינגראַד, איז געווען אַ מעגלעכקייט (אויב קיינער וועט ניט מסרן) דער מאַמעס קרעמל צו "פאַר-גייטשן"...

אַ דאָנק דער מומע ציליע און מיט מיין טאַטנס פאַס פון פאַר דער רעוואָלוציע, האָט זיך מיין שוועסטער פריידלען איינגעגעבן אַנצוקומען לערנען אין אַ מעדיצי-נישער שול. אין גיכן האָט זי נאָך חתונה געהאַט פאַר אַ זון פון אַ וויטעבסקער שוסטער און דער "פראַלעטאַרסקער יחוס" איז אין פולן גלאַנץ, אַריבער אויך, גאַט-צו-דאָנקען, צו איר. און פאַר מיר איז דער ענין פון "ניע טרודאַוואַי עלעמענט" געבליבן און מיר געדראַט. מע האָט געוווּסט, אַז מיר זענען גרויסע קבצנים, אָבער אַ קראַם מיט אַ פאַטענט פונעם צווייטן "ראַזריאַד" האָט מיין מאַמע יאָ געהאַלטן און אַזאַ אַ פאַטענט גיט דעם שיינעם נאָמען "לישעניעץ", וועלכער גייט מעכאַניש איבער אויך אויף מיר און מאַכט פאַר מיר צוגעשלאָסן "טיר און טויער" פון יעטועדן לערן-אַנשטאַלט, כאַטש שרייב-חוקים. און ביי אַזאַ אומגעבונג איז מיין טאַטנס פאַס מיטן "אָנאַטאַשני מאַסטער" געווען פאַר מיר ווייט ניט קיין גענוגדיקע שוץ. טיף אין האַרצן האָב איך גוט געפילט די גרויסע עוולה און אומרעכט, ווייל וואָס איז מיין מאַמע שולדיק, וואָס נאָכן פאַטערס טויט האָט זי געדאַרפט זען זיך צו ראַטעווען און עפעס טאָן, כדי צו קאַרמענען פיר קינדער. אין די ווינטערדיקע זאַווערוכעס און פרעסט פלעגט זי פון באַגינען ביז שפעט אין אָונט אָפּשטיין אויף דער קעלט אַ פאַרקאַלייעטע מיטן פייער-טעפל אין די הענט, כדי עפעס צו פאַרדינען, מיר, די קינדער, זאַלן ניט הונגערן און האָבן אַ פאַר שיכלעך, צי שטיוועלעך אויף ווינטער. נאָר וועמען וועסטו גיין דערקלערן וועגן דעם? איך פלעג עס שטיקן אין זיך, פאַרטייען פון זיך אליין...

האַב איך אָבער געהאַט מוזל — מיין מאַמעס פאַטענט אויף איר קרעמל איז געווען אויף דער פאַמיליע פון מיין שטיף-פאַטער — מיין מאַמע איז שוין אין אַלע דאָקומענטן געווען כּייניגע און מיט דעם האָט מיך מיין טייערע מאַמע, ווי זי וואָלט עס פאַרויסגעזען אין יענער ביטערע צייט, געראַטעוועט; ווען איך בין צו צו איינעם פון די פּלויטן אויף אַ זייטיק געסל און זיך אַרומגעקוקט צי קיינער זעט גיט, אויף די שפיץ פינגער מיט אַ מוראדיקער האַרץ-קלאַפעניש, גענומען גישטערן אין די "שוואַרצע צעטלען", האָב איך זיך באַלד אָנגעשטויסן אויף — כּייניגע אסתר-בראַכאַ מייעראָווע... איז מיר עטוואָס לייכטער געוואָרן — מיין פאַמיליע איז ניטאָ, דער הימל איז נאָך אויף דער ערד ניט געפאַלן... און ס'איז געבליבן, אַז איך זאַל די דאָקומענטן אָנגעבן אינעם יידישן פעדאַגאָגישן טעכניקום.

א. ראַזנצווייג, וואָס איז געווען דער לערער פון יידיש אין דער גיט-פּולער מיטל-שול איז איינצייטיק געווען אויך דער לערער פון יידישער ליטעראַטור און

שפראך אין טעכניקום און ער האט מיך אלס יונגן צוזאנגנדיקן יידישן פאעט רעקאמענדירט פאר דער אויפנעם-קאמיסיע.

און איך בין געווארן א סטודענט פונעם ערשטן קורס פונעם וויטעבסקער יידישן פעדאגאגישן טעכניקום, אבער אן א סטיפענדיע.

איך האב זיך געלערנט און געמוטשעט זיך, אויסצוהאלטן מיר, איז מיין מאמען געווארן שווער, אויסער מיר איז געוועזן מיין אכטיאריקע שוועסטערקע, א קראנקס אויף געלענק-רעוומאטיזם. דעם שטיף-פאטער האט מען פון דער ארבעט אראפ-גענומען, פארקירצט, עס איז דאן אין שטאט געווען א גרויסע ארבעטסלאזיקייט. ער איז געווען אן אנגעשטעלטער אויף א היגן לעדער-זאוואד, און מיט גרויס מי האט זיך אים איינגעגעבן איינצוארדענען פאר א נאכט-שומר, אזוי ארום, איז אין שטוב געווען ניט פויגלידיק. א שטיקל נחמה האב איך געהאט פון דעם, וואס גראד דאן האט מען אין דער מינסקער צייטונג "אקטיאבער" אפגעדרוקט מייעע לידער און איך האב אויך דעביוטירט מיט דריי לידער אינעם מינסקער ליטערארישן זשורנאל "שטערן". איך האב באקומען א דערמונטערנדיקן קארטל פון איזי כאריק, און מיין ערשטן "סאלידן" ליטערארישן האנאראר — 10 רובל, פאר וועלכע איך האב זיך געקויפט מיין ערשטע קגיה — א פאר שטארקע שוויאטענע הויזן מיט א שיינעם שמאלן לעדערנעם רימענדל.

אנהויב 1929טן יאר האב איך שוין דערפילט, באשיינפערלעך, אז איך בין אן "אבוזע" אין דער היים און פאר מיין מאמען — א פיין: זי דארף מיר געבן, וואס צו עסן און ס'איז ניטא וואס. און ס'איז געווען נאך א טיפע, מייעע א פערזענלעכע סיבה, פארוואס איך האב געמוזט פארלאזן מיין מאמעס הויז — איך האב אין פעדאגאגישן טעכניקום, שוין אויף דעם ערשטן קורס מיטן גאנצן הארצן ליב באקומען א סטודענטקע — א מאליעווער מיידל — חיה'לע מעטריק. מיין ערשטע ליכטיקע ליבע... נאר מיין ביטערע אויסזיכטלאזיקייט און ניט זיכערקייט אין דעמלטיקן ארום, האט מיר ניט געגעבן קיין מאראלע רעכט, איך זאל מיט איר חתונה האבן און איך האב פארשטאנען, אז איך מוז זיך מיט איר, ווי דאס זאל מיר ניט וויי טאן, צעשיידן. איך האב געפילט, אז מיט מיין צוגעבונדנקייט צו איר, וועל איך איר בלויז שטערן אינעם לערנען און אין אלץ, חוץ דעם האט מיך נאך געפיניקט א געדאנק, אז עס וועט זיך געפינען אן אנדערער, א שטארקערער פון מיר, אן איינגעפונדעוועטער אין לעבן און ער וועט מיר, גיך ארויסשטויסן פון איר הארצן. אט דער געדאנק אליין האט מיך ניט געלאזט צורו און געטריבן פון מיין היים-שטאט. און נאכן פארענדיקן דעם צווייטן קורס פונעם פעדאגאגישן-טעכניקום בין איך אין די צוויי-דריי זומערדיקע קאניקול-חדשים געווען אויף שווארצער ארבעט — געשלעפט טאטשקעס זאמד און שטיינער בני דעם בויען דעם נייעם גרויסן בריק איבער דער מערב-דווינע. איך האב צונויפגעקליבן אויף א באן-בילעט און אויף צידה לדרך. און מיט צוויי ראזענצווייגס רעקאמענדיר-בריוו — איין בריוו צו דוד האפשטיינען און דער צווייטער בריוו — צו איציק קיפניסן, האט מיר, מיין טייערע מאמע, סוף אויגוסט פונעם 1929טן יאר באגלייט אויפן וויטעבסקער וואקזאל צום

באן אויף קיעוו. אט אזעלכע שורות האבן זיך דאן ארויסגעריסן פון מיין הארצן,
ערב מיין פארלאזן וויטעבסק :

מיין היים איז א גרויע,
ווי דער הימל דער גרויער,
מיין היים האט א הויפל
און דאס הויפל א טויער
און דער טויער איז נידעריק,
בין איך אויכעט נישט הויך.
וואס קאפעט דער רעגן,
וואס מישט ער זיך אויך ? —
אזוי, צי אזוי,
נאר איך וועל באַלד אליין,
אוועקגיין, אנטלויפן,
פארלאזן מיין היים ...

2. אין א קיעווער פריילינג-טאָג ...

געדענק איך, ווי אזוי איך בין אין א קיעווער פריילינג-טאָג, א צוואנציק-יאַריקער —
הויט און ביין — (איך בין דאן שטענדיק אַרומגעגאַנגען אַ הונגעריקער, די פיר
הונדערט גראַם ברויט, וואָס איך פלעג אין דער פרי באַקומען, אין ברויט-קראַם
לויטן טאַלאַן-נומער פון מיין ברויט-ביכל, פלעג איך, ניט קענען זיך איינהאַלטן,
איינשלינגען, לויפנדיק צו מיין סטודענטישער צוזאַמענוווינונג אויף קרעסטשאַטיק 12,
וואָס האָט זיך געפונען אַ הונדערט טריט פון דער ברויט-קראַם) מיט אויפגעצייטער-
טער פרייד און מיט מיין נאַר וואָס דערשינענעם ביכל אין האַנט ווי דאָס לעבן
טייער אַריבערגעטראַטן די שוועל פון דוד האַפּשטיינס דירה, ווען איך האָב אין
זיין צימער דערזען די אַפענע שאַפּע אַ פּול-פּולע מיט ביכער, יעדעס בוך איז ענג,
צונויפגעקוועטשט געשטאַנען אַקסל צו אַקסל, האָב איך זיך דערפילט, ווי שולדיק,
איך האָב שעמעוודיק אַ קוק געטאַן אויף דוד האַפּשטיינען ...

נאַר דוד האַפּשטיין האָט מיט זיין קלוגן העלן שמייכל, באַטראַכט מיין ביכל
מיט דער רויט-ווייסער הילע, זאַרגזאַם, פאַטערלעך, באַרויקט מיך :

— נישקאַשע, נישקאַשע, ס'וועט זיך געפינען אַן אַרט, נאַר איידער וואָס ווען ...
און דער "איידער וואָס ווען" איז געווען — אַ זיסע גלאַז טיי מיט אַ לוסטע ברויט
מיט פוטער. אין יענער וויסטער שווערער צייט פון דער ערשטער "פּיאַטילעטקע"
אויף אוקראַינע, איז דאָס געווען דער שענסטער כיבוד, באַזונדערש פאַר מיר, דעם
אויסגעמאַרעטן, אויסגעצערטן סטודענט פונעם יידישן אַפטייל ביים קיעווער אינסטי-
טוט פאַר פאַלקס-בילדונג.

... און ווידער בלענדן אויף אין מיין זכרון, ווי בליצן ווייטע שטומע אסאך ציאציעס. און איך ווייס נישט ווו, צו וועלכן ווינקל פון מינע, ווי בארג-ארץ צונויפגעפרעסטע יארן צושטעלן, צודריקן מיין זיכרון-עגבער, מיין זכרונות-דרייעל. (אין דעם דאזיקן מאמענט, ווען איך שרייב די ווערטער — "צושטעלן", "צודריקן", דערמאן איך מיר, ווי אזוי מיין "סליעדאָואַטעל" (אויספאַרשער) אַזירסקי, ימח-שמו וזכרו, פון דער כאַבאַראָוסקער מג.ב. האָט אין איינעם פון זיינע פילצאָליקע "דאַפּראָסן" אַ זייגער דריי ביי נאַכט, ריכטיקער שוין, דריי פאַר טאַג — די פאַרהערן פלעגן גיין דורך די נעכט — פלוצלונג מיך מיט דער האַנט צוגעדריקט אין ווינקל צו דער וואַנט און מיטן ווייז-פינגער מיר אַ שטויס געטאַן ביז ווייטיק אין מיין שטערן, איך האָב זיך אַזש אַ וואַקל געטאַן אויף מיין פּראָטעז: עך, ווען איך ווייס, וואָס ביי דיר טוט זיך דאַרטן...")

אַ יעדער יאַר, יעדער חודש, יעדער טאַג איז נישט לייכט צו רירן פון אַרט, פּונאַנדערשאַקלען, אַפּצוגלידערן — אַלץ איז דורכאויס, אַרומגעוואַקסן, דורכגע- קנאַכט מיט מאַרר, בלוט און פלייש און אין יעדעס קעמערל, אַדערל, טיאַכקעט מיין נשמה.

אַ שיינע מתנה צום יאַר תשמ"ג

אַ שיינע מתנה האָבן מיר באַקומען אין רעדאַקציע ביים שליסן דעם 14טן נומער פון אונדזער אויסגאַבע און מיר גלייבן, אַז דאָס איז אויך אַ ווערטפולע מתנה פאַר די טרייע לייענער און ליבהאַבער פון אונדזער יידיש-ייצירה.

"קאַנאַדער יידישער זאַמלבוך" אזוי הייסט דער זייער פיין אַרויסגעגעבענער סך הכל-בוך פון נאַציאָנאַלן יידיש קאַמיטעט ביים קאַנאַדער יידישן קאַנגרעס (מאַנטרעאַל, תשמ"ב — 1982) רעדאַקטאָרן: יעקב זיפער און חיים שפּילבערג.

ביי די 50 מחברים זענען באַטייליקט אין אַט דער זאַמלונג מיט זייערע עסייען, לידער און פּאָעמעס, דערציילונגען, פאַרשאַרבעטן וועגן קאַנאַדער קהילה-לעבן און אויך "אין גוטע דערמאַנונגען".

670 זייטן אַנטהאַלט דאָס זאַמלבוך (אַהער דאַרף מען צורעכענען 172 זייטן אויף ענגליש און פּראַנצויזיש — בעיקר פאַרשאַרבעט און אינפּאַרמאַציע ווי אויך איבערזעצטע אויף פּראַנצויזיש לידער פון די דיכטער י. י. סינאַל, רחל קאַרן, מלך ראַזוויטש און שלום שטערן. מיר גלויבן אַז דער לייענער וועט גרויס הנאה האָבן פון דער ריכער שפּערישקייט פון קאַנאַדער יידישן ישוב.

איזבאָן (איזביצקי) שמואל

געבוירן אין יאָר 1905, גאָסטינין (פוילן). געלערנט אין חדרים און אין אַ העברעישער גימנאָזיע. אין 1921 געפאָרן צוזאַמען מיט די עלטערן קיין ארץ-ישראל. זינט 1937 — אין אַמעריקע.

אין יאָר 1925 דעביוטירט מיט אַ דערציילונג "אַלאָס צאָרן", זינט דעמלט פאַרעפנטלעכט דערציילונגען און ליטעראַרישע אָפּהאַנדלונגען אין די וויכטיקסטע יידישע צייטונגען און זשורנאַלן פון אייראָפּע, אַמעריקע, ארץ-ישראל. מיטגעאַרבעט אויך אין דער העברעישער פּעריאָדיק. מיטערעדאַקטירט די פּעריאָדישע אויסגאַבעס "אינס", "צוויי", "צווישן צוויי און דריי", "פיר". צוזאַמען מיט יעקב שטאַל און י"צ שאַרגעל רעדאַקטירט די ליטעראַרישע זאַמלונגען "שטאַמען". זינט 1943 — מיטאַרבעטער פון "מאַרגן-זשורנאַל", שפּעטער — פון "טאַג". דרוקט ראַמאַנען, אַרטיקלען, רעפּאָרטאַזשן. אין 1947 געפאָרן מיט אומלעגאַלע עולים קיין ארץ-ישראל.

אין די שאַפונגען ביי ש. איזבאָן פאַרנעמט אַ בכבודיק פּלאַץ די ישראל-טעמאַטיק. אין בוך-פּאַרם: מאַסן (ראַמאַן) ווילנע, 1929; נאַכן שטורעם (דערציילונגען) וואַרשע, 1929; קווער (ראַמאַן) ווילנע, 1936; אויף רישטאַוואַניעס (דערציילונגען) וואַרשע, 1936; צווישן הונדערט טויערן (דערציילונגען) ניו-יאָרק, 1942 (אויף העברעיש איבערזעצט פון מ. ליפּסאָן); אימלענאַלע יידן שפּאַלטן ימען (רעפּאָרטאַזשן) ב-איירעס 1948 (איבערזעצט אויף העברעיש, ענגליש און שפּאַניש); פּאַמיליע קאַרפּ (ראַמאַן, 2 בענד) ב-איירעס, 1949; די שטאַט פון צאָרן (ניו-יאָרקער דערציילונגען) מאַנטעווידעאַ, 1955; די קעניגין איזאַבּעל (היסטאָרישער ראַמאַן) ב-איירעס, 1966; די שפּעטע יורשים (ראַמאַן) ב-איירעס, 1955; יריחו (היסטאָרישער ראַמאַן) ב-איירעס "יידבוך", 1966; אַ וואַלפּיש אין יפו (דערציילונגען) תּל-אַביב, פּאַרלאַג י.ל. פּרץ 1980. פּסעוודאָנימען: ש. אַלף, ד. קראַנץ, ד"ר לעאַן טורנער, א. פייערמאַן, ש. אהל, ש. לאַקס, נ. תּנחום.

שמערוק, חנא

געבוירן אין יאר 1921 (וואַרשע). שטודירט געשיכטע, ליטעראַטור און כללי־יידישע לימודים אין וואַרשעווער אוניווערסיטעט. פון 1939 ביז 1949 — פליט אין ס"פ, שפעטער געלעבט אין שטוטגאַרטער פליטים־לאַגער (דייטשלאַנד). אין 1949 געקומען קיין ישראל; ביז 1961 שטודירט אין העברעישן אוניווערסיטעט אין ירושלים, וווּ פאַרטיידיקט זיין דאַקטאָר־דיסטערטאַציע וועגן יידישע לאַנדווירטשאַפטלעכע קאָלאָניעס אין סאַוו. וויסרוסלאַנד פאַר די יאָרן 1918—1932.

פון 1961 ביז 1970 — לעקטאָר און פון 1970 — פּראָפּעסאָר און לייטער פון יידיש־פּאַקולטעט אין זעלבן העברעישן אוניווערסיטעט. ש. איז אויך טעטיק אַלס גאַסט־פּראָפּעסאָר פון יידישער ליטעראַטור אין די אוניווערסיטעטן — חיפה, קאָלומביע, אַקספּאָרד און אין ניו־יאָרקער יוואַצענטער. באַטייליקט מיט פּילצאָליקע פּאַרשאַרבעטן אין פּאַרשידענע וויסנשאַפטלעכע און ליטעראַרישע אויסגאַבעס אויף יידיש, העברעיִש און ענגליש.

צווישן די פּיל פּאַרעפּנטלעכטע ביכער, אַקאַדעמישע פּובליקאַציעס, שטודיעס: אַ שפּיגל אויף אַ שמיין, (אַנטאָלאָגיע — פּאַעזיע און פּראָזע פון צוועלף פּאַרשניטענע יידישע שרייבערס אין ראַטן־פּאַרבאַנד), ת"א 1964.

יוסף פּערל — מעשיות ואגרות, (צוזאַמען מיט ש. ווערסעס), האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ירושלים, תשל"ל.

שלום־עליכם — כתבים עבריים, ירושלים, מוסד ביאליק תשל"ו.
פּרעזעס ייאִיש־וויווע, אינטערפּרעטאַציע פון י"ל פּרעזעס "ביי נאַכט אויפן אַלטן מאַרק" און קריטישע אויסגאַבע פון דער דראַמע, יוואַ, ניו־יאָרק 1971.

מחזות מקראיים בידיש 1697—1750, האקדמיה הלאומית למדעים, ירושלים תשל"ט.
ספרות יידיש — פּרקים לתולדותיה, אוניברסיטת תל אביב, ת"א תשל"ח.
ספרות יידיש בפולין, מחקרים ועיונים היסטוריים, האוניברסיטה העברית, מאגנס, ירושלים תשמ"א.

א האַרציקן דאַנק

דעם

יידישן צענטראַל־קאָמיטעט אין

מעקסיקא

פאַרן באַשטימען אַ יערלעכער סובסידיע פֿון \$ 300, צוליב

דערמוטיקן דאָס אַרויסגעבן אונדזער אויסגאַבע.

רעדאַקציע פֿון "ירושלימער אַלמאַנאַך"

צו אונדזערע אילוסטראציעס

מ. באהעלפער

דער קינסטלער און זיין מאַדעל

דערציילן וועגן אזא קינסטלער ווי מיכאל מילבערגער, וואָס איז דערצו נאָך מיינער אַ נאַענטער גוטער פריינד, זעט מיר אויס, פונקט ווי מען וואָלט מיר אָנגעבאַטן אויסצושעפּן אַ לעבעדיקן קוואַל. ווייל איך האָב דאָס געפיל, וויפל איך זאָל ניט ריידן, וועל איך קיין מאָל ניט דערגיין צו דעם וואָס כ'האַב אייגנטלעך געוואָלט זאָגן וועגן אים. אגב, האָב איך ערגעץ געלייענט. אַז מען דאַרף ניט צופיל וועלן דערקלערן, און וועלן צעלייגן אויף טעלערלעך, בעת מען רעדט וועגן קונסט. מען דאַרף אויך לאָזן אַ ביסעלע פאַר דעם צוהערער, אָדער צושויער, ער זאָל אליין צולייגן אַ ביסל גוטן ווילן.

יעדעס מאָל ווען מיר קומט אויס צו באַזוכן מילבערגערס אַטעליע, דעם מיניאַטורנעם־לאַבירינט פיל איך זיך ווי אין אַ פאַרכישופטן וואַלד, אַ באַלאַגערטער מיט מענטשלעכע בליקן, וועלכע שעפטשען צו מיר, אין אַלע זייערע לשונות, אָבער הערן הער איך נאָר זייער שעפּער ווי ער אליין וואָלט רעדן צו מיר. מילבערגער רעדט גאַרניט וועגן זייערע אויסערלעכע סימנים (אַ דאַנק וואָס מיר דערקענען דאָך דעם אונטערשייד צווישן איינעם און דעם צווייטן. אַ שטייגער ווי איינער האָט למשל, אַ לענגלעך פנים, דער אַנדערער — אַ רונד־פנים. צי אַ לאַנגע אָדער אַ קורצע גאַז א.א.וו.) מילבערגער רעדט גאַר צו מיר מיט אינערלעכע סימנים, אַזוי למשל, ווי ער וואָלט מיר אַנווייזן אויף איין סקולפטור מיט זיין פינגער, און זאָגן: "דער — אַ ייד אַ חכם". אַ צווייטער, ווייזט ער: "אין אים שטעקט גבורה". אָדער דער דאָ — "די גוטסקייט אליין". און אויב אייניקע פון זיינע פיגורן פאַרמאָגן עפעס נעגאַטיוועס, גייט ער זיי גלאַט פאַרביי, און איך זע אויף מיין "גיד", אַז נאָר דאָס גוטע פון דעם מענטשן באַשיינט זיין אייגן פנים!

מילבערגער באַמיט זיך שטענדיק צו געפינען אַ בינד־שטריך, צווישן אויסערלעכן (קאַנקרעטן) מיטן אינערלעך־מענטשלעכן, ווייל אין תוך. איז דאָך די קונסט, שליסלעך ניט נאָר דאָס נאָכמאַכן.

מילבערגער באַמיט זיך אַריינצודרינגען אין דער אינערלעכער־וועלט פון זיינע מאַדעלן, און ווען ער דערגרייכט נאָר אַ ביסעלע דערפון ווערן ביי אים געשאַפן עקספרעסיווע ווערק. דורכן עקספרעסיוון, צוזאַמען מיט זיינע אייגנאַרטיקע פלאַסטישע וואַלומען און פאַרמען, זוכט ער צו דערגרייכן דאָס וועזנטלעכע אין יעדן מאַדעל זיינעם. דער בעסטער ביישפיל דערצו, קען דינען דער הערלעכער פאַרטעט פון אונדזער פריינד דוד ספּאַרד ז"ל. וועמען מילבערגער, ווייס איך, האָט געשעצט און האָט אויך ליב זיין מאַדעל. אַ דאַנק דעם

שליסל, וואָס דער קינסטלער האָט פון זיין מאָדעל באַקומען איז עס אים אַזוי געלונגען, וווּ דאָס אויסערלעכע און דאָס וויזיאַנערע שאַפן צוזאַמען אַזאָ הערלעכן אַקאַרד. מילבערגער באַווייזט אַרײַנצואַטעמען שפרודלדיקן לעבן אין זײַנע סקולפטורן. און דאָס איז גאַר אַ הויכע מדרגה פאַר אַ קינסטלער, וואָס איז נאַטירלעך און שײן אין זײַנע שאַפונגען, ווי דער בוים, וועלכע זױגט די זאַפטן דורך די וואַרצלען, זאַפט, וואָס נערן די צווייגן, און די צווייגן צעבליען זיך מיט בלעטער און פרוכט. אַט אַזוי גײט מילבערגער דעם שווערן גאַנג פון אַ טאַלאַנטירטן, אַריגינעלן קינסטלער, וועלכער פאַרנעמט שוין אַ בכבודיקן פלאַץ אין דער סקולפטור־קונסט פון אונדזער צײַט.

באהעלפער, משהקע

געבוירן אין יאָר 1908, ווילנע, וווּ פאַרענדיקט אַ דעקאַראַטיווע שול, פון ענדע 1927 געלערנט און פאַרענדיקט אין דײַטשלאַנד די באַרימטע הויך־שול פאַר אַרכיטעקטור און קונסט Baonas. פאַרלאָזט דײַטשלאַנד אין 1933 און קומט קיין פראַנקרייך. באַשעפטיקט מיט גראַפישע אַרבעטן. געקעמפט קעגן די נאַציס אין די רײען פון פּרעמדן־לעגיאָן. נאָך דער מלחמה געצײכנט, אילוסטרירט ביכער און אויך געמאַלט דעקאַראַציעס פאַרן יידישן טעאַ־טער. געהאַט עטלעכע אויסשטעלונגען.

סקולפטור מיכאל מילבערגער

געבוירן אין יאָר 1920, וואַרשע. געלערנט אין אַ פּוילישער גימנאַזיע. אײנצײטיק שטודירט אין דער שטאַטישער שול פאַר דעקאַראַטיווער קונסט. בעת דער דײַטישער אינוואַזיע קיין פּוילן, געלאָפן קיין רוסלאַנד. צוערשט געלעבט אין מינסק. אַנטײל גענומען מיט זײַנע קונסט־אַרבעטן אין אַ רעפּובליקאַנער אויסשטעלונג. ווערט רעקאַמענדירט און האַלט אויס דעם קאַנקורס־עקזאַמען אין מאַסקווער קונסט־אינסטיטוט (1940) אין יאָר 1948 פאַרענדיקט דעם אינסטיטוט מיט אַן אויסצײכענונג, (אין צווישן — פון 1942 ביז 1944 — געדינט אין די אַרבעטס־טיילן פון דער סאַוועטישער אַרמײ). פון 1949 ביז 1955 שטודירט אין דער אַספּיראַנטור בײַ דער קונסט־אַקאַדעמיע. באַקומען דעם טיטל קאַנדידאַט (דאָקטאָר) פון קונסט־וויסנשאַפטן.

מיכאל מילבערגער איז באַרימט געוואָרן אַ דאַנק זײַנע פּליצאַליקע עטיודען, קאַמפּאָזיציע־עס סקולפטור־פּאַרטערען, סטאַטועס און צײכענונגען. אַ גאַנצע רײ פון זײַנע רעאַליזירטע אַרבעטן געפֿינען זיך אין פאַרשידענע קונסט־מוזײען, וויסנשאַפּטלעכע צענטערס און קולטור־געזעלשאַפּטלעכע אַנשטאַלטן פון מאַסקווע, וואַרשע, ריגע, פאַריז, בערן, תל־אביב, ירושלים א.א.נ.ד.

צווישן זײַנע באַוווּסטע אַרבעטן וועלן מיר דאָ בלויז אײניקע פאַרצײכענען:
דער הויכערליעף — די באַגעגעניש פון אַלעקסאַנדער פּושקין מיט אַראַם מיצקעוויטש

(מאסקווע, אויף דער גאס נעמיראוויטש-דאנטשענקא) — 1955. אַלעקסאַנדער הערצען —
בראַנדווידענקמאַל (מאסקווע, טווערסקאַי בולוואַר, אין פראַנט פון ליטעראַרישן אינסטיטוט)
— 1950. פראַפעסאָר לעאָפּאָלד אינפּעלד — בראַנדזענער ביוסט (אויסגעשטעלט אין וואַר-
שעווער מלוכישן אוניווערסיטעט) — 1962. דער בראַנדזענער קאַפּ פון שווייצאַרישן
דראַמאַטורג פרידריך דורעמאַנט (געפינט זיך אין קונסט-מוזיי פון בערן) — 1962. אין
פאַסטער-אינסטיטוט פון פאַריז איז אויסגעשטעלט דער ביוסט פון נאַבעל-פרייז טרעגער
פראַפּ' זשאַק מאַנאַ.

אין בית הנשיא (ירושלים) געפינען זיך דריי גלענצנדע סקולפטור-פאַרטעטן פון
אונדזערע מדינה-פרעזידענטן — זלמן שזר ז"ל, אפרים קציר און יצחק נבון; אַפּגוסן פון
אַט די סקולפטורן געפינען זיך אויך אין פאַרשידענע מוזייען פון לאַנד.

מיר וועלן ניט אויסרעכענען אַלע וועלט-באַרימטע פּערזענלעכקייטן — וויסנשאַפטלער,
קינסטלער, שרייבער, מלוכה-לייט און געזעלשאַפטלעכע טוער, וועלכע האָבן געדינט אַלס
מאָדעלן פאַרן סקולפּטאָר מיכאל מילבערגער, ס'איז אָבער נייטיק אונטערצושטרייכן, אַז
אונדזער קינסטלער שפּירט זיך היימישער פון אומעטום דווקא אין דער סביבה פון יידישע
שרייבער און דיכטער, מאַלער און אַקטיאָרן, יידיש-פאַרשער און קולטור-טוער... צווישן
זיינע סקולפטור-פאַרטעטן וועלן מיר אַנרופּן ה. לייזיקס בראַנדז-אַפּגוס אין תל-אביבער
לייוויק-הויז, די פאַרטעטן פון אברהם סוצקעווער, דב סדן, בער מאַרק און יצחק קאַצענעל-
סאָן (יד ושם, ירושלים), דוד ספּאַרד, רחל בוימוואַל (גיפּס) די אינטערעסאַנטע צייכענונגען
פון יצחק באַשעוויס-זיינגער און מאיר חרין, דער ביוסט פון שמעון דזשיגאַן און פיל אַנדערע.
דאַנקען מיר דעם אַנגעזעענעם יידישן קינסטלער פון פאַריז פאַר זיין הסכמה זיך באַטייל-
ליקן מיט אילוסטראַציעס פון אייניקע זיינע אַרבעטן אין "ירושלימער אַלמאַנאַך".

דער רעדאָקציע פון "די צוקונפט", ניו-יאָרק

דער יינגסטער יידישער זשורנאַל, דער "ירושלימער אַלמאַנאַך", וואָס וועט בעזרת השם איבער אַ יאָר פייערן זיין 10 יאָריקייט, באַגריסט דעם עלטסטן יידישן זשורנאַל, דעם ניו-יאָרקער "די צוקונפט" צו זיין ווערן אַ בן תשעים און ווינטשן אים אייביקע עקזיסטענץ ווי ס'איז טאַקע אייביק די צוקונפט.

מיר באַגריסן די אַרויסגעבער און די איצטיקע רעדאַקטאָרן ווי אויך די פּילצאַליקע מיטאַרבעטער פון זשורנאַל, וואָס מיר אַלע זענען עס און ווינטשן אונדז אַלעמען געזונט און אריכת ימים און הצלחה ביים אויפ-האַלטן און ווייטער בויען די יידישע קולטור פאַר די קומענדיקע דורות.

פאַר דער רעדאַקציע פון "ירושלימער אַלמאַנאַך"

יוסף קערלער, מאיר חרץ, אפרים שעדלעצקי

צו די מחברים :

כתב-ידן ווערן אנגענומען נאָר געדרוקט אויף אַ שרייב-מאַשינקע (דעם ערשטן עקזעמפלאַר).

כתב-ידן שוין געדרוקטע אין וועלכער ס'איז אויסגאַבע — טעגלעכע אַדער פּעריאָדישע — ווערן נישט גענומען אין באַטראַכט.

נישט קיין אַנגענומענע כתב-ידן ווערן נישט צוריקגעשיקט.

ס'ווערן אַפּגעמערקט אַדער רעצענוירט בלויז אַזעלכע ביכער, וואָס מע שיקט ~~אין די האַנט~~ אין דעם אַקט.
